

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**BATI ANADOLU NEOLİTİK DÖNEM TOPLUMLARINDA BESLENME VE
DEPOLAMA ETKİNLİKLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ece DİNÇERLER

Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı

İZMİR

2019

T.C.
E G E Ü N İ V E R S İ T E S İ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**BATI ANADOLU NEOLİTİK DÖNEM TOPLUMLARINDA BESLENME VE
DEPOLAMA ETKİNLİKLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ece DİNÇERLER

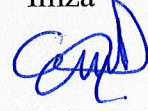
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Çiler ÇİLİNGİROĞLU ÜNLÜSOY

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum Batı Anadolu'da Neolitik Dönem Topluluklarında Beslenme ve Depolama Etkinlikleri adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Ece Dinçerler

İmza

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Ece Dinçerler

Numarası : 92160000026

Anabilim Dalı : Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi

Tez Başlığı (Türkçe) : Batı Anadolu Neolitik Dönem Toplumlarında Beslenme ve Depolama Etkinlikleri

Tez Başlığı (İngilizce) : Diet and Storage Activities in Western Anatolian Neolithic Societies

Tez Savunma Tarihi : 01.07.2019

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Ciler Gilingoğlu Ünlüsay

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Fulya Değertekin Loroğlu

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Sinan Ünlüsay

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle ☒

Oy çokluğuyla ☐

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

X

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Tezli yüksek lisans programlarında düzeltme alan öğrencinin 3 (üç) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusunu Batı Anadolu'da yer alan ve Neolitik Döneme tarihlendirilen toplulukların beslenme ve depolama etkinlikleri oluşturmaktadır. Bu doğrultuda bölgede kazısı yapılmış bütün Neolitik Dönem yerleşmeleri ve bu yerleşmelerde ele geçmiş beslenme ve depolama ile alakalı olabilecek buluntular incelenmiştir.

Konu belirlenirken özellikle bölgede kazısı yapılan alanların artması sonucu artan buluntuların daha genel bir bakış açısıyla ele alınması amaçlanmıştır. Beslenme sadece hangi besinin tüketildiği değil, daha geniş kapsamlı ele alınmış ve besinin nasıl elde edildiğinden, nasıl depolandığına kadar yapılan bütün etkinlikler göz önünde bulundurulmuştur.

Sonuç olarak yerleşmelerin dönem içindeki değişimleri ve bölgede yer alan diğer yerleşmeler ile benzerlik ve farklılıkları ortaya koyulmuştur.

ÖZET

Bu çalışma Batı Anadolu Neolitik Dönem topluluklarının beslenme ve depolama etkinliklerini incelemektedir. Besinin elde edilmesinden hazırlanışına ve saklanıp tüketilmesine kadar giden tüm süreç arkeolojik kalıntılar ve veriler aracılığıyla anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, Batı Anadolu’da yer alan kazısı yapılmış bütün Neolitik Dönem yerleşmelerinde bulunan beslenme ve depolamaya ilişkin kanıtlar ele alınmış ve bu alanlar birbirleriyle karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Yerleşimler coğrafi konumları itibariyle Göller Bölgesi ve İç Batı Anadolu, Kıyı Ege, Kuzey Ege olmak üzere üç ana başlık altında incelenmiştir. Söz konusu yerleşimler incelenirken depolama unsurları, fırın ve ocaklar, çanak çömlekler, kil buluntular, kemik ve boynuz aletler, yontmataş aletler, organik kaplar, öğütme taşları, bitki, hayvan ve insan kalıntıları gibi beslenme ve depolamayla ilişkili çeşitli veriler incelenerek değerlendirme ve yorumlar yapılmıştır.

Bu çalışma sonucunda Batı Anadolu Neolitik Dönem yerleşmelerinde çukur, silo, kutu, petek gibi çeşitli depolama unsurlarına rastlanmıştır. Bu depolama unsurları bölgeler ve yerleşimler karşılaştırıldığında benzer ve farklı özellikler göstermektedir.

Bütün yerleşimlerde yapıların iç ve dış bölümlerinde fırın, ocak, ateş çukuru ya da ateş kutusu gibi pişirme amaçlı kullanılan birimler tespit edilmiştir. Yine bütün yerleşimlerde tahıl öğütmek için kullanılan havan, havaneli, ezgi taşı, değirmen taşı gibi buluntulara rastlanmıştır. Bunlar dışında ok ucu, orak dilgisi, boynuz orak ya da sapan tanesi gibi av ve tarım için kullanılan çeşitli buluntular da vardır.

Bölgede zooarkeolojik ve arkeobotanik çalışması yapılan bütün yerleşmelerde evcil ve yabani türler tespit edilmiştir. Bu durumda avcılık ve toplayıcılığın yanında hayvancılık ve tarım yerleşimlerin başlangıcından itibaren toplulukların başlıca geçim kaynağı olmuştur.

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to investigate the subsistence and storage activities of the Neolithic communities in West Anatolia. This is a very extensive subject dealing with the ways of food obtainment, preparation, consumption and storage. In order to gain a better understanding of subsistence and storage activities in West Anatolia, all data related to subsistence and storage activities from West Anatolian Neolithic sites have been examined and compared with each other.

The Neolithic sites discussed in this thesis are evaluated under three sections according to their geographical locations: Lakes Region and Inner Western Anatolia, Coastal Aegean region and North Aegean region. When examining the settlements in question, a significant amount of data such as storage facilities, stone vessels, pottery, clay finds, bone tools, chipped stone, organic vessels, grinding stones, plants, animals and human remains related to subsistence and storage were analyzed.

As a result of this study, various storage elements such as pits, silos, boxes were found in the settlements of the Western Anatolian Neolithic Period. These storage elements have similar and different characteristics in their regions and settlements.

In all settlements, internal and external parts of the buildings have been identified as cooking units such as ovens, hearths, fire pits or fire boxes. Also found were mortars, pestles and grindstone used to grind grain in all settlements. In addition, there are various finds used for hunting and agriculture such as arrow heads, sickle blades, horn sickles or slings.

Domestic and wild species have been identified in all settlements where zooarchaeological and archaeobotanical studies were conducted in the region. In this case, as well as hunting and gathering, livestock and agricultural settlements have been the main livelihood of communities from the beginning.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
EKLER LİSTESİ.....	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv
KISALTMALAR.....	xxiii
GİRİŞ.....	xxiv

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1.1.AMAÇ.....	1
1.2.KAPSAM.....	2
1.3.YÖNTEM.....	4

İKİNCİ BÖLÜM

BESLENME VE DEPOLAMA İLE İLGİLİ BİLGİ VEREN BİLİM DALLARI

2.1.Arkeobotanik.....	8
2.1.1.Çalışma Yöntemleri.....	11
2.1.2.Türkiye Arkeolojisinde Yeri.....	15
2.1.3.Bitkisel Ürünlerin Beslenmedeki Rolü.....	16
2.2.Zooarkeoloji.....	19
2.2.1.Çalışma Yöntemleri.....	23
2.2.2.Türkiye Arkeolojisinde Yeri.....	28
2.2.3.Hayvansal Ürünlerin Beslenmedeki Rolü.....	29
2.3.Diğer Yardımcı Yöntemler	
2.3.1.Etnoarkeoloji.....	32
2.3.2.Deneysel Arkeoloji.....	34
2.3.3.Kültürel Antropoloji	35

2.3.4.Biyolojik/Fiziksel Antropoloji.....	36
2.3.5.Jeoarkeoloji ve Paleocoğrafya.....	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEOLİTİK DÖNEMDE BATI ANADOLU'DA İKLİM VE DOĞAL ÇEVRE....	38
---	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIYI EGE NEOLİTİK DÖNEM YERLEŞMELERİNDE BESLENME VE DEPOLAMA

4.1.ÇUKURİÇİ HÖYÜK

4.1.1.Genel Bilgi

4.1.1.1.Konum.....	47
--------------------	----

4.1.1.2.Araştırma Tarihçesi.....	47
----------------------------------	----

4.1.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme.....	47
---	----

4.1.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler

4.1.2.1.Fırın ve Ocaklar.....	49
-------------------------------	----

4.1.2.2.Çanak Çömlek.....	49
---------------------------	----

4.1.2.3.Kil Buluntular.....	50
-----------------------------	----

4.1.2.4.Yontmataş Endüstrisi.....	50
-----------------------------------	----

4.1.2.5.Sürtmetaş Endüstrisi.....	50
-----------------------------------	----

4.1.2.6.Hayvan Kalıntıları.....	50
---------------------------------	----

4.1.3.Sonuç

4.1.3.1.Besin Elde Etme.....	51
------------------------------	----

4.1.3.2.Depolama.....	52
-----------------------	----

4.1.3.3.Hazırlama.....	52
------------------------	----

4.1.3.4.Hazırlama ve Tüketme.....	52
-----------------------------------	----

4.2.DEDECİK- HEYBELİTEPE

4.2.1.Genel Bilgi

4.2.1.1.Konum.....	52
--------------------	----

4.2.1.2.Araştırma Tarihçesi.....	52
----------------------------------	----

4.2.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme.....	53
---	----

4.2.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler	
4.2.2.1.Çanak Çömlek.....	53
4.2.2.2.Yontmataş Endüstrisi.....	53
4.2.2.3.Kemik ve Boynuz Aletler.....	54
4.2.3.Sonuç.....	55
4.3.EGE GÜBRE	
4.3.1.Genel Bilgi	
4.3.1.1.Konum.....	55
4.3.1.2.Araştırma Tarihçesi.....	56
4.3.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme.....	56
4.3.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler	
4.3.2.1.Depolama Unsurları.....	58
4.3.2.2.Fırın ve Ocaklar.....	60
4.3.2.3.Çanak Çömlek.....	62
4.3.2.4.Kil Buluntular.....	63
4.3.2.5.Taş Buluntular.....	64
4.3.2.6.Yontmataş Endüstrisi.....	65
4.3.2.7.Sürtmetaş Endüstrisi.....	66
4.3.2.8.Hayvan Kalıntıları.....	67
4.3.2.9.Bitki Kalıntıları.....	68
4.3.3.Sonuç	
4.3.3.1.Besin Elde Etme.....	68
4.3.3.2.Depolama.....	70
4.3.3.3.Hazırlama.....	70
4.3.3.4.Hazırlama ve Tüketme.....	71
4.4.ULUCAK HÖYÜK	
4.4.1.Genel Bilgi	
4.4.1.1.Konum.....	72
4.4.1.2.Araştırma Tarihçesi.....	72
4.4.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme.....	72
4.4.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler	

4.4.2.1.Depolama Unsurları.....	75
4.4.2.2.Fırın ve Ocaklar.....	79
4.4.2.3.Çanak Çömlek.....	87
4.4.2.4.Kil Buluntular.....	90
4.4.2.5.Yontmataş Endüstrisi.....	91
4.4.2.6.Sürtmetaş Endüstrisi.....	91
4.4.2.7.Kemik ve Boynuz Aletler.....	95
4.4.2.8.Hayvan Kalıntıları.....	95
4.4.2.9.Bitki Kalıntıları.....	97
4.4.2.10.Organik Kaplar.....	98
4.4.3.Sonuç	
4.4.3.1.Besin Elde Etme.....	98
4.4.3.2.Depolama.....	100
4.4.3.3.Hazırlama.....	101
4.4.3.4.Hazırlama ve Tüketim.....	102
4.5.YEŞİLOVA	
4.5.1.Genel Bilgi	
4.5.1.1.Konum.....	103
4.5.1.2.Araştırma Tarihçesi.....	104
4.5.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme.....	104
4.5.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler	
4.5.2.1.Depolama Unsurları.....	106
4.5.2.2.Fırın ve Ocaklar.....	107
4.5.2.3.Çanak Çömlek.....	109
4.5.2.4.Kil Buluntular.....	112
4.5.2.5.Taş Buluntular.....	113
4.5.2.6.Yontmataş Endüstrisi.....	113
4.5.2.7.Sürtmetaş Endüstrisi.....	115
4.5.2.8.Kemik ve Boynuz Aletler.....	116
4.5.2.9.Hayvan Kalıntıları.....	117
4.5.2.10.Bitki Kalıntıları.....	120

4.5.3.Sonuç	
4.5.3.1. Besin Elde Etme.....	120
4.5.3.2.Depolama.....	122
4.5.3.3.Hazırlama.....	123
4.5.3.3.Hazırlama ve Tüketme.....	124

BEŞİNCİ BÖLÜM

GÖLLER BÖLGESİ VE İÇ BATI ANADOLU NEOLİTİK DÖNEM YERLEŞMELERİNDE BESLENME VE DEPOLAMA

5.1.BADEMAĞACI

5.1.1.Genel Bilgi

5.1.1.1.Konum.....	126
5.1.1.2.Araştırma Tarihçesi.....	126
5.1.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme.....	126
5.1.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler	
5.1.2.1.Depolama Unsurları.....	127
5.1.2.2.Fırın ve Ocaklar.....	131
5.1.2.3.Çanak Çömlek.....	133
5.1.2.4.Kil Buluntular.....	136
5.1.2.5.Taş Buluntular.....	137
5.1.2.6.Yontmataş Endüstrisi.....	138
5.1.2.7.Sürtmetaş Endüstrisi.....	138
5.1.2.8.Kemik ve Boynuz Aletler.....	140
5.1.2.9.İnsan Kalıntıları.....	140
5.1.2.10.Hayvan Kalıntıları.....	142
5.1.2.11.Bitki Kalıntıları.....	144

5.1.3.Sonuç

5.1.3.1.Besin Elde Etme.....	144
5.1.3.2.Depolama.....	145
5.1.3.3.Hazırlama.....	146
5.1.3.4.Hazırlama ve Tüketme.....	147

5.2.HACILAR

5.2.1.Genel Bilgi	
5.2.1.1.Konum.....	147
5.2.1.2.Araştırma Tarihçesi.....	148
5.2.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme.....	148
5.2.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler	
5.2.2.1.Depolama Unsurları.....	151
5.2.2.2.Fırın ve Ocaklar.....	153
5.2.2.3.Çanak Çömlek.....	155
5.2.2.4. Taş Buluntular.....	156
5.2.2.5. Yontmataş Endüstrisi.....	156
5.2.2.6. Sürtmetaş Endüstrisi.....	157
5.2.2.7. Kemik ve Boynuz Aletler.....	158
5.2.2.8. Hayvan Kalıntıları.....	159
5.2.2.9. Bitki Kalıntıları.....	159
5.2.2.10. Organik Kaplar.....	160
5.2.3.Sonuç	
5.2.3.1.Besin Elde Etme.....	160
5.2.3.2.Depolama.....	162
5.2.3.3.Hazırlama.....	162
5.2.3.4.Hazırlama ve Tüketme.....	163
5.3.HÖYÜCEK	
5.3.1.Genel Bilgi	
5.3.1.1.Konum.....	163
5.3.1.2.Araştırma Tarihçesi.....	164
5.3.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme.....	164
5.3.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler	
5.3.2.1.Depolama Unsurları.....	166
5.3.2.2.Fırın ve Ocaklar.....	170
5.3.2.3.Çanak Çömlek.....	173
5.3.2.4.Kil Buluntular.....	175
5.3.2.5.Taş Buluntular.....	175

5.3.2.6.Yontmataş Endüstrisi.....	177
5.3.2.7.Sürtmetaş Endüstrisi.....	179
5.3.2.8.Hayvan Kalıntıları.....	180
5.3.2.9.Bitki Kalıntıları.....	181
5.3.2.10.Organik Kaplar.....	183
5.3.3.Sonuç	
5.3.3.1.Besin Elde Etme.....	184
5.3.3.2.Depolama.....	185
5.3.3.3.Hazırlama.....	186
5.3.3.4.Hazırlama ve Tüketme.....	186
5.4.KURUÇAY	
5.4.1.Genel Bilgi	
5.4.1.1.Konum.....	187
5.4.1.2.Araştırma Tarihçesi.....	187
5.4.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme.....	187
5.4.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler	
5.4.2.1.Fırın ve Ocaklar.....	188
5.4.2.2.Çanak Çömlek.....	189
5.4.2.3.Kil Buluntular.....	190
5.4.2.4.Taş Buluntular.....	191
5.4.2.5.Yontmataş Endüstrisi.....	191
5.4.2.6.Sürtmetaş Endüstrisi.....	192
5.4.2.7.Kemik ve Boynuz Aletler.....	193
5.4.2.8.Hayvan Kalıntıları.....	196
5.4.2.9.Bitki Kalıntıları.....	197
5.4.3.Sonuç	
5.4.3.1.Besin Elde Etme.....	197
5.4.3.2.Depolama.....	198
5.4.3.3.Hazırlama.....	198
5.4.3.4.Hazırlama ve Tüketme.....	198
5.5.EKŞİ HÖYÜK	

5.5.1.Genel Bilgi	
5.5.1.1.Konum.....	199
5.5.1.2.Araştırma Tarihçesi.....	199
5.5.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme.....	199
5.5.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler	
5.5.2.1.Depolama Unsurları.....	200
5.5.2.2.Fırın ve Ocaklar.....	200
5.5.2.3.Çanak Çömlek.....	201
5.5.2.4.Kıl Buluntular.....	201
5.5.2.5.Taş Buluntular.....	202
5.5.2.6.Yontmataş Endüstrisi.....	202
5.5.2.7.Sürtmetaş Endüstrisi.....	203
5.5.2.8.Kemik ve Boynuz Aletler.....	203
5.5.3.Sonuç.....	203

ALTINCI BÖLÜM

KUZEY EGE NEOLİTİK DÖNEM YERLEŞMELERİNDE BESLENME VE DEPOLAMA

6.1.UĞURLU-ZEYTİNLİK

6.1.1.Genel Bilgi	
6.1.1.1.Konum.....	204
6.1.1.2.Araştırma Tarihçesi.....	204
6.1.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme.....	204
6.1.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler	
6.1.2.1.Depolama Unsurları.....	205
6.1.2.2.Fırın ve Ocaklar.....	206
6.1.2.3.Çanak Çömlek.....	208
6.1.2.4.Taş Buluntular.....	208
6.1.2.5.Yontmataş Endüstrisi.....	209
6.1.2.6.Sürtmetaş Endüstrisi.....	209
6.1.2.7.Kemik ve Boynuz Aletler.....	209

6.1.2.8.Hayvan Kalıntıları.....	210
6.1.2.9.Bitki Kalıntıları.....	211
6.1.3.Sonuç	
6.1.3.1.Besin Elde Etme.....	211
6.1.3.2.Depolama.....	212
6.1.3.3.Hazırlama.....	213
6.1.3.4.Hazırlama ve Tüketme.....	213
6.2.HOCA ÇEŞME	
6.2.1.Genel Bilgi	
6.2.1.1.Konum.....	214
6.2.1.2.Araştırma Tarihçesi.....	214
6.2.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme.....	214
6.2.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler	
6.2.2.1.Depolama Unsurları.....	215
6.2.2.2.Fırın ve Ocaklar.....	221
6.2.2.3.Çanak Çömlek.....	221
6.2.2.4.Kil Buluntular.....	222
6.2.2.5.Taş Buluntular.....	222
6.2.2.6.Yontmataş Endüstrisi.....	222
6.2.2.7.Sürtmetaş Endüstrisi.....	222
6.2.2.8.Kemik ve Boynuz Aletler.....	222
6.2.2.9.Hayvan Kalıntıları.....	223
6.2.3.Sonuç	
6.2.3.1.Besin Elde Etme.....	224
6.2.3.2.Depolama.....	225
6.2.3.3.Hazırlama.....	226
6.2.3.4.Hazırlama ve Tüketme.....	226

YEDİNCİ BÖLÜM

BATI ANADOLU NEOLİTİK DÖNEM TOPLULUKLARININ BESLENME VE DEPOLAMA ALIŞKANLIKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

7.1.Kıyı Ege Yerleşimleri.....	227
7.1.1.Besin Elde Etme.....	227
7.1.2.Depolama.....	232
7.1.3.Hazırlama.....	233
7.1.4.Hazırlama ve Tüketme.....	235
7.2.Göller Bölgesi ve İç Batı Anadolu Yerleşimleri.....	237
7.2.1.Besin Elde Etme.....	237
7.2.2.Depolama.....	240
7.2.3.Hazırlama.....	242
7.2.4.Hazırlama ve Tüketme.....	243
7.3.Kuzey Ege Yerleşimleri.....	244
7.3.1.Besin Elde Etme.....	244
7.3.2.Depolama.....	246
7.3.3.Hazırlama.....	247
7.3.4.Hazırlama ve Tüketme.....	247
7.4.Bölgelerin Genel Olarak Karşılaştırılması.....	248
7.4.1.Besin Elde Etme.....	248
7.4.2.Depolama.....	251
7.4.3.Hazırlama.....	254
7.4.4.Hazırlama ve Tüketme.....	255
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	256
KAYNAKÇA.....	263
ŞEKİL KAYNAKÇASI.....	282
EKLER.....	288
TEŞEKKÜR.....	298
ÖZGEÇMİŞ.....	299

EKLER LİSTESİ

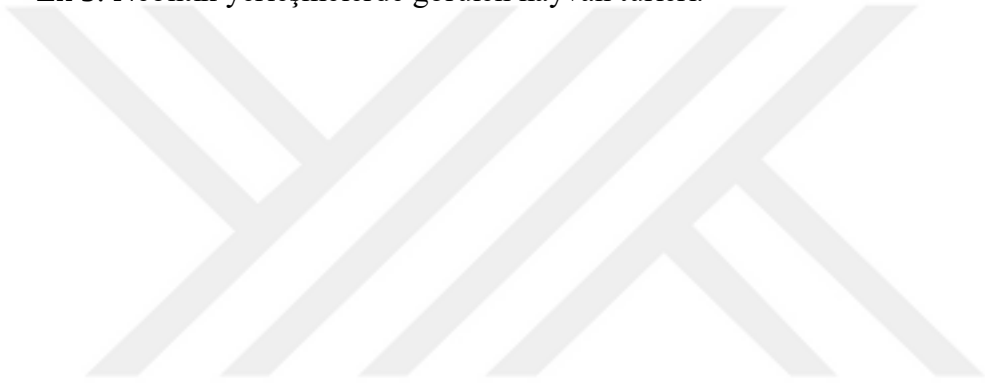
Ek 1: Batı Anadolu’da kazısı yapılan Neolitik Dönem yerleşmelerinden elde edilen beslenmeye ilişkin buluntu tipleri.

Ek 2: Batı Anadolu Neolitik Dönem yerleşmelerinden elde edilen depolama unsurları.

Ek 3: Batı Anadolu Neolitik Dönem yerleşmelerinde besin elde etme yöntemleri.

Ek 4: Batı Anadolu Neolitik Dönem yerleşmelerinde görülen bitki türleri.

Ek 5: Neolitik yerleşmelerde görülen hayvan türleri.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Tez kapsamında incelenen Batı Anadolu Neolitik Dönem yerleşmelerini gösteren harita.

Şekil 2: Çukuriçi IX. tabaka.

Şekil 3: Dedecik Heybelitepe orak dilgileri.

Şekil 4: Dedecik Heybelitepe'den kemik kaşık.

Şekil 5: Ege Gübre yerleşimi üzerindeki alüvyon dolgusu.

Şekil 6: Ege Gübre Neolitik Dönem yapılarının genel görünümü.

Şekil 7: Ege Gübre IIb tabakasında yer alan dörtgen yapı ve bu yapının iki köşesindeki yuvarlak yapılar.

Şekil 8: Ege Gübre yerleşimi IIIa tabakası dörtgen yapı 6.

Şekil 9: Ege Gübre IIIa tabakasında içerisine depolama amaçlı kullanılmış olabilecek bölmelerin yapıldığı dörtgen yapı 10.

Şekil 10: Ege Gübre'nin IIIa tabakası dörtgen yapı 11'de depolama alanı olarak kullanıldığı düşünülen bölüm.

Şekil 11: Ege Gübre'nin IV. tabakasında bulunan ocaklar.

Şekil 12: Ege Gübre'den büyük boyutlu kısa boyunlu düzleştirilmiş ağız kenarlı küresel gövdeli çömlekler.

Şekil 13: Ege Gübre'nin pişmiş topraktan kaşık örnekleri.

Şekil 14: Ege Gübre yerleşimi taş kapları.

Şekil 15: Ege Gübre'den dilgi örnekleri.

Şekil 16: Ege Gübre'nin III. tabakasında bulunan orak dilgileri.

Şekil 17: Ege Gübre'den havan ve havaneli örnekleri.

Şekil 18: Ege Gübre III. yapı evresinde işlik 1 alanı.

Şekil 19: Ulucak IV. tabakanın planı.

Şekil 20: Ulucak'ta bulunan 27 ve 28 numaralı mekânlar.

Şekil 21: Ulucak Vb evresi.

Şekil 22: Ulucak Vb evresinde işlik ve siloların bulunduğu alan.

Şekil 23: Ulucak'ta 51 numaralı mekân.

Şekil 24: Ulucak'ta bulunan 53 numaralı mekân.

Şekil 25: Ulucak'ın 12 ve 13 numaralı yapıları.

Şekil 26: Ulucak yerleşiminde bulunan solda 12, sağda 13 numaralı yapı.

Şekil 27: Ulucak IVc tabakası.

Şekil 28: Ulucak 54 numaralı mekân.

Şekil 29: Ulucak'ta 58 ve 59 numaralı mekânlar.

Şekil 30: Ulucak L13 açmasında VIa ve VIb evreleri.

Şekil 31: Ulucak VI. tabakadan ocak kalıntıları.

Şekil 32: Ulucak IVb tabakasında bulunan depolama kabı.

Şekil 33: Ulucak IVb tabakasında yer alan 13 numaralı yapıda tespit edilen, üzerinde hasır izi bulunan kilden yapılmış kapak.

Şekil 34: Ulucak'ta bulunan 23 numaralı yapı.

Şekil 35: Ulucak IV. tabakadan dilgi örnekleri.

Şekil 36: Ulucak yerleşmesi IVb tabakası.

Şekil 37: Ulucak 12 numaralı mekân ve içinde ortaya çıkarılan buluntular.

Şekil 38: Ulucak Va tabakası kemikten spatula örnekleri.

Şekil 39: Ulucak'ta yumuşakça kavkılarının içinde bulunduğu yığın.

Şekil 40: Yeşilova Neolitik Dönem 1a yapıkatı.

Şekil 41: Yeşilova'da fırının yer aldığı alan.

Şekil 42: Yeşilova E8 yapısında yer alan iki adet yuvarlak fırın.

Şekil 43: Yeşilova'da büyük boy kaplarda tercih edilen çömlek formu.

Şekil 44: Yeşilova'da bulunan 26 numaralı kabın ağız çapı 18 cm, büyük boyutlu kaplara örnek olarak verilebilir.

Şekil 45: Yeşilova'da bulunan üstte silindirik boyunlu, ağız çapı 20 cm olan çömlek, altta ise düzleştirilmiş/pervaz ağız kenarlı, ağız çapı 26 cm olan çömlek.

Şekil 46: Yeşilova Neolitik Dönem büyük boyutlu çömleklerine örnek olarak verilebilecek pervaz ağızlı çömlek.

Şekil 47: Yeşilova'dan kepçe ve kaşık kalıntıları.

Şekil 48: Yeşilova'dan taş kap örnekleri.

Şekil 49: Yeşilova Höyük kesici alet tipleri.

Şekil 50: Yeşilova'da bulunmuş çakmaktaşı mızrak ucu örneği.

Şekil 51: Yeşilova'dan Neolitik Döneme ait bir havan.

Şekil 52: Yeşilova orak ya da bıçak sapı olarak kullanılmış alet.

Şekil 53: Yeşilova Neolitik Dönem III tabakasında bulunmuş olan kap içerisinde salyangoz kalıntıları.

Şekil 54: Yeşilova'da bulunan yumuşakça kavkısı örnekleri.

Şekil 55: Yeşilova 8. yapıkatında toplanan yumuşakçaların yemek için hazırlandığı alan.

Şekil 56: Bademağacı Erken Neolitik II/3 yapıkatında bulunan 1 ve 2 numaralı evlerin ve arasındaki depolama biriminin planı.

Şekil 57: Bademağacı Erken Neolitik II/3 tabakasında bulunan altı bölmeli depolama kutuları.

Şekil 58: Bademağacı Erken Neolitik II/3 yapı katında yer alan 5 numaralı ev.

Şekil 59: Bademağacı Erken Neolitik II/2 tabakasında 4 numaralı yapıda bulunan 12'li depolama alanının çizimi.

Şekil 60: Bademağacı Erken Neolitik II/4A evinin konumu ve içerisindeki fırın.

Şekil 61: Bademağacı'ndan fırın ve yanında bulunan el değirmeni.

Şekil 62: Bademağacı'nda bulunan büyük boyutlu kaplara örnek.

Şekil 63: Bademağacı Erken Neolitik 6 tabakası çanak çömlek örnekleri.

Şekil 64: Bademağacı Erken Neolitik 5 tabakasında bulunan çanak çömleklere örnek.

Şekil 65: Bademağacı Erken Neolitik 1 tabakasında bulunmuş büyük boyutlu depolama kabı.

Şekil 66: Bademağacı Erken Neolitik II/2 yapıkatında evlerde ve depolama alanlarında bulunan çanak çömlek örnekleri.

Şekil 67: Bademağacı'nda kilden küçük kutu.

Şekil 68: Bademağacı Erken Neolitik 2 yapıkatından kutu.

Şekil 69: Bademağacı Erken Neolitik 3 tabakasında bulunan pişmiş toprak kepçe ya da kaşık.

Şekil 70: Bademağacı Erken Neolitik 2 tabakasından mermer kap.

Şekil 71: Bademağacı Erken Neolitik 3 tabakası 1. yapıda yer alan fırın ve el değirmenleri.

Şekil 72: Bademağacı Erken Neolitik 3 yapı katında bulunan 7. yapı içerisindeki *in situ* ezgi taşları.

Şekil 73: Hacılar VI. tabakadan mutfak örneği.

Şekil 74: Hacılar'ın VI. tabakasının mimari planı.

Şekil 75: Hacılar yerleşimi depolama kutularının yer aldığı yapı Q.V16 ve Q.V1.7.

Şekil 76: Hacılar yapı Q.VI.5'te bulunan depolama kutuları.

Şekil 77: Hacılar yapı Q.VI.6'dan fırın ve kutu.

Şekil 78: Hacılar yapı Q.VI.4'ün mutfak olarak tanımlanmış kısmında yer alan kutu ve yanında bulunan masa.

Şekil 79: Hacılar Akeramik V. tabakada avlu içinde yer alan fırın ve ocak kalıntıları.

Şekil 80: Hacılar yapı Q.VI.3'te bulunan kubbeli fırın.

Şekil 81: Hacılar'dan solda yer alan batı, sağda yer alan güney duvarında bulunan oyuklar.

Şekil 82: Hacılar'ın Akeramik tabakalarından ok ucu örneği.

Şekil 83: Hacılar'dan solda IX. tabakadan, sağda VIII. tabakadan orak dilgileri.

Şekil 84: Hacılar yapı P.VI. I' den öğütme taşı örnekleri.

Şekil 85: Hacılar VI. tabaka boynuz orak örnekleri.

Şekil 86: Höyücek Tapınak Dönemi yapıkatının planları

Şekil 87: Höyücek Tapınak Dönemi yapıkatı 1. Odanın içerisinde bulunan fırın ve yanındaki küçük kutu.

Şekil 88: Höyücek Tapınak Dönemi tabakası içerisinde yer alan 4 numaralı yapının farklı bölümlerinde bulunan kutular.

Şekil 89: Höyücek Tapınak Dönemi 4 numaralı yapıda bulunan kutular.

Şekil 90: Höyücek'te kutu içerisinde bulunan yanmış tahıl örnekleri ve güney kısımda yer alan boş alan.

Şekil 91: Höyücek'te bulunan kilden yapılmış levhalara örnek.

Şekil 92: Höyücek Tapınak Dönemi yapıkatından korunmuş durumda iki adet fırın örneği.

Şekil 93: Höyücek Tapınak Dönemi 1 numaralı yapıda bulunan fırın.

Şekil 94: Höyücek 1 numaralı yapı içerisindeki fırın ve yanındaki ezgi taşı.

Şekil 95: Höyücek'ten 3 numaralı yapı içerisindeki fırın.

Şekil 96: Höyücek'te yer alan 2 numaralı yapının fırını.

Şekil 97: Höyücek Tapınak Dönemi yapıkatında pişmiş topraktan yapılmış, ön tarafı sıvıyı akıtmak amacıyla küçültülmüş olan kepçe.

Şekil 98: Höyücek'te 3 numaralı yapıdan 4 numaralı yapıya geçişte bulunmuş mermer kap.

Şekil 99: Höyücek Tapınak Dönemi yapıkatında bulunan mermerden yapılmış kaplar ve kepçeler.

Şekil 100: Höyücek'ten orak dilgisi örnekleri.

Şekil 101: Höyücek Tapınak Dönemi 3 numaralı mekânın batı kesiminde bulunan, yine burayla bağlantılı işlikte, üç adet alçak ve birbirine bağlı olmayan duvarlar ile birlikte *in situ* el değirmeni, havan, ezgi taşı.

Şekil 102: Höyücek Tapınak Dönemi yapıkatında bulunmuş sürtmetaş aletler.

Şekil 103: Höyücek Tapınak Dönemi 1 numaralı yapıda bulunmuş sepet izi.

Şekil 104: Kuruçay'dan solda 12. yapıkatında bulunan 2 no'lu evin ortasında at nalı planlı ocak ve sağda bu evin bulunduğu 12. katın yukarıdan görünümü.

Şekil 105: Kuruçay Erken, Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik Dönem yapıkatlarında bulunmuş kilden yapılmış kaşık örnekleri.

Şekil 106: Kuruçay 12, 11 Neolitik Dönem ve Erken Kalkolitik Dönem yapıkatlarına ait çakmaktaşıdan yapılmış orak dilgileri.

Şekil 107: Kuruçay 12, 11, 8 ve 6. yapıkatlarında bulunan çakmaktaşı delici, ok ve mızrak uçları.

Şekil 108: Kuruçay Neolitik ve Erken Kalkolitik Dönemlere ait tabakalarda bulunmuş sürtme taşı ve ezgi taşı örnekleri.

Şekil 109: Kuruçay 13, 12 ve 11. Neolitik Dönem katlarında bulunan kemikten yapılmış kaşık örnekleri.

Şekil 200: Kuruçay 12. yapıkatından kemikten çatal.

Şekil 201: Kuruçay 12. yapıkatında bulunan, solda ucu sivriltilerek yapılmış keski ve sağda geyik boynuzundan yapılmış orak.

Şekil 202: Kuruçay 12. yapıkatından kemik kanca.

Şekil 203: Uğurlu'da bulunan depolama yeri içinde tespit edilen buluntular.

Şekil 204: Uğurlu'nun 4. yapıkatında bulunan depolama kabı.

Şekil 205: Uğurlu'da bulunmuş olta ucu örneği.

Şekil 206: Hoca Çeşme 7. tabakada anakayaya açılmış çukur örneği.

Şekil 207: Hoca Çeşme 7. tabakada yer alan 2 numaralı yapı içerisindeki çukurda bulunan yumuşakça kalıntıları.

Şekil 208: Hoca Çeşme'de bulunan midye depolanan çukurlara örnek.

Şekil 209: Hoca Çeşme'den içerisinde yumuşakça kavrıkları bulunan kap parçası.

Şekil 210: Hoca Çeşme'de yumuşakça kavrıkları ile beraber *in situ* bulunan bir kap.

Şekil 211: Hoca Çeşme’de bulunan kille sıvanarak kapatılmış çukur.

Şekil 212: Hoca Çeşme 3. tabakada açık alanda bulunan iki adet petek.

KISALTMALAR

cm: santimetre

EN: Erken Neolitik

GN: Geç Neolitik

GÖ: Günümüzden Önce

km: Kilometre

l: Litre

m: Metre

MNI: Minimum Numbers of Individuals

MÖ: Milattan Önce

NISP: Number of Identified Species

yy.: Yüzyıl

GİRİŞ

Neolitik Dönemin insanlık tarihinde önemli bir aşamayı temsil ettiği bütün araştırmacılar tarafından kabul edilir. Neolitik Dönemin bu önemi, insanların Yakındoğu’da Epipaleolitik Dönem sonunda yerleşik yaşama geçmesinin sonuçlarından biri olarak yiyecek üretimciliğine başlamasından kaynaklanır. Bu şekilde insan toplulukları, çevrelerindeki yabani tahlıl, bakliyat ve hayvanları evcilleştirmiş, tarım ve hayvancılığa dayalı yeni bir yaşam şeklini benimsemiştir. Besin elde etme yöntemlerine eklenen yiyecek üretimciliği, insanın temel ihtiyaçlarından olan beslenme ve depolama gibi günlük etkinlikleri üzerinde doğrudan ve köklü değişimlere sahne olmuştur.

Bu çalışma, Batı Anadolu’da kazısı yapılmış Neolitik Dönem yerleşmelerindeki beslenme ve depolama etkinliklerini konu almaktadır. Neolitik Dönemde beslenme ve depolama pratiklerinde dönem ve bölge içinde var olan değişim ve gelişimleri anlamak üzerine kurulu bu tez, bu bölgede bulunan yerleşmeler için yapılmış ilk genel çalışma olması bakımından önemlidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KONUNUN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1.1.AMAÇ

Batı Anadolu’da Neolitik Dönem çalışmaları David French’in yaklaşık altmış yıl önce yaptığı yüzey araştırmaları ile başlamıştır. O günden 1995’lere kadar Batı Anadolu Neolitiği üzerine çok fazla bilgi sahibi olunmayan ve literatürde neredeyse yok sayılan bir alan konumundadır. 1995’lere gelindiğinde öncelikle sistematik bir şekilde kazılmaya başlayan Ulucak ve onu izleyen Dedecik-Heybelitepe, Ege Gübre, Yeşilova ve Çukuriçi’nde yapılan kazılar, özellikle Kıyı Ege Neolitiği için önemli bulguların elde edilmesini sağlamıştır.¹ Ayrıca Göller Bölgesi ve Kuzey Ege’de bulunan Neolitik Dönem höyüklerinde yapılan kazı çalışmaları da, Batı Anadolu’nun özellikle Göller Bölgesi ve kıyı kesiminin anlaşılabilmesine olanak sağlamaktadır.

Buna ek olarak, arkeolojinin yan dalları olarak özellikle beslenme ve depolama üzerine değerli veri üreten zooarkeoloji ve arkeobotanik gibi disiplinlerin gelişmesi eski toplumların beslenme stratejilerini, depolama tekniklerini ve doğal çevreyle olan ilişkilerini anlamamıza olanak vermiştir. Bu değişimin sonucu olarak elde edilen verilerin çeşitliliği hem nicelik hem de nitelik bakımından artış göstermiştir.

Hayvan ve bitki kalıntıları üzerinde yapılan analizler bize neyin tüketilmiş olduğu hakkında bilgi verirken, etnoarkeolojik çalışmalar beslenme süreci hakkında geleneksel besin üretimi ve tüketimi gibi faaliyetleri inceleyerek arkeolojik verileri daha doğru yorumlayabilmemizi sağlamaktadır. Buna ek olarak depolama unsurları, fırın ve ocaklar, çanak çömlek, yontmataş aletler gibi buluntular üzerinde yapılan yeni arkeometrik analizler bize beslenme ve depolama etkinliklerini daha detaylı bir biçimde ele alma imkânı sunmaktadır. Sözgelimi, Neolitik Dönem çanak çömlekleri üzerinde yürütülen lipid tortu analizleri bize çanak çömleğin ne tür besinleri pişirmek için kullanıldığı konusunda önemli bilgiler verir veya yontmataşlar ve sürtmetaşlar üzerinde yürütülen iz analizleri tahıl toplama ve işleme gibi etkinliklerle ilgili güvenilir bilgiler sağlar.

¹ Çilingiroğlu-Çilingiroğlu 2007, 361.

Beslenme ve depolamaya eğilen bir yüksek lisans çalışması Marmara Bölgesi Neolitik ve Kalkolitik Dönemleri için Eylem Özdoğan tarafından 2003 yılında İstanbul Üniversitesi Prehistorya Bölümüne sunulmuştur. Ne var ki, benzer bir çalışma Batı Anadolu Neolitik toplumları için henüz gerçekleştirilmemiştir. Yıllardır kazı çalışmaları sonucu biriken arkeolojik veriler böyle bir çalışmayı hem mümkün hem de zorunlu kılmaktadır.

Bu tez konusunun seçilmesinin öncelikli amacı, Batı Anadolu Neolitik dönem toplumlarında beslenme pratiklerini değerlendirmek, yerleşmelerdeki depolama stratejilerini araştırmak, bunun sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda incelenen yerleşmeleri ve bölgeleri karşılaştırmalı olarak değerlendirmektir. Bu değerlendirmeler sayesinde zaman içinde ortaya çıkan benzerlikler, değişim ve dönüşümler tespit edilecek ve açıklanacaktır.

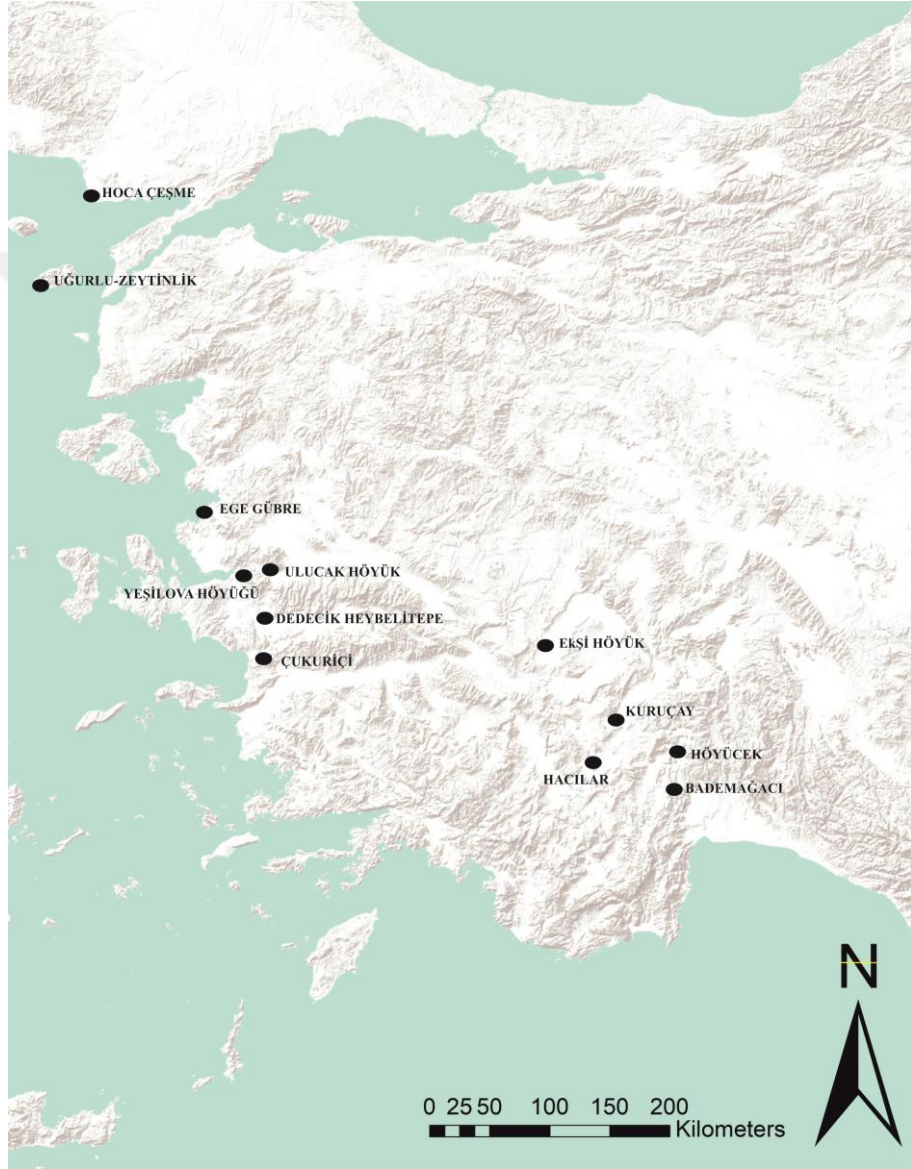
Kısaca bu tez çalışması Batı Anadolu Neolitik Dönem topluluklarının tükettiği besinleri, bu besinlere nasıl ulaştığı, tüketime nasıl hazırladığı ve besini nerede depoladığına dair genel bir resim oluşturmak, bu oluşturulan resim doğrultusunda da Neolitik Dönemde günlük yaşamın bir parçası olarak beslenme ve depolama etkinliklerini anlamak amacıyla yapılmıştır.

1.2.KAPSAM

Tezin coğrafi kapsamını Batı Anadolu'da yer alan ve Neolitik Döneme tarihlendirilen kazısı yapılmış yerleşimler oluşturmaktadır. Bu tez içerisinde Batı Anadolu'da yer alan kazısı yapılmış yerleşimler Kuzey Ege, Kıyı Ege, İç Batı Anadolu ve Göller Bölgesi olmak üzere üç ana başlık altında incelenmiştir. Kuzey Ege'de Uğurlu, Hoca Çeşme Neolitik Dönem kazıları, Kıyı Ege'de, Çukuriçi Höyük, Dedecik-Heybelitepe, Ege Gübre, Ulucak ve Yeşilova Neolitik kazı alanları, Göller Bölgesi'nde Bademağacı, Hacılar, Höyücek ve Kuruçay kazıları ve İç Batı Anadolu'da Ekşi Höyük kazısı bu çalışmanın coğrafi kapsamı içinde yer alan yerleşimlerdir.

Yukarıda bahsedildiği gibi, araştırma yapılırken Batı Anadolu Neolitik Dönem kazısı yapılan yerleşimler üç farklı bölüm içerisinde gruplandırılmıştır. Bu gruplandırma yerleşimlerin birbirlerine yakınlıkları ve kültürel yapıları göz önünde

bulundurularak yapılmıştır. İç Batı Anadolu’da yer alan ve kazısı yapılan tek yerleşim olan Ekşi Höyük, Göller Bölgesine yakınlığı ve benzerliği nedeniyle aynı bölüm içerisinde çalışılmıştır. Ayrıca her bir buluntu türü yerleşimin anlatıldığı bölüm içerisinde bir başlık altında ele alınmıştır.

Şekil 1: Tez kapsamında incelenen Batı Anadolu Neolitik Dönem yerleşmelerini gösteren harita.

Konunun kronolojik kapsamı Batı Anadolu Neolitik Dönemidir. Batı Anadolu Neolitik Dönemi, radyokarbon ölçümlerine dayanarak yaklaşık MÖ 7000/6600’de

başlayıp, MÖ 5800/5700'e kadar devam eder. Bu tarihten sonra yerleşmelerin terk edildiği ve sonrasında MÖ 6. binyılın ortasından itibaren yeni materyal kültürün ortaya çıktığı görülür.²

Beslenme ve depolama etkinlikleri, hangi bitki ve hayvanların tüketildiğinden başlayıp, bu besin maddelerinin nasıl elde edildiği, ne tür işlemlerden geçerek tüketime hazırlandığı, bu esnada kullanılan teknolojinin nasıl olduğu, beslenme ve depolamanın doğal çevre, yaşam, kültür ve inanç sistemi ile etkileşiminin nasıl olduğu, söz konusu etkinliklerin nasıl bir organizasyon ile nerede yapıldığı, depolama ünitelerinin yerleşmenin neresinde konumlandığı, depolamayla ilgili stratejilerin ne olduğu ve zaman içinde değişip değişmediği gibi soruları içerisinde barındırır.

1.3.YÖNTEM

Araştırmaya başlarken ilk olarak coğrafi kapsam içinde yer alan kazısı yapılmış bütün Neolitik yerleşimlerle ilgili literatür taraması yapılmıştır. Bu tarama yapılırken beslenme ve depolama ile alakalı olabilecek buluntular önceden belirlenmiş standart kategoriler altında toplanmıştır. Her yerleşmeye dair taranan yayınlarda bu buluntu kategorilerinin mevcut olup olmadığı incelenmiş ve hangi yerleşmeden hangi veri tiplerinin erişilebilir olduğu not edilmiştir.(Ek 1 ve Ek 2)

Taraması yapılan Neolitik Dönem yerleşmelerinde şu veriler incelenmiştir:

1. Depolama Unsurları
2. Fırın ve Ocaklar
3. Çanak Çömlekler
4. Kil Buluntular
5. Taş Buluntular
6. Yontmataş Endüstrisi

² Caymaz 2013, 39.

7. Sürtmetaş Endüstrisi
8. Kemik ve Boynuz Aletler
9. İnsan Kalıntıları
10. Hayvan Kalıntıları
11. Bitki Kalıntıları
12. Organik Kaplar

Tez kapsamında depolama unsurlarına bakılarak neyin, nerede ve ne şekilde depolandığı gibi sorulara yanıt aranmıştır. Bu doğrultuda Batı Anadolu'da yer alan Neolitik Dönem yerleşmelerinde görülen silolar, kutular, çukurlar, petekler ve depolama kapları ele alınmıştır. Bunlar içerisinde özellikle daha büyük boyutlu depolama alanları silo olarak tanımlanmaktadır. Kutular, kil levhaların birleştirilmesiyle yapılmış farklı boyut ve formlarda üretilen, yapı ve yerleşimlerin farklı alanlarına yerleştirilen depolama birimleridir. Çukurlar ise çeşitli boyutlarda toprağa, ev tabanına ya da anakayaya açılmış, içi sıvalı örnekleri de bulunan öğelerdir. Bölgede az sayıda petek ve depolama kaplarına da rastlanmıştır.

Besin hazırlama aşamalarından biri olan pişirme işlemlerinin yapıldığı fırın ve ocaklar yerleşimlerin neredeyse hepsinde görülmektedir. Bu buluntuların yapıların neresinde yer aldığı, şeklinin nasıl olduğu, çevresinde nelerin bulunduğ gibi çeşitli özelliklerine bakılarak besin hazırlamanın bu aşaması hakkında veri elde edilmiştir. Neolitik Dönemde hem yapıların içlerinde hem de dış kısımlarında yer alan avlu gibi açık veya yarı kapalı alanlarda ocak ve fırın kalıntılarına rastlanmaktadır. Fırınlr kilden inşa edilmiş kubbeli veya düz tavanlı gibi farklı formlarda yapılmıştır. Fırın tabanlarının sıklıkla çakıl taşlarla döşendiği görülür. Ocaklar ise üzeri açık ve genellikle yuvarlak formlu basit ateş yakma alanlarıdır. Bunlar haricinde ateş yakmak için kullanılan çukur ve kutular da bulunmuştur.

Çanak çömlekler besinin hazırlanması, servisi, tüketilmesi ve saklanması olmak üzere beslenme ve depolama aşamalarında farklı amaçlar için kullanılmaktadır. Çanak

çömlekler üzerinde yapılan çalışmalar sonucu hamurunun niteliği, kabın formu, boyutu gibi özelliklerinden yola çıkarak beslenme ve depolamada kullanımı hakkında veri elde edilebilmek mümkündür. Ayrıca kapların içerisinde bulunan yiyecek kalıntılarının analizi, bize beslenme ile ilgili oldukça yararlı bilgiler sağlayabilir.

Kil ve taştan yapılmış objelere gelindiğinde içerisinde sapan taşları, sapan taneleri, kaşık, kepçe, kutu ve kap gibi besin hazırlama ve elde etme aşamaları ile bağlantılı olabilecek buluntu türlerine odaklanılmıştır.

Yontmataş aletlere bakılarak besinin nasıl elde edildiğine dair bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Neolitik Dönem yontmataş endüstrisi dilgi ağırlıklı bir üretim göstermektedir. Batı Anadolu Neolitik Dönem yerleşmelerinde çekirdek, dilgi, orak dilgisi, kalem, delici, yonga ve kazıyıcı gibi genellikle çakmaktaşı ve obsidyenden üretilmiş, çok çeşitli yontmataş alet buluntularına rastlanmıştır.³ Bu amaçla tarım aleti olarak kullanılan orak dilgileri ya da av için kullanılan ok uçlarına özellikle bakılmıştır.

Sürtmetaş aletler de çanak çömlek ya da fırın ve ocak ile birlikte besinlerin ne tür işlemlerden geçerek tüketime hazır hale getirildiği sorusunu yanıtlamak için incelenmiştir. Bunlar içerisinde öğütme ve değirmen taşları, dibek ve havaneleri, el taşları, vurgu taşları, paletler, balta, topuz taşı, çizi bezemeli çakıl taşları gibi sürterek yapılmış her türlü alet tipi sürtmetaş olarak tanımlanır.⁴ Görüldüğü üzere sürtmetaş aletler, Neolitik Dönem içerisinde oldukça farklı işlev ve çeşitlilikte karşımıza çıkmaktadır. Bu çok çeşitli aletleri içeren sürtmetaş malzeme grubu besin hazırlamak için oldukça önemlidir. Fakat bu tez konusu kapsamında sadece beslenme ile ilişkisi bilinen, tahıl öğütmek için de kullanılmış olabilecek havan, havaneli, değirmen taşı ve ezgi taşları ele alınmıştır.

Kemik ve boynuzdan üretilen çeşitli aletler de kapsam içerisindedir. Bunlardan özellikle beslenme ile alakalı olta uçları, kaşıklar ve oraklar ele alınmıştır.

Tez kapsamında beslenme ve depolama aşamalarında kullanılmış olabilecek arkeolojik buluntular derlenmiştir. Bunların beslenme ve depolama amaçlı kullanımları

³ Duru 1994, 71-75.

⁴ Göldoğan 2003, 417; Baysal ve Wright 2006, 29.

dışında başka işlevler için de kullanılmış olması muhtemeldir. Örneğin, çukurların çöp atmak, ateş yakmak gibi farklı işlevler için de kullanılan örnekleri mevcuttur. Ayrıca özellikle çanak çömlekler gibi yerleşimlerde çok sayıda bulunan ve insanın günlük hayatında besin hazırlama, tüketme gibi etkinliklerinin dışında ritüeller sırasında, çocuklar için oyuncak olarak ya da ölüleri saklamak gibi farklı şekiller ve nedenlerle kullanılmaktadır. Fakat bu çalışma içerisinde buluntuların diğer işlevlerine değinilmemiştir. Arkeolojik materyale sadece beslenme ve depolama aşamalarındaki yeri açısından bakılmıştır.

Ayrıca burada ele alınan her buluntu grubu içerisinde farklı buluntu türleri de yer almaktadır. Örneğin, sürtmetaş aletler balta, topuz taşı, bilek taşı gibi birbirinden farklı birçok buluntu türünü içerisinde bulundurmaktadır. Fakat bu tez konusu kapsamında kategoriler içerisinde yer alan buluntulardan sadece beslenme ve depolama etkinlikleri içerisinde kullanılmış olabilecekler ele alınmış ve sadece bu işlevleri üzerine yorum yapılmıştır. (Ek 6)

Yerleşimlerde bulunan hayvan, bitki ve insan kalıntıları ile alakalı çalışmalar taranmıştır. Bitki ve hayvan kalıntılarının çalışılması sonucu hangi türlerin nerelerde yoğun olarak görüldüğü, Neolitik Dönem içerisinde görülen türlerin oranlarında zaman içinde değişim olup olmadığı, neyin tüketildiği ya da depolandığı gibi beslenme ve depolama açısından önemli veriler elde edilebilmektedir. İnsan kalıntıları ile ilgili yapılacak çalışmalar sonucu ise beslenmeleri ile alakalı bilgilere ulaşılabilir.

Son olarak arkeolojik kazı alanlarında, organik yapılarından dolayı çok fazla rastlanılmayan sepet, deri torba, ahşap kap gibi farklı malzemelerden yapılmış farklı formlarda buluntular da ele geçmektedir. Bunlar taş ve kilden yapılmış kaplar gibi besin hazırlama, tüketme, taşıma ve saklama amacıyla kullanılmıştır.

Söz konusu buluntu toplulukları, yapılan yayınlar doğrultusunda, beslenme ve depolama etkinliklerinde kullanımları açısından incelenmiştir. Buradan elde edilen veriler, her yerleşimin her tabakası için ayrı ayrı incelenmiş ve bunun sonucunda bölgeler kendi içinde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme yapılırken de beslenme ve depolamanın aşamaları göz önünde bulundurulmuş ve elde edilen buluntu türleri besin

elde etme, depolama, hazırlama, hazırlama ve tüketim olmak üzere kategoriler altında toplanmıştır. Oldukça az veri sağlayan iki yerleşme Dedecik Heybelitepe ve Ekşi Höyük için genel sonuç yazılmış, aşamalara göre veriler düzenlenmemiştir.

Hazırlama ve tüketim kategorisi hem yiyecek hazırlarken hem servis ederken hem tüketirken kullanılmış olabilecek yardımcı öğleri içermektedir. Bu yüzden hazırlamadan ayrı bir başlık oluşturulmuştur.

Sonuç olarak besin elde etme, depolama, hazırlama, hazırlama ve tüketme aşamaları ile ilgili elde edilen veriler, Batı Anadolu Neolitik Dönem topluluklarının beslenme ve depolama alışkanlıklarının karşılaştırılması benzerliklerin, farklılıkların ve zaman içinde ortaya çıkan değişimlerin tespit edilebilmesi için kullanılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

BESLENME VE DEPOLAMA İLE İLGİLİ BİLGİ VEREN BİLİM DALLARI

2.1.Arkeobotanik

Arkeolojik alanlardan elde edilen verilerden yola çıkarak beslenme ve depolama hakkında çalışırken, en çok yararlanılan bilim dallarından biri insan hayatının önemli bir parçası olan bitkilerin kalıntılarını inceleyen, palaeoetnobotanik olarak da adlandırılan arkeobotanik bilim dalıdır.⁵

Genellikle aynı anlamda kullanıldıkları kabul edilse de, paleoetnobotanik isimlendirmesi Kuzey Amerika’da, arkeobotanik ise Avrupa’da daha yaygındır.⁶ Ayrıca paleoetnobotaniğin daha çok insan ile bitki arasındaki iletişimi konu aldığı, arkeobotaniğin ise kalıntıları yorumlayan ve analiz eden uzmanlık dalı olduğu şeklinde bir algı söz konusudur.⁷

Arkeobotanik uzmanları bitki kalıntılarından yola çıkarak, hangi bitki türlerinin toplandığı ve tüketildiği, tarımın kökeni ve üretimin ne şekilde yapıldığı, üretilen

⁵ Dönmez Oybak 2009, 82-83.

⁶ Marston vd. 2014, 1.

⁷ Hastorf 1999, 55.

mahsulün niteliği, beslenme alışkanlıkları içinde bitkilerin yeri, kısaca bitkilerin kullanımı, tüketimi, işlenmesi ve bu bitkilerin depolama amaçlı kullanılıp kullanılmadığı gibi beslenme ve depolama ile ilgili konuları ele alan çalışmalar yaparlar.⁸ Ayrıca sadece insan beslenmesi değil, hayvanların beslenmesi de arkeobotaniğin konuları arasındadır.⁹

Beslenme haricinde dönemin ve yerleşimin çevresel özellikleri, bu özelliklerin zaman içindeki farklılıkları, insan ve bitki arasındaki bağlantı gibi insan yaşamının farklı noktaları arkeobotanik biliminin konusudur.¹⁰

Yiyecek edinme, hazırlama, pişirme ve yeme gibi beslenme ihtiyaçları dışında, ritüeller esnasında, ilaç yapımında, barınak ya da ev inşasında, alet ve araç gereç üretiminde kullanıldığı için insanın diğer temel ihtiyaçlarının karşılanmasında bitkilerin önemli bir yeri vardır.¹¹ Kısaca insan yaşamının önemli bir parçası olan bitkileri çalışan arkeobotanik bilimi bize geçmiş insan yaşayışları hakkında birçok bilgi verir ve bu bilgilerden hareketle geçmişteki toplulukların kültürlerine ve davranışlarına ilişkin yeni yorumlar yapılabilir.

Bir arkeolojik yerleşim çalışılırken bitki kalıntıları, yerleşimi anlamak için önemli olsa da, Türkiye’de gerekli olan bilgilerin edinilmesi için arkeobotanik çalışmalara yeterince önem verilmemektedir.¹² Bunun nedenlerinden biri arkeobotanik alanında çalışacak uzmanların hem arkeoloji hem de botanikle ilgili donanım sahibi olmasının gerekmesi ve bu eğitimin verilmesinin kolay olmaması sonucu çok sayıda arkeobotanik uzmanının yetiştirilememesidir.¹³

Ayrıca arazide bitki kalıntılarını çıplak gözle tespit etmek oldukça zordur. Bundan dolayı kemik, taş alet ve çanak çömlek gibi buluntularla karşılaştırıldığında, kazı sırasında arkeoloğun bitki kalıntılarını tespit edememesi, kazı çalışmalarına bu tipte buluntuların hemen dâhil edilememesine neden olur. Arkeolojik çalışmanın içinde yer

⁸ Dönmez Oybak 2009, 83; Hastorf 1999, 55.

⁹ Bogaard-Charles 2006, 74.

¹⁰ Dönmez Oybak 2009, 83; Hastorf 1999, 55.

¹¹ Dönmez Oybak 2009, 83; Hastorf 1999, 56.

¹² Hastorf 1999, 57.

¹³ Hastorf 1999, 57.

alabilmesi için öncelikle bitki kalıntılarının toplanması, sonrasında bu kalıntıların uzmanlarca çalışılması ve yorumlanması gerekir, ayrıca bu çalışmalar oldukça maliyetlidir.¹⁴

Arazide çıplak gözle tespit edilmelerinin zor olması dışında, bitki kalıntıları topraktaki mikroorganizmalar ve hayvanlar, toprağın kendi yapısı, iklim gibi dış faktörlerin etkisiyle zarar görmekte ya da yok olabilmektedir. Karbonlaşma/kömürleşme gibi özel şartlar ya da çok kurak, çok soğuk bölgeler de, bataklık, deniz tabanı gibi ortamlar da organik maddelerin korunmuş şekilde günümüze ulaşmaları mümkün olmaktadır.¹⁵

Buna ek olarak arkeoloji tarihi içerisinde arkeobotaniğin geri planda kalmasının başka bir nedeni de, bitkilerin çoğunlukla tüketim amaçlı kullanıldıkları için arkeolojik katmanlar içinde kalmamalarıdır.¹⁶ Buluntu azlığından dolayı bitki kalıntılarının çalışılması, özellikle geçmişte çok fazla önemsenmemiştir.¹⁷ Fakat daha sonra tarımın kökenleri ve doğal çevrenin yeniden kurulmasına duyulan merak botanik veriler üzerine ilginin yoğunlaşmasını sağlamıştır.¹⁸

Arkeobotanik biliminin temelleri 19. yy'da bitki kalıntılarının tanımlanmaya başlaması ile atılmıştır.¹⁹ Bu dönem yapılan ilk çalışmalardan biri 1826'da Carl Kunth'un, Mısır piramitlerinde meyve, tohum gibi bitki kalıntılarını araştırması²⁰, diğeri de 1850'lerde arkeolojik bir alandan elde edilen bitki kalıntılarını daha sistematik şekilde inceleyen Oswald Heer gibi botanistlerin İsviçre'de yaptığı çalışmalar olarak kabul edilir.²¹ Heer'in çalışmalarını yaptığı, Alpler'de yer alan *Pfahlbauten* göl kenarı yerleşmesinde bitki kalıntılarının çok iyi şekilde korunarak kalmış olması, malzemeye olan ilgiyi arttırmıştır.²² Fakat bugünkü haliyle arkeobotanik çalışmaları 1941'de

¹⁴ Hastorf 1999, 57; Renfrew-Bahn 2017, 248.

¹⁵ Wilkinson-Stevens 2003, 149; Dönmez Oybak 2009, 83-86.

¹⁶ Hastorf 1999, 57.

¹⁷ Hastorf 1999, 57.

¹⁸ Hastorf 1999, 57.

¹⁹ Marston vd. 2014, 1; Dönmez Oybak 2009, 82.

²⁰ Dönmez Oybak 2009, 82; Ergun vd. 2018, 222.

²¹ Ergun vd. 2018, 222-223; Hastorf 1999, 55.

²² Ergun vd. 2018, 223.

Volney Jones'in Kuzey Amerika'da gerçekleştirdiği modern araştırmalar ile başlamıştır.²³

Yaklaşık 20 yıl öncesine kadar arkeobotanik çalışmaların zooarkeoloji çalışmalarına oranla daha az yaygın olduğu şeklinde görüşler vardır. Bunun nedeni daha önce de bahsedildiği gibi bitki kalıntılarının arazide daha az görünür olmasıdır. Fakat bugün yöntemlerin daha da gelişmesi, araştırmaların artması ve bunlar paralelinde yayınların çoğalması sayesinde bu durumun değişmeye başladığı söylenebilir.²⁴

Dolayısıyla artık sistemli kurtarma teknolojileri kullanılan kazılar sayesinde dönem insanının yaşam tarzını daha geniş bir açıdan incelemek ve uzun dönemde çevrenin değişimi gibi kapsamlı soruları yanıtlamak mümkündür.²⁵

2.1.1.Çalışma Yöntemleri

Bir bilim dalının gelişmesi için en önemli aşama, etkili olacak arazi ve laboratuvar yöntemleri geliştirmektir.²⁶ Dolayısıyla bitki kalıntılarından yola çıkarak dönem, insan, bitki ve çevre hakkında araştırma yapan arkeobotanik biliminin de kendine has yöntem ve uygulamaları bulunmaktadır.

Bu yöntemlerin başlangıcı, yerleşimde korunmuş bitki kalıntılarını ortaya çıkarmaktır. Bu da toprak örneklerini elekten geçirmek ya da su ile yüzdürme (*flotation*) gibi yöntemler ile mümkündür.²⁷

Yüzdürme tekniği, Gordon Hillman tarafından geliştirilmiş bir yöntem olup, araziden alınan toprak örneklerinin içerisinde yer alan bitki kalıntılarını ayırabilmek için kullanılır. Suyu yıkanan toprak örnekleri içinde korunmuş, daha hafif olan kömürleşmiş bitki kalıntılarının suyun yüzeyinde kalmasını ve daha ağır olan toprağın dibe çökmesini sağlayan bir yöntemdir.²⁸

²³Hastorf 1999, 55; Renfrew-Bahn 2017, 248.

²⁴Hastorf 1999, 56.

²⁵Hastorf 1999, 56.

²⁶Hastorf 1999, 58.

²⁷Ergun vd. 2018, 225; Renfrew-Bahn 2017, 254.

²⁸Bogaard-Charles 2006, 72; Dönmez Oybak 2009, 86-87; Renfrew-Bahn 2017, 254-255.

Çıplak gözle görülebilen tohum, meyve, tahıl gibi botanik kalıntılar “makro”, boyutları çok daha küçük olduğu için gözle seçilemeyen ve mikroskopla incelenen spor, polen, fitolit gibi kalıntılar da “mikro” botanik kalıntılar olarak adlandırılır.²⁹ Kullanılan yöntemler kalıntının bu tip özelliklerine yani mikrobotanik ve makrobotanik olmak üzere boyutlarına ve niteliğine göre farklılıklar göstermektedir. Genel anlamda makrobotanik kalıntılar için tanımlamalar, ışın mikroskobu ve elektron tarayıcı mikroskop ile yapılırken, mikrobotanik kalıntılar kimya ve molekül analizleri ile incelenir.³⁰

Makrobotanik buluntular, kazılarda en çok ele geçen, genellikle kuruyarak, donarak, suya doymuş şekilde, mineralleşerek, negatif iz bırakarak ya da kömürleşmiş halde korunarak günümüze kadar gelen bitki kalıntılarıdır.³¹ Genel olarak kazılardan ele geçen korunmuş bitki kalıntılarını kömürleşmiş olanlar oluştursa da, kuruma, donma ve suya doyma dışında daha nadir olarak görünen, volkanik patlama ya da arkeolojik tabakaların içerisine giren mineraller tarafından da korunmuş olabilirler.³²

Makro boyutlardaki bitki kalıntıları içerisinde arazide ortaya çıkarılan tohum ve meyve kalıntıları, kapların iç kısmında izlerine rastlanan yaprak ya da tanecikler, buna ek olarak çanak çömleklerin yapı malzemesine koyulan bitki katkıları yer almaktadır. Bu kalıntıların tespiti, eleme, yüzdürme yöntemlerinin gelişmesi ve mikroskop kullanılması ile mümkün olmaktadır.³³

Botanik verilerin tanımlanabilmesi ve kapsamlı sonuçlar elde edilebilmesi için farklı tabakalardan toplanmış en az 100 bitki kalıntısı gereklidir. Bu tür bir araştırma sonucunda tabakalar göz önünde bulundurulduğunda, bitki türlerinin tüketim oranları ile ilgili daha kapsamlı yorumlar yapılabilir.³⁴

²⁹ Dönmez Oybak 2009, 83.

³⁰ Hastorf 1999, 55.

³¹ Ergun vd. 2018, 245-250; Renfrew-Bahn 2017, 274.

³² Renfrew-Bahn 2017, 274.

³³ Renfrew-Bahn 2017, 254.

³⁴ Renfrew-Bahn 2017, 274.

Mikrobotanik kalıntılar, özellikle polen gibi küçük boyutlu bitki parçaları, kapsamlı değerlendirmeler için oldukça büyük önem taşır.³⁵ Bu tür buluntular çalışılırken kullanılan yöntemlerden biri, Norveçli jeolog Lennort Von Post tarafından 20. yy'ın başında geliştirilmiş olan polen analizidir.³⁶ Bu yöntemin arkeolojik alanlara Harry Godwin tarafından 1930'larda uygulanmaya başlaması, hem dönemin kronolojisi hem de çevresel özellikleri hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir.³⁷ Polen analizi, izotop analiz yöntemleri geliştirilene kadar yoğun olarak tarihleme amacıyla kullanılmıştır.³⁸

Polen analizi dışında kutikül olarak adlandırılan bitkinin yaprak üstünde yer alan zar kısmı, ışın mikroskobu ve elektro mikroskop kullanılarak tanımlanabilmektedir. Bu tanımlamalardan yola çıkarak bitkinin gen ailesi, türü ve evrimsel süreçte geçirdiği değişimler tespit edilebilmektedir. Böylece geçmişteki iklim ve doğal çevre ile ilgili bilgi edinilebilmektedir. Buna ek olarak bu analizlerden yola çıkarak tarım alanlarının yakılması ya da çok fazla hayvan otlatılmış alanların tespiti gibi daha detaylı bilgilere de ulaşılabilmektedir. Bu polen tanelerini araştıran palinoloji bilimi için de yardımcı bir metottur.³⁹

Başka bir mikrobotanik buluntu, bitkinin hücrelerinden ayrılmış silikanın küçük parçacıkları olan fitolitlerdir. Bunlar organizmanın dışının yandığı ya da bozulduğu durumlarda bile yok olmazlar.⁴⁰ Bu yüzden yaygın olarak ocak ve kül tabakalarında bulunurlar. Ocak ve kül tabakaları haricinde çanak çömleklerin içleri, taş aletlerin üstü ya da otçul hayvanların dişleri gibi farklı yerlerden bulunabilirler. Polen taneleri gibi çok sayıda olan bu parçaların türlerine göre farklı boyut ve şekilleri olduğundan dolayı tarayıcı elektron mikroskobu kullanılarak bile tanımlanmaları oldukça zorken, bazı durumlarda kazı sırasında çıplak gözle görülebilirler.⁴¹ Ayrıca fitolit ve polen analizinin

³⁵ Renfrew-Bahn 2017, 249.

³⁶ Renfrew-Bahn 2017, 249.

³⁷ Trigger 2014, 299.

³⁸ Renfrew-Bahn 2017, 249.

³⁹ Ergun vd. 2018, 230; Renfrew-Bahn 2017, 252.

⁴⁰ Ergun vd. 2018, 233; Renfrew-Bahn 2017, 253.

⁴¹ Ergun vd. 2018, 233-234; Renfrew-Bahn 2017, 253.

bir arada kullanılması daha başarılı sonuçlar için önerilmektedir. Fakat yine de polen analizi fitolitin tanımlanma zorluğundan dolayı daha yararlı bir teknik olarak görülür.⁴²

Ayrıca nişasta da analizi yapılan ve analiz sonucunda bitkinin tür tayinini verebilen başka bir mikro bitki kalıntısıdır. Bu kalıntı bitkilerin tohum, kök, yumru gibi kısımlarında küçük tanecikler halinde bulunan ve kap, sepet, öğütme taş gibi buluntuların üzerinde veya ocak, çöp çukuru gibi öğelerde tespit edilebilmektedir.⁴³

Üzerinde analiz yapılan başka bir mikro kalıntı, kısaca tek hücreli algler olarak tanımlanabilecek diatomdur. Genellikle kıyı ya da göllerdeki çökeltilerden elde edilen diatomlar, 200 yıldan fazla zamandır, çalışılmakta, tanımlanmakta ve kaydedilmektedirler.⁴⁴

Bitki kalıntılarının en küçüğü DNA, bazı durumlarda korunarak günümüze kadar gelir ve bu kalıntıların da tanımlaması yapılır. Bu araştırmalara örnek olarak, Nevada’da bir mağarada bulunan yaklaşık 20 bin yıl önceye ait gübre kalıntıları üzerinde yapılan kimyasal analizler sonucu tespit edilen Antik DNA örnekleri verilebilir.⁴⁵ Yaklaşık 10-15 yıldır yapılmaya başlanan Antik DNA analizi, izotop analizi gibi yöntemler yeni bilgiler edinilmesinin de önünü açmıştır.⁴⁶ Bitki kalıntıları üzerinde yapılan izotop analizleri sayesinde tarımsal üretimin ne şekilde yapıldığına dair, örneğin; sulak mı kurak mı bir alanda tarım yapıldığı ya da gübreleme gibi tarımsal uygulamaların niteliği şeklinde, ayrıntılı bilgi sağlanabilmektedir.⁴⁷

Son olarak çeşitli yöntemler kullanılarak incelenen ve tanımlanan bitki kalıntılarının yorumlanması aşamasında başlangıç noktası, kalıntıların bulunduğu arkeolojik bağlama göre değerlendirilmesidir.⁴⁸

2.1.2.Türkiye Arkeolojisinde Yeri

⁴² Renfrew-Bahn 2017, 253.

⁴³ Ergun vd. 2018, 236.

⁴⁴ Renfrew-Bahn 2017, 253.

⁴⁵ Renfrew-Bahn 2017, 254.

⁴⁶ Ergun vd. 2018, 226.

⁴⁷ Ergun vd. 2018, 257.

⁴⁸ Bogaard-Charles 2006, 74.

Dünyadaki arkeobotanik çalışmaların başlamasıyla hemen hemen aynı zamanda Türkiye'deki ilk arkeobotanik çalışmalar Troia kazılarında çıkan bitki kalıntılarını inceleyen L. Wittmack tarafından 1880, 1890 ve 1896 yıllarında yapılmıştır.⁴⁹ Fakat bu çalışmalar sonrasında bölgede 1960'larda H. Malbaek'in Beycesultan, Çatalhöyük ve Hacılar'da bulunan botanik kalıntılarla yaptığı araştırmalara kadar pek fazla çalışma yapılmamış ve Malbaek'in sayesinde Türkiye'deki arkeobotanik araştırmalar yeniden canlanmıştır.⁵⁰

İlerleyen yıllarda 1970-80'lere gelindiğinde ise W. Zeist, 1990'larda M. Nesbitt Türkiye'de önemli çalışmalar yaparak hem bu bilim dalına hem de kazılara katkı yapmış, öne çıkan bilim insanlarıdır.⁵¹

1996'da M. Nesbitt ve D. Samuel tarafından Türkiye'deki arkeobotanik araştırmalar hakkında yapılan çalışma da, bu döneme kadar toplamda 39 kazıda çalışan 30 arkeobotanik uzmanı bulunduğu ve bu çalışmaların 20'sinin hala devam ettiği, geri kalanının ise bitmiş olduğu belirtilmiştir.⁵² Yine aynı çalışmada arkeobotanik araştırmaların yapıldığı 20 kazıdan 15'inde suda yüzdürme tekniğinin uygulanması için makinaların kullanıldığına değinilmiştir.⁵³ İlk başlarda orta ve güneydoğu Anadolu'da yapılan arkeolojik kazılarda arkeobotanik çalışmalar oldukça yaygınken, daha sonrasında bu çalışmalar azalmaya başlamıştır.⁵⁴

Bugün Türkiye'de arkeobotanik araştırmalar çıplak gözle seçilerek, araziden toplanan bitki kalıntılarının sayılarının belirlenmesi şeklinde ilerlemekte ve bu yüzden bölgede hem botanik veriler kaybolmakta hem de arkeobotanik bilim dalı gelişmemektedir.⁵⁵ Fakat asıl problem ise hala Türkiye'de birçok kazıda bitki kalıntılarının toplanmıyor oluşudur.⁵⁶

2.1.3.Bitkisel Ürünlerin Beslenmedeki Rolü

⁴⁹ Dönmez Oybak 2009, 82.

⁵⁰ Dönmez Oybak 2009, 82.

⁵¹ Dönmez Oybak 2009, 82-83.

⁵² Nesbitt-Samuel 1996, 91.

⁵³ Nesbitt-Samuel 1996, 91.

⁵⁴ Nesbitt-Samuel 1996, 91.

⁵⁵ Ergun vd. 2017, 33?.

⁵⁶ Ergun vd. 2018, 227.

Günümüz insanının beslenme gereksinimleri, insan türünün geçirdiği milyonlarca yıllık evrim süreci içerisinde edindiği alışkanlık, beceri ve yaşam şekli ile birlikte oluşmuştur.⁵⁷ Bu süreç boyunca beslenme modeli bitki ve hayvan türlerinin tüketimi üzerine kuruludur.

İnsan türünün ilk defa ortaya çıktığı Paleolitik Dönem beslenme şekline bakıldığında tek bir beslenme biçimi olmadığı ve yiyecek seçiminin özellikle coğrafya, iklim gibi çevresel koşullara bağlı olarak farklılık gösterdiği söylenebilir.⁵⁸ Bu dönem beslenme şekli bitki ve hayvan tüketiminin birleşiminden oluşur ve farklı besin türlerini içerir.⁵⁹ Dolayısıyla insanlık tarihinin en uzun dönemi olan Paleolitik için genel bir beslenme şeklinden söz etmek oldukça zordur.

Paleolitik Dönemde besin elde etme yöntemlerinden biri olan toplayıcılık, yabani bitkiler ile ilişkinin kanıtıdır.⁶⁰ Bu dönemle ilgili yapılan çoğunlukla zooarkeoloji çalışması bulunmaktadır. Bunun nedeni Paleolitik Dönem kazılarında bitki kalıntılarının fazla sayıda ele geçmemesidir.⁶¹ Bu az sayıda veriden yola çıkarak avcı-toplayıcı olan Paleolitik insanının beslenmesinin ortalama %65 ile %70 arasında bitkisel besinlere dayandığı önerilir. Bu besinler meyve, kök, baklagillerin tohumları, sert kabuklu yemişler ve tahıl başta olmak üzere diğer bitki türlerinden oluşmaktadır.⁶²

Buna ek olarak antropolojik veriler; örneğin, Afrika'da Kalahari Çölü'nde yaşayan günümüz geleneksel toplumundan bağımsız Kung'lar ile ilgili yapılan antropolojik çalışmalar bize geçmişteki avcı toplayıcı kabileler hakkında ipuçları vermektedir.⁶³ Bu topluluğun beslenme alışkanlığının % 60'dan fazlasının bitkisel besinlerden oluştuğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla kazılardan çok fazla bitki kalıntısı gelmemesi bitkisel ürünlerin tüketilmediği şeklinde bir önyargı oluşturmamalıdır.⁶⁴

⁵⁷ Eaton-Konner 1997, 207.

⁵⁸ Güleç-Açıkkol 2006, 390; Manheimer vd. 2015, 922.

⁵⁹ Manheimer vd. 2015, 922.

⁶⁰ Arsebük 2004, 135.

⁶¹ Arsebük 2004, 135.

⁶² Eaton-Konner 1997, 208.

⁶³ Lee 1968, 30.

⁶⁴ Lee 1968, 43.

Paleolitik Dönemin sonu ve Neolitik Dönemin öncesi olarak tanımlanabilecek Epi Paleolitik Dönem topluluklarında da, yaşadıkları bölgenin iklim ve coğrafyasına bağlı olarak, orada yetişen türlere göre tüketilen bitki çeşitleri değişse de, bitkisel gıda tüketimi öncesinde olduğu gibi yoğundur.⁶⁵ Bu dönem için Karain B ve Öküzini mağaralarına bakıldığında, menengiç, alıç, ahlat, meşe palamudu, acı badem, kuşburnu, çitlembik ve üzüm gibi türlerin ön plana çıktığı görülür.⁶⁶ Dönemin bitki tüketimi bu türlerin dışında kabuklu kabuksuz birçok meyve, kök ve yumruları kapsar.⁶⁷

Yiyecek üreticiliğinin başladığı Neolitik Dönem odaklı düşündüğümüzde, insan yaşamına dâhil olan çiftçilik, sulama, gübreleme, hasat etme gibi farklı bilgiler, tarım faaliyetleri yapılırken edinilmiş olabilir. Dolayısıyla hem bu faaliyetleri anlayabilmek hem de dönemin çevresel özelliklerini tekrar canlandırabilmek için yabani ve evcilleştirilmiş bitki türlerinin arkeolojik tabakalar içerisinde tanımlanmış olması gerekir.⁶⁸

Evcilleşmiş türlerin en erken kanıtları Güneybatı Asya'da bulunan, Emmer buğdayı (*Triticum dicoccum*), Einkorn buğdayı (*Triticum monococcum*), arpa (*Hordeum vulgare/ Hordeum sativum*), mercimek (*Lens culinaris*), nohut (*Cicer arietinum*), bezelye (*Pisum sativum*), karaburçak (*Vicia ervilia*) ve keten (*Linum usitatissimum*) gibi bitki türleridir.⁶⁹ Bu türler “kurucu ürünler” olarak adlandırılır.⁷⁰ Doğu Akdeniz çevresinde yiyecek üreticiliğine dayalı yaşamın en önemli göstergeleri bu bitkilerin evcilleştirilmiş kalıntılarıdır.

Steven Mithen, tarımın kökenlerini, çağdaş aklın doğal dünyaya yeni yaklaşımı olarak değerlendirirken, bu etkinin tek olmadığı, onun kadar ekonomi ve çevreninde üstlendiği belirleyici rolden bahseder.⁷¹ Aklın, bu değişimi gerçekleştirebilmek için dört gelişim evresi olduğunu öne sürer. Birincisi, teknik ve doğal zeka sayesinde tarım için kullanılabilecek aletlerin yapılması yeteneği; ikincisi, sosyal zeka ve doğal tarih

⁶⁵ Kartal 2009, 23.

⁶⁶ Kartal 2009, 23.

⁶⁷ Kartal 2009, 23.

⁶⁸ Cappers 2014, 210.

⁶⁹ Colledge vd. 2004, 37.

⁷⁰ Weiss-Zohary 2011, 237.

⁷¹ Mithen 1999, 246-257.

zekasının birleşimiyle hayvanları ve bitkileri prestij ve güç elde etmek amaçlı kullanma eğilimi; üçüncüsü, yine aynı zeka türlerinden kaynaklı hayvanlar ve bitkilerle sosyal ilişki kurma isteği ve sonuncusu, teknik ve doğal tarih zekasıyla bitki ve hayvanlardan yararlanma eğilimi olarak tanımlanır.⁷² Buradan da anlaşılacağı üzere tarım ve hayvancılık insanın hem bilişsel, hem sosyal, hem de fiziki birçok yönünü etkilemiştir.

Türkiye'deki Neolitik kazıların genelinde, Paleolitik Dönem için olduğu gibi, hayvan kalıntılarıyla ilgili veri, bitki kalıntılarına oranla daha fazladır.⁷³ Arkeolojik yerleşmelerde bitki kalıntıları genellikle kömürleşme sayesinde günümüze kadar gelmiştir.⁷⁴

Hem yabani hem evcilleştirilmiş bitkilerin analizi Neolitik Dönemi anlayabilmemiz için oldukça önemlidir. Bazı yerleşimlerde sadece toplayıcılık bazılarında hem toplayıcılık hem de çiftçilik yapılmaktadır. Her iki durumda da yabani bitkiler oldukça büyük önem taşır.⁷⁵

Yabani bitkilerin çoğunluğu yiyecek olarak tüketilir. Bu tarz yabani bitki toplayıcılığı gittikçe azalsa da Anadolu'da halen devam etmektedir. Çayönü ve Çatalhöyük gibi Neolitik yerleşmelerden gelen çok sayıda yabani bitki buluntusu, Neolitik Dönem'de tarımın yapılsa da toplayıcılığın hala önemli olduğunu göstermektedir.⁷⁶

Ayrıca Anadolu Neolitik yerleşimlerinde tahıl ve baklagillerin varlığı, tahıl tanesi ve tohumlar gibi onların yenebilen kısımlarının harman kalıntıları içerisinde bulunması ile kanıtlanmıştır. Genellikle yerleşmelerin tabakalarında tohum örnekleri bulunmuştur. Baklagillere nazaran tahılların varlığı hem tahıl taneleri hem de tohumlar ile temsil edilmektedir. Baklagiller eğer hasat edilirken kökten koparıldılar ise harman kalıntıları yem olarak kullanılmaktadır. Bu yüzden sadece kömürleşmiş kalıntılar günümüze kadar ulaşabilir. Yem olarak kullanılması durumunda kalıntıların günümüze kadar gelebilmesi için kömürleşmiş olması gereklidir. Bunun içinde hayvan gübreleri

⁷² Mithen 1999, 246-257.

⁷³ Cappers 2014, 205.

⁷⁴ Cappers 2014, 205; Dönmez Oybak 2009, 84.

⁷⁵ Cappers 2014, 210.

⁷⁶ Cappers 2014, 215.

yakıt olarak kullanılması ve kül tabakalarından bitki kalıntılarının elde edilebilmiş olması önemlidir.⁷⁷ Arpanın da ya hayvanlar için yem ya da bira gibi içecek yapımında kullanıldığı öne sürülmektedir.⁷⁸

2.2.Zooarkeoloji

Beslenme ve depolamayla ilgili bir çalışma yaparken yararlanılan arkeolojiyle bağlantılı bilim dallarından biri zooarkelodir. Hem etçil hem otçul olan insan türünün beslenme alışkanlıklarının arkeolojik materyaldeki yansımalarını ararken; et tüketimi, hayvancılık, kasaplık işlemleri, doğal çevre ve bunun gibi dönemin özellikleriyle ilgili daha birçok bilgiye ulaşılmasını sağlayan zooarkelodji alanı oldukça önemlidir. Dolayısıyla çalışma için temel oluşturacak bu alanın; çalışma yöntemlerini, Türkiye arkeolojisindeki yerini ve hayvansal ürünlerin insan beslenmesindeki rolünü anlamak, ileride yapılacak değerlendirmeler için gereklidir.

Arkeoloji ile zooloji alanlarının kesiştiği, bu iki kelimenin birleşimiyle oluşmuş, zooarkeoloji ya da arkeozoooloji olarak adlandırılan disiplin, kısaca arkeolojik alanlardan çıkan hayvanlara ait kemik, diş, yumuşakça kavrısı gibi buluntuları inceleyen ve araştıran bilim dalı olarak tanımlanabilir.⁷⁹ Arkeozoooloji adlandırması kıta Avrupa’da, zooarkeoloji ise İngiltere ve Kuzey Amerika’da daha yaygın olarak kullanılır. Birbirleri arasında anlamsal bir farklılık olmayan bu iki ifade, kullanıldıkları dilin özelliklerine göre şekillenmiştir.⁸⁰

İlk defa 1797’de insan yapımı aletler ile birlikte bulunan hayvan kemiklerinin, Norveç’te parlamento üyesi ve yüksek mahkeme hâkimi J. Frere tarafından birbiriyle ilişkilendirilmesi, kısa bir rapor yayınlaması ve bunun sonucu olarak da insanlara ait kalıntılarla hayvan kemiklerinin bir arada bulunmasından doğan merak, bu bilim dalının ortaya çıkmasını sağlamıştır.⁸¹ Daha sonra Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya’da da bu

⁷⁷ Cappers 2014, 205.

⁷⁸ Cappers 2014, 214.

⁷⁹ Davis 1987, 19.

⁸⁰ Çakırlar 2018, 182.

⁸¹ Davis 1987, 20.

tipte buluntuların keşfedilmesi, şüpheyle yaklaşılar bile bilim insanlarının kayıtsız kalamamalarına neden olmuştur.⁸²

1859'da jeolog Sir J. Prestwich ve Sir Perthes'in, Frere'nin çakmaktaşı aletler ile büyük bir çene kemiği ve dişler bulduğu Suffolk'da bulunan Hoxne'ı ziyaret etmişlerdir. Bu ziyaret sonucunda çok da ciddiye alınmayan önceki buluntular ve raporların doğruluğuna ikna olmuşlar ve düşüncelerini Royal Society topluluğuyla paylaşmışlardır.⁸³

Zooarkeolojinin bir bilim dalı olarak yöntemsel temelleri Fransız paleontolog Lartet'nin hayvan kemiklerini türlerine göre sınıflandırıp zamansal bir dizgi oluşturmasıyla atılmıştır. Lartet bir mağara kazısında farklı tabakalar boyunca kemik sayısının ve türlerinin değiştiğini gözlemlemiş, bunun sonucunda “mağara ayısı periyodu”, “tüylü mamut ve gergedan periyodu” ve “ren geyiği periyodu” gibi şekillerde dönemleri adlandırmıştır.⁸⁴

Bunların haricinde gerçek anlamda ilk zooarkeoloji çalışmaları, İsviçre'nin prehistorik köylerinde gerçekleştirilen araştırmalar sırasında arkeolojik alanlardan gelen hayvan kemiklerinin incelenmesiyle başlamıştır.⁸⁵ Bu çalışmalar bugünkü zooarkeolojinin öncüsü olarak kabul edilir. Özellikle bu araştırmalar sırasında, 1862'de İsviçre'deki Neolitik yerleşmeden çıkarılan kemikleri; ilk defa koyun, domuz, sığır şeklinde türlerine ayıran, evcil ve yabani olarak sınıflandırıp kesik izlerini inceleyerek yorum yapan Ludwig Rütimeyer öne çıkmaktadır.⁸⁶ Buna ek olarak 1904 ile 1907 yılları arasında yaklaşık yarım ton hayvan kemiği üzerinde çalışarak, kemiklerin boyutları ve dokularındaki değişimlere dayanan J. Ulrich Duerst, bu verileri modern yabanıl ve evcil türlerle karşılaştırarak evcilleştirme çalışmalarının başlamasını sağlamıştır.⁸⁷

Daha sonrasında yapılan kronoloji ve evcilleştirme ile ilgili çalışmalar, fauna kalıntılarının yardımıyla geçmiş dönemlere ait çevresel özelliklerin anlaşılmasını

⁸² Davis 1987, 20.

⁸³ Davis 1987, 20.

⁸⁴ Çakırlar 2018, 184; Davis 1987, 20; Trigger 2014, 143.

⁸⁵ Çakırlar 2018, 184; Davis 1987, 21.

⁸⁶ Çakırlar 2018, 184; Davis 1987, 21.

⁸⁷ Davis 1987, 21.

sağlamıştır. 1930'lara gelindiğinde Dorothea Bate, Geç Pleistosen'de Levant'taki iklim değişimlerini anlamaya çalışmış ve bunu yaparken hayvan kalıntılarının sayısal verilerinden yararlanan ilk kişi olmuştur.⁸⁸

Bu gelişmelerin akabinde arkeolojide bakış açıları genişledikçe, yiyecek üretiminin coğrafi kökenleri merak edilmeye başlanmış ve Eduard Hahn, 19. yy'ın sonlarında çoğu hayvan türünün ilk defa Yakın Doğu'da evcilleştirildiğini öne sürmüştür.⁸⁹

Meydana gelen bu metodolojik ve kuramsal gelişmeler, yalnızca zooarkeoloji için değil arkeoloji için de yeni düşünsel akımları tetiklemiş ve neyin bilinip neyin bilinemeyeceği sorgulanmaya başlamıştır. Bu arayışlar daha önce de aslında var olan ama tam anlamıyla arkeolojik araştırmaların içine dâhil olamamış alanların önemini ortaya çıkarmıştır.

Bu alanlardan biri de temellerini G. Clark'ın attığı, bugün çevresel ya da ekolojik arkeoloji olarak adlandırılan, sosyal antropoloji ve kültürlerin çevresel özelliklerinin de incelenmesi gerektiğini savunan İskandinav Arkeolojisi etkisinde, kültür ile çevre arasındaki ilişkinin önemini vurgulayan bakış açısıdır.⁹⁰ Clark'ın arkeolojik buluntulara karşı bu yeni bakış açısı, çalıştığı yerleşmedeki hayvan ve bitki kalıntılarının incelenmesini ve yorumlanmasını sağlamış, bunun doğrultusunda da zooarkeoloji, paleobotanik, biyoarkeoloji dallarının bilimsel uzmanlık alanı olarak kabul edilmesinin önünü açmıştır.⁹¹

Aynı dönem Clark ile birlikte J. Steward da arkeolojinin sadece tipolojik çalışmalarla değil, ekonomi, nüfus, yerleşme gibi konularla da ilgilenmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁹² 1940'larda Clark ve Steward ile başlayan dalga Braidwood'un arazi çalışmalarıyla güçlenmiştir. Tarihöncesi toplulukların ekonomisi üzerine yoğunlaşan

⁸⁸ Davis 1987, 21.

⁸⁹ Davis 1987, 21.

⁹⁰ Trigger 2014, 333-342; Özbaşaran 2002, 167.

⁹¹ Trigger 2014, 341; Özbaşaran 2002, 167.

⁹² Özbaşaran 2002, 168.

Braidwood, kazı çalışmalarında jeolog, iklimbilimci, coğrafyacı, zoolog ve botanikçi gibi uzman araştırmacıların bulunmasını sağlamıştır.⁹³

Bu gelişmelerin sonucunda 1960'lara gelindiğinde, arkeoloji için de önemli bir dönüm noktası olan ve arkeobotanik, jeoarkeoloji, etnoarkeoloji gibi disiplinleri bir araya getiren bilim dallarının, öneminin anlaşılmasının yolunu açan, Binford'ın öncülüğündeki Yeni Arkeoloji ya da Süreçsel Arkeoloji olarak adlandırılan akımın ortaya çıkması zooarkeolojide de asıl yükselişin yaşanmasını sağlamıştır.⁹⁴ Bu akım sayesinde başlamış arkeoloji pratiği temelden dönüşmüş ve örneğin kazılarda hayvan kemiklerinin toplanmaması veya bunların çalışılmaması, projenin saygınlığını olumsuz etkileyen bir durum haline gelmiştir.⁹⁵

Bu durum hayvan kalıntılarının öneminin anlaşılmasını sağlamış olsa da, daha sonra Süreçsel akımı arkeologların sadece tafonomi, ekonomi, ekoloji gibi alanlara yoğunlaşmasına neden olmuş ve araştırmanın diğer yönlerinin eksik kaldığı şeklinde eleştirilmiştir.⁹⁶ Bu eleştiri zooarkeolojinin çevre ile ilgili bilgi verse de, sadece çevresel arkeoloji ile ilişkilendirilemeyeceği ve dönemin çevresel özelliklerini anlamının ötesinde, çevre-insan-hayvan ilişkisini de konu aldığı üzerine kuruludur.⁹⁷

Eleştirilerin sonucunda süreçsel arkeolojiye tepki olarak, 1980'lerde ortaya çıkan post süreçsel arkeoloji, insan topluluklarının sosyal ve ideolojik bileşenlerine daha çok önem verilmesi gerektiği vurgusu yapmış ve zooarkeolojinin daha sosyal ve ideolojik araştırma alanlara yaklaşmasının yolunu açmıştır.⁹⁸

Bu gelişmelerin sonucunda bugüne gelindiğinde artık lisans ve yüksek lisans seviyesinde zooarkeoloji eğitimleri verilmekte, zooarkeolojiyle ilgili birçok yüksek lisans ve doktora tezi yapılmakta ve üniversitelerde, araştırmalarda ve kazılarda zooarkeologlar iş bulabilmektedir. Ayrıca üniversite, enstitü gibi birçok kurum

⁹³ Özdoğan 2002, 11.

⁹⁴ Thomas 1996, 1; Özbaşaran 2002, 167; Çakırlar 2018, 185.

⁹⁵ Thomas 1996, 1.

⁹⁶ Alberalla 2017, 5.

⁹⁷ Alberalla 2017, 5.

⁹⁸ Alberalla 2017, 5.

zooarkeolojiyi ana bilim dalı olarak görmektedir. Ayrıca zooarkeologlar adına ICAZ (*International Council of Archaeozoology*) başta olmak üzere dernekler kurulmuştur.⁹⁹

Zooarkeologlar ulaşmak istedikleri bilgi doğrultusunda çalışmalarını yönlendirirler. Buna göre çalışma konuları ve yöntemleri farklılıklar gösterebilir. Yapılan çalışmalar ile kalıntıların bulunduğu yerleşimin, tabakanın yaşlandırılması ve durumu, yerleşimin jeolojik ve topografik özellikleri, bitki örtüsü gibi döneme ait diğer çevresel etmenleri, alanda yerleşim süresi ve şeklinin anlaşılmasına katkıda bulunurlar.¹⁰⁰

Bunlar haricinde arkeolojik bir alandaki hayvan kalıntılarının zooarkeolojik analizi, bu türlerin sayıları, boyutları, cinsiyetleri, ölüm yaşı, hayvan türlerinin geçirdiği hastalık, sakatlık gibi durumlar, av şekli, evcilleştirme süreci ve hayvancılık, insan, hayvan, doğa ilişkisi gibi farklı daha birçok konuya açıklık getirilmesini sağlayabilir.¹⁰¹ Ayrıca zooarkeolojik çalışmaları geçmiş toplumların beslenme pratikleri dışında kemikten yapılan aletler ya da dekoratif malzemeler, yumuşakça kavkısından yapılmış süs eşyaları hakkında da bilgi verebilir.¹⁰²

2.2.1.Çalışma Yöntemleri

Zooarkeoloji yaklaşık 60 yıldan beri kendi yöntem ve bakış açısına sahip bağımsız bir disiplindir.¹⁰³ Başlangıçta zooarkeologlar ya zooloji ya da arkeoloji eğitimi almışlar, farklı yerlerde çalışıp farklı disiplinlerden yetişmişler ve bu durumun sonucunda özellikle hayvan kalıntılarının sayılması ve ölçülmesi gibi konularda birbirinden farklı yöntemler geliştirmişlerdir.¹⁰⁴

Kemirgen, kuş, balık, kara ve deniz yumuşakçası, böcek gibi türlere ait olan küçük boyutlu hayvan kalıntıları genel olarak mikrofauna olarak tanımlanmaktadır.¹⁰⁵ Bu mikro düzeydeki kalıntılar, büyük hayvan türlerine oranla küçük türlerin çevresel

⁹⁹ Çakırlar 2018, 183.

¹⁰⁰ Atıcı 1998, 234-235; Gündem 2015, 134-135.

¹⁰¹ Atıcı 1998, 234-235; Gündem 2015, 134.135.

¹⁰² Çakırlar 2018, 182; Davis 1987, 19.

¹⁰³ Davis 1987, 23.

¹⁰⁴ Davis 1987, 23.

¹⁰⁵ Renfrew ve Bahn 2017, 256 ve 259.

faktörlere daha duyarlı olmaları ve daha çabuk etkilenmelerinden dolayı, iklim ve çevrenin değişimi ile alakalı daha fazla bilgi edinilmesini sağlamaktadırlar.¹⁰⁶ Ayrıca bu tür buluntuların, doğal yollarla arkeolojik tabakalarda birikmesi, hayvanlar ya da insanlar tarafından yani dış etmenlerce yerleşmelere getirilebilecek büyük hayvan türlerine göre doğal çevre hakkında daha düzgün sonuçlara ulaşılmasını sağlar.¹⁰⁷ Bütün bunlara ek olarak, diğer hayvan kalıntılarında daha fazla sayıda bulunan böcekler önemli istatistik verileri oluşturulmasına katkıda bulunabilir. Mikrofauna kalıntıları kuru ve ıslak eleme yöntemleri ile tespit edilebilirler.¹⁰⁸

Daha iri boyutlu hayvan türlerine ait, arkeolojik alanlardan çıkan kemik, diş, boynuz, kabuk gibi kalıntılar, makrofauna kalıntıları olarak da adlandırılır.¹⁰⁹ Çevresel faktörlerden çok fazla etkilenmeyen iri hayvan türleri, bu yüzden çevre ve iklim değişimleri hakkında kesin kabul edilebilecek veriler sağlamasa da insan beslenmesi hakkında önemli bilgiler verebilirler.¹¹⁰ Ayrıca bu tür hayvanların anatomisi yaşadıkları çevrede bulunan bitki türleri hakkında da bilgi sağlayabilir.¹¹¹ Bu türlere ait buluntuların çoğunluğunu oluşturan kemikler, hızlıca toprağa gömülebildikleri için diğer hayvanlardan ve çevresel etkilerden korunabilirler. Bunun dışında su basmış alanlarda da kemik kalıntıları günümüze kadar kalabilmektedir.¹¹²

Makro ya da mikro boyutlardaki bütün hayvan kalıntıları, diğer arkeolojik buluntu topluluklarında olduğu gibi, insan ve diğer hayvanların, iklimin, toprağın etkisi ve buna bağlı fosilleşme sürecine (tafonomi), ayrıca deprem gibi jeolojik faktörlere maruz kalırlar.¹¹³ Zooarkeologlar bu süreçlere müdahale edemeseler de, ulaşmak istedikleri bilgi ve veriden yola çıkarak kazı sırasında ve sonrasında kullanılacak yöntemleri belirlerler.

¹⁰⁶ Renfrew ve Bahn 2017, 256.

¹⁰⁷ Renfrew ve Bahn 2017, 256.

¹⁰⁸ Renfrew ve Bahn 2017, 256.

¹⁰⁹ Renfrew ve Bahn 2017, 288.

¹¹⁰ Renfrew ve Bahn 2017, 259.

¹¹¹ Renfrew ve Bahn 2017, 260.

¹¹² Renfrew ve Bahn 2017, 259.

¹¹³ Davis 1987, 23-28.

Hayvan kalıntıları incelenirken, kazı alanında diğer buluntular için olması gerektiği gibi, uygun şekilde, tabakasına ve bağlamına dikkat edilerek, toplanması ve çizim, fotoğraf gibi belgeleme işlemlerinin eksiksiz bir şekilde yapılması zooarkeolojik çalışmalarda ilk aşamadır. Sonrasında öncelikle bu araştırmanın yanıtlamak istediği sorular yani amacı belirlenmelidir.¹¹⁴ Bu amaç doğrultusunda uygulanacak çalışma şekil ve yöntemleri farklılıklar gösterecektir.

Arazideki çalışmaların ve belgeleme işlerinin sonuna gelindiğinde, buluntuların analiz aşamasına geçilir. Zooarkeoloji çalışmalarının başlangıç noktası, toplanan hayvan kalıntılarının gruplandırılmasıdır. Bu gruplandırma işlemi çanak çömlek, yontmataş alet gibi malzemelerin tipolojisinin oluşturulmasına benzer gözükse de, bunun ötesinde sınıflandırma ve tanımlamayı da içerir.¹¹⁵ Tanımlama sırasında her parçanın en iyi şekilde çalışılması ilerde yapılacak yorumlar için oldukça önemlidir.¹¹⁶

Zooarkeologlar, tanım yapabilmek için daha önce tanımlanmış ve bilinen iskeletlerle karşılaştırma yaparak, bilinen ile bulunan arasında bağlantı kurarlar.¹¹⁷ Bunu yaparken aynı soydan gelen türlerin evrim geçirsel de benzer olacağı bilgisinden yola çıkarak, günümüz hayvan türleri, çalışılan bölgedeki doğa tarihi müze koleksiyonları, referans koleksiyonları ya da karşılaştırma yapılacak bu tarz bilgiler bulunamadıysa, içerisinde detaylı görseller bulunan ve araştırmada çıkabilecek türleri gösteren kapsamlı yayınlardan yararlanırlar.¹¹⁸ Genellikle memeliler için diş ve kemiklerden yola çıkarak tanımlama yapılabilirken, koyun/keçi ya da sığır/bizon gibi birbirine benzer bazı türleri ayırt etmek oldukça zordur.¹¹⁹

Yapılan bu işlem görsel tanımlama¹²⁰ ya da makroskobik yöntem¹²¹ olarak da adlandırılır ve önce türlerin belirlenmesi, daha sonra sayılıp, gruplandırılması, ağırlıklarının ve boyutlarının ölçülmesi şeklinde devam eder. Bunlar doğrultusunda

¹¹⁴ Çakırlar 2018, 191; Gündem 2015, 134.

¹¹⁵ Driver 2011, 20.

¹¹⁶ Davis 1987, 32.

¹¹⁷ Atıcı 1998, 241; Çakırlar 2018, 195.

¹¹⁸ Çakırlar 2018, 195; Davis 1987, 32.

¹¹⁹ Çakırlar 2018, 198; Davis 1987, 33.

¹²⁰ Gündem 2015, 135.

¹²¹ Çakırlar 2018, 196.

yerleşmede hangi türün daha çok tüketildiği, evcil ve yabani türlerin tüketim oranları, ne kadar et elde edildiği gibi beslenme pratikleri hakkında yorumlar yapılabilir. Ayrıca türlerin zaman içinde değişimi tespit edilebilir ve diğer alanlar ile karşılaştırma yapılabilir.¹²²

Bunlara ek olarak memeli kemiklerinde eklemler ve dişler üzerindeki aşınmalar incelenerek yaş hesaplaması yapılabilmektedir. Bu diştten elde edilen yaş verisinden hareketle et, süt ürünleri, yün üretimi, evcilleştirme, toplumun karar verme mekanizması gibi çeşitli konular hakkında yorum yapılabilmektedir.¹²³ Ayrıca kemik kalıntıları üzerinde bulunan kesik gibi izlerin tespit edilmesi de o canlının ne şekilde öldürüldüğünün, yani av stratejisinin ya da kasaplık işlemlerinin anlaşılmasının yolunu açabilir.¹²⁴

Kalıntıların tanımlanması sonrasında elde edilen veriler istatistik ve analiz yöntemleri kullanılarak değerlendirilir.¹²⁵ Yapılan analiz ve istatistik çalışmaları sonucunda iklim, çevre, hayvan ve insan türlerinin evrimsel süreçte yaşadığı değişimler gibi daha genel yorumlar yapılabilir.¹²⁶

Kazı sonrası belgeleme ve tanımlama işlemleri tamamlandıktan sonra bu bilgileri bir veri haline dönüştürme aşamasında, istatistik ve analiz kısmına geçildiğinde çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Örneğin; NISP (Number of Identified Species) tanımlanmış bütün kalıntıların veri haline dönüştürülebilmesi için kullanılan bir sayısal değerdir ve zooarkeolojik çalışmada analiz edilmiş tüm hayvansal kalıntıların türlere göre sayısını ifade eder. Bu sayede istatistiksel, daha derli toplu bir veri elde edilebilir ve bu veri yerleşimi yorumlamada kullanılabilir. Fakat bu yöntemle ilgili, farklı türlerin hem birbiriyle hem de kendi içinde yaş ve cinsiyete bağlı olarak kemik parçalarının sayısının değişmesi ya da tek bir kemiğin parçalar halinde bulunabileceği ve bu

¹²² Gündem 2015, 135-136.

¹²³ Çakırlar 2018, 199.

¹²⁴ Çakırlar 2018, 200; Gündem 2015, 135-136.

¹²⁵ Atıcı 1998, 243.

¹²⁶ Atıcı 1998, 243.

buluntunun tek sayılması gerekliliği durumunun kişiden kişiye değişebileceği gibi daha birçok problem olduğu araştırmacılar tarafından dile getirilmektedir.¹²⁷

Buluntuların sayılması konusunda NISP ve diğer yöntemlerin sorun yaratması yeni sistemlerin kurgulanmasının önünü açmıştır. Bu doğrultuda oluşturulmuş başka bir yöntem, daha öncesinde her kemik parçasının hesaplandığı NISP'in aksine, bulunmuş kemik parçalarının kaç bireye ait olabileceğinin hesaplanması üzerine kurulu olan, MNI yani "Minimum Numbers of Individuals" sayısının hesaplanmasıdır.¹²⁸ NISP ile MNI'nın birlikte kullanılması da önerilmektedir.¹²⁹ Bu yöntemde, örneğin; her tür için her kemik buluntusu sağ ve sol olmak üzere ayrılarak sayılır, bu sayma sonucunda iki taraf tek olarak kabul edilir ve en az birey sayısı hesaplanmaya çalışılır.¹³⁰

Bu yöntem daha yararlı gözükse de, bize neyin daha çok tüketildiği gibi ekonomik bilgiler konusunda yardımcı olamaz.¹³¹ Bunun nedeni kemik boyutları ile sağladığı et oranı arasında doğrudan bir bağlantı olması ve kemikleri saydığımızda daha fazla çıksa da, küçük bir hayvan türünden elde edilen et oranı az olacağı için, onun beslenmedeki yerinin sayısına göre belirlenemeyeceğidir.¹³² Kısaca kemik sayısından yola çıkarak hangi hayvanın beslenmedeki rolünün daha fazla ya da daha az olduğu belirlenemez. Bunun için kemik buluntuların ağırlıkları ölçülür ve bu sayede beslenmedeki et tüketiminin hayvan türlerine göre oranı hakkında yorum yapılabilir.¹³³ Fakat bu karşılaştırma yapılırken de dikkatli olunmalı ve birbirine boyut olarak yakın türler arasında ilişki kurulmalıdır.¹³⁴ Bunlar haricinde MNI analizinin tahminden yola çıkarak yapıldığı unutulmamalıdır.¹³⁵

Türlerin kendi içinde değişimleri, türler arasındaki farklılıkları tespit edilebilmesi için boyut analizleri yapılır.¹³⁶ Bu sayede avlanma, hayvancılık hakkında

¹²⁷ Atıcı, 1998, 243; Çakırlar 2018, 211-212; Davis 1987, 35-36.

¹²⁸ Atıcı 1998, 244; Çakırlar 2018, 213.

¹²⁹ Atıcı 1998, 244.

¹³⁰ Çakırlar 2018, 214; Davis 1987, 36.

¹³¹ Çakırlar 2018, 214; Davis 1987, 36.

¹³² Davis 1987, 36.

¹³³ Davis 1987, 36.

¹³⁴ Çakırlar 2018, 214.

¹³⁵ Çakırlar 2018, 214.

¹³⁶ Atıcı 1998, 244.

bilgi edinilebilir ve iklim gibi çevresel faktörlerin değişimi, boyut ile iklimin ilişkisinden yola çıkarak, boyut analizi verilerinden yararlanılabilir.¹³⁷

Son olarak artık sosyal zooarkeoloji adı altında yeni bir oluşum başlamış ve yukarıda insan odaklı olarak konuştuğumuz kavramlar bir de hayvan bakış açısından ele alındığı yeni bir zooarkeoloji türü oluşmuştur.¹³⁸

2.2.2.Türkiye Arkeolojisinde Yeri

Türkiye’de ilk zooarkeoloji araştırması olarak, R. Wirchow’un 19. yy’da Troia’dan çıkan hayvanlara ait buluntuları çalışması ve 1879’da yayınlaması sayılabilir.¹³⁹ 1879’dan 1991 yılına gelene kadar Türkiye’de zooarkeoloji çalışmaları yapılmaya devam etse de, bu çalışmaları yapan kişiler çoğunlukla yabancı bilim insanlarıdır. 1991 yılında, Anadolu’da 1960 ile 1990 yılları arasında yapılmış arkeolojik yerleşmelerden gelen zooarkeoloji raporlarını bir araya toplayan “Son Otuz Yılın Bulgularında Anadolu Arkeobiyolojisi” makalesini, Arkeometri Sonuçları Toplantısında, tıp fakültesinde çalışan bir bilim insanı¹⁴⁰ ve Türkiye’nin ilk zooarkeoloğu olan Eşref Deniz yayınlamıştır.¹⁴¹

O günden bugüne gelindiğinde Türkiye’de hala arkeolojik alanlardan elde edilen hayvan kalıntılarının çok az bir kısmı çalışılmakta ve bu yapılan araştırmalar kazı sonuçları toplantısı gibi her yıl düzenlenen arkeometri sonuçları toplantısında sunulmaktadır. Bugün yüksek lisans ve doktora seviyelerinde tezler yayınlansa da Türkiye’de arkeolojide olduğu gibi zooarkeolojide de bu durum akademisyen ve öğrencilerin şahsi çabaları sayesinde gerçekleşmektedir.¹⁴² Bu çabalarla eğitim görüp yetişen zooarkeologlar örneğin; Kırşehir, Batman, Van’da yer alan üniversitelerde çalışmaya ve çeşitli üniversitelerde zooarkeoloji dersleri vermeye başlamışlardır. Ayrıca

¹³⁷ Davis 1987, 68.

¹³⁸ Çakırlar 2018, 190.

¹³⁹ Çakırlar 2012a; Çakırlar 2018, 185.

¹⁴⁰ Deniz 1991, 67.

¹⁴¹ Çakırlar 2012a.

¹⁴² Çakırlar 2012a.

artık sadece prehistorik kazılarda değil geç dönem kazılarında da zooarkeoloji çalışmaları yapılmaya başlanmıştır.¹⁴³

2.2.3. Hayvansal Ürünlerin Beslenmedeki Rolü

İnsan türünün beslenme alışkanlıklarında, uzun biyolojik evrim boyunca değişimler olduğu gözlemlenmektedir. Günümüzden yaklaşık 7 ile 5.7 milyon yıl kadar öncesine ait bugüne kadar bulunan en eski *Hominid* kalıntılarından yola çıkarak, bu ilk insansı türünün, toplayıcılıkla elde ettikleri bitkileri tükettikleri ve etçil hayvanların geride bıraktıkları leşleri yiyerek hayvansal gıda ihtiyaçlarını karşıladıkları düşünülmektedir.¹⁴⁴ Fakat genel olarak başka hayvanların artıklarının yendiği kabul edilse de, Alt Paleolitik Dönem’de leş yiyiciliğiyle mi yoksa avcılık yaparak mı et ihtiyacının karşılandığı tam olarak bilinmemektedir. Bu sorunun cevaplanabilmesi için hayvan kalıntıları üzerindeki izlerin insan tarafından yapılıp yapılmadığı konusunda çalışmalar devam etmektedir.¹⁴⁵

Fakat bu dönem beslenme şekli hakkında genel kabul gören toplayıcı, leş yiyici ve avcı oldukları yönündedir. Bugünkü besin ihtiyacını hala toplayıcılıkla sağlayan toplulukların beslenmelerinin %60-80 civarını bitkisel gıdalar oluşturması gibi etnoarkeolojik verilerden de yola çıkarak, ağırlıklı olarak bitkisel ürünler tüketildiği, fakat az da olsa hayvansal gıdaların da beslenme alışkanlıkları içerisinde yer aldığı önerilmektedir.¹⁴⁶

Dönemin geneli boyunca beslenme şeklinin değişimi coğrafya, iklim ve bunlara bağlı olarak gelişen bitki örtüsü, hayvan çeşitliliği gibi çevresel özelliklerin etkisindedir.¹⁴⁷ Genel olarak Paleolitik Dönem beslenme şekli, günümüzden oldukça farklı, daha çok çeşidi içerisinde barındıran, bitkisel gıda ağırlıklı, fakat ihtiyaç kadar

¹⁴³ Çakırlar 2018, 216.

¹⁴⁴ Güleç ve Açikkol 2006, 389.

¹⁴⁵ Güleç ve Açikkol 2006, 390; Renfrew ve Bahn 2017, 286.

¹⁴⁶ Güleç ve Açikkol 2006, 389; Lee 1968, 43.

¹⁴⁷ Güleç ve Açikkol 2006, 390; Manheimer vd. 2015, 922.

hayvansal besin de içeren, lif ve mineral yönünden zengin, doymamış yağ oranı yüksek besinlerden oluşmaktadır.¹⁴⁸

Homo türünün bitkisel ürünlerin yanında hayvansal gıdalar da tüketmesi, biyolojik ve kültürel evrimi açısından önemli bir faktör olarak görülmektedir. Özellikle et tüketilmemesi halinde, insanın bugünkü gelişimini sağlayamayacağı şeklinde yorumlar yapılmaktadır.¹⁴⁹ Burada et tüketiminin önemini vurgulanırken avcılık stratejilerinin fiziksel ve zihinsel olarak gelişimi desteklediği dile getirilir.¹⁵⁰ Çok yönlü beslenme insanı insan yapan önemli noktalardan biri olabilir. Fakat taş alet yapımına geçmeyen, beyin büyümesinin henüz başlamadığı, alet üretimine geçmemiş erken türlerin de et tüketmesi, bilim insanlarının bazılarının et tüketiminin, protein ağırlıklı beslenmenin zekâ gelişimi ile doğru orantılı olmadığı görüşünü ortaya koymalarına neden olmuştur.¹⁵¹

Orta Paleolitik Dönemde başlayan ve Üst Paleolitik Dönemde daha da gelişen, hayvancılığın henüz yapılmadığı bu dönemler için hayvansal ürün elde etmek açısından oldukça büyük önem taşıyan “uzman avcılık” terimi karşımıza çıkar. Metin Kartal tarafından uzman avcılık; *“hayvanların hareket tarzları, davranışları ve onların hangi biyosferde yaşadığına bağlı olarak, her biri için yeterli düzeyde teknolojik gelişmişliği, tecrübeyi ve ona uygun av stratejilerini gerektirir”* şeklinde tanımlanır.¹⁵² Bu gelişim hayvansal ürünlerin beslenmemizdeki yerini arttırmış olmalıdır.

Üst Paleolitik Dönem toplumlarının avcılıkta daha da gelişmeleri, bu sayede iri otçul memelileri yoğun olarak tüketebilmelerini sağlamıştır.¹⁵³ Daha sonrasında Paleolitik Dönem sonu ve Neolitik Döneme geçiş aşaması olarak tanımlanan Epipaleolitik Dönem içerisinde, öncesinde olduğu ve sonrasında da olacağı gibi, insan toplumları yaşadıkları bölgenin hayvan çeşitlerini tükettiğini fakat bazı bölgelerde tek bir tür yoğun olarak tüketilirken, başka yerlerde tüketilen hayvan türlerinin farklılık

¹⁴⁸ Güleç ve Açikkol 2006, 393.

¹⁴⁹ Özbek 2013, 9.

¹⁵⁰ Özbek 2013, 9.

¹⁵¹ Güleç ve Açikkol 2006, 390.

¹⁵² Kartal 2009, 13.

¹⁵³ Özbek 2013, 148.

gösterdiği ortaya çıkmıştır. Buna örnek olarak Öküzini Mağarası'ndaki Epipaleolitik Döneme ait katmanlarda alageyik türleri az sayıda bulunurken, yabani koyun ve keçiye ait kalıntıların yoğun olarak bulunması verilebilir.¹⁵⁴ Bu mağaranın faunası genel olarak çeşitli otçul hayvanlar, küçük av hayvanları, balık ve yumuşakçalardan oluştuğu belirtilmektedir.¹⁵⁵ Öküzini'ndeki hayvan kalıntılarına ek olarak kemik, diş, yumuşakça kavkısı kullanılarak yapılmış süs objeleri ve uçlar, bızlar, spatüller ve başka kemik aletler de sayılabilir.¹⁵⁶

Karain Mağarasında da aynı döneme ait yabani koyun ve keçi türlerinin kalıntıları ağırlıktadır. Ayrıca bu mağarada deniz ürünlerinden yapılmış boncuklar da bulunmuştur.¹⁵⁷

Paleolitik'ten Neolitik'e, Buzul Çağının sona ermesi ve yağışlı iklim koşullarının ortaya çıkmasıyla ormanlık alanların artması, bu alanlarda yaşayan geyik, karaca, domuz, atgiller, dağ sıçanı, tavşan, kunduz ve kuş gibi yabani türlerin avlanabilmesini sağlamıştır. Ayrıca bu dönemde balıkçılık yapılmaya devam etmekte ve salyangoz gibi yumuşakçalar da tüketilmektedir.¹⁵⁸

Başta sadece tüketici konumunda olan insan, Yakındoğu'da günümüzden yaklaşık 12 bin yıl önce bu duruma yeni yöntemler ekleyerek üretici konumuna geçmiş, önce sadece avcılık ve toplayıcılık yapan köy yerleşimleri kurmuş, daha sonrasında bu toplumlar bitki ve hayvanların evcilleştirilmesini sağlayacak süreçleri gerçekleştirerek tarım ve hayvancılık yapmaya başlamıştır. Bu dönem için tek bir besin elde etme şekli olmadığı, bu durumun yerleşmeden yerleşmeye farklılık gösterdiği bilinmektedir. Tarım ve hayvancılığın yanında Neolitik Dönem boyunca toplayıcılık ve avcılık devam etmektedir.¹⁵⁹

Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Anadolu'nun faunası yoğun olarak, ceylan, yabani koyun, yabani domuz, yabani keçi ve yabani sığır oluşturur. Bu türlerin

¹⁵⁴ Kartal 2009, 22.

¹⁵⁵ Kartal 2009, 75.

¹⁵⁶ Kartal 2009, 114-116.

¹⁵⁷ Kartal 2009, 68.

¹⁵⁸ Özbek 2013, 148.

¹⁵⁹ Öksüz 2002, 85.

görüldüğü yerleşmeler örnek olarak, Hallan Çemi, Körtik Tepe, Gusir Höyük, Çayönü ve Boncuklu yerleşmeleri verilebilir.¹⁶⁰

Besin üretimi içerisinde hayvancılık çok önemli bir kalori girdisi sağlamaktadır. Hayvancılık birincil üründe denilen, et, post ve kemik sağlanırken, ikincil olarak da adlandırılan süt, yün, gübre, taşıma gücü ihtiyaçları da karşılar.¹⁶¹ Fakat Neolitik Dönemde ikincil ürünlerin kullanılıp kullanılmadığı konusu tartışmalıdır. Andrew Sherratt, evcilleştirilen hayvan türlerinin öncelikle et elde etmek için kullanıldığını ve bundan birkaç bin yıl sonrasında, yaklaşık MÖ. 4. Binde, ikincil ürün kullanımının başladığını dile getirir ve bu değişimi “ikincil ürün devrimi” olarak tanımlar.¹⁶² Yakınoğu’da ilk evcilleştirilen türler köpek, koyun, keçi, sığır ve domuzdur.¹⁶³ Bununla birlikte ceylan, yaban koyunu, yaban sığırı ve dağ bizonu gibi iri memeliler avlanmaya devam ederken, tavşan, tilki veya kunduz gibi küçük türlerin de tüketildiği tespit edilmiştir.¹⁶⁴ Evcilleştirme insan müdahalesi ile gerçekleştirilen, bütün çevresel, kültürel ve biyolojik faktörlerin etkilediği karmaşık bir süreçtir.¹⁶⁵

Bu değişim süreci insanının beslenme alışkanlıklarının farklılaştığı, yeni bir dönemi temsil eden, bugünkü besin üretim şeklinin oluşmaya başladığı yani tarım ve hayvancılığın ortaya çıktığı Neolitik Döneme özgüdür. Yerleşimlerdeki hayvan türlerinin evcilleştirilip evcilleştirilmediğini anlayabilmek için araştırmacılar yabani türleri tanımlarlar, morfolojik değişimleri, boyut farklılıklarını, türün görülme sıklığını, kültürel faktörleri tespit eder, cinsiyet ile yaş karşılaştırması yaparlar.¹⁶⁶ Dolayısıyla hayvansal ürünlerin beslenmemizdeki rolünü anlayabilmemiz için bakabileceğimiz ilk kaynak zooarkeoloji çalışmaları olacaktır.

2.3.Diğer Yardımcı Yöntemler

2.3.1.Etnoarkeoloji

¹⁶⁰ Peters vd. 2014, 140.

¹⁶¹ Vigne ve Helmer 2007, 11.

¹⁶² Sherratt 1983, 90.

¹⁶³ Özdoğan 2002, 76.

¹⁶⁴ Özdoğan 2002, 78.

¹⁶⁵ Peters vd. 2014, 137.

¹⁶⁶ Davis 1987, 133.

Etnoarkeoloji, kısaca bugün yaşayan geleneksel topluluklardan yola çıkarak, geçmiş insan yaşamını anlamak için yapılan çalışmalar olarak tanımlanabilir.¹⁶⁷ Ayrıca etnoarkeoloji, geçmişteki insan yaşamının ötesinde yaşam alanlarının tahribatı ve korunma süreçlerinin nasıl olduğu gibi arkeolojik alanlarla ilgili soruları da cevaplamaya çalışır.¹⁶⁸ Adından da anlaşılacağı üzere etnoloji ile arkeoloji alanlarının birleşiminden meydana gelir ve etnoloji kısmını günümüz kültürlerinin incelenmesi oluştururken, bu incelenen kültürlerin kazılardan çıkan buluntular ile ilişkilendirilmesi disiplinin arkeolojik yönünü temsil eder.

Etnoarkeoloji çalışmalarının kökeni, Avrupalıların işgal ettikleri Amerika kıtasında yaşayan yerlilerle karşılaşması sonucu onların kültürlerini araştırmalarına dayanır. Bunu izleyen süreçte 18. yy'da Amerikan yerli toplumlarının taş aletleri ile Avrupa'da kazılarda ortaya çıkan taş aletler arasında benzerlik ilişkileri kurulması etnoarkeolojinin yeni bir alan olarak ortaya çıkmasını tetiklemiştir. Ayrıca yine aynı dönem de kaptan James Cook'un 1768 ile 1771 yılları arasında gittiği yerlerdeki topluluklarla ilgili tuttuğu detaylı kayıtlar, o güne kadar yapılmış ilk sistematik örnekler olarak görülmektedir.¹⁶⁹

19. yy'a gelindiğinde tarih öncesi arkeoloji çalışmalarının da ilerlemesiyle, arkeolojik buluntular ile günümüzde yaşayan toplumlar arasında benzerlikler kurulmaya devam etmiş ve bu tip çalışmalar geçmişin yorumlanması için kullanılmaya başlanmıştır.¹⁷⁰

İlişkilendirilen arkeolojik buluntular ile etnografik bilgiler arasındaki zaman farkı, yapılan yorumlara karşı önyargılar yaratsa ve mesafeli davranılmasını gerektirse de, yeni bir bakış açısı geliştirebileceği için her yeni yorum gibi etnoarkeoloji çalışmaları da oldukça önemlidir.¹⁷¹

Arkeolojinin uyguladığı önemli bir yöntem olarak etnoarkeoloji özellikle Yeni Arkeoloji kapsamında ve bizzat Lewis Binford'ın arazi çalışmalarıyla ön plana

¹⁶⁷ Özdoğan 2014, 148.

¹⁶⁸ Gosden 2015, 113.

¹⁶⁹ Özdoğan 2014, 149.

¹⁷⁰ Özdoğan 2014, 149-150.

¹⁷¹ Gosden 2015, 113.

çıkıştır. Etnoarkeoloji çalışmalarına örnek olarak, Kamerun'un kuzeyi ile Nijerya'nın kuzey doğusunda bulunan Mandara Dağları'nda yaşayan toplulukların, 1980'den beri, Nicholas David önderliğindeki ekip tarafından incelenmesini içeren Mandara Arkeoloji Projesi verilebilir.¹⁷² Projede toplumlar incelenirken, maddi kültürün toplumsal değişimleri ne kadar yansıtabileceği ve bu yansımanın ne kadarının arkeolojik materyal üzerinden görülebileceği sorusu ele alınmıştır.¹⁷³

Günümüzde birçok farklı konu üzerine batılı toplumlardan uzak topluluklarda ya da daha az etkilenmiş kırsal kesimde etnoarkeolojik çalışmalar yapılmaya devam etmektedir.

2.3.2.Deneysel Arkeoloji

Deneysel arkeoloji, arkeolojik alanlardan elde edilen buluntuların geçmişteki işlevleri, üretim teknolojileri, maruz kaldıkları doğal süreç gibi birbirinden farklı konuların, uygun şartlarda kurgulanması sonucu yapılan her türlü deneyi içeren, var olan görüşlerin sorgulanmasının ve yeni bakış açılarının üretilmesinin önünü açan oldukça kapsamlı bir yöntemdir.¹⁷⁴

İlk deneysel arkeoloji çalışmalarına örnek olarak, 1720'de koleksiyoncu A. Rhode'nin, çakmaktaşı yontmataş alet buluntularının benzerlerini üreterek, yapım teknolojisi ve şeklini saptamaya çalışması verilebilir.¹⁷⁵

Fakat bir yöntem olarak kabul edilmesi, 1960'da İngiltere'de başlayan oluşum süreçlerini inceleyen, 128 yıllık deney gibi oldukça uzun bir döneme yayılan projeler sayesinde olmuştur. Bu gibi tafonomik süreçleri izlemek için deneysel arkeoloji oldukça yararlı bir yöntemdir. Daha sonrasında 1970'lere gelindiğinde deneysel arkeoloji ile ilgili yayınların artması yöntemin gelişimini olumlu yönde etkilemiştir.¹⁷⁶

¹⁷² Gosden 2015, 117.

¹⁷³ Gosden 2015, 118.

¹⁷⁴ Hurcombe 2015, 88-89; Shimada 2005, 603.

¹⁷⁵ Özdoğan 2014, 150-151.

¹⁷⁶ Hurcombe 2015, 88.

Günümüzde artık mimariden küçük buluntuya kadar neredeyse her arkeolojik malzeme için bu tip deneysel çalışmalar yapılabilmektedir.¹⁷⁷

Deney yapılırken, öncelikle hangi arkeolojik sorunun ele alınacağı belirlenir. Bu doğrultuda deney planı yapıldığı sırada bütün ihtimaller göz önünde bulundurulmaya çalışılır ve gözlemler kaydedilir.¹⁷⁸

2.3.3.Kültürel Antropoloji

Antropoloji; geçmiş ve bugünkü insan yaşamına dair her konuyu ele alan, çok kapsamlı bir bilim dalıdır. Konusu oldukça geniş olan bu bilim dalı çeşitli uzmanlık alanlarına ayrılmıştır. Bunlardan biri de kültürel ya da sosyo-kültürel antropoloji olarak adlandırılır. Kültürel antropoloji, geçmişte ve günümüzde insanı kültürel değerleri, davranışları gibi özellikleri açısından inceler.¹⁷⁹ Kısaca “*insanın yaptığı ve yarattığı herşey*”¹⁸⁰ kültürel antropolojinin konusu olabilir.

Modern dönem öncesinde ilk antropoloji çalışmaları olarak Yunanlı tarihçi Herodot’un ya da Kuzey Afrikalı bilim insanı İbni Haldun’un insan topluluklarının kültürleri ile alakalı yazıları gösterilmektedir.¹⁸¹ Bu antik kaynakların ötesinde ilk antropolojik verilerin 15. yy’da gezginler, misyonerler ve askerlerin gittikleri yerler hakkında tuttukları kayıtlardan edinilmektedir.¹⁸² Daha sonrasında 1860 ile 1890 yılları arasında yerli kabileler hakkında yapılan çalışmaların artması ve bunlara eklenen arkeolojik veriler, kültür ile ilgili çalışmaların gelişmesini sağlamıştır. Bu durumun akabinde E. B. Tylor, L. Morgan, H. Maine ve J. Bachofen gibi önemli bilim insanları ortaya çıkmıştır.¹⁸³ Amerika’da ilk defa antropoloji ders olarak 1879 yılında verilmeye başlanmıştır.¹⁸⁴

¹⁷⁷ Özdoğan 2014, 151.

¹⁷⁸ Hurcombe 2015, 90.

¹⁷⁹ Haviland vd. 2008, 48.

¹⁸⁰ Tezcan 1996, 2.

¹⁸¹ Haviland vd. 2008, 53.

¹⁸² Tezcan 1996, 6.

¹⁸³ Tezcan 1996, 7.

¹⁸⁴ Haviland vd. 2008, 54.

Fakat bugünkü şekliyle, kültürel ya da fiziksel, her ikisini de içeren genel anlamda antropoloji 20. yy'da akademik olarak kabul edilmesiyle birlikte tam olarak bir bilim dalı halini almıştır.¹⁸⁵

Kültürel antropolojinin en çok yararlandığı alanlardan biri etnografi diğeri de etnolojidir.¹⁸⁶ Etnografya kültürel antropolojinin alan çalışmasını içeren, katılımcı gözlem olarak da tanımlanan ve farklı kültürler hakkında birebir gözlem yolu ile bilgi elde edilen disiplindir.¹⁸⁷ Bu elde edilen bilgiler doğrultusunda kültürlerin karşılaştırılması ise etnolojinin konusudur. Antropolog bu bilgilerden yola çıkarak kültürleri açıklar, farklılıkları belirler ve yeni kuramlar üretir.¹⁸⁸

Kültürel antropoloji başlangıçta daha küçük ve batılı olmayan toplulukları etnografik çalışmalar ile ele alırken, günümüzde kapsamı genişlemiş ve artık şehirde yaşayan insanlarla ilgili araştırmalar da yapılmaktadır.¹⁸⁹

2.3.4.Biyolojik/Fiziksel Antropoloji

İnsanı fiziksel açıdan ele alan fiziksel ya da biyolojik antropoloji alanı kültürel antropoloji gibi uzmanlık alanlarından biridir. İnsan kemikleri, dişleri gibi kalıntılarda yapılacak çeşitli analizler sonucu, o insanın ne tükettiği ya da nasıl bir ortamda büyüdüğü gibi bilgilere biyolojik antropolojinin yöntemleri ile ulaşılabilir.

Biyolojik antropoloji günümüz ve geçmiş insanların özellikleri olmak üzere iki farklı araştırma alanına ayrılmıştır. Bunlardan arkeolojik kazı alanlarından çıkan geçmişe ait insan kalıntıları ile uğraşan biyolojik antropoloji dalı paleoantropolojidir.¹⁹⁰

Geçmişte yaşamış insanın fiziksel özelliklerini anlamaya çalışan bu alan, anropolojik, jeokimyasal (izotop) ve moleküler genetik (Antik DNA) gibi çeşitli yöntemlerden yararlanmaktadır. Bu doğrultuda cinsiyetin belirlenmesi, kemik ve dişlerden ölüm yaşının saptanması, kemik uzunluklarından boy uzunluğunun

¹⁸⁵ Tezcan 1996, 7.

¹⁸⁶ Haviland vd. 2008, 69.

¹⁸⁷ Haviland vd. 2008, 69; Monaghan ve Just 2013, 24-25.

¹⁸⁸ Haviland vd. 2008, 69.

¹⁸⁹ Monaghan ve Just 2013, 25.

¹⁹⁰ Alpaslan Roodenberg 2018, 273.

hesaplanması, kemiklerde görülen yara, deformasyon ve izlerden yola çıkarak kişinin geçirdiği rahatsızlıkların tespit edilmesi, iskeletin tarihlenmesi, kişinin beslenme alışkanlıklarının ve yaşadığı çevrenin belirlenmesi gibi farklı birçok konuya yönelik bilgi üretilebilmektedir.¹⁹¹

Bu tür bir çalışma Batı Anadolu Neolitik Dönem yerleşimlerinden yalnızca Bademağacında yapılmıştır. Beslenme alışkanlıklarını anlayabilmek açısından fiziki antropoloji çalışmaları oldukça önemlidir.

2.3.5. Jeoarkeoloji ve Paleocoğrafya

Jeoarkeoloji, insanın geçmişte yaşadığı doğal çevre hakkında iklim değişimi, kıyı şeridinin durumu, alanın doğal çevresi gibi konular üzerine farklı bilim dallarının da yöntemlerini dâhil ederek çalışan bir alandır.¹⁹² Genel olarak jeoarkeolojinin amacı, yer bilimlerinin yöntemlerini kullanarak arkeolojik alanlardaki jeolojik sorulara cevap aramaktır.¹⁹³

Geçmişte insanın yaşadığı doğal çevre araştırılırken hem fizik, kimya, biyoloji gibi temel bilimlerden, hem de arkeoloji, antropoloji gibi insani/beşeri alanlardan yararlanılmaktadır. Bu ikisini temelde bir araya getiren coğrafyadır. Coğrafyanın bizim konumuz olan geçmişe yönelik çalışan alanı ise paleocoğrafya olarak adlandırılmaktadır.¹⁹⁴ Türkiye’de çok sayıda önemli çalışması bulunan coğrafyacı İlhan Kayan “*Konusu eski zamanlara ait olduğu için arkeolojik araştırmalar kapsamında kurulması gereken mekânsal ilişki, ağırlıklı olarak paleocoğrafya alanına girmektedir*” şeklinde paleocoğrafya çalışmalarının arkeoloji için öneminin altını çizmiştir.¹⁹⁵

Jeoarkeoloji alanında arkeolojiye uyarlanarak kullanılan yöntemlere örnek olarak, istenilen alanda yüzey ve yüzeyin altında ne olduğunu kazı yapmadan görebilmek için uygulanan hava fotoğrafı, jeofizik ölçümler gibi çeşitli uzaktan algılama yöntemleri verilebilir. Buna ek olarak delgi sondajları açılması arkeolojik

¹⁹¹ Alpaslan Roodenberg 2018, 298-310.

¹⁹² Kayan 2018, 17; Kayan 2002, 1.

¹⁹³ Kayan 2018, 18; Renfrew –Bahn 2017, 240.

¹⁹⁴ Kayan 2018, 18; Kayan 2002, 2; Sakıncı 2012, 105.

¹⁹⁵ Kayan 2018, 18; Kayan 2002, 2.

alanın içinde bulunan tabakaların ve dönemin doğal çevresinin anlaşılabilmesi için kullanılmaktadır.¹⁹⁶ Bunların haricinde yaşlandırma amaçlı kullanılan radyokarbon, ahşap buluntular üzerinde uygulanabilen dendrokronoloji, izotop analizi ve polen analizleri gibi başka alanlara ait yöntemlerde jeoarkeolojinin çevre ve arkeolojik alan çerçevesinde yorum yapabilmesini sağlamaktadır.¹⁹⁷

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEOLİTİK DÖNEMDE BATI ANADOLU'DA İKLİM VE DOĞAL ÇEVRE

Arkeolojik yerleşmeler geçmişte içinde yer aldığı çevre ve iklimden bağımsız düşünülemez. Hangi dönem ve coğrafya olursa olsun, canlıların hayatını şekillendiren önemli faktörlerden biri de tartışmasız coğrafi ve iklimsel şartlardır. Bu koşullar insanların barınma, üretim gibi yaşam şekillerini ve hammadde türü gibi seçimlerini doğrudan etkilemiştir. Dolayısıyla dönemi ve bölgeyi ele alabilmek için çevresel faktörler göz önünde bulundurulmalıdır. Eski dönemlerde iklim, doğal çevre gibi coğrafi koşulları incelerken, paleocoğrafya ve jeoloji bilimlerinin çalışmalarından yararlanılır. Bu çalışmalar sayesinde yaşanan iklim değişimleri hakkında çeşitli bilgiler edinilebilmektedir.

Bir bölgede uzun süre gözlemlenen ortalama hava durumu şeklinde tanımlanan iklim, doğal çevrenin şekillenmesinde en etkili faktörlerden biridir.¹⁹⁸ Fakat doğal çevrenin şekillenmesi sadece iklimle değil, onun haricinde atmosfer, hidrosfer, kryosfer (yeryüzündeki kar ve buz çökeltilerinin bütünü), litosfer (yer kabuğu, taş küre), biyosfer gibi çeşitli birimlerde meydana gelen değişimler ile açıklanabilmektedir. İç içe geçmiş birbiriyle bağlantılı bu birimlerde yaşanan küçük değişimler bile iklim koşullarını, dolayısıyla da doğal çevre ve canlı yaşamını büyük ölçüde etkilemektedir.¹⁹⁹

İklimde yaşanan değişimler, göl seviyesi değişimi, mağara oluşumları, deniz seviyesi ve tuzluluk oranı değişimi, buzulların ilerlemesi ya da çekilmesi, polenler,

¹⁹⁶ Kayan 2002, 2-4.

¹⁹⁷ Kayan 2002, 6; Kayan 2018, 61.

¹⁹⁸ Erlat 2016, 3.

¹⁹⁹ Erlat 2016, 3; Kayan 2014, 95.

akarsu sedimanları ve canlılar gibi geniş çeşitlilikte bir etki alanına sahip olduğu için, bu konuya ilişkin tespitler yapılırken çeşitli veri kaynaklarından yararlanılmaktadır.²⁰⁰ İklim değişimi ile ilgili kayıtlar tespit edildikten sonra yaşlandırma için en çok kullanılan yöntem radyokarbondur.²⁰¹

İnsan evrimi açısından büyük önem taşıyan jeolojik devir olan 4. Jeolojik Zaman (Kuaterner/Kuvaterner), ilk defa 1759'da Givovanni Arduino tarafından kullanılmış, dördüncü zaman anlamına gelen bir terimdir.²⁰² Yaşanan buzul dönemleri ve insan evrimi olmak üzere iki temel özelliği ile yeni bir jeolojik devir olarak tanımlanan kuaterner, hem insan evrimiyle özdeşleşmesi hem de hala devam etmesi nedeniyle önem kazanmıştır.²⁰³ Bu jeolojik dönemin başından günümüze kadar birçok tür hala varlığını sürdürse de, doğal çevre açısından değişimler de yaşanmıştır.²⁰⁴ Kuaterner, günümüzden önce 2,5 milyon yıl ile 12 bin yıl arasındaki dönemi kapsayan Pleyistosen/Pleistosen ve Neolitik Dönem'in içinde yer aldığı, 12 bin yıl önceden günümüze kadar gelen süre şeklinde tanımlanan Holosen olmak üzere iki alt devire ayrılmıştır.²⁰⁵

Kuaterner, kendinden önceki jeolojik devirler ile kıyaslandığında, günümüze olan yakınlığı ve insan evrimiyle özdeşleşmesi sonucu gösterilen ilgi sebebiyle, hakkında en çok araştırma yapılmış dönem olma özelliği taşır.²⁰⁶ Kuaterner öncesi olan Pliosen'in sonlarında meydana gelen iklimdeki soğuma ve buzullaşmanın Kuaternerde de devam ettiği gözlenmektedir.²⁰⁷ Buna ek olarak Ecmal Erhat tarafından dönemin en önemli özelliği, yaşanan iklim değişimlerinin düzenli bir sırayla, iklimin soğuması yani buzul dönemleri ve bu buzul dönemlerinin arasında yaşanan iklimin ısındığı buzul arası dönemlerinin gelmesi olarak belirtilmektedir.²⁰⁸

²⁰⁰ Roberts 2014, 67.

²⁰¹ Roberts 2014, 67.

²⁰² Erhat 2016, 3; Sakıncı 2012, 158.

²⁰³ Ardos 1996, 11.

²⁰⁴ Ardos 1996, 13.

²⁰⁵ Erhat 2016, 144; Sakıncı 2012, 158.

²⁰⁶ Erhat 2016, 144.

²⁰⁷ Erhat 2016, 144.

²⁰⁸ Erhat 2016, 145.

Jeoloji açısından Pleistosen şeklinde adlandırılan bu devir, arkeolojide Paleolitik Çağ ile çakışır, Pleistosen günümüzden önce 1.8 milyon ile 10 bin yılları arasında gerçekleşen dört ana soğuma (buzul) ve bu soğuma dönemlerini takip eden ılıman ve yağışlı evreleri temsil eden buzul arası dönemler ile tanımlanmaktadır.²⁰⁹ Yapılan çalışmalar sayesinde ısınma ve soğuma periyodlarının sürelerinin farklı olduğu saptanmıştır ve bu iklim değişimleri dünyanın yörüngesel parametrelerinde meydana gelen değişimlerle bağdaştırılmaktadır.²¹⁰

Pleistosen'in arkeoloji açısından en önemli özelliği Paleolitik Dönem olarak adlandırılan zaman dilimine denk gelmesi ve *Homo* türlerinin ilk defa bu dönem de ortaya çıkmasıdır.²¹¹ *Homo* türleri dışında başka bir önemli canlı nüfusunu da, bu dönem sayıları fazla olan iri memeliler oluşturur.²¹²

Pleistosen Dönemin sonrasında başlayan ve devam eden, Holosen jeolojik devri, Grönland'dan alınan buzul parçaları üzerinde yapılan çalışmalar doğrultusunda, daha önceki dönemler ile karşılaştırılmış ve iklim özellikleri açısından daha düzenli olduğu tespit edilmiştir.²¹³ Bu yüzden iklim koşullarındaki bu düzenlilik, Holosenle birlikte ortaya çıkan, insanın yerleşik köyler kurması ve sonrasında tarım, hayvancılığı geliştirmesi gibi ilk defa yaşanan, önemli gelişmelerin etkili nedenlerinden biri olarak görülmektedir.²¹⁴ Fakat diğer jeolojik devirlere göre daha düzenli olsa da Holosen içerisinde de küçük ölçekli sayılabilecek sıcaklık iniş çıkışları yaşanmıştır.²¹⁵

Grönland buzulundan elde edilen veriler ile tespit edilen bu sıcaklık iniş çıkışları şeklinde yaşanan iklim dalgalanmalarının etkisinin kuzey Atlantik'in çok ötesine kadar ulaştığı anlaşılmıştır. Holosen içinde görülen ani iklim değişikliklerinden biri GÖ 8400 ile 8000 yıl öncesini işaret etmektedir.²¹⁶ Buna ek olarak, aynı zaman dilimine ait benzer kalıntılar, Tropik bölgelerden kutuplara kadar etkisi geniş bir coğrafyada, kısa

²⁰⁹ Sakıncı 2012, 158.

²¹⁰ Erlat 2016, 145.

²¹¹ Sakıncı 2012, 159.

²¹² Sakıncı 2012, 159.

²¹³ Erlat 2016, 193.

²¹⁴ Erlat 2016, 193.

²¹⁵ Kayan 2014, 96.

²¹⁶ Alley vd. 1997, 483.

sürekli olarak soğuk, kuru ve rüzgârlı hava koşullarının hissedildiğini ortaya koymuştur.²¹⁷ Ayrıca bu iklim değişim dönemi, daha önce yaşanan, Anadolu’da Epi Paleolitik Döneme denk gelen²¹⁸, soğuma evresi, Younger Dryas ile kara ve deniz değişimleri açısından benzer olduğu vurgulanmakta, fakat onun yarısı büyüklükte olduğu dile getirilmektedir.²¹⁹

Genel olarak Neolitik Dönem’de Anadolu’daki iklim, bugüne göre daha nemli ve olasılıkla daha serindir. Buna ek olarak Karadeniz’de yazın meydana gelen yağışlar dışında, sezonluk kar ve yağmur yağışlarının bugün ile benzer olduğu, yapılan çalışmalar ile ortaya çıkmıştır.²²⁰ Bu nemli iklim, yukarıda da bahsedildiği gibi, yaklaşık MÖ 6200’de 100 ya da 200 yıl boyunca, sıcaklık ve yağışın ani düşmesiyle kesintiye uğramıştır.²²¹

Neolitik Dönem içinde yaşanan bu daha ılık ve nemli iklimden soğuk iklim koşullarına doğru değişim, yeni ekonomi modellerinin ortaya çıkmasını tetiklediği ve çiftçi köylü Neolitik toplumların göç etmesine neden olduğu şeklinde yorumlanmıştır.²²²

Bu soğuma evresini hızlı bir değişim izlemiş ve iklim daha sıcak ve daha nemli bir hal almıştır.²²³ Göl palaeohidroloji kayıtları, Holosen’in ilk yarısında genel olarak iklimin bugün ile karşılaştırıldığında daha nemli olduğunu ortaya çıkarmıştır.²²⁴ Erken Holosen’de, MÖ 10.000 ile 7.000 yıl arasında, merkez ve güney batı Anadolu en nemli iklim koşullarına sahip bölgelerdir.²²⁵

Anadolu’dan alınan polenler üzerinde yapılan incelemeler sonucunda, iklim değişiminin bitki örtüsünü de etkilemiş olduğu ve step bitki örtüsünün yerini daha

²¹⁷ Alley vd. 1997, 483.

²¹⁸ Yakar 2014, 14.

²¹⁹ Alley vd. 1997, 483.

²²⁰ Roberts 2014, 85.

²²¹ Roberts 2014, 85-86.

²²² Kulkova vd. 2015, 77; Roberts 2014, 86.

²²³ Roberts 2014, 70.

²²⁴ Roberts 2014, 70.

²²⁵ Roberts 2014, 70.

ormanlık alanların almaya başladığı ortaya çıkmıştır.²²⁶ MÖ 11.000 ile 5.000 arasında bu değişimleri yaratarak, doğal çevreyi en çok etkileyen faktör iklimdir.²²⁷ İklim dışında bitkileri etkileyen çevre, insan ve yangın gibi çeşitli etmenler doğal çevrenin değişiminde rol alır.²²⁸ Fakat bu ormanlık alanların Neolitik yerleşimlerin ilk ortaya çıktığı zamanda oluşup oluşmadığı konusunda net bir veri yoktur. Tam olarak bilinmese de Neolitik köylerin ortaya çıkışı ile bu ormanların oluşumunun aynı dönemde gerçekleştiği düşüncesi ağır basmaktadır.²²⁹

Polenler üzerinde yapılan çalışmalar ayrıca, Erken Holosen'de, Güneybatı Anadolu'da, yoğun olarak kozalaklı ağaçların yer aldığı, bunun haricinde çam, ardıç, meşe, sedir ve köknar türlerinin de bulunduğu ormanlar oluştuğunu ortaya koymuştur.²³⁰

Çevresel özelliklerden biri olan kıyı morfolojisi üzerine yapılan çalışmalar, üç tarafı denizlerle çevrili, uzun kıyı şeridine sahip bir yarım ada olan Türkiye için büyük önem taşımaktadır.²³¹ Kuaterner'de şekil değiştirmeye başlayan Anadolu kıyıları, kuzey-güney doğrultuda oldukça düzken, Ege kıyılarında girinti ve çıkıntılara sahip olması, orografik konumla, yani dağların kıyıya doğru var olan konumları ile açıklanmaktadır.²³²

Kıyı çizgisinin şekillenmesi İlhan Kayan tarafından belirtildiği üzere, kara, su ve hava gibi farklı birçok etmenin bir araya gelmesi ve bunun sonucunda oluşan jeolojik, jeomorfolojik, hidrolojik ve iklimsel etkilerin birleşiminden oluşmaktadır.²³³ Kıyının şekillenmesinin yanı sıra iklim özelliklerinin değişimi, yani iklimin soğuk olduğu dönemlerde buzullaşmadan dolayı su seviyesinin azalması ya da daha ılıman

²²⁶ Roberts 2014, 75.

²²⁷ Roberts 2014, 75.

²²⁸ Roberts 2014, 75.

²²⁹ Roberts 2014, 76.

²³⁰ Roberts 2014, 76.

²³¹ Ardos 1996, 19.

²³² Ardos 1996, 19.

²³³ Kayan 1997, 735.

dönemlerde buzulların erimesiyle su seviyesinin yükselmesi gibi iklimle ilişkili faktörler, denizdeki su seviyesinin değişmesine neden olmaktadır.²³⁴

Son Buzul Çağında iklimin ani soğumasından dolayı deniz seviyesi günümüzden -120/100 m daha alçak bir seviyeye düşmüş ve bu durum Anadolu kıyılarını da büyük ölçüde etkileyerek Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının kapanmasına neden olmuş, bunun sonucu olarak Marmara ve Karadeniz birer göle dönüşmüştür.²³⁵ Ege Denizi'nde ise adaların çoğu kara ile bağlanmıştır.²³⁶ Üç tarafı denizlerle çevrili olan Anadolu'da denizler, iklimi etkileyen önemli faktörlerden biridir.²³⁷

Buzul dönemin sona ermesiyle birlikte, iklimin ısınması sonucu küresel ölçekte deniz seviyesi artmaya başlamış ve iklimin ısınma hızına bağlı olarak ilk başta yavaş sonrasında daha hızlı şekilde devam etmiştir. Daha sonra gelen ve yaklaşık günümüzden 11.500 yıl önce biten, Holosen'in başlangıcı sayılan, soğuma dönemi Younger Dryas'da, deniz seviyesi yine azalmıştır.²³⁸ Holosen jeolojik devrinin başlangıcından sonraki 2000 yıl boyunca sıcaklıklardaki yükselmenin düzenli olması deniz seviyesi artışının da aynı şekilde düzenli yükselişine neden olmuştur.²³⁹ Bu 2000 yılın sonunda, GÖ 8200'e denk gelen, kısa dönemli olmasına rağmen oldukça etkili soğuma yaşanmıştır.²⁴⁰

Yapılan çalışmalar sonucu, bu soğumanın ardından, kuzey yarım kürenin orta ve yüksek enlemlerinde, yaklaşık GÖ 8000 ile 6000 yıl arasında sıcaklık değerlerinin arttığı dönem ise Holosen Klimatik Optimumu olarak adlandırılmaktadır.²⁴¹ Bu dönem de yaşanan ısınmanın sonucu buzullar geri çekilmiş ve deniz seviyesinde yükselme olmuştur.²⁴² Bu yükselmeye birlikte Klimatik Optimum'da deniz seviyesinin yaklaşık 6000 yıl önce bugünkü haline geldiği şeklinde yorumlar yapılsa da, bazı bilim insanları

²³⁴ Kayan 1997, 736; Kayan 2014, 96.

²³⁵ Kayan 2014, 98; Kayan 2005, 34.

²³⁶ Kayan 2014, 98.

²³⁷ Roberts 2014, 67.

²³⁸ Kayan 2014, 98.

²³⁹ Kayan 2014, 98.

²⁴⁰ Kayan 2014, 98.

²⁴¹ Erlat 2016, 205; Kayan 2014, 98.

²⁴² Erlat 2016, 206; Kayan 2014, 98.

yükselmenin günümüze kadar devam ettiğini savunmaktadır.²⁴³ Bugünkü deniz suyunun 2-3 m altında ya da üzerinde seviyelere ulaştığı düşünülen, hızlı deniz seviyesi artışlarının yaşandığı bu dönem Neolitik Çağ ile çakışmaktadır.²⁴⁴

Ege Denizi ve Kara Menderes Nehri delta ovasında yapılan sondaj çalışmaları, sedimentolojik analizler ve radyokarbon metoduyla yapılan yaşlandırmalar sonucunda, burada deniz seviyesinin hiçbir zaman günümüzdeki seviyesinden yüksek olmadığını ve şu anki seviyesine günümüzden 6000 yıl önce ulaştığını ortaya çıkarmıştır.²⁴⁵

Daha sonra düzensiz zaman aralıklarında Holosen boyunca iklimde değişimler yaşanmıştır.²⁴⁶ Fakat Holosen boyunca genellikle deniz seviyesindeki değişimler birkaç metreyi geçmemiştir.²⁴⁷ Buna ek olarak Holosen öncesine göre deniz seviyesinde görülen bu artışın, önceki kıyısız alanlarda yer alan arkeolojik buluntuların günümüzde tamamen su altında kalmasına neden olmuş olabileceği ihtimali unutulmamalıdır.²⁴⁸

Neolitik Döneme ait buluntuların kıyısız bölgelerde az sayıda bulunmasının nedenlerinden biri, su seviyesinin yükselmesidir. Buna örnek olarak Avşa Adası'nın güney batısında yer alan Geç Neolitik Döneme ait bir yerleşimin, sular altında kalmış olması verilebilir.²⁴⁹ Su seviyesinin yükselmesi dışında kıyı çizgisinin uzağına konumlanan yerleşimler de, alüvyon birikintilerinin altında kalarak, gömülmüş olabilirler.²⁵⁰ İzmir'in Bornova ilçesinde Yeşilova Höyük, İzmir'in Kemalpaşa ilçesinde yer alan Ulucak Höyük ve yine İzmir'in Selçuk ilçesinde bulunan Çukuriçi Höyük kısmen veya tamamen alüvyonlar altında kalmış Neolitik Dönem yerleşmelere örnek olarak verilebilir.²⁵¹ Buna ek olarak daha yüksek yerlere kurulmuş Neolitik köyler de erozyon ile aşağıya akmış ve yine alüvyon birikintileri içerisinde kalmış olabilir.²⁵²

²⁴³ Kayan 2014, 99; Kayan 2005, 34.

²⁴⁴ Kayan 2014, 103.

²⁴⁵ Kayan 2014, 101.

²⁴⁶ Kayan 2014, 99.

²⁴⁷ Kayan 2014, 96.

²⁴⁸ Kayan 2014, 103.

²⁴⁹ Kayan 2014, 104.

²⁵⁰ Kayan 2014, 104.

²⁵¹ Kayan 2014, 104.

²⁵² Kayan 2014, 104.

Holosen süresince deniz seviyesinde meydana gelen yükselme, denizin iç kısımlara doğru ilerlemesi haricinde, kıyı sınırları, kıyı gölleri, bataklıklar, koylar, küçük körfezler ve kıyıda yer alan kum tepeleri gibi kıyısal özellikler şekillenmiştir.²⁵³ Ayrıca bu değişimler kıyı kesimlerin, insanlar için yer seçimi yaparken, balık çeşitleri ve Cerastoderma veya Ostrea gibi deniz kabukluları açısından kaynak oluşturdıkları için, bu besinleri elde etmek açısından seçimlerini etkilemiştir.²⁵⁴

Genellikle prehistorik toplumlar tarafından, kolay ulaşılan ormanlıklar, akarsuların alüvyon taşkın yatakları, tepe, köprü ve alüvyon dolgular gibi kıyı düzlüğünün gerisinde yer alan oluşumlar, tercih edilen yerler arasındadır.²⁵⁵ Ege ve Akdeniz bölgelerinde kıyı kesimlerinin iklim ve jeomorfolojik özellikleri, bu alanlarda tarım ve hayvancılık yapılabilmesini sağlamıştır.²⁵⁶ Ege kıyıları, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarına göre Neolitik Dönem insanı tarafından daha çok tercih edilerek, daha yoğun kullanılmış görünse de, bu durum diğer bölgelerdeki araştırmaların az sayıda olmasından kaynaklanıyor olabilir.²⁵⁷

Holosen başlangıcında deniz seviyesinin bugünden 50 m daha düşük olduğu düşünüldüğünde, İzmir Körfezinin iç körfez olarak tanımlanan güney kısmının, bugünkü Bornova Ovası gibi düzlük olduğu tahmin edilmektedir.²⁵⁸

Deniz suyu seviyesinde uzun dönemli değişimler bölgesel tektonik çökmeden ya da iklim değişimlerinden kaynaklanırken, suda meydana gelen gelgitler, hava basıncı ve rüzgâr gibi faktörler de kısa süreli değişimlere neden olmaktadır.²⁵⁹ Uzun dönemli yükselme ve alçalmaların tespit edilebilmesi için, kıyı şekline göre belirlenen farklı araştırma yöntemleri uygulanmaktadır. Batı Anadolu kıyıları üzerinde yapılacak olan araştırmada alçak kıyılara uygulanan, biriken alüvyonun katmanlarının incelenmesinin uygun olacağı bölgede önemli çalışmaları olan Kayan tarafından belirtilmiştir.²⁶⁰ Fakat

²⁵³ Kayan 2014, 105.

²⁵⁴ Kayan 2014, 105-106.

²⁵⁵ Kayan 2014, 106.

²⁵⁶ Kayan 2014, 106.

²⁵⁷ Kayan 2014, 106.

²⁵⁸ Kayan 2014, 114.

²⁵⁹ Kayan 2014, 96.

²⁶⁰ Kayan 1997, 737.

alçak ve dik olan kıyılarda suyun yükselmiş olması sebebiyle önceki kıyı şeridi tespit edilemez.²⁶¹ Bu alanlarda, özellikle Güneybatı Anadolu için, su altında kalmış arkeolojik kalıntılardan yola çıkarak, kalıntıların döneminde deniz seviyesinin daha alçak olduğu, fakat bu durumun deniz seviyesinin yükselmesinden mi, yoksa karadaki tektonik çökmeden mi kaynaklanmış olduğu tartışmalı bir konudur.²⁶²

Batı Anadolu’da kıyı çizgisinin geçmişteki durumu hakkında en çok çalışma yapılan yer, kuzeyinde Çanakkale’de bulunan ünlü Tunç Çağı yerleşimi Troia’nın içinde yer aldığı Karamenderes taşkın delta ovasıdır.²⁶³ Yapılan çalışmalarda Holosen öncesindeki son buzul çağında deniz seviyesindeki alçalma, vadinin derinleşmesine neden olmuş ve Holosen’de denizin yükselmesiyle su 15 km kadar içerilere gelerek burada ovanın güney kısmına giden bir ırmak ağzı körfezi oluşturmuştur.²⁶⁴ Daha sonra bu alan, Karamenderes Irmağı’nın getirdiği alüvyonlarla dolarak kara haline gelmiştir.²⁶⁵

Ayrıca son olarak Ege Bölgesinde yapılan çalışmalar, fay bloklarından oluşan yapısından dolayı beklenenin aksine, bölgenin kuzeyinden güneyine aynı değişimler görülmüş ve Kayan tarafından “*Ege kıyılarındaki Holosen tektonizması, tartışmaya açık olarak, düzenli bir blok bütünlüğü içinde geliştiği, meydana gelen hareketlerin morfolojiye yansıyacak etkinlikte olmadığı*” şeklinde yorumlanmıştır.²⁶⁶

Batı Anadolu Neolitik yerleşimlerinin yer aldığı Göller Bölgesini kapsayan batı Akdeniz’e gelindiğinde, Antalya körfezinin batısı ve doğusu olmak üzere iki farklı karakterde olduğu, batıda kıyı çizgisiyle alakalı buluntu olmadığı, fakat Ege’de olduğu gibi suyun altında bulunan arkeolojik kalıntıların eski kıyı çizgisi hakkında bilgi verdiği belirtilmektedir.²⁶⁷ Bu jeolojik süreçler kıyıda yaşayan dönem topluluklarının ekonomik, kültürel ve sosyal yaşamlarını, denizden elde edilen yiyeceklerden ulaşma

²⁶¹ Kayan 1997, 737.

²⁶² Kayan 1997, 737.

²⁶³ Kayan 1997, 738.

²⁶⁴ Kayan 1997, 738.

²⁶⁵ Kayan 1997, 738.

²⁶⁶ Kayan 1997, 739.

²⁶⁷ Kayan 1997, 740.

kadar birçok konuda direk etkilemiş ve yerleşim yeri açısından elverişli alanlar oluşmasını sağlamıştır.²⁶⁸

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIYI EGE NEOLİTİK DÖNEM YERLEŞMELERİNDE BESLENME VE DEPOLAMA

4.1.ÇUKURİÇİ HÖYÜK

4.1.1.Genel Bilgi

4.1.1.1.Konum

Konum olarak İzmir'in Selçuk ilçesinde bulunan Efes Antik kentinin yakınlarında yer alır.²⁶⁹ Höyük geniş bir alüvyon ovasında, Küçük Menderes Nehrinin ağzına yakın bir alan da konumlanmıştır. Yerleşmede yapılan jeomorfolojik çalışmalar sonucunda denizin bugüne göre yerleşime daha yakın olduğu tespit edilmiştir. Höyüğün en az 100x100 m genişliğinde ve yaklaşık 8 m derinliğinde olduğu düşünülmektedir.²⁷⁰

4.1.1.2.Araştırma Tarihçesi

Höyük 1995'te Efes Müzesinde çalışan arkeologlardan Adil Evren ve Cengiz İçten tarafından keşfedilmiş ve kazı çalışmaları yapılmıştır. 1996 yılında kazı çalışmaları Adil Evren başkanlığında devam etmiştir.²⁷¹ 2006 yılından itibaren Institute for Oriental and European Archaeology'den Barbara Horejs başkanlığında alanda ilk sistematik kazı çalışmaları başlatılmıştır.²⁷²

4.1.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme

²⁶⁸ Kayan 2014, 97.

²⁶⁹ Evren 1999, 22.

²⁷⁰ Horejs 2012, 118.

²⁷¹ Evren 1999, 22-23.

²⁷² Horejs 2012, 117.

Horejs'in gerçekleştirdiği kazılar sonucunda alanın tabakalanması ve mutlak kronolojisi şu şekildedir:

ÇuHö I- Modern (20. yy)

ÇuHö II- Erken Tunç Çağı I/ Karışık Birikim (MÖ 2900-2750/20. yy)

ÇuHö III-Erken Tunç Çağı I (MÖ 2850-2800/2750)

ÇuHö IV-Erken Tunç Çağı I (MÖ 2950/2900-2850)

ÇuHö Va-Erken Tunç Çağı I (MÖ 3050-2950)

ÇuHö Vb-Geç Kalkolitik Dönem (MÖ 3110-3050)

ÇuHö VI-Geç Kalkolitik Dönem (MÖ 3270-3110)

ÇuHö VII-Geç Kalkolitik Dönem (MÖ 3350-3270)

Boşluk

ÇuHö VIII-Geç Neolitik Dönem (MÖ 6200-5970)

ÇuHö IX-Geç Neolitik Dönem (MÖ 6300-6200)

ÇuHö X-Geç Neolitik Dönem (MÖ 6400-6300)

ÇuHö XI-Geç Neolitik Dönem (MÖ 6500-6400)

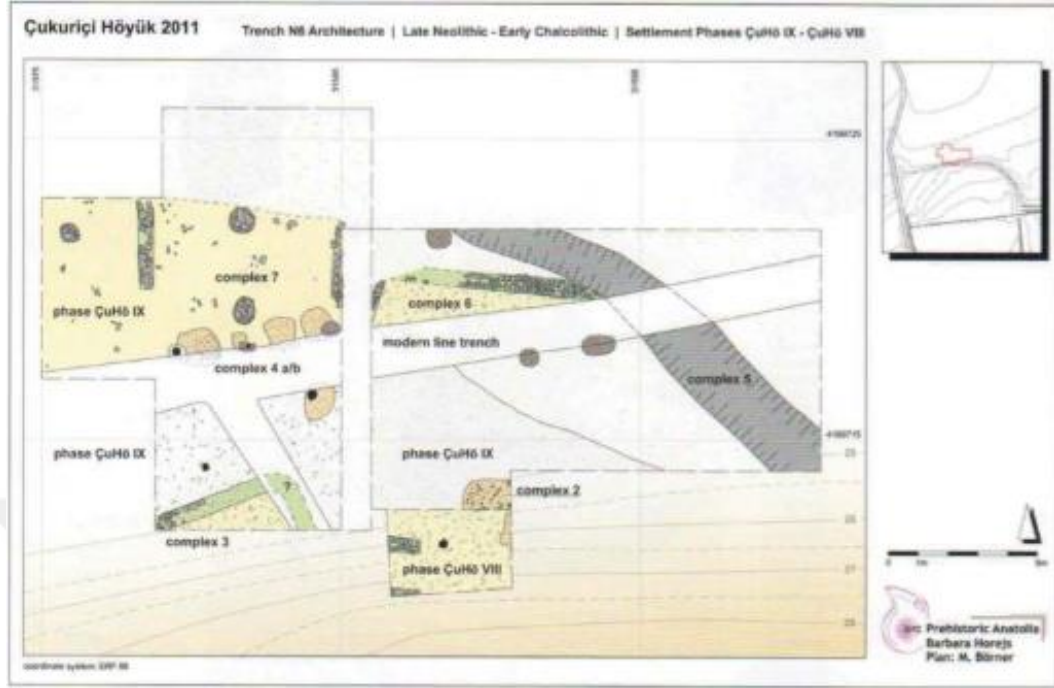
ÇuHö XII-Erken Neolitik Dönem (MÖ 6600-6500)

ÇuHö XIII-Erken Neolitik Dönem (MÖ 6680-6600) şeklindedir.²⁷³

Geç Neolitik Döneme tarihlendirilen IX. tabaka yapıları dörtgen planlıdır. Kazılar sonucu bu tabakanın yaşam ve aktivite alanları, kulübeler, çukurlar gibi birimleri ortaya çıkarılmıştır.²⁷⁴ (Şekil 2)

²⁷³ Horejs 2017, 17.

²⁷⁴ Horejs 2012, 120.

Şekil 2: Çukuriçi IX. tabaka. (Horejs 2012, 120)

VIII. tabaka basit, taş temelli yapılardan oluşmaktadır. Ayrıca bu tabakada bulunan başka mimari öğeler de direk çukuru, çukur ve kil zeminlerdir.²⁷⁵

4.1.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler

4.1.2.1.Fırın ve Ocaklar

Yerleşimin IX. ve X. tabakalarında yapıların iç kısımlarında ve dışında yer alan açık alanlarda ya da avlularda fırın kalıntıları tespit edilmiştir. Besinler bu alanlarda hazırlanmaktadır.²⁷⁶

4.1.2.2.Çanak Çömlek

VIII. tabaka çanak çömleği genel olarak kalitelidir. Kaba malların sayısı oldukça azdır. En çok karşılaşılan formlar açık kaplar, S profilli ya da hafif dışa doğru eğimli derin kâselerdir.²⁷⁷ Alanda büyük boyutlu depolama kapları yoktur.²⁷⁸

²⁷⁵ Galik ve Horejs 2011, 86.

²⁷⁶ Horejs 2016, 152.

²⁷⁷ Galik ve Horejs 2011, 87.

4.1.2.3.Kil Buluntular

Çukuriçi'nde de bölgede yer alan diğer yerleşimlerde olduğu gibi Geç Neolitik Dönemde sapan taneleri görülmektedir. Ok ucu gibi silahların yaygın olarak üretilmemesi, bölgede sapan tanelerinin savunma, saldırı, avcılık gibi amaçlarla kullanılmış olabileceğini destekleyen bir durum olarak yorumlanmıştır.²⁷⁹

4.1.2.4.Yontmataş Endüstrisi

Alanda bütün yerleşim boyunca yontmataş aletlerin çoğunlukla Milos obsidyeninden üretildiği gözlenmiştir. Dilgi ve yongaların yanı sıra kesici, dişli, çentikli, delici aletler ve orak dilgileri bulunmuştur.²⁸⁰

4.1.2.5.Sürtmetaş Endüstrisi

IX. tabakada sürtme taş aletler tespit edilmiştir.²⁸¹

4.1.2.6.Hayvan Kalıntıları

Yerleşimde ortaya çıkarılan hayvan kalıntıları Alfred Galik tarafından çalışılmıştır. Geç Neolitik/Erken Kalkolitik Dönem hayvan kalıntıları içerisinde evcil türler ağır basmaktadır. Fakat yerleşimde yumuşakça kavkısı toplayıcılığı ve avcılığında yapıldığı açıkça görülmektedir. Avlanan türler içerisinde kızıl geyik, alageyik, diğerlerine göre daha yüksek oranda yaban domuzu ve birkaç parça ile temsil edilen yabani sığır türleri vardır. Bu dönem kalıntıları arasında köpek kemiklerine de rastlanmıştır. Bu örneklerde kasaplık izleri görülmemiştir. Ancak bir kaval kemiğinde yanma izi saptanmıştır. Bu sebeple insanların bazen köpek eti tüketmiş olabileceği ihtimali öne sürülmüştür.²⁸²

²⁷⁸ Galik ve Horejs 2011, 89.

²⁷⁹ Horejs 2016, 149.

²⁸⁰ Galik ve Horejs 2011, 88-89; Bogdana ve Horejs 2017, 31.

²⁸¹ Horejs 2012, 121.

²⁸² Galik ve Horejs 2011, 89.

Yayınlanan ön raporda bu tabakalarda görülen yumuşakça türleri ise %58 Nuh tarağı (*Arca noae*), %18 *Spondylus*, %2.9 istiridye ve %16 oranında kun midyesi olarak verilmiştir.²⁸³

Neolitik Dönem tabakalarında balık kalıntıları detaylı bir şekilde henüz analiz edilmemiştir. Fakat topluluğun beslenmesinde deniz balığı tüketimi olduğu kesindir. Buna ek olarak deniz yumuşakçaları ve tatlı su balıklarının da tüketilmiş olduğu görülmektedir.²⁸⁴

IX. tabakada bulunan hayvan kalıntıları içerisinde domuz, sığır, koyun ve keçi gibi evcil hayvanların yanı sıra deniz ürünleri ve balık türlerine de rastlanmıştır.²⁸⁵

4.1.3.Sonuç

4.1.3.1.Besin Elde Etme

Yerleşimde Geç Neolitik/Erken Kalkolitik Dönem hayvan kalıntıları içerisinde çoğunluk evcil türler tespit edilmiştir. Buna ek olarak yerleşimde yumuşakça toplayıcılığı yapılmaktadır. Henüz balık kalıntıları çalışılmasa da deniz yumuşakçalarının yanında tatlı su balıklarının da tüketildiği görülmektedir.²⁸⁶

Avlanarak yerleşime getirilen türler ise kızıl geyik, alageyik, yaban domuzu ve birkaç adet olmak üzere yabani sığırdır. Bunlar içerisinde diğerlerine göre daha fazla bulunan tür yabani domuzlardır. Ayrıca köpek kalıntıları da tespit edilmiştir. Bunlar üzerinde kasaplık yapıldığına dair herhangi bir veri yoktur. Fakat bir adet kaval kemiğinde yanık izi görülmüştür. Bu durum zaman zaman köpek eti tüketilmiş olabileceği yorumunun yapılmasına neden olmuştur.²⁸⁷

Yerleşimde yontmataş endüstrisi içinde dilgi ve yongaların yanı sıra kesici, dişli, çentikli, delici aletler ve orak dilgileri vardır.²⁸⁸

²⁸³ Galik ve Horejs 2011, 91.

²⁸⁴ Horejs 2016, 157.

²⁸⁵ Horejs 2012, 120.

²⁸⁶ Horejs 2016, 157.

²⁸⁷ Galik ve Horejs 2011, 89.

²⁸⁸ Galik ve Horejs 2011, 88-89; Bogdana ve Horejs 2017, 31.

Geç Neolitik Dönem tabakalarında avcılıkta kullanılmış olabilecek sapan taneleri tespit edilmiştir.²⁸⁹

4.1.3.2.Depolama

Alanda kutu, silo ya da büyük boy çanak çömlek gibi depolama yapılabilecek öğeler bulunmamıştır.

4.1.3.3.Hazırlama

Yerleşimde yapıların iç ve dış bölümlerinde fırın kalıntılarına rastlanmıştır. Fırınlara bulunduğu bu alanlar besin hazırlama yerleri olarak tanımlanmıştır.²⁹⁰

Yerleşimde çeşitli sürtme taş aletler tespit edilmiştir.²⁹¹

4.1.3.4.Hazırlama ve Tüketme

VIII.tabaka çanak çömleğinin kaliteli olduğu belirtilmiştir. Sık görülen formlar açık kaplar, S profilli ya da hafif dışa doğru eğimli derin kâselerdir.²⁹²

4.2.DEDECİK- HEYBELİTEPE

4.2.1.Genel Bilgi

4.2.1.1.Konum

Yerleşim İzmir ilinin Torbalı ilçesinin Yeniköy mahallesinde, Torbalı ovasının batısında, Metropolis antik kenti yakınında yer almaktadır.²⁹³

4.2.1.2.Araştırma Tarihçesi

İlk olarak alanın yakınında bulunan Metropolis antik kenti kazı başkanı Recep Meriç tarafından keşfedilmiştir. Daha sonra yüzeyde görülen arkeolojik malzemenin

²⁸⁹ Horejs 2016, 149.

²⁹⁰ Horejs 2016, 152.

²⁹¹ Horejs 2012, 121.

²⁹² Galik ve Horejs 2011, 87.

²⁹³ Herling vd. 2008, 15; Lichter ve Meriç 2007, 385; Lichter ve Meriç 2012, 133.

niteliğinden dolayı Recep Meriç ve Clemens Lichter tarafından 2003 ile 2004 sezonlarında kazısı yapılmıştır.²⁹⁴

4.2.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme

Yerleşimde en üstte Bizans Dönemi mezarlık alanı yer alır. Roma Dönemi mimari kalıntıları ve Kalkolitik Döneme ait mimari ile bir mezar, mezarlık döneminin altında yer alır. En eski tabakada Neolitik Dönem buluntuları mevcuttur.²⁹⁵ Alandaki ilk yerleşim A evresi olarak adlandırılan MÖ 7. binyılın sonuyla 6. binyılın başına ait tabakadır. B evresi ise MÖ 5. binyılın sonuyla 4. binyılın başına tarihlenmektedir.

4.2.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler

4.2.2.1.Çanak Çömlek

Yerleşimde bulunan çanak çömlek kalıntıları arasında kaba mallar yoktur. Dolayısıyla bulunan bu ince kenarlı kapların besinler pişirilirken kullanılmadığı önerilebilir. Ayrıca genel olarak yüzeyleri iyi açılanmış, mineral katkılı, çoğunlukla açık renkli S profilli kâseler ve boyunlu çömlekler görülmektedir.²⁹⁶

4.2.2.2.Yontmataş Endüstrisi

Yerleşimde 95 adet olmak üzere dilgi kalıntılarının üçte biri A tabakasından gelmiştir.²⁹⁷ Alanda bulunan dilgilerden 12 tanesinde kullanım izleri tespit edilmiştir. Bunlardan ikisi haricinde diğerlerinin orak dilgisi olarak tarım yapılırken kullanıldığı önerilmiştir.²⁹⁸ (Şekil 3)

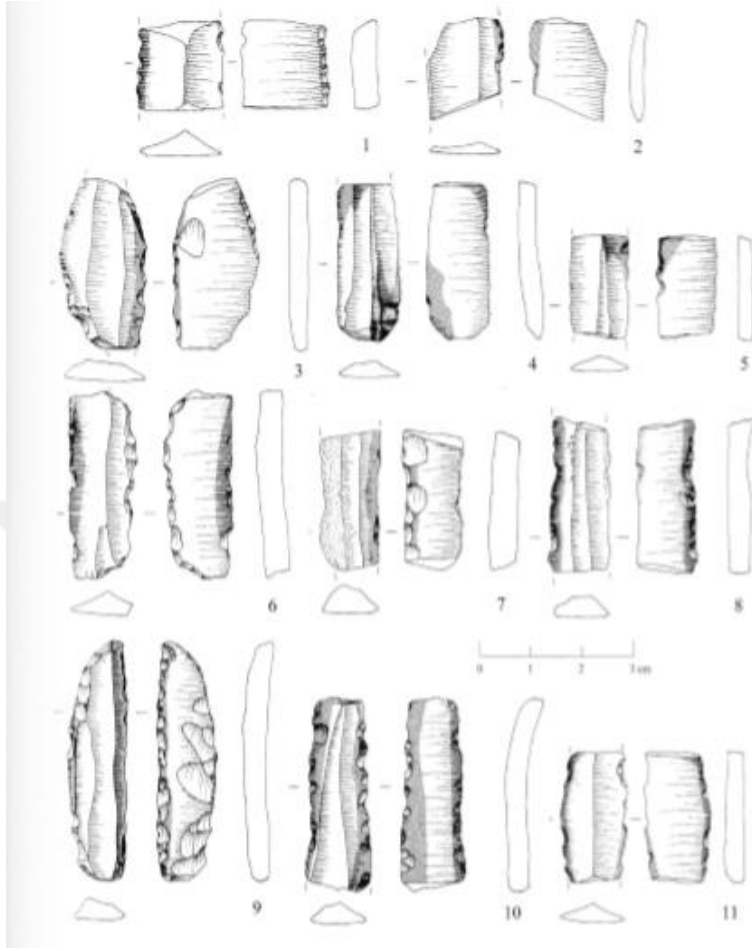
²⁹⁴ Herling vd. 2008, 15-16; Lichter ve Meriç 2007, 385; Lichter ve Meriç 2012, 133.

²⁹⁵ Herling vd. 2008, 16-17; Lichter ve Meriç 2007, 385; Lichter ve Meriç 2012, 133-134.

²⁹⁶ Herling vd. 2008, 20-21.

²⁹⁷ Herling vd. 2008, 29.

²⁹⁸ Herling vd. 2008, 40.

Şekil 3: Dedecik Heybelitepe orak dilgileri. (Herling vd. 2008, 41)

Ayrıca yerleşimde birkaç parça da olsa çakmaktaşıdan yapılmış ok uçlarına rastlanmıştır.²⁹⁹

4.2.2.3.Kemik ve Boynuz Aletler

Yerleşimde kemik kaşık bulunmuştur.³⁰⁰ (Şekil 4)

²⁹⁹ Herling vd. 2008, 42.

³⁰⁰ Herling vd. 2008, 26.

Şekil 4: Dedecik Heybelitepe’den kemik kaşık. (Herling vd. 2008, 26)

4.2.3.Sonuç

Yerleşimde sadece iki sezon kazı yapılmıştır. Kazıların kısıtlı bir alanda yapılmasından ve mimari kalıntıların iyi korunmamasından dolayı beslenme ve depolamaya ilişkin veriler oldukça kısıtlıdır.

Yerleşimin organik kalıntıları çalışılmamıştır. Bitki kalıntıları hakkında bilgi verilmemiş olsa da tarım yapıldığı silika parlaklığı olan dilgilerden anlaşılmaktadır.

Alanda depolamaya dair bir veri tespit edilmemiştir. Buradan elde edilen çanak çömlek parçaları bölgede yer alan diğer yerleşimler ile benzerdir. Kısaca bölgede bilinen tipik formlar burada da görülmüştür. Çanak çömlek kalıntıları arasında kaba mallar bulunmamıştır. Dolayısıyla bulunan bu ince kenarlı kapların besinler pişirilirken kullanılmadığı önerilebilir.³⁰¹

4.3.EGE GÜBRE

4.3.1.Genel Bilgi

4.3.1.1.Konum

Yerleşim, İzmir’in Aliğa ilçesinin Kendirici mevkiinde, Ege Gübre Fabrikası arazisinde yer alır.³⁰² Günümüzde denize 1 km mesafede bulunan alanın, yerleşildiği

³⁰¹ Herling vd. 2008, 20-21.

³⁰² Sağlamtimur 2007, 373; Sağlamtimur ve Ozan 2012, 223; Sağlamtimur 2012, 197.

dönemde denize uzak olduğu ve küçük bir göl ve dere arasına konumlandığı, jeolojik çalışmalar sonucu tespit edilmiştir.³⁰³

4.3.1.2.Araştırma Tarihçesi

Alanda ilk çalışmalar, 1994-2000 yılları arasında İzmir Müzesi ile Prof. Dr. Sebastiana Lagona ve ekibi tarafından yapılan kazılardır. Daha sonra alanda 2004 ile 2008 yılları arasında İzmir Müzesi ve Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Haluk Sağlamtimur başkanlığında tekrar kazı çalışmaları yapılmıştır.³⁰⁴

4.3.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme

Alanda bugünkü ova seviyesinin yaklaşık 3-4 m altında Neolitik Dönem yerleşimi tespit edilmiştir.³⁰⁵ Ege Gübre, İzmir'deki diğer alüvyal ova yerleşimleri gibi Holosen Dönemi boyunca biriken sedimanların altında kalmıştır.³⁰⁶ (Şekil 5)

Şekil 5: Ege Gübre yerleşimi üzerindeki alüvyon dolgusu. (Sağlamtimur ve Ozan 2012, 225)

Yerleşmenin tabakalanması en üstten alta doğru,

Helenistik Dönem: Ege Gübre I

Kalkolitik Dönem: Ege Gübre II

Neolitik Dönem: Ege Gübre IIIa

³⁰³Sağlamtimur 2007, 373; Sağlamtimur 2011, 77; Sağlamtimur ve Ozan 2012, 223, 225; Sağlamtimur 2012, 197; Sağlamtimur ve Ozan 2013, 590, 596.

³⁰⁴Sağlamtimur 2007, 373; Sağlamtimur ve Ozan 2012, 223-224; Sağlamtimur 2012, 197.

³⁰⁵Sağlamtimur 2007, 373; Sağlamtimur 2011, 77; Sağlamtimur ve Ozan 2012, 224; Sağlamtimur ve Ozan 2013, 590.

³⁰⁶Sağlamtimur 2011, 77; Sağlamtimur ve Ozan 2012, 224.

Ege Gübre IIb

Ege Gübre IV şeklidir.³⁰⁷

Çanak çömlek buluntularından yola çıkılarak yapılan görelî tarihlendirme sonucu, yüzeyin yaklaşık 2 m kadar altında bulunan yapı kalıntıları Helenistik Dönemde inşa edildiği tespit edilmiştir. Sonrasında gelen yapı katı ise Geç Kalkolitik Döneme aittir.³⁰⁸

Tabakalardan alınan örneklerin radyokarbon sonuçlarına göre en erken tabaka olan Ege Gübre IV yaklaşık MÖ 6200-6000'e; Ege Gübre III ise yaklaşık MÖ 6000-5700'e tarihlendirilmiştir. Dolayısıyla yerleşimin Neolitik Dönem süresince yaklaşık 500 yıl iskân edildiği anlaşılmıştır.³⁰⁹

Yerleşimin IV. katı, üzerine inşa edilen III. tabakanın yapı evreleri yüzünden tahrip olmuştur. Bu sebeple IV. yapı katında az sayıda arkeolojik malzeme tespit edilmiştir.³¹⁰ Tabakada bulunan yapı yuvarlak planlıdır.³¹¹ Ayrıca Neolitik Dönem tabakalarında tüm yapı katları boyunca, yemek pişirme, ışık gibi gündelik işlerde kullanılan, ortadaki açık alan avlu olarak kullanılmaya devam etmiştir.³¹²

IV. tabakayı takip eden IIb tabakasının mimarisini tek odalı dikdörtgen ve yuvarlak yapılar ile bir çevre duvarı oluşturur. Neolitik Döneme tarihlenen son yapı katı IIIa'nın mimarisi tek odalı dikdörtgen, iki odalı, yuvarlak yapılar ve bunlara ek olarak başka bir çevre duvarı ile temsil edilmektedir.³¹³ (Şekil 6)

³⁰⁷ Sağlamtimur 2011, 78; Sağlamtimur ve Ozan 2012, 227; Sağlamtimur 2012, 197; Ozan 2014, 204.

³⁰⁸ Sağlamtimur ve Ozan 2012, 227-228; Ozan 2014, 204.

³⁰⁹ Sağlamtimur ve Ozan 2012, 227; Sağlamtimur 2012, 198; Ozan 2014, 204.

³¹⁰ Sağlamtimur 2011, 78-79; Sağlamtimur ve Ozan 2012, 232.

³¹¹ Sağlamtimur 2011, 78; Ozan 2012, 43; Ozan 2015, 204.

³¹² Sağlamtimur 2011, 78; Ozan 2012, 82.

³¹³ Sağlamtimur 2011, 78; Ozan 2012, 43; Ozan 2015, 204.

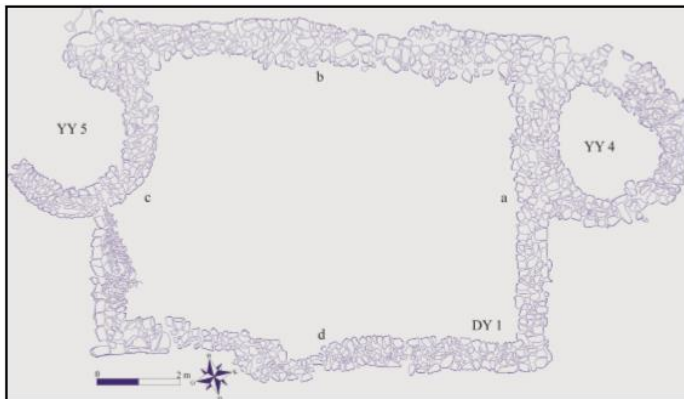

Şekil 6: Ege Gübre Neolitik Dönem yapılarının genel görünümü. (Sağlamtimur 2007, 369)

4.3.2. Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler

4.3.2.1. Depolama Unsurları

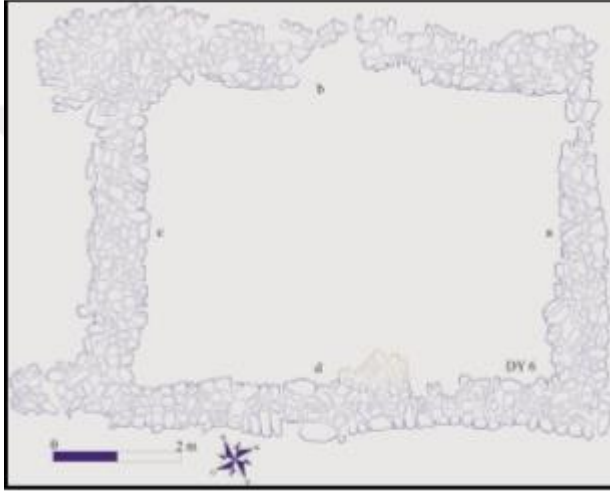
Ege Gübre IIIb Neolitik Dönem tabakasında yuvarlak yapılar ve dörtgen yapılar birarada inşa edilmiş ve kullanım görmüştür. Bu iki farklı planda yapıların konumları sebebiyle, işlevsel olarak birbirleri ile ilişkili oldukları gözlenmiştir. Bu duruma dörtgen yapının iki köşesine, yapı ile aynı zamanda inşa edilmiş iki yuvarlak yapı örnek verilebilir. Bu yapıların boyutlarından yola çıkarak, dörtgen yapının depolama alanı olduğu önerilmektedir.³¹⁴(Şekil 7)

³¹⁴ Sağlamtimur 2011, 78; Ozan 2012, 54.

Şekil 7: Ege Gübre IIIb tabakasında yer alan dörtgen yapı ve bu yapının iki köşesindeki yuvarlak yapılar. (Ozan 2012, 57)

Yerleşimin IIIa tabakasında 6 nolu dörtgen yapı, 1 nolu dörtgen yapı içine inşa edilmiştir. 6 nolu dörtgen yapı inşa edilirken 1 nolu yapının güney duvarı yıkılmış ve bunun yerine daha ince bir duvar örülmüştür. Başka yapılarda da görülen bu uygulamanın depo alanı oluşturmak için yapıldığı öne sürülmektedir.³¹⁵ (Şekil 8)

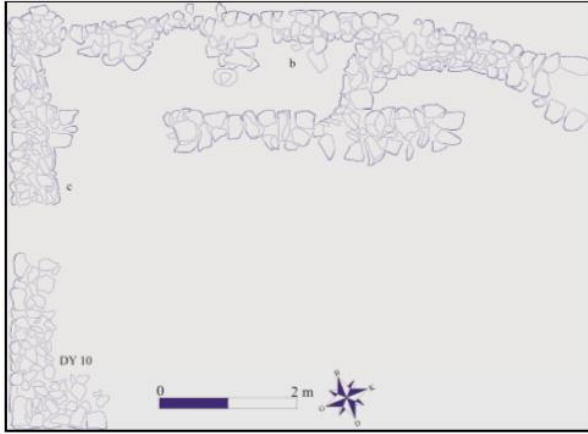

Şekil 8: Ege Gübre yerleşimi IIIa tabakası dörtgen yapı 6. (Ozan 2012, 70)

Buna ek olarak aynı yapıkatında 10, 4 ve 7 nolu dörtgen yapıların yerine inşa edilmiştir. Bu inşa sırasında yapının batı duvarına yapılan ikinci bir duvar ile önceki duvar arasında iki bölmeli bir alan oluşmuştur. Güneyde yer alan bölüm içerisinde iki adet dibek taşı bulunmasından dolayı, bu alan depolama bölümü olarak yorumlanmıştır.³¹⁶ (Şekil 9)

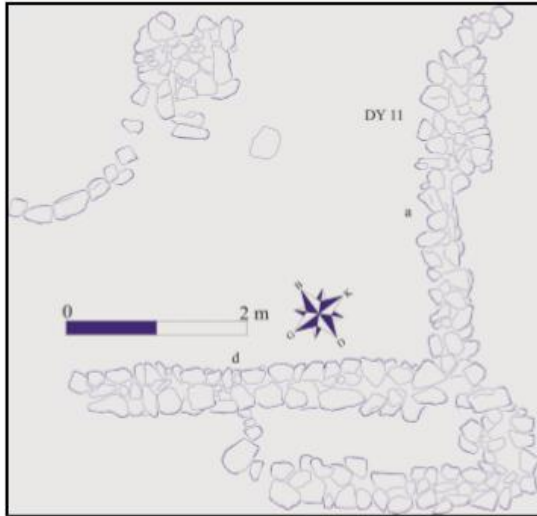
³¹⁵ Ozan 2012, 70.

³¹⁶ Ozan 2012, 74.

Şekil 9: Ege Gübre IIIa tabakasında içerisine depolama amaçlı kullanılmış olabilecek bölmelerin yapıldığı dörtgen yapı 10. (Ozan 2012, 74)

IIIa tabakasında yer alan 11 nolu dörtgen yapı da dâhil başka mekânlarda bu şekilde küçük bölmeler yapılmıştır. Bu alanların da depolama amaçlı kullanılmış olabileceği öne sürülmektedir.³¹⁷ (Şekil 10)

Şekil 10: Ege Gübre IIIa tabakası dörtgen yapı 11’de depolama alanı olarak kullanıldığı düşünülen bölüm. (Ozan 2012, 76)

4.3.2.2.Fırın ve Ocaklar

³¹⁷ Ozan 2012, 74, 76.

IV. tabakada ortaya çıkarılan pişirme yerleri toprağa açılmış ateş çukurlarıdır. Bunlardan alınan örneklerin radyokarbon sonuçları, alanının en erken tarihinin yaklaşık MÖ 6200 olduğunu göstermektedir.³¹⁸

Aynı tabakada avlu içinde yer alan çok sayıda ocak yeri tespit edilmiştir. Bu ocaklar ve ateş yakma alanları, ateş yakıldığı için sert, 70 ile 80 cm genişliğe sahip, şekilsiz, toprak üzerine yapılmış ya da altına taş döşenip sıvanmış birimlerdir. Ocakların çevresinde kül, yanık kemik ve tahıl kalıntıları bulunmuştur.³¹⁹ (Şekil 11)

Şekil 11: Ege Gübre'nin IV. tabakasında bulunan ocaklar. (Ozan 2012, 51)

IIIa ve IIIb yapıkatlarında bulunan bazı dörtgen planlı yapıların içerisinde bir ya da iki adet ocak tespit edilmiştir. Buna karşılık aynı yapıkatlarında görülen yuvarlak yapılarda ise ocak da dâhil olmak üzere hiçbir mimari öge bulunmamıştır. Bu durum yuvarlak yapıların bağımsız konutlar olarak kullanım görmediklerini, dörtgen yapılara bağlı mimari birimler oldukları görüşünü desteklemektedir.³²⁰ (Şekil 7)

Yapıların ortasında yer alan avlular, mekân içlerine oranla daha çok sayıda ocak ve fırın sahip alanlardır. Buna ek olarak avluda ocak ve taş alet gibi buluntuların bazı alanlarda yoğunlaşması, bu kısımların pişirme ve üretim için özel olarak kullanıldıklarını göstermektedir.³²¹

IIIb tabakasında yapılar arasında bulunan avlular içerisindeki işlik ve çok sayıda ocak, çoğunlukla IIIa tabakasında da kullanılmaya devam edilmiştir. Alanda çok sayıda ocak bulunması, buranın yoğun olarak besin pişirmek amaçlı kullanıldığını

³¹⁸ Sağlamtimur 2011, 79; Sağlamtimur ve Ozan 2012, 233.

³¹⁹ Ozan 2012, 49, 51.

³²⁰ Sağlamtimur 2007, 374; Sağlamtimur ve Ozan 2012, 230-231; Sağlamtimur 2012, 198; Ozan 2012, 54-66.

³²¹ Sağlamtimur 2007, 374; Sağlamtimur 2012, 198.

göstermektedir.³²² Buna örnek olarak 1, 2 ve 3 nolu işlikler verilebilir.³²³ Bu tabakada bulunan 4 nolu işlik alanında ise alt kısmı çamur ile sıvanmış, büyük ve düz taşlar ile çevrelenmiş, kubbe biçimli tavanı birkaç kez sıvanmış bir fırın kalıntısı bulunmuştur. Söz konusu fırın Ege Gübre’de tektir ve doğu kesiminde başka bir ocak yer almaktadır.³²⁴

4.3.2.3.Çanak Çömlek

Neolitik Dönem tabakalarının genel olarak çanak çömlek repertuarını oluşturan formlar, S profilli, konik ve yarı küresel gövdeli çanaklar, boyunlu veya boyunsuz çömlekler, tabak ve kapaklardır.³²⁵

Ege Gübre çanak çömleği formlarına göre çanak, çömlek, tabak, kapak gibi türlere ayrılmışlardır. Pişmiş toprak kaplar ağız çapı 15 cm’den az ise küçük, 15 ile 20 cm arasındaysa orta ve 20 cm’den daha fazla ise büyük kaplar olmak üzere boyutlarına göre sınıflandırılmıştır.³²⁶ Bu değerlendirmeye göre dışa açılan kenarlı yarı küresel, dışa açılan kenarlı hafif S profilli, düz yükselen dik kenarlı hafif omurgalı, dik yükselen kenarlı hafif S profilli, içe kapanan kenarlı yarı küresel, dik yükselen kenarlı yarı küresel gibi çanak formlarında yüksek oranda büyük boy kaplar görülmektedir.³²⁷

Aynı değerlendirmeye göre çömleklerde, küresel gövdeli boyunsuz, düzleştirilmiş ağız kenarlı küresel gövdeli, kısa boyunlu düzleştirilmiş ağız kenarlı küresel gövdeli, kısa boyunlu düzleştirilmiş ağız kenarlı küresel gövdeli formları içinde büyük boyutlu kaplar da bulunur.³²⁸ (Şekil 12)

³²² Ozan 2012, 82.

³²³ Ozan 2012, 82-83.

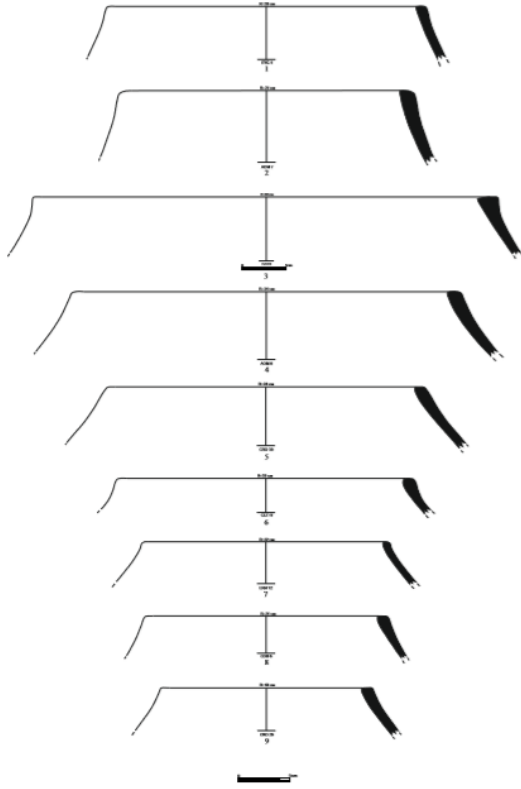
³²⁴ Ozan 2012, 84.

³²⁵ Sağlamtimur 2007, 375; Sağlamtimur ve Ozan 2012, 234; Sağlamtimur 2012, 199-200; Ozan 2014, 209.

³²⁶ Ozan 2012, 179, 191.

³²⁷ Ozan 2012, 181-190.

³²⁸ Ozan 2012, 191-201.

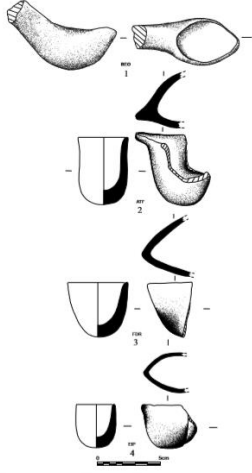

Şekil 12: Ege Gübre’den büyük boyutlu kısa boyunlu düzleştirilmiş ağız kenarlı küresel gövdeli çömlekler. (Ozan 2012, levha 40)

4.3.2.4.Kil Buluntular

Yerleşimde çok sayıda pişmiş topraktan yapılmış, çeşitli boyutlarda kaşık bulunmuştur.³²⁹ (Şekil 13)

³²⁹ Ozan 2012, 227.

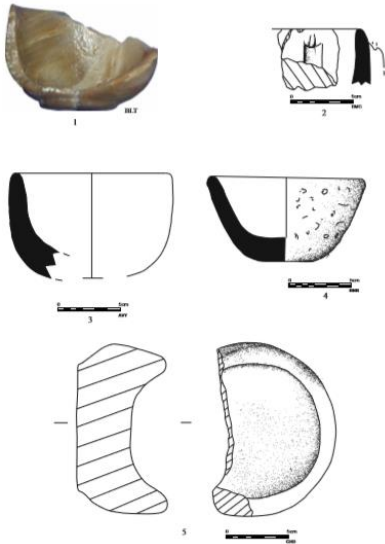

Şekil 13: Ege Gübre'nin pişmiş topraktan kaşık örnekleri. (Ozan 2012, levha 89)

Kaşıklar haricinde yerleşmede ortaya çıkarılan başka bir kil buluntu türü dikdörtgen formlu, çoğunlukla kırmızı astarlı, ayaksız, kapaklı kutulardır.³³⁰

4.3.2.5. Taş Buluntular

Ege Gübre'nin Neolitik Dönem tabakalarından mermer ve taştan yapılmış kaplar ortaya çıkarılmıştır.³³¹ (Şekil 14)

³³⁰ Ozan 2012, 229.

³³¹ Sağlamtimur ve Ozan 2012, 236.

Şekil 14: Ege Gübre yerleşimi taş kapları. (Ozan 2012, levha 83)

4.3.2.6.Yontmataş Endüstrisi

Neolitik Dönem tabakalarından elde edilen yontmataş alet buluntuları Eşref Erbil tarafından çalışılmıştır. Genel olarak bakıldığında Neolitik Dönem yapı katlarında bulunan yontmataş aletlerin tamamına yakını çakmaktaşıdan üretilmiş dilgilerden oluşmaktadır.³³² (Şekil 15)

Şekil 15: Ege Gübre’den dilgi örnekleri. (Sağlamtimur 2007, 367)

Yerleşimin yakınında kalsedon ve çakmaktaşı kaynağı bulunmasından dolayı, yontmataş alet yapımında çoğunlukla yerel hammaddeler tercih edilmiştir. Ayrıca alet yapımında obsidyen ve az miktarda bazalt kullanılmıştır.³³³

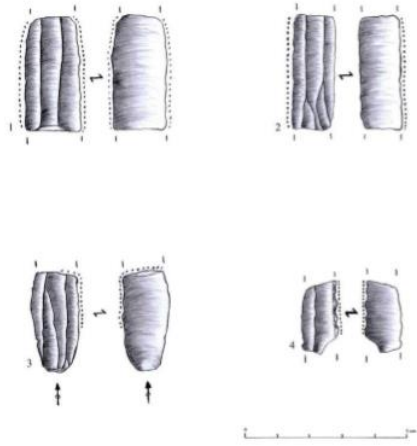
Yerleşimin IIIa ve IIIb tabakalarına ait yontmataş aletlerin çoğunluğunu işlevi olmayan döküntü parçalar oluşturmaktadır. Bu döküntü parçalar haricinde yonga, dilgi, dilgicik, tepeli dilgi, dönümlü parça, çekirdek tablası gibi ürünler de bulunmuştur.³³⁴ Bunlara ek olarak tanımlanmış aletler arasında %26,98 ile en büyük orana sahip 180 adet düzeltili dilgi, 136 adet düzeltili yonga, 77 adet ön kazıyıcı, 53 adet ağır iş aletleri, 48 adet orak dilgisi, 34 adet çentikli alet ve 24 adet ok ucudur. Bunlar dışında daha az miktarda üretilmiş alet tipleri de mevcuttur.³³⁵ (Şekil 16)

³³² Sağlamtimur 2007, 375; Sağlamtimur 2012, 200.

³³³ Erbil 2016, 45.

³³⁴ Erbil 2016, 45.

³³⁵ Erbil 2016, 46.

Şekil 16: Ege Gübre'nin III. tabakasında bulunan orak dılgileri. (Erbil 2016, 57)

Ayrıca Neolitik Dönem tabakalarında bulunan avlular içerisinde yer alan işlik alanlarında sürtmetaş aletler ve çeşitli buluntularla birlikte yontmataş aletler de tespit edilmiştir. Buna örnek olarak III. yapıkatındaki işlik 1, 2 ve 3 verilebilir.³³⁶

En erken tabaka IV'te de en çok görülen alet grubu bir üst tabakada olduğu gibi düzeltili dılgilerdir. Bu aletler haricinde orak dılgisi, düzeltili yonga, ön kazıyıcı, ağır iş aletleri, burgu deliciler, çentikli aletler ve ok ucu gibi tipler de ortaya çıkarılmıştır.³³⁷

III ve IV. Neolitik Dönem tabakalarında yontmataş aletler açısından bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Bu iki tabaka arasındaki tek farklılık buluntu miktarıdır. Bunun nedeni olarak da IV. tabakanın III. tabakada yer alan yapıların inşası sırasında tahrip edilmesi gösterilmiştir.³³⁸

4.3.2.7.Sürtmetaş Endüstrisi

Yerleşimde ele geçen arkeolojik malzeme içerisinde yoğun miktarda ezgi ve dibek taşları, havanelleri gibi sürtmetaş aletler bulunmaktadır.³³⁹ Saman kalıntıları ile

³³⁶ Ozan 2012, 82-83.

³³⁷ Erbil 2016, 48.

³³⁸ Erbil 2016, 49.

³³⁹ Sağlamtimur 2007, 375; Sağlamtimur ve Ozan 2012, 236; Sağlamtimur 2012, 200.

birlikte tespit edilen yoğun miktarda ezgi taşı yerleşimde besin hazırlama işlemlerinin yapıldığının kanıtı olarak gösterilmektedir.³⁴⁰ (Şekil 17)

Şekil 17: Ege Gübre'den havan ve havaneli örnekleri. (Sağlamtimur 2007, 367)

III. tabakada yer alan avlu içerisindeki işlik alanlarında ezgi taşı, havan, havaneli gibi sürtme taş aletler ve çakmaktaşı, obsidyen hammaddelerinden yapılmış çekirdek, yonga gibi yontmataş aletler bulunmuştur. Buna örnek olarak işlik 1, işlik 2, işlik 3 ve 4 olarak numaralandırılmış alanlar verilebilir.³⁴¹(Şekil 18)

Şekil 18: Ege Gübre III. yapı evresinde işlik 1 alanı. (Ozan 2012, 82)

Ayrıca Neolitik Dönem yapıkatlarında ortaya çıkan bütün ev duvarları içerisinde ezgi ve öğütme taşı parçaları bulunmuştur. Bu durum evler yapılırken bereket ile ilişkili olarak duvar harcı içerisine konulmuş olabilecekleri şeklinde yorumlanmıştır.³⁴²

4.3.2.8. Hayvan Kalıntıları

³⁴⁰ Sağlamtimur ve Ozan 2012, 236.

³⁴¹ Ozan 2012, 82-84.

³⁴² Sağlamtimur 2007, 374.

Yerleşmedeki hayvan kemiği kalıntıları, zooarkeolog Can Yumni Gündem tarafından ve yumuşakça kalıntıları da Canan Çakırlar tarafından çalışılmıştır.³⁴³

Hayvan kemikleri yoğunluklarına göre %55 oranında koyun (*Ovis*) ve keçi (*Capra*), %25 sığır (*Bos*) ve %20 oranında domuz (*Sus*) şeklinde sıralanmıştır. Kemiklerin neredeyse tümü evcil türlerdir. Dolayısıyla burada yaşayan topluluk için hayvancılık beslenme açısından önemli bir kaynaktır.³⁴⁴

Evlerin içerisinde sadece evcil hayvan kemiklerine rastlanırken, avlu kısmında geyik (*Dama dama*), yabani domuz (*Sus scrofa*) ve yabani sığır (*Bos primigenius*) gibi yabani hayvan kalıntıları bulunmuştur.³⁴⁵

Yerleşimde ele geçen yumuşakça kavrısı kalıntıları, koy gibi sığ sularda yaşayan tek kabuklu ve çift kabuklu türlere aittir. Bunlar arasında lagün kum midyesi (*Cerastoderma glaucum*), miğferli salyangoz (*Hexaplex trunculus*), dikenli salyangoz (*Bolinus brandaris*) çok sayıda bulunan türlerdir. Yoğun görülen türlere ek olarak görülen başka yumuşakçalar da vardır. Söz konusu buluntular yerleşmenin yakınında bulunan kıyılardan toplanmış ve beslenme amacıyla kullanılmıştır.³⁴⁶

4.3.2.9.Bitki Kalıntıları

Yerleşim Gediz Nehrinin alüvyon toprakları üzerinde yer alması nedeniyle tarım için elverişli bir çevreye sahiptir.³⁴⁷

Kazı alanında bulunmuş bitki kalıntılarının içinde, tarımı yapılan, ekmeklik buğday, karaburçak, mercimek ve nohut tespit edilmiştir.³⁴⁸

4.3.3.Sonuç

4.3.3.1.Besin Elde Etme

³⁴³ Sağlamtimur 2007, 375; Sağlamtimur 2012, 201.

³⁴⁴ Sağlamtimur 2007, 375; Sağlamtimur 2011, 81; Sağlamtimur ve Ozan 2012, 236.

³⁴⁵ Sağlamtimur 2007, 375; Sağlamtimur 2011, 81; Sağlamtimur 2012, 201; Ozan 2012, 222.

³⁴⁶ Sağlamtimur 2007, 376; Sağlamtimur 2011, 81; Sağlamtimur 2012, 201; Ozan 2012, 222.

³⁴⁷ Sağlamtimur 2011, 81; Sağlamtimur ve Ozan 2012, 236.

³⁴⁸ Sağlamtimur 2011, 81; Sağlamtimur ve Ozan 2012, 236.

Yerleşimde bulunan hayvan kemikleri içerisinde %55 ile en çok rastlanılan tür koyun (*Ovis*) ve keçi (*Capra*)’dır. Bunlardan sonra %22 oranında sığır (*Bos*) ve %20 oranında domuz (*Sus*) kalıntısı tespit edilmiştir. Görüldüğü üzere yerleşimde en çok tüketilen tür koyun ve keçi olmalıdır. Bu tespit edilen hayvan kalıntılarının neredeyse hepsi evcil türlere aittir. Bu durum burada yaşayan topluluk için hayvancılığın oldukça önemli bir kaynak olduğu şeklinde yorumlanmıştır.³⁴⁹

Burada hayvan türleri için ilginç bir uygulama söz konusudur. Yapıların içerisinde sadece evcil hayvan türlerine ait kalıntılar bulunurken, yapıların dışında yer alan avlularda geyik (*Dama dama*), yabani domuz (*Sus scrofa*) ve yabani sığır (*Bos primigenius*) gibi yabani hayvan türleri tespit edilmiştir.³⁵⁰

Yabani ve evcil hayvan türlerine ek olarak yerleşimde yumuşakça kavkılarının bulunmuştur. Bunlar koy gibi sığ sularda yaşayan tek ve çift kabuklu türlerdir.³⁵¹

Alanın alüvyon topraklar üzerinde yer alması tarım için elverişli bir alan olduğunu göstermektedir. Detaylı bir arkeobotanik çalışma yapılmasa da bitki kalıntıları içerisinde evcil ekmeklik buğday, karaburçak, mercimek ve nohut bulunduğu belirtilmiştir.³⁵²

Neolitik Dönem yapıkatlarında çoğunlukla çakmaktaşıdan yapılmış dilgiler görülmektedir. Yerleşimin yontmataş alet endüstrisinin çoğunluğunu işlevsiz olarak tanımlanmış parçalar oluşturmaktadır. Bunlar içerisinde düzeltili dilgi, düzeltili yonga, ön kazıyıcı, orak dilgisi, çentikli alet ve ok uçları görülmüştür.³⁵³

Yerleşimdeki Neolitik Döneme tarihlenen bütün tabakaların yontmataş alet bakımından benzer olduğu tespit edilmiştir. İki tabaka arasında bu açıdan görülen tek farklılık buluntu sayısıdır. Bunun nedeni de IV. tabakanın III. tabaka tarafından tahrip edilmesi olarak önerilmiştir.³⁵⁴

³⁴⁹ Sağlamtimur 2007, 375; Sağlamtimur 2011, 81; Sağlamtimur ve Ozan 2012, 236.

³⁵⁰ Sağlamtimur 2007, 375; Sağlamtimur 2011, 81; Sağlamtimur 2012, 201; Ozan 2012, 222.

³⁵¹ Sağlamtimur 2007, 376; Sağlamtimur 2011, 81; Sağlamtimur 2012, 201; Ozan 2012, 222.

³⁵² Sağlamtimur 2011, 81; Sağlamtimur ve Ozan 2012, 236.

³⁵³ Erbil 2016, 45-46.

³⁵⁴ Erbil 2016, 49.

İlk yerleşildiği dönemden itibaren alanda düzeltili dilgi, orak dilgisi gibi tarım yapılırken kullanılan aletler bulunmuştur. Hem yerleşmede bulunan evcil bitki türleri hem de orak dilgisi gibi yontmataş aletler yerleşimin başından itibaren tarım yapıldığını göstermektedir.

4.3.3.2.Depolama

Yerleşmenin en erken tabakası olan IV. tabakada depolamayla ilgili herhangi bir veri yoktur. Bu durum belki tabakanın bir üst tabaka tarafından tahrip edilmesinden ya da yerleşimin erken dönemine ait bu evrede depolama amaçlı mimari öğelerin kullanılmamasından kaynaklanıyor olabilir.

IIIb tabakasında dörtgen planlı konutlara ait depolama alanı olduğu önerilen yuvarlak yapılar bulunmuştur. Bu yapıların yerini, bir üstte bulunan IIIa tabakasında yapıların içine inşa edilen yeni mekânların depolama amaçlı kullanılmış olabileceği önerilen bölümler almıştır. Burada görüldüğü gibi ana yapıyla bağlantılı başka bir yapının depolama birimi olarak kullanılmasından vazgeçilmiş ve sonraki yapıkatında depolama birimleri ev içerisine girmiştir.³⁵⁵ Fakat bu depo amaçlı kullanıldığı önerilen bölümler içinde bitki ve hayvan kalıntılarının bulunduğu dair bir bilgi verilmemektedir. Bu nedenle söz konusu yapıların işlevleri hakkında kesin sonuçlara varılamamaktadır.

Yerleşimin Neolitik Dönem tabakalarında büyük boy olarak tanımlanmış kaplar bulunmaktadır. Fakat bunlar depolama kabı olarak tanımlanmamıştır.

4.3.3.3.Hazırlama

Yerleşimde tahılların öğütülmesi için kullanılan ezgi ve dibek taşları, havanelleri gibi buluntular tespit edilmiştir. Özellikle saman kalıntıları ile beraber bulunan ezgi taşı bu amaçla kullanıldıklarının kanıtı olarak gösterilmiştir.³⁵⁶

Ege Gübre IV. tabakada ateş yakmak için kullanılan çukurlar tespit edilmiştir. Yine aynı tabakada avluda çok sayıda ocak bulunmuştur. Bunlar 70-80 cm genişliğinde,

³⁵⁵ Sağlamtimur 2011, 78; Ozan 2012, 54, 74.

³⁵⁶ Sağlamtimur 2007, 375; Sağlamtimur ve Ozan 2012, 236; Sağlamtimur 2012, 200.

şekli belli olmayan, toprak üzerine yapılmış veya altına taş döşenmiş birimlerdir. Çevresinde kül, yanık kemik ve tahıl kalıntıları tespit edilmiştir.³⁵⁷

Bir sonraki IIIb tabakasında yer alan dikdörtgen yapılar içerisinde bir veya iki adet olmak üzere ocaklar tespit edilmiştir. Yapıların ortasında bulunan avlularda mekân içlerine oranla daha fazla ocak ve fırın bulunmuştur. Bu avlularda belirli alanlarda ocak ve taş alet buluntularının yoğun olarak görülmesi, bu alanların pişirme ve üretim için kullanıldıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu tabakada avlular içerisinde yer alan üretim yapılan alanlar ve ocakların IIIa tabakasında da kullanılmaya devam ettiği tespit edilmiştir.³⁵⁸

Neolitik Dönem tabakalarında avlu olarak ayrılmış alanlarda çok sayıda ocak ve ateş alanları ve bu alanların etrafında yontmataşlar, bitki ve hayvan kalıntıları bulunmuştur.³⁵⁹ Arkeolojik veriler bu alanın besin hazırlama ve pişirme amaçlı topluluk tarafından ortak kullanım gören kamusal bir mekân olduğunu göstermektedir. Bu alanda yer alan ocak ve fırının topluluk tarafından nasıl bölüşüldüğü veya alanın kullanımının hangi kurallara bağlı olduğu belirsizdir. Ancak söz konusu ortak alanın yerleşimin farklı tabakaları boyunca çeşitli günlük etkinliklerin gerçekleştiği, ortak kamusal bir alan olarak kullanım gördüğü açıktır.

4.3.3.4. Hazırlama ve Tüketme

Yerleşimde Neolitik Dönem tabakalarında görülen çanak çömleklere bakıldığında genel olarak karşılaşılan formlar S profilli, konik ve yarı küresel gövdeli çanaklar, boyunlu veya boyunsuz çömlek, tabak ve kapaklardan oluşmaktadır.³⁶⁰ Bunların üzerinde formlarından yola çıkarak kullanım amaçlarına dair herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu yüzden besin hazırlama, servis ya da tüketim gibi etkinlikler içerisindeki yeri bilinmemektedir.

³⁵⁷ Ozan 2012, 49, 51.

³⁵⁸ Ozan 2012, 82.

³⁵⁹ Ozan 2012, 84.

³⁶⁰ Sağlamtimur 2007, 375; Sağlamtimur ve Ozan 2012, 234; Sağlamtimur 2012, 199-200; Ozan 2014, 209.

Bunlara ek olarak yerleşimde besin hazırlarken kullanılmış olabilecek çok sayıda kil kaşık buluntusu ortaya çıkarılmıştır. Bunların işlevleri tam olarak bilinmese de bugün olduğu gibi besin hazırlarken, servis ederken ya da tüketirken kullanılmış olabilirler. Ayrıca yerleşimde kil başka bir buluntu da dikdörtgen bir kapaklı kutudur.³⁶¹ Bunun da ne amaçla kullanıldığı bilinmemektedir.

Alanda mermer ve taştan yapılmış kaplar ortaya çıkarılmıştır. Bunların işlevleri bilinmese de beslenmenin çeşitli aşamalarında kullanılmış olabilirler.³⁶²

4.4.ULUCAK HÖYÜĞÜ

4.4.1.Genel Bilgi

4.4.1.1.Konum

Ulucak Höyüğü İzmir'in Kemalpaşa ilçesinde Ulucak mahallesinde yer alır. Alanın güneyinde Nif, kuzeyinde ise Spil Dağı bulunur. Höyük 120x140 m boyutlarındadır.³⁶³

4.4.1.2.Araştırma Tarihçesi

Yerleşme David French tarafından 1960 yılında keşfedilmiştir. Daha sonra Recep Meriç tarafından yüzeyden malzeme toplanmıştır. Alanda 1995 yılından itibaren Ege Üniversitesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Altan Çilingiroğlu danışmanlığında ve İzmir Arkeoloji Müzesi başkanlığında kazılar başlamıştır.³⁶⁴ 2009 yılından bu yana kazı çalışmalarına Trakya Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Özlem Çevik ve ekibi devam etmektedir.³⁶⁵

4.4.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme

³⁶¹ Ozan 2012, 227-229.

³⁶² Sağlamtimur ve Ozan 2012, 236.

³⁶³ Çilingiroğlu ve Abay 2005, 6; Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 361; Çilingiroğlu vd. 2012a, 158; Çilingiroğlu vd. 2012b, 139-140.

³⁶⁴ Derin ve Öner 1996, 411-413; Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 362; Çilingiroğlu vd. 2012a, 158; Çilingiroğlu vd. 2012b, 140.

³⁶⁵ Çilingiroğlu vd. 2012a, 158; Çilingiroğlu vd. 2012b, 140.

Alanda Geç Roma-Erken Bizans Dönemi, Erken Tunç Çağı II, Orta-Geç Kalkolitik Çağ ve Neolitik Dönem olmak üzere dört farklı döneme ait arkeolojik buluntu tespit edilmiştir.³⁶⁶

Höyükte tespit edilen tabakalar ve tarihler,

I a-c Geç Roma-Erken Bizans Dönemi

II a-b Erken Tunç Çağı III

III Erken Kalkolitik Çağ³⁶⁷

IV a-k Geç Neolitik-Erken Kalkolitik Dönem (yaklaşık MÖ 6000-5700/5600)

V a-f Geç Neolitik Dönem (yaklaşık MÖ 6500/6400-6000/5900)

VI a-b Erken Neolitik Dönem (yaklaşık MÖ 7000-6600) şeklindedir.³⁶⁸

Neolitik Döneme tarihlenen IV. tabaka, çok sayıda yapıkatından oluşur. Bu yapıkatlarının hepsinde mimari kalıntılara ulaşılamamıştır. Genel olarak yapılar 6x3-6 m boyutlarında, iki odalı ve dörtgen formludur.³⁶⁹ Özellikle IVb evresi geçirdiği yangından dolayı iyi korunmuş halde günümüze ulaşmıştır.³⁷⁰ Bunlara ek olarak IV. tabaka höyükte en çok araştırılmış ve günümüze kadar en iyi durumda kalmış tabakadır.³⁷¹

³⁶⁶ Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 363-364; Çilingiroğlu vd. 2012a, 159; Çilingiroğlu vd. 2012b, 141.

³⁶⁷ Caymaz 2013, 70.

³⁶⁸ Çilingiroğlu vd. 2012a, 159; Çilingiroğlu vd. 2012b, 141.

³⁶⁹ Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 364; Çilingiroğlu vd. 2012a, 160-161; Çilingiroğlu vd. 2012b, 142.

³⁷⁰ Çilingiroğlu ve Abay 2005, 9; Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 364; Çilingiroğlu vd. 2012b, 142.

³⁷¹ Çilingiroğlu ve Abay 2005, 9; Çilingiroğlu 2012, 16; Çevik ve Vuruşkan 2014, 587; Çevik vd. 2015, 269.

Şekil 19: Ulucak IV. tabakanın planı. (Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 345; Çilingiroğlu vd. 2012b, 159)

V. tabaka mimari özellikleri, çanak çömlek ve küçük buluntuları ile Ulucak IV'ten net olarak ayrılır. Kısıtlı alanlarda kazısı yapılmış olan V. tabakanın ilk yapıkatında (Va) dörtgen planlı ve dal-örgü yapı tekniğiyle inşa edilmiş birbirine bitişik mekânlar bulunmuştur.³⁷² Vb olarak adlandırılan yapı evresinde ise dörtgen dal-örgü mimarinin devam ettiği, ancak evlerin bağımsız ayakta duran yapılar olarak inşa edildiği görülmüştür. V. tabakanın daha erken yapıkatlarında mimari daha az korunmuş olsa da, dörtgen planlarla dal-örgü tekniğin devam ettiği bilinmektedir.³⁷³

³⁷² Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 366.

³⁷³ Çilingiroğlu 2012, 16.

Höyüğün en erken tabakası olan VI. tabaka, kırmızı boyalı kireç tabanlı mekânlarıyla diğer tabakalardan ayrılmıştır. Bu tabakada çanak çömlek dâhil kilden üretilmiş hemen hemen hiç bir buluntuya rastlanmamıştır.³⁷⁴ Edinilen radyokarbon sonuçlarıyla Ulucak'ın VI. tabakası MÖ 7. binyılın ilk yarısına tarihlenmiştir.³⁷⁵

4.4.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler

4.4.2.1.Depolama Unsurları

V. tabaka yapıları içerisinde duvarların kenarlarına inşa edilmiş, kilden yuvarlak ağızlı depolama birimleri tespit edilmiştir.³⁷⁶ Bunlara örnek olarak Va evresinden 22, 23 ve 28 numaralı yapılar içinde, Vb evresinde ise 30 ve 33 numaralı yapılarda yer alan depolama unsurları verilebilir.³⁷⁷

Bunlardan biri 23 numaralı yapı içerisinde kuzeybatı güneydoğu yönünde uzanan duvarın önünde bulunmuş kerpiçten depolama kutusu ve depolama kabıdır. Ayrıca aynı duvarın yanında başka bir kerpiç kutu daha bulunmuştur.³⁷⁸

Aynı tabakada yer alan 22 numaralı mekânın doğu duvarına bitişik kerpiç kutu ve onun doğusunda küllüklü bir fırın bulunmuştur.³⁷⁹

Va evresinde bulunan 46 numaralı mekânın batısında yer alan çakıllı sokağın doğusunda 0.40x0.42 m boyutlarında daire formulu, içinde yoğun miktarda yumuşakça kavkısı (*Solen marginatus*) bulunan bir çukur ortaya çıkarılmıştır. Burasının bir çöp çukuru olduğu önerilmiştir.³⁸⁰

Vb evresinde yer alan 27 numaralı yapının içinde beş adet silo bulunmuştur. Siloların iç derinlikleri 0.45-0.50 m arasında değişmektedir. Çapları ise 0.60-0.95 m

³⁷⁴Çevik 2012, 148; Çilingiroğlu 2012, 16; Çilingiroğlu vd. 2012a, 165; Çilingiroğlu vd. 2012b, 148-149; Çevik ve Vuruşkan 2014, 583; Çevik vd. 2017, 371-372.

³⁷⁵Çilingiroğlu 2012, 17.

³⁷⁶Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 367; Çilingiroğlu vd. 2012a, 163; Çilingiroğlu vd. 2012b, 147.

³⁷⁷Çilingiroğlu 2012, 19.

³⁷⁸Çilingiroğlu ve Abay 2005, 13.

³⁷⁹Çilingiroğlu ve Abay 2005, 14.

³⁸⁰Çevik ve Vuruşkan 2014, 590-591.

arasındadır. Bunlardan ikisi kuzey duvarına, biri doğu duvarına bitişiktir. Bir diğeri de güney de yer alan duvarın içindedir.³⁸¹

Şekil 20: Ulucak'ta bulunan 27 ve 28 numaralı mekânlar. (Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 353; Çilingiroğlu vd. 2012b, 167)

Şekil 21: Ulucak Vb evresi (Çilingiroğlu ve Dedeoğlu 2006, 143; Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 354).

³⁸¹ Çilingiroğlu ve Dedeoğlu 2006, 139.

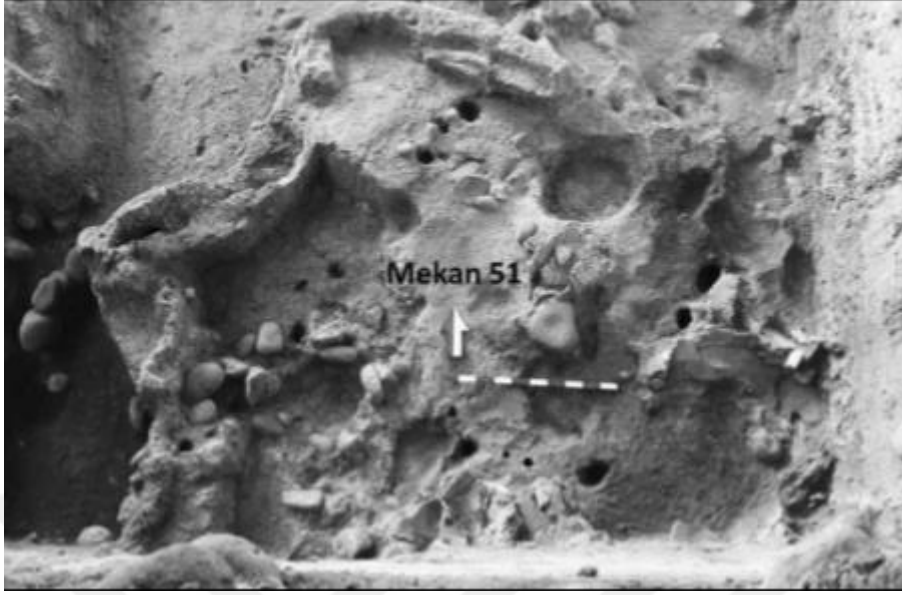
Şekil 22: Ulucak Vb evresinde işlik ve siloların bulunduğu alan (Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 354).

28 numaralı yapıda iki adet kap ve bir adet yuvarlak depolama birimi tespit edilmiştir. Mekân içerisinde tespit edilen bazı kapların içinde ve etrafında yoğun miktarda deniz kabuğu ortaya çıkarılmıştır.³⁸²

Vb evresinde 51 numaralı mekânda oldukça tahrip olmuş halde üç adet kil silo bulunmuştur. Buna ek olarak mekân içinde başka bir depolama unsuru da kilden yapılmış dörtgen kutudur.³⁸³

³⁸² Çilingiroğlu ve Dedeoğlu 2006, 140.

³⁸³ Çevik vd. 2015, 271.

Şekil 23: Ulucak'ta 51 numaralı mekân (Çevik vd. 2015, 274).

Vf tabakasında 53 numaralı mekânın doğusunda taban üzerinde 0.75x0.65 m boyutlarında kireç ile sıvanmış derin olmayan bir silo tespit edilmiştir.³⁸⁴

Şekil 24: Ulucak'ta bulunan 53 numaralı mekân (Çevik vd. 2015, 274).

³⁸⁴ Çevik vd. 2015, 272.

IV. tabakada N13 plankaresinde tespit edilen iki mekânın kuzeyinde yer alan avluda 116x56 cm ebatlarında içinde bir pişmiş toprak kap bulunmuş bir silo tespit edilmiştir.³⁸⁵

IVb1 katında 13 numaralı yapının son evresinde “kiler” olarak kullanıldığı önerilen, ahşaptan bir tahıl sandığı ortaya çıkarılmıştır.³⁸⁶

4.4.2.2.Fırın ve Ocaklar

IV. tabakada yapılar içinde genel olarak bir ya da iki adet fırın bulunur. Fırınlara çoğunlukla dikdörtgen formu ve düz tavanlı olsa da, aynı tabakada iki adet yuvarlak formu fırın tespit edilmiştir. Buna ek olarak fırınların yanında ocak, ıılık ve platform yerleştirilmiştir. ıılık alanlarında ve platformlarda besin hazırlama gibi gündelik işlerin yapıldığı önerilmektedir.³⁸⁷ Buna örnek olarak fırın, kil platform ve ocağın bulunduğu 13 numaralı yapı verilebilir.³⁸⁸

IVa yapıkatı tahrip olmuş durumdadır. Bu yüzden duvar, fırın, ocak ve platform kalıntıları ile temsil edilmektedir.³⁸⁹

IV. tabakada yer alan 3 numaralı yapının IVb1 evresinde, güney duvarına birleşik olarak 1.50x1.00 m’lik bir fırın inşa edilmiştir.³⁹⁰ Aynı tabakada ortaya çıkarılan 5 numaralı mekânın kapısının açıldığı avluda ocaklar, kemikten delici aletler ile öğütme taşları bulunmuştur. Bu yapının güneyinde bulunan 6 numaralı mekânın batısında ve güneyinde birer tane olmak üzere iki fırın tespit edilmiştir. Güneyde yer alan fırının iç kısmından ve etrafından çok sayıda cüruf bulunmuştur. Bundan dolayı alanın ıılık olduğu önerilmektedir.³⁹¹

6 numaralı mekânın yanında 7 numaralı mekânın içerisinde bulunan küllüklü, düz tavanlı bir fırın ve yanında küllük ya da hamur teknesi olarak yorumlanmış 1 m

³⁸⁵ Derin vd. 2001, 344.

³⁸⁶ Derin ve Çilingiroğlu 2002, 187.

³⁸⁷ Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 365.

³⁸⁸ Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 366.

³⁸⁹ Çilingiroğlu vd. 2004, 21.

³⁹⁰ Derin vd. 2001, 342.

³⁹¹ Derin vd. 2001, 343.

yükseklikte bir birim yer alır. Fırının ağzı oval formudur ve tabanı küçük taşların üzerine sıva yapılarak oluşturulmuştur. Bu buluntulardan dolayı 7 numaralı mekân bir pişirme alanı olarak görülmüş ve üstünün açık olduğu gözlenmiştir.³⁹² Bunun yanındaki 8 numaralı mekânda da iki adet küçük boyutlu ocak, yedi adet pişmiş toprak kap ile tahıl ve yanmış ahşap kalıntıları bulunmuştur. Mekânın güney kısmında bir adet ocak tespit edilmiştir.³⁹³

IV. tabakada O12 plankaresinde bulunan bütün yapıların günlük işler için kullanıldığı önerilmektedir. Buna örnek olarak içerisinde bir dibek taşı, küllük ve hamur koyma yeri ile birlikte bulunan fırın tespit edilmiş, 10 numaralı mekân verilebilir.³⁹⁴ Aynı tabakada açılan N13 plankaresinde tespit edilen iki yapının kuzeyinde yer alan avluda bir ocak bulunmuştur.³⁹⁵

IVb1 katında yer alan 19 numaralı yapının güneybatısında işlik içinde öğütme alanı ve fırın yer almaktadır.³⁹⁶

IVb2 yapı katında 4 numaralı mekânın güney duvarıyla birleşik 1.00x0.70 m ebatlarında, düz damlı ve oval ağızlı bir fırın tespit edilmiştir.³⁹⁷ Aynı yapıkatında iki odadan oluşan 13 numaralı yapının, her iki odanın da doğu kesiminde fırın ve ocaklar saptanmıştır. Bunlardan güneyde yer alan odanın doğusundaki tahrip olmuş iki ocak 1.50x0.90 m boyutlarındadır.³⁹⁸ Aynı yapının doğusunda, Göller Bölgesi Neolitik Dönem yerleşmelerinde de görüldüğü gibi, kapıya paralel bir fırın tespit edilmiştir.³⁹⁹

³⁹² Derin vd. 2001, 343.

³⁹³ Derin vd. 2001, 343.

³⁹⁴ Derin vd. 2001, 344.

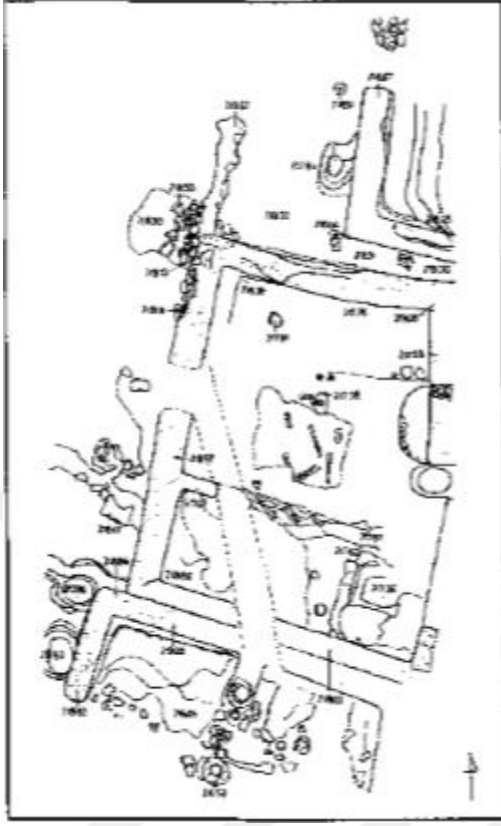
³⁹⁵ Derin vd. 2001, 344.

³⁹⁶ Derin ve Çilingiroğlu 2002, 187.

³⁹⁷ Derin ve Çilingiroğlu 2002, 188.

³⁹⁸ Derin ve Çilingiroğlu 2002, 188.

³⁹⁹ Derin vd. 2003, 242.

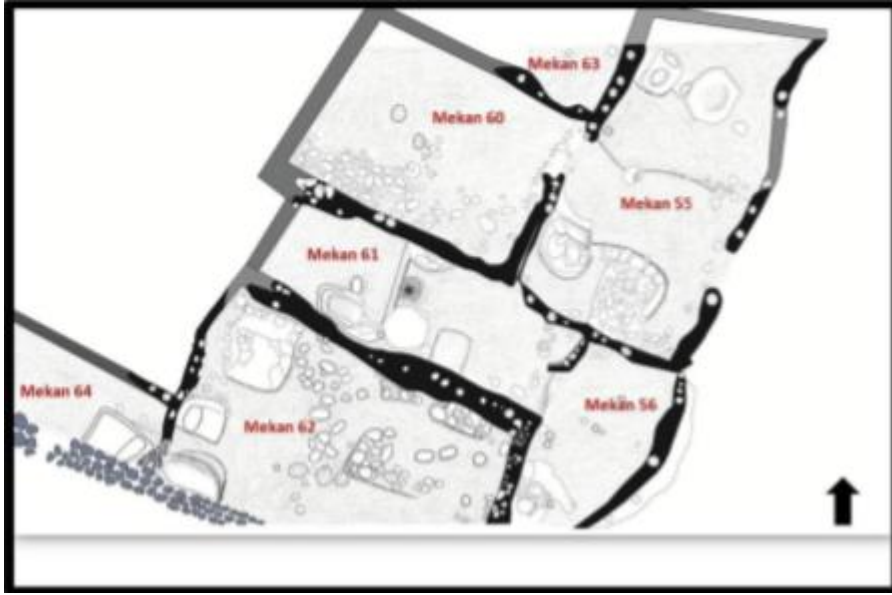
Şekil 25: Ulucak'ın 12 ve 13 numaralı yapıları (Derin vd. 2003, 247).

Şekil 26: Ulucak yerleşiminde bulunan solda 12, sağda 13 numaralı yapı (Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 346; Çilingiroğlu vd. 2012b, 160).

IVb evresine ait olduğu tespit edilen 52 numaralı mekânın kuzeyinde yer alan duvarın ön kısmında 0.50 m yükseklikte ve 0.80x1.10 m boyutlarında tahrip olmuş bir fırın kalıntısı bulunmuştur.⁴⁰⁰

IVc yapıkatında yer alan 22 numaralı yapının kuzeybatısında 1.50 m çapında bir fırın tespit edilmiştir.⁴⁰¹ Aynı yapı katında ortaya çıkarılan 55 numaralı mekânın kuzeyinde 0.50 m yükseklikte, ağız kısmı 0.25 m yükseklikte ve 0.40 m genişlikte olan oval bir fırın ve bunun batısında bir öğütme düzeneği tespit edilmiştir.⁴⁰² Aynı evrede duvarlarını 60, 56 ve 62 numaralı yapılar ile paylaşan yapının güney duvarına bitişik iki adet fırın ve bir adet öğütme düzeneği açığa çıkarılmıştır. Fırınlardan güney duvarının ortasına yapılmış olan 0.80x1.00 m ebatlarında, 0.75 m yüksekliğindedir. Fırının ağız kısmı 0.25 m yüksekliğe ve 0.50 m genişliğe sahiptir. Bunun doğusunda yer alan diğer fırın ise tahrip olmuş durumdadır ve 1.00x1.00 m boyutlarındadır.⁴⁰³

Şekil 27: Ulucak IVc tabakası (Çevik vd. 2017, 374).

IVb tabakasında bulunan 12 numaralı mekânın batı duvarının ortasına dayanan, ortaya çıkarılan kısmı 1.00x0.80 m olarak ölçülen bir fırın bulunmuştur. Fırının üst

⁴⁰⁰ Çevik vd. 2015, 270.

⁴⁰¹ Derin ve Çilingiroğlu 2002, 188.

⁴⁰² Çevik vd. 2017, 367.

⁴⁰³ Çevik vd. 2017, 368.

kısmı düz yapılmıştır. Bu düz kısmın fırından gelen sıcaklığın pişirme ve kurutma amaçlı kullanıldığı bir alan olduğu öne sürülmüştür.⁴⁰⁴

Vb evresinde yer alan 27 numaralı yapının içerisinde silolar ile birlikte, kuzey duvarına bitişik, 0.70 m genişliğe ve 1.60 m uzunluğa sahip fırın vardır. Doğu kısmında 1.50x2.00 m ölçülerinde küllük bulunmuştur. Buna ek olarak fırının yanında platform ve sekiler mevcuttur.⁴⁰⁵ Aynı tabakada bulunan 51 numaralı mekânın güneybatısında 0.73x0.50 m boyutlarında at nalı formu bir ocak tespit edilmiştir. Ayrıca bu yapının güneydoğu duvarının önüne 0.50 m çapında tabanı çay taşı ile döşenerek yapılmış bir ocak daha bulunmuştur.⁴⁰⁶

Yine aynı evrede 51 numaralı mekânın güneyinde dairesel formu bir adet ve doğusunda bir adet olmak üzere iki ocak kalıntısı tespit edilmiştir.⁴⁰⁷

Vd evresinde 54 numaralı mekânda tabanları taş döşeli biri kuzeydoğu köşesinde ve dairesel planlı, diğer ikisi ortada ve dörtgen planlı üç adet ocak ortaya çıkarılmıştır.⁴⁰⁸

⁴⁰⁴ Çevik ve Vuruşkan 2014, 588.

⁴⁰⁵ Çilingiroğlu ve Dedeoğlu 2006, 139.

⁴⁰⁶ Çevik ve Vuruşkan 2014, 591.

⁴⁰⁷ Çevik vd. 2015, 271.

⁴⁰⁸ Çevik vd. 2017, 370.

Şekil 28: Ulucak 54 numaralı mekân (Çevik vd. 2017, 375).

Ve tabakasında 58 numaralı yapının kuzeybatısında at nalı formlu bir ocak tespit edilmiştir. Aynı tabakadaki 59 numaralı mekân doğusunda bir ocak ve ocağın kuzeyinde içerisinde yumuşakça kabuklarının bulunduğu sığ bir çukur ortaya çıkarılmıştır.⁴⁰⁹

Şekil 29: Ulucak'ta 58 ve 59 numaralı mekânlar (Çevik vd. 2017, 375).

V. tabakanın en erken evresi Vf'de yer alan 40 numaralı yapıda ocak tabanları bulunmuştur. Bu evrede tespit edilen ocaklar çakıl döşeli tabanlara sahiptir ve yuvarlak formludur. Söz konusu ocakların aynı yerde üç ya da dört defa yenilendikleri gözlemlenmiştir. Ocakların çapları 35-53 cm arasındadır. Etraflarında herhangi bir arkeolojik buluntu yoktur.⁴¹⁰

Aynı tabakada 53 numaralı mekânın doğusunda taban üzerinde bir silo ve onun güneybatısında tabanı çakılla döşenmiş 0.53 m çapında bir ocak tespit edilmiştir. Bu yapının kuzeyinde 0.50x0.50 m boyutlarında bir ocak daha bulunmuştur.⁴¹¹

⁴⁰⁹ Çevik vd. 2017, 371.

⁴¹⁰ Çevik 2012, 147-148.

⁴¹¹ Çevik vd. 2015, 272.

Vc-e evrelerine ait olan açık alanda ocak/fırın tabanları ve çok sayıda küllü dolgular görülmüştür.⁴¹²

Va tabakasında bulunan başka bir fırın kalıntısı da 23 numaralı mekânın kuzeybatı güneydoğu yönünde uzanan duvarın önünde bulunmuş kerpiçten depolama kutusu ve depolama kabı ile birlikte tespit edilmiştir. Buna ek olarak aynı duvarın kuzeybatı köşesinde başka bir fırın daha ortaya çıkarılmıştır.⁴¹³

Yine aynı tabakada yer alan 24 numaralı yapının güneydoğu-kuzeybatı hizalı duvarına bitişik, üst kısmı korunmamış bir ocak tespit edilmiştir.⁴¹⁴

VI. tabakada 42 ve 43 numaralı yapılarda ocaklar bulunmuştur.⁴¹⁵ 42 numaralı yapıda çay taşlarından yapılmış tabanı olan 0.65x0.72 m boyutlarında bir ocak tespit edilmiştir. Bu yapının güney ve güneydoğu yakasında bitişik olarak yapılmış üst üste gelen, 0.60x1.04 m çapında dokuz adet ocak ve bir adet fırın kalıntısı ortaya çıkarılmıştır. Ocaklardan biri at nalı formundadır. Genel olarak bu pişirme öğelerinin etrafında küllü bir alan bulunmaktadır. Bunun haricinde fırın ve ocakların çevresinde az miktarda kemik, yontmataş alet ve iki boncuk tespit edilmiştir. Buna örnek olarak 1 numaralı ocak çevresinde ve fırının tabanında çok sayıda koyun, keçi ve sığira ait hayvan kemikleri ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca bu kemiklerin kırılmak suretiyle içlerindeki iliğin alındığı zooarkeolojik çalışma yapan Canan Çakırlar tarafından tespit edilmiştir.⁴¹⁶ Kemik kalıntılarının yanında bulunan yontmataş aletlerin bu iş için kullanıldığı önerilmektedir. Bu ocağın etrafından alınan toprakta suda yüzdürme tekniği ile bir adet *Einkorn* buğdayı bulunmuştur.⁴¹⁷

43 numaralı yapının güneydoğu ve kuzey kesiminde birer tane olmak üzere iki adet ocak tespit edilmiştir. Kuzeyde yer alan ocak tam olarak anlaşılamamıştır. Fakat

⁴¹² Çevik vd. 2015, 271.

⁴¹³ Çilingiroğlu ve Abay 2005, 13.

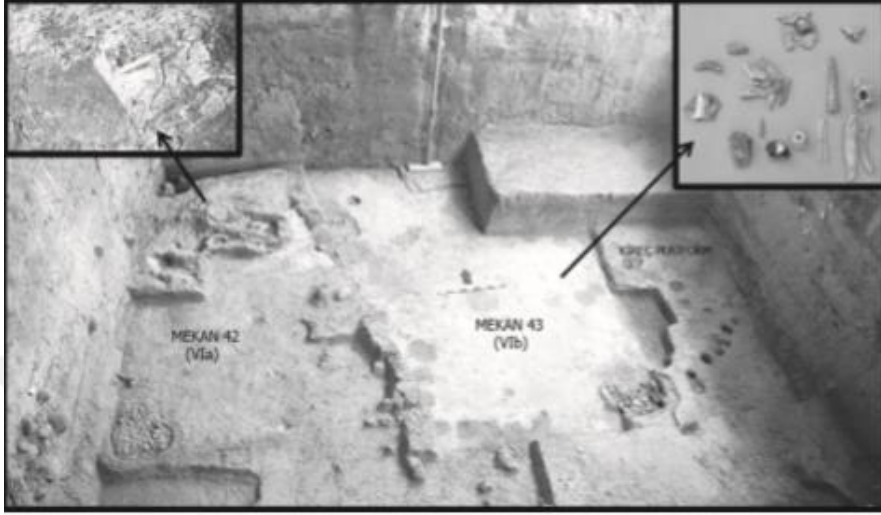
⁴¹⁴ Çilingiroğlu ve Abay 2005, 13.

⁴¹⁵ Çevik 2012, 148.

⁴¹⁶ Çakırlar 2012b, 6.

⁴¹⁷ Çevik 2012, 149.

güneydoğuda yer alan ocağın 0.75x0.60 m boyutlarında, kerpiçle etrafı sınırlandırılmış ve tabanının da çakıl döşenerek yapılmış olduğu görülmüştür.⁴¹⁸

Şekil 30: Ulucak L13 açmasında VIa ve VIb evreleri (Çevik 2012, 158).

VI. tabakada yer alan 42 ve 43 numaralı yapılarda 13 adet ocak ve fırın kazılmıştır.⁴¹⁹

Aynı tabakada L12 açmasında 0.30x0.52 m, 0.70x0.60 m ve 0.56x1.08 m boyutlarında üç adet dairesel, 0.86x0.95 m boyutlarında bir adet dörtgen planlı olmak üzere toplam dört adet ocak tespit edilmiştir.⁴²⁰

⁴¹⁸ Çevik 2012, 150.

⁴¹⁹ Çevik ve Vuruşkan 2014, 593.

⁴²⁰ Çevik vd. 2017, 372.

Şekil 31: Ulucak VI. tabakadan ocak kalıntıları (Çevik vd. 2017, 376).

4.4.2.3.Çanak Çömlek

IV ve V. tabakalarda bulunan çanak çömlekler bir doktora çalışması olarak Çiler Çilingiroğlu tarafından yapılmıştır. Ulucak Neolitik çanak çömleği el yapımı, nitelikli, astarlı ve açıklyı yalın mal gruplarından ve basit formlardan oluşur. S profilli kâse ve çanaklar ile daralan ağızlı ve kısa boyunlu çömlekler en sık rastlanan formlardır. Erken tabakalarda çanak çömleklerin boyutu küçük veya orta iken, IVb tabakasıyla birlikte depolama amaçlı kullanılan ilk büyük çömleklerin üretildiği görülür.

Bu doğrultuda bazı örneklerin hacimleri hesaplanmıştır. Va yapıkasında kısa boyunlu bir çömleğin 6.9 l, boyunsuz bir çömleğin 0.32 l, aynı yapıkasından 6.8 cm yüksekliğinde bir kasenin ise 0.34 l sıvı alabileceği görülmüştür. Bunlara ek olarak IVb yapıkasından boyunsuz bir çömleğin ise 9.8 l, 65 ve 81 cm yükseklikte iki adet çömleğin 50 l'den daha büyük hacimli olduğu hesaplanmıştır.⁴²¹ Ayrıca sınırlandırılmış ağız olan kapların içerisinde yer alan ürüne ulaşımın zor olması bakımından bu tip kapların genellikle depolama veya taşıma amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir. Ulucak yerleşiminde bu tip kaplar buluntu topluluğunun yarısını oluşturmaktadır. Özellikle IV. tabakada boyunlu çömlekler tespit edilmiştir. Ayrıca ağız kısmı sınırlandırılmamış kapların servis, karıştırma, pişirme gibi yiyecek hazırlama işleri sırasında kullanıldığı düşünülmektedir. IV ve V. tabakalarda depolama ve taşıma kaplarının hizmet ve işleme kaplarına oranının yaklaşık 1'e 1 olduğu şeklinde yorumlanmıştır.⁴²²

Buna ek olarak kapların taşımada kullanılabilmesi için kulplu, taşınabilir büyüklük ve ağırlık gibi başka özelliklere de sahip olması gerekebilir. Ayrıca tutamaklı kaplar, içerisindeki maddeyi aktarmak için de kullanılmış olabilir. Ulucak çanak çömleklerinde neredeyse hiç kulp bulunmamaktadır. Bu durumda yine taşıma için kullanılmadıklarını iddia etmek zordur. Kulp bulunmasa da örneğin delikli tutamağı olan, küçük boy çömlekler sıvı ya da katı malzemeleri taşımak için kullanılmış olabilir.

⁴²¹ Çilingiroğlu 2012, 75.

⁴²² Çilingiroğlu 2012, 75.

Daha fazla miktarda taşıma yapmak için ise sepet ya da deri gibi organik kapların kullanıldığı düşünülmektedir.⁴²³

Höyükte Neolitik Dönem tabakalarında bulunan çanak çömleklere genel olarak bakıldığında ince duvarlı, gözeneksiz ve pürüzsüz yüzeyli oldukları görülür. Yemek pişirmek için elverişli kaplar olarak görünmeseler de, Ulucak çanak çömleği üzerinde yapılan lipid tortu analizleri hayvansal yağlara (hem geviş getiren hem getirmeyen) ve süt yağlarına rastlamıştır. Bu da nitelikli Neolitik Dönem çanak çömleklerinin yemek pişirme için kullanıldıklarını kanıtlayan önemli bir veri olarak karşımıza çıkar.⁴²⁴

V. tabakada tarım ürünlerinin depolanması yapılarında bulunan kilden yapılmış depolama birimlerinde gerçekleşmiştir. IVb yapıkasında ise nadirde olsa büyük boy kaplar ve orta boy kaplar devreye girse de depolama birimleri kullanılmaya devam etmiştir. (Şekil 32) Yerleşmede bu aşamada az sayıda kutu vardır. İlerleyen süreçte Neolitik Dönemin sonunda depolama etkinlikleri tamamen değişmeye başlamış, silo ve kutuların yerini büyük boyutlu ve depolamada kullanılan çömlekler almıştır.⁴²⁵

Şekil 32: Ulucak IVb tabakasında bulunan depolama kabı (Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 347; Çilingiroğlu vd. 2012b, 162; Çilingiroğlu 2012, 75).

⁴²³ Çilingiroğlu 2012, 75.

⁴²⁴ Özbal vd. 2013, 107-108; Özbal vd. 2014, 179.

⁴²⁵ Çilingiroğlu 2012, 76.

Ayrıca bu depolama çömleklerinin kapaklar ile kapatılarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Öncelikle kapların ağız kısmına hasır yerleştirildiğinin, sonrasında ise kille kapatıldığıının kanıtı Ulucak'ta kapak üzerinde bulunan hasır izidir. (Şekil 33) Bu yöntem ile depolanan gıdaların nem, hava, böcek, kemirgen gibi zararlı dış etkenlerden korunması sağlanmıştır.⁴²⁶

Şekil 33: Ulucak IVb tabakasında yer alan 13 numaralı yapıda tespit edilen, üzerinde hasır izi bulunan kilden yapılmış kapak (Çilingiroğlu 2012, 76).

Görüldüğü gibi çanak çömlek depolama amaçlı kullanılsa da bütün depolama ihtiyacını karşılayacak sayıda değildir. Buna ek olarak başka depolama birimleri de kullanılmış olmalıdır.⁴²⁷

Çilingiroğlu yaptığı çalışmada çanak çömleklerin şekil ve boyutlarından yola çıkarak, özellikle dışbükey profilli ve açık formların çoğunlukla besin servisi ve tüketimi için hizmet amaçlı kullanıldığını ortaya koymuştur. V. tabakada çanak ve tabakların bulunmayışı, kuru yiyeceklerin tüketilmesi için kaplar dışında sepet, hasır ya da ağaç yaprağı gibi organik araçlara başvurulmuş olabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Bu durumda kâseler içerisinde sıvı ve lapa tarzı besinler servis edilmiş ve tüketilmiş olabilir. IV ve V seviyelerinde S profilli, içbükey ve 0.3-0.5 l kapasiteli kaselere çok miktarda rastlanmıştır. Bunlarda çoğunlukla besin ve sıvı tüketiminin yapıldığı

⁴²⁶ Çilingiroğlu 2012, 76.

⁴²⁷ Çilingiroğlu 2012, 76.

önerilmiştir. Ayrıca S profilli derin ve geniş çanaklar; meyve, sert kabuklu yemiş ve tahıl gibi ürünlerin depolanması ve servisi için kullanılmış olabilir.⁴²⁸

VI. tabakada 1-2 parça dışında çanak çömlek tespit edilmemiştir.⁴²⁹

4.4.2.4.Kil Buluntular

Ulucak Höyük’de V ve IV. Neolitik Dönem tabakalarında çok sayıda ele geçen kil buluntulardan biri de kilden yapılmış, çift konik biçimli ve genellikle pişirilmemiş sapan taneleridir. Bu buluntuların ne amaçla kullanıldığı tam olarak bilinmese de M. Korfmann vd. tarafından silah oldukları önerisi sunulmuştur.⁴³⁰ Bu durumda söz konusu nesneler, hem savunma ve saldırı amaçlı hem de avlanmak için kullanılmış olabilirler.

Ulucak’ın Va yapıkasında 23 numaralı yapının tabanı üzerinde diğer buluntularla birlikte, *in situ* 214 adet sapan tanesi bulunmuştur. Ayrıca aynı tabakada 27 numaralı mekânın güneybatı duvarının önünde 54 adet sapan tanesi tespit edilmiştir. Buna ek olarak 28 numaralı mekânda da depolama birimleri, 190 adet sapan tanesi ve ağırşak gibi başka arkeolojik buluntular tespit edilmiştir. Tabaka içerisinde yoğun olarak karşılaşılan bir buluntu türüdür.⁴³¹

⁴²⁸ Çilingiroğlu 2012, 76.

⁴²⁹ Çilingiroğlu vd. 2012a, 166.

⁴³⁰ Korfmann vd. 2007, 41-42.

⁴³¹ Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 367.

Şekil 34: Ulucak'ta bulunan 23 numaralı yapı (Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 353; Çilingiroğlu vd. 2012b, 166).

Vb evresinde 51 numaralı mekân içinde beş adet sapan tanesi bulunmuştur.⁴³² Aynı yapı içinde toplam altmış dört adet kilden sapan tanesi ortaya çıkarılmıştır.⁴³³

IV. tabakada bulunan 12 numaralı mekânın batısında başka diğer buluntular ile birlikte sekiz adet sapan tanesi ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca 12 numaralı mekânın yanındaki sokakta iki adet sapan tanesi bulunmuştur.⁴³⁴

4.4.2.6.Yontmataş Endüstrisi

Yontmataş aletlerde hammadde olarak obsidyen ve çakmaktaşı kullanılmıştır. Aletler içerisinde çoğunlukla dilgi, dilgicik, orak dilgisi, yongalar ve kalemler görülmektedir.⁴³⁵

IV. tabakada bulunan neredeyse her yapı içerisinde diğer arkeolojik buluntular ile birlikte dilgi ve yongalar tespit edilmiştir.⁴³⁶

Şekil 35: Ulucak IV. tabakadan dilgi örnekleri (Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 351; Çilingiroğlu vd. 2012b, 164).

4.4.2.7.Sürtmetaş Endüstrisi

⁴³² Çevik ve Vuruşkan 2014, 591.

⁴³³ Çevik vd. 2015, 271.

⁴³⁴ Çevik ve Vuruşkan 2014, 589.

⁴³⁵ Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 366; Çilingiroğlu vd. 2012a, 162; Çilingiroğlu vd. 2012b, 148.

⁴³⁶ Derin vd. 2001, 344.

IV. tabakada bulunan 4 numaralı yapının günlük işler için kullanıldığı saptanmıştır. Burada tahıl öğütme alanı ve ezgi taşları tespit edilmiştir.⁴³⁷ Aynı tabakada ortaya çıkarılan 5 numaralı mekânın kapısının açıldığı avluda ocaklar, kemikten delici aletler ile öğütme taşları bulunmuştur.⁴³⁸ Bu yapının güneyinde bulunan 6 numaralı yapının içinde, güneyde yer alan platformun önünde *in situ* bir dibek taşı ve havaneli bulunmuştur. Bunlara ek olarak tabanın üstünde iki adet kap ve ezgi taşları tespit edilmiştir.⁴³⁹

IVb1 katında yer alan 19 numaralı yapının güneybatısında işlik içinde öğütme alanı ve fırın yer almaktadır.⁴⁴⁰

IVb2 yapı katında 4 numaralı mekânın güney duvarıyla birleşik bir fırın ve önünde *in situ* halde bir dibek taşı ve havaneli tespit edilmiştir.⁴⁴¹ Aynı tabakada taban üzerinde havaneleri ile ezgi taşı da bulunmuştur.⁴⁴² Yine bu tabakada yer alan 13 numaralı yapının içinde iki adet ahşap kalaslara ait kalıntılar tespit edilmiştir. Bu kalıntıların önünde dibek taşı ve havaneli bulunmasından dolayı direklerin tahıl veya un torbalarını asmak için kullanılmış olabileceği önerilmiştir.⁴⁴³

IVb evresinde olduğu tespit edilen 52 numaralı mekânın kuzeyinde yer alan duvarın ön kısmında bir fırın kalıntısı, bunun doğu yönünde *in situ* 1.00x1.04 m boyutlarında bir öğütme düzeneği ve üzerinde ezgi ve öğütme taşları bulunmuştur. Söz konusu mekân içerisinde toplam beş adet ezgi ve öğütme taşı, sekiz adet havaneli ortaya çıkarılmıştır.⁴⁴⁴

⁴³⁷ Derin vd. 2001, 342-343.

⁴³⁸ Derin vd. 2001, 343.

⁴³⁹ Derin vd. 2001, 343.

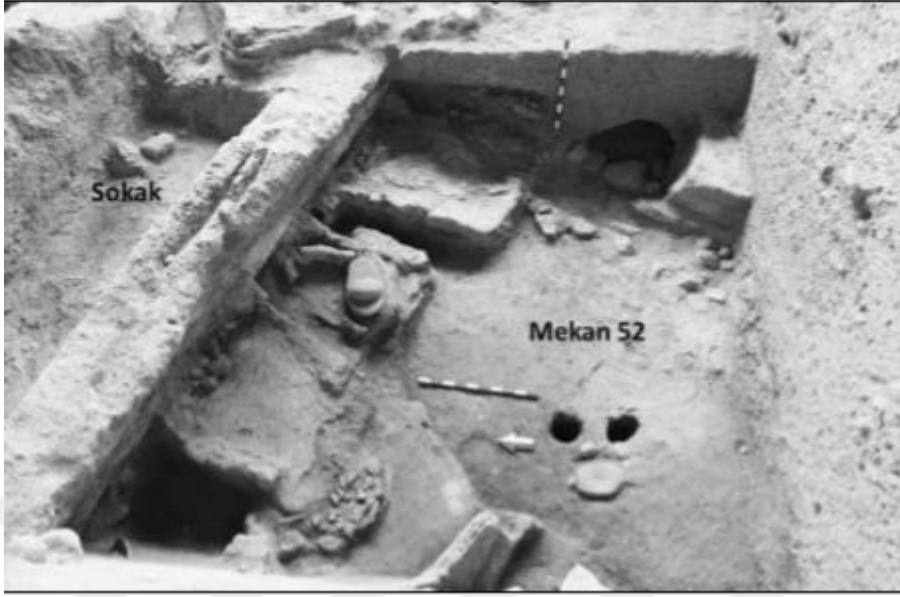
⁴⁴⁰ Derin ve Çilingiroğlu 2002, 187.

⁴⁴¹ Derin ve Çilingiroğlu 2002, 188.

⁴⁴² Derin vd. 2003, 242.

⁴⁴³ Derin vd. 2003, 242.

⁴⁴⁴ Çevik vd. 2015, 270.

Şekil 36: Ulucak yerleşmesi IVb tabakası (Çevik vd. 2015, 273).

IVc yapı katında yer alan 22 numaralı yapının kuzeybatısında bir fırın ve fırının güneyinde kap, dibektaş, havaneli ve ezgi taşları bulunmuştur.⁴⁴⁵ Aynı yapı katında ortaya çıkarılan 55 numaralı mekânın kuzeyinde bir fırın ve bunun batısında 0.70x1.00 m boyutlarında öğütme düzeneği tespit edilmiştir. Buna ek olarak 55 numaralı mekânın batısında 60 numaralı mekâna geçişin yapıldığı aralığın güney kısmında 1.00x1.04 m boyutlarında başka bir öğütme düzeneği bulunmuştur. Bunun üzerinde *in situ* olarak altı adet ezgi ve öğütme taşı tespit edilmiştir.⁴⁴⁶

Aynı evrede duvarlarını 60, 56 ve 62 numaralı yapılar ile paylaşan yapının güney duvarına bitişik iki adet fırın ve bir adet öğütme düzeneği açığa çıkarılmıştır. Bu öğütme düzeneği 0.40 m yükseklikte ve 0.60x0.70 m boyutlarındadır.⁴⁴⁷

Yine bu tabakada 61, 64 ve 56 numaralı yapılar ile ortak duvarlara sahip mekânın batı duvarına bitişik 0.45 m yükseklikte ve 1.00x1.50 m boyutlarında bir öğütme düzeneği tespit edilmiştir.⁴⁴⁸ Aynı tabakada 64 numaralı mekânın

⁴⁴⁵ Derin ve Çilingiroğlu 2002, 188.

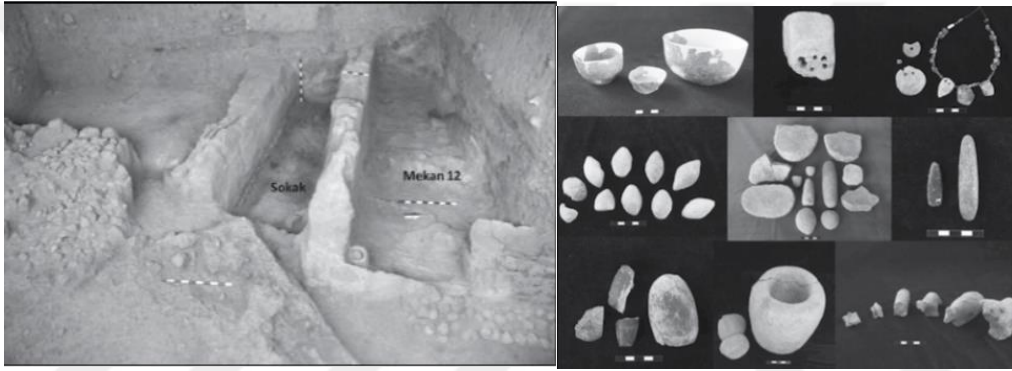
⁴⁴⁶ Çevik vd. 2017, 367.

⁴⁴⁷ Çevik vd. 2017, 368-369.

⁴⁴⁸ Çevik vd. 2017, 369.

kuzeydoğusunda 0.35 m yükseklikte ve 0.70x1.00 m boyutlarında bir öğütme düzeneği ortaya çıkarılmıştır.⁴⁴⁹

Ulucak'ın IVb tabakasında bulunan 12 numaralı mekânda batı duvarında yer alan fırının güney yanında seki vardır. Sekinin üstünde taştan bir dibek bulunmuştur. Bu dibeğin içerisinde karbonlaşmış tahıl kalıntıları tespit edilmiştir. Ayrıca mekânın doğu kesiminde üç adet ezgi taşı bulunmuştur. Mekânın batısında ise yangın ve yıkım sonucu dağılmış durumda çok sayıda buluntu ele geçmiştir. Bunlar içerisinde üç adet ezgi taşı, dört adet havaneli de vardır.⁴⁵⁰

Şekil 37: Ulucak 12 numaralı mekân ve içinde ortaya çıkarılan buluntular (Çevik ve Vuruşkan 2014, 597-598).

Va evresinde 46 numaralı mekânda iki adet ezgi taşı bulunmuştur.⁴⁵¹

Vb evresinde 51 numaralı mekân içinde toplam dokuz adet ezgi taşı bulunmuştur.⁴⁵²

Vd evresi 54 numaralı mekân içerisinde *in situ* halde diğer buluntular ile birlikte beş adet ezgi taşı bulunmuştur.⁴⁵³

Görülebileceği üzere Neolitik Döneme tarihlendirilen IV, V ve VI tabakalarında karşılaşılan buluntu türleri içerisinde ezgi taşları, öğütme taşları, havaneleri vardır.⁴⁵⁴

⁴⁴⁹ Çevik vd. 2017, 369.

⁴⁵⁰ Çevik ve Vuruşkan 2014, 588-589.

⁴⁵¹ Çevik ve Vuruşkan 2014, 590.

⁴⁵² Çevik ve Vuruşkan 2014, 591; Çevik vd. 2015, 271.

⁴⁵³ Çevik vd. 2017, 370.

4.4.2.8.Kemik ve Boynuz Aletler

Kemikten yapılmış aletler içerisinde beslenme ile alakalı olabilecek spatulalar, bir ok ucu ve kesici bir alet bulunmaktadır.⁴⁵⁵ (Şekil 38)

Şekil 38: Ulucak Va tabakası kemikten spatula örnekleri (Çilingiroğlu vd. 2012, 169).

4.4.2.9.Hayvan Kalıntıları

Yerleşmede bulunan hayvan kalıntıları Canan Çakırlar tarafından çalışılmıştır. Çalışma sonucunda hayvan kalıntılarının çoğunluğunun evcil koyun/keçi, sığır ve domuz olduğu tespit edilmiştir.⁴⁵⁶ Bunlar içerisinde kemik sayısı bakımından koyun ve keçi fazla görünse de, ağırlık bakımından, et sağlama oranına bakıldığında sığırlar öndedir.⁴⁵⁷ Dolayısıyla hayvancılık Ulucak Neolitik Dönem topluluğu için önemli bir besin kaynağıdır.⁴⁵⁸

Başka bir evcil tür de yerleşmede kalıntıları bulunan köpeklerdir. Fakat bu türün tüketildiğine dair herhangi bir veri yoktur. Ayrıca evcil türlerin oranı zaman içerisinde değişimler göstermektedir.⁴⁵⁹ Buna örnek olarak VI ve V. tabaka arasında zaman zaman domuz kalıntılarının artması ile keçi ve koyun kalıntılarının azalması verilebilir. V. tabakanın geç evrelerinde sığırlardan elde edilen et oranı ciddi miktarda düşmüş ve

⁴⁵⁴ Derin vd. 2001, 344-345; Çilingiroğlu vd. 2012a, 164-166.

⁴⁵⁵ Çilingiroğlu vd. 2004, 50.

⁴⁵⁶ Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 368; Çilingiroğlu vd. 2012a, 167; Çilingiroğlu vd. 2012b, 150; Çakırlar 2012b, 9; Çakırlar 2012c, 84.

⁴⁵⁷ Çilingiroğlu vd. 2012a, 167; Çakırlar 2012b, 9; Çakırlar 2012c, 84.

⁴⁵⁸ Çakırlar 2012c, 92.

⁴⁵⁹ Çakırlar 2012c, 84.

domuz kalıntılarının ağırlığında da artış olduğu gözlenmiştir. Yerleşmede Neolitik Dönemin son aşamalarına gelindiğinde, bunun tam tersi olmuş ve domuzlar azalırken sığırdan bir artış meydana gelmiştir. Genel olarak Neolitik Dönem tabakalarına bakıldığında sığırın ön planda olduğu görülmektedir.⁴⁶⁰

Alanda elde edilen kalıntılardan, balık ve deniz kabukluları olmak üzere deniz ürünlerinin oldukça az tüketildiği bilgisine ulaşılmıştır. Fakat alanda 14 çeşit deniz kabuklusu bulunması dönem ve bölge insanının, denizden uzak bir yerleşmede yaşasalar da kıyı ile ilişkili olduklarını göstermiştir.⁴⁶¹ Deniz yumuşakçası türleri arasında kum midyesi (*Cerastoderma glaucum*), süline (*Solinidae*), Nuh tarağı (*Arca noae*) ve deniz minaresi (*Columbella rustiva*) türleri daha fazla görülmektedir.⁴⁶²

Ulucak VI. tabakada bulunan suda yaşayan yumuşakça kalıntılarının beslenme dışında süs olarak kullanıldığı görülmüştür. Bu buluntular içerisinde üzerine delik açılmış *Nassarius*, *Columbella*, *Conus* ve *Monodonta* türleri vardır. Özellikle halka şeklinde *Monodonta* kalıntıları V ve VI. tabakalarda bulunmuştur.⁴⁶³ Buna ek olarak V ve IV tabakalarında *Cerastoderma*, *Arca* ve *Macra* yumuşakçaları genellikle küçük yığınlar içinde tespit edilmiştir.⁴⁶⁴ (Şekil 39)

Şekil 39: Ulucak'ta yumuşakça kalıntılarının içinde bulunduğu yığın (Çakırlar 2015, 5).

⁴⁶⁰ Çakırlar 2012c, 85.

⁴⁶¹ Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 368; Çilingiroğlu vd. 2012b, 150.

⁴⁶² Çilingiroğlu vd. 2012a, 167.

⁴⁶³ Çakırlar 2015, 3-4.

⁴⁶⁴ Çakırlar 2015, 5.

Neolitik Dönem topluluğu tarafından avlanarak tüketilen türler arasında, tavşan (*Lepus europaeus*), kızıl geyik (*Cervus elaphus*), yaban domuzu (*Sus scrofa*) ve alageyik (*Dama dama*) en çok tercih edilenlerdir.⁴⁶⁵

Hayvanların yaşlarına bakıldığında IV. tabakada, Neolitik Dönemin sonlarına doğru koyun, keçi ve sığırın 6 gibi daha büyük yaşlarda kesildiğinin tespit edilmesi sonucu, sütünden ve yün gibi başka ikincil ürünlerden yararlanmaya başlanıldığı şeklinde yorumlanmıştır.⁴⁶⁶ Bu değişimin nedeni yerleşimde nüfusun artması sonucu artan besin ihtiyacı olabilir.⁴⁶⁷ Ayrıca Neolitik Dönemin sonuna doğru vahşi türlerin tüketilmesinde bir artış olmuştur.⁴⁶⁸

Genel olarak Ulucak Neolitik Dönem topluluğu için hayvancılığın oldukça önemli bir geçim kaynağı olduğu vurgulanmış ve omurgalı hayvan kalıntıları içerisinde evcil hayvanlara ait olanların sayısal oranının %91, ağırlık oranının ise %90 olduğu belirtilmiştir. VI. tabakada bulunan koyun ve keçi kalıntıları alana ilk yerleşildiği andan itibaren, hayvancılık yapıldığını göstermektedir. Ayrıca yerleşimde bulunan evcil hayvan türleri arasında sığırların oranı %44'tür. Son olarak domuz kalıntıları da %18'lik bir oran ile en çok tüketilen evcil hayvanlar arasındadır.⁴⁶⁹ Yerleşimde Neolitik Dönem topluluklarının besin sağlama yöntemleri arasında avcılık ve deniz ürünleri, hayvancılıktan sonra gelmektedir.⁴⁷⁰

4.4.2.10.Bitki Kalıntıları

Yerleşimde çıkarılan bitki kalıntıları Aylan Erkal tarafından çalışılmış ve 40'ın üzerinde bitki çeşidi tespit edilmiştir. Ne yazık ki bu çalışmalar yarım kaldığı için Ulucak'taki bitki kalıntılarına ilişkin bilgilerimiz oldukça sınırlıdır.

Tespit edilen bu türler içerisinde çoğunluğu oluşturan tahıl ve baklagil türleri, *Einkorn* buğdayı (*Triticum monococcum*), siyez buğdayı (*Triticum turgidum* ssp. *dicoccon*), kabuklu ve kabuksuz arpa (*Hordeum* sp.), altı sıralı arpa (*Hordeum vulgare*),

⁴⁶⁵ Çilingiroğlu ve Abay 2005, 18; Çilingiroğlu vd. 2012a, 167; Çakırlar 2012b, 8.

⁴⁶⁶ Çilingiroğlu vd. 2012a, 167; Çakırlar 2012b, 27; Çakırlar 2012c, 92; Pilaar Birch vd. 2018.

⁴⁶⁷ Çakırlar 2012c, 93.

⁴⁶⁸ Çakırlar 2012b, 27.

⁴⁶⁹ Çakırlar 2012b, 9.

⁴⁷⁰ Çilingiroğlu vd. 2012a, 167.

ekmeklik buğday (*Triticum aestivum/durum*), kabuksuz buğday, kırmızı mercimek (*Lens culinaris*), bezelye (*Pisum sativum*) ve mürmüdük (*Vicia ervillia*)’dür.⁴⁷¹

Höyükte VI. tabakadan itibaren tespit edilen *Emmer* gibi tahıl kalıntılarının evcil türlere ait olduğu saptanmıştır.⁴⁷²

IV ve V. tabakalarda bulunan bitki kalıntıları karşılaştırıldığında tercih edilen tahıl türlerinin farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu çalışmaya göre V. tabakada altı sıralı arpa (*Hordeum vulgare*) ve ekmeklik buğday (*Triticum aestivum*) yetiştirilirken IV. tabakada *Einkorn* buğdayı (*Triticum monococcum*) en çok üretilen ekindir. Bu durum arpa üretiminin ekonomik yönden fakir ve teknolojik açıdan da az gelişmiş bir topluluğa işaret ettiği, fakat buğday üretiminin tam tersi daha gelişmiş bir tarım faaliyeti gerektirdiği şeklinde yorumlanmıştır. Buradan yola çıkarak da iki tabakanın farklılığı vurgulanmıştır.⁴⁷³

4.4.2.11.Organik Kaplar

Daha fazla miktarda taşıma yapmak için yerleşmede bulunan çanak çömleklerin yeterli olmayacağı ve bu doğrultuda sepet ya da deri gibi organik kapların kullanılmış olabileceği düşünülmektedir.⁴⁷⁴

4.4.3.Sonuç

4.4.3.1.Besin Elde Etme

Yerleşmede bulunan hayvan kalıntılarından yola çıkarak tüketilen hayvan türlerinin çoğunluğunu evcil koyun, keçi, sığır ve domuzun oluşturduğu tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde kemik sayısı bakımından koyun ve keçi fazla görünse de, ağırlık bakımından, et sağlama oranına bakıldığında sığırlardan daha fazla et sağlanmaktadır. Dolayısıyla hayvancılık Ulucak Neolitik Dönem topluluğu için önemli

⁴⁷¹ Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 368;Çilingiroğlu vd. 2012a, 166-167; Çilingiroğlu vd. 2012b, 150.

⁴⁷² Çevik 2012, 148.

⁴⁷³ Çilingiroğlu ve Abay 2005, 18.

⁴⁷⁴ Çilingiroğlu 2012, 75.

bir besin kaynağıdır. Evcil hayvan türleri arasında köpekler de yer almaktadır. Fakat tüketildiklerine dair herhangi bir veri elde edilmemiştir.⁴⁷⁵

Evcil hayvan türlerinin Neolitik Dönem içerisinde zaman içinde değişimleri yapılan detaylı zooarkeolojik çalışma sonucu tespit edilmiştir. VI ve V. tabakalar arasında zaman zaman domuz kalıntıları artarken keçi ve koyun kalıntıları azalmıştır. V. tabakanın geç evrelerinde sığırlardan elde edilen et oranı büyük oranda düşmüş ve domuz kalıntılarının ağırlığında artış olmuştur. Neolitik Dönemin son aşamalarına gelindiğinde ise domuz tüketimi azalmış ve sığırların sayısında artış olduğu görülmüştür.⁴⁷⁶

Avlanarak tüketilen türler arasında, tavşan (*Lepus europaeus*), kızıl geyik (*Cervus elaphus*), yaban domuzu (*Sus scrofa*) ve alageyik (*Dama dama*) en çok rastlananlardır.⁴⁷⁷

IV. tabakadan itibaren süt gibi ikincil ürünlerden yararlanılmaya başlandığı görülmüştür. Bunun nedeninin yerleşmedeki nüfus artışı olabileceği belirtilmiştir.⁴⁷⁸ Ayrıca bu zooarkeolojik çalışma sonucu yerleşimden çıkan çanak çömlek kalıntılarında yapılan lipit tortu analiziyle de desteklenmektedir.

Omurgalı hayvan türleri arasında yaklaşık %90'lık bir oran ile evcil türlerin önde olduğu görülmüştür. Bu oran içinde %44 ile sığırlar en çok tüketilen türdür. Ondan sonra %18 oranıyla domuzlar gelmektedir. Bundan yola çıkarak hayvancılığın bu yerleşim insanı için önemli bir geçim kaynağı olduğu vurgulanmıştır. Sonrasında avcılık, yumuşakça toplayıcılığı ve balıkçılık geldiği önerilmektedir.⁴⁷⁹

Balık ve deniz kabukluları olmak üzere deniz ürünlerinin oldukça az tüketildiği tespit edilmiştir. Burada ortaya çıkarılan yumuşakça kalıntıları, yerleşmenin denizden uzak olmasına rağmen kıyı ile bağlantılı olduğunu göstermektedir.⁴⁸⁰ Ayrıca bulunan

⁴⁷⁵ Çakırlar 2012c, 84-85.

⁴⁷⁶ Çakırlar 2012c, 85.

⁴⁷⁷ Çilingiroğlu ve Abay 2005, 18; Çilingiroğlu vd. 2012a, 167; Çakırlar 2012b, 8.

⁴⁷⁸ Çakırlar 2012c, 93.

⁴⁷⁹ Çakırlar 2012b, 9; Çilingiroğlu vd. 2012a, 167.

⁴⁸⁰ Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 368; Çilingiroğlu vd. 2012b, 150.

yumuşakça kalıntılarının beslenme dışında süs eşyası olarak da kullanıldığı görülmüştür.⁴⁸¹

Yerleşimde tespit edilen bitki kalıntıları içerisinde çoğunluğu oluşturan tahıl ve baklagil türleri, kaplıca buğdayı (*Triticum monococcum*), siyez buğdayı (*Triticum turgidum ssp. dicoccon*), kabuklu ve kabuksuz arpa (*Hordeum sp.*), ekmeklik buğday (*Triticum aestivum/durum*), kabuksuz buğday, kırmızı mercimek (*Lens culinaris*), bezelye (*Pisum sativum*) ve mürmüdük (*Vicia ervillia*)’dür.⁴⁸²

IV ve V. tabakalarda bitki kalıntılarının türlerinde farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. V. tabakada altı sıralı arpa (*Hordeum vulgare*) ve ekmeklik buğday (*Triticum aestivum*) yetiştirilirken IV. tabakada *Einkorn* buğdayı (*Triticum monococcum*) en çok üretilen ekindir. V. tabakada arpa ve buğdayın farklı türleri varken IV. tabakada *Einkorn* buğdayının en çok tercih edilen bitki türü olması arpa üretiminin ekonomisi kötü ve teknolojisi daha az gelişmiş bir toplumu gösterdiği, buna karşın buğday üretiminin daha gelişmiş bir uygulama gerektirdiğinden daha gelişkin bir topluma işaret edeceği şeklinde yorumlanmıştır.⁴⁸³ Bu durumda Neolitik Dönemin sonlarına doğru yerleşimde tarım teknolojisinin geliştiği söylenebilir.

IV ve V. tabakalarda avcılıkta kullanıldığı önerilen çok sayıda sapan tanesi bulunmuştur.⁴⁸⁴ Başka bir avcılık ve besin elde etmede kullanılan alet çakmaktaşı ve obsidyenden yapılan yontmataşlardır. Yerleşimde dilgi, orak dilgisi, yonga ve kalem gibi yontmataş buluntulara rastlanmıştır.⁴⁸⁵ Ayrıca kemikten bir ok ucu ve kesici alette tespit edilmiştir.⁴⁸⁶ Bunlar hem tarım hem de hayvancılık ve avcılıkta kullanılmış olması gereken aletlerdir.

4.4.3.2. Depolama

⁴⁸¹ Çakırlar 2015, 3-4.

⁴⁸² Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 368; Çilingiroğlu vd. 2012a, 166-167; Çilingiroğlu vd. 2012b, 150.

⁴⁸³ Çilingiroğlu ve Abay 2005, 18.

⁴⁸⁴ Korfmann vd. 2007, 41-42.

⁴⁸⁵ Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 366; Çilingiroğlu vd. 2012a, 162; Çilingiroğlu vd. 2012b, 148.

⁴⁸⁶ Çilingiroğlu vd. 2004, 50.

Yerleşimde V ve IV. Neolitik Dönem tabakalarında depolama amaçlı kullanılan kilden yapılmış kutular ile silo gibi daha büyük depolama alanlarına ve yuvarlak ya da sandık şeklinde çeşitli depolama unsurlarına rastlanmıştır. Yerleşimde en erken tabaka olan VI ‘de depolamaya yönelik herhangi bir kanıt bulunmamıştır.

Va evresinde 22, 23 ve 28 numaralı yapılar içinde, Vb evresinde 27, 30 ve 33 numaralı yapılarda depolama unsurları tespit edilmiştir. Genellikle duvar diplerinde görülen depolama birimleri kilden yapılmış kutular ya da yuvarlak ağızlı depolama alanlarıdır.⁴⁸⁷

Neolitik tabakalar içerisinde V. tabakada IV. tabakaya oranla daha fazla depolama birimi tespit edilmiştir. Bu durum yerleşimde Neolitik Dönemin başında depolama amaçlı mimari unsurların kullanılmadığı, daha sonrasında depolama unsurlarının arttığı ve Neolitik Dönemin alandaki son aşamasında azaldığı şeklinde yorumlanmıştır.

V. tabakada tarım ürünlerinin depolanması yapılarda bulunan kilden yapılmış depolama birimlerinde gerçekleşmiştir. IVb yapıkatında ise nadiren büyük boy kaplar ve orta boy kaplar devreye girse de depolama birimleri kullanılmaya devam etmiştir. Yerleşimde bu aşamada az sayıda kutu vardır. İlerleyen süreçte Neolitik Dönemin sonunda depolama etkinlikleri tamamen değişmeye başlamış ve kutuların yerini büyük boyutlu çanak çömlekler almıştır. Ayrıca bulunan bir kapak ve hasır kalıntısı, bu depolama yapılan kapların ağzına hasır konulduğunu ve daha sonra kapatıldığını göstermektedir. Bu sayede dışardan gelebilecek zararlı etkenlere karşı önlem alınmıştır.⁴⁸⁸

4.4.3.3.Hazırlama

Yerleşimde bütün Neolitik Dönem tabakalarında çok sayıda fırın ve ocak kalıntılarına yapı içlerinde ve avlularda rastlanmıştır. Bunların yakınında platform, işlik alanı, kemikten delici alet, öğütme taşları, hamur teknesi, çanak çömlek gibi buluntular ele geçmiştir. Bu durumda fırın ve ocakların yer aldığı alanlar yapının bugünkü mutfak

⁴⁸⁷ Çilingiroğlu 2012, 19.

⁴⁸⁸ Çilingiroğlu 2012, 76.

olarak adlandırdığımız yemekle alakalı gündelik işlerin gerçekleştiği alanlar olarak düşünülebilir.⁴⁸⁹

Genel olarak fırınlar dikdörtgen ve düz tavanlıdır. Fakat yuvarlak formu örneklerle de rastlanmıştır. Ocaklar ise yuvarlak, dörtgen ya da at nalı gibi farklı şekillerde olabilmektedir.

Yerleşimde yoğun olarak görülen başka bir alet türü de öğütme amaçlı kullanılan sürtmetaş aletlerdir. Bunlar içerisinde dibek taşı, havaneli ve ezgi taşı gibi besin hazırlamada kullanılan aletler vardır. Bu aletler genel olarak fırınların yakınında bulunmuştur.⁴⁹⁰

4.4.3.4.Hazırlama ve Tüketim

Neolitik Dönem tabakalarında bulunan çanak çömleklerin form açısından değerlendirildiği çalışmada, özellikle dışbükey profilli ve sınırlanmamış çanak formlarının çoğunlukla besin servisi ve tüketimi için hizmet amaçlı kullanıldığı görülmektedir. V. tabakada çanak ve tabakların bulunmaması sonucu, kuru yiyeceklerin tüketilmesi için kaplar dışında sepet, hasır ya da ağaç yaprağı gibi organik araçlara başvurulmuş olabileceği düşünülmektedir. Bu durumda kâseler içerisinde sıvı ve lapa tarzı besinler servis edilmiş ve tüketilmiş olabilir. IV ve V. seviyelerde S profilli, içbükey ve 0.3-0.5 l kapasiteli kaseler yüksek oranda bulunmuştur. Bunlarda çoğunlukla besin ve sıvı tüketiminin yapıldığı düşünülmektedir. Ayrıca S profilli derin ve geniş çanaklar meyve, sert kabuklu yemiş ve tahıl gibi ürünlerin depolanması ve servisi için kullanılmış olabilir.⁴⁹¹

Daha fazla miktarda taşıma yapmak için yerleşmede bulunan çanak çömleklerin yeterli olmayacağı ve bu doğrultuda sepet ya da deri gibi organik kapların kullanılmış olabileceği düşünülmektedir.⁴⁹²

⁴⁸⁹ Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 365.

⁴⁹⁰ Derin vd. 2001, 344-345; Çilingiroğlu vd. 2012a, 164-166.

⁴⁹¹ Çilingiroğlu 2012, 76.

⁴⁹² Çilingiroğlu 2012, 75.

Kemikten yapılmış aletler içerisinde beslenme ile alakalı olabilecek spatulalar, bir ok ucu ve kesici bir alet bulunmaktadır.⁴⁹³

4.5.YEŞİLOVA HÖYÜK

4.5.1.Genel Bilgi

4.5.1.1.Konum

Yeşilova Höyüğü İzmir'in Bornova ilçesi Karacaoğlan mahallesinde, Manda ve Gökdere akarsuları arasında yer almaktadır. Höyük deniz seviyesinden 14 m yükseklikte olup alüvyon sedimanlar üzerinde oluşmuştur. Akarsuların taşıdığı alüvyonlar nedeniyle günümüzde ova ile aynı seviyededir. Höyüğün kuzeyden güneye genişliği 200 ile 300 m kadardır.⁴⁹⁴ Yerleşimde yapılan jeomorfolojik çalışmalar sonucunda höyüğün olasılıkla 7 hektardan daha geniş bir alanı kapladığı tespit edilmiştir.⁴⁹⁵

Neolitik Dönemde İzmir ve çevresi bugüne göre farklı bir jeomorfolojiye sahiptir. Deniz kıyısı bugünkü körfezin ucundan başlamaktadır. Dolayısıyla Bornova Ovası, Neolitik Dönemde bugüne kıyasla daha geniş bir alanı kaplamaktadır. Ayrıca söz konusu dönemde ova, iki tarafında akarsu bulunan, çeşitli bitkiler ve ağaçlar ile kaplı, yeşil bir alan olarak tanımlanabilir.⁴⁹⁶

4.5.1.2.Araştırma Tarihçesi

Yerleşim ilk olarak 2003 yılında keşfedilmiştir. Kazı çalışmalarına İzmir Arkeoloji Müzesi ve Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Öğretim Üyesi Zafer Derin danışmanlığında 2005 yılında başlanmıştır.

⁴⁹³ Çilingiroğlu vd. 2004, 50.

⁴⁹⁴ Derin 2006, 40; Derin 2007, 377-378; Derin 2008b, 217-218; Derin 2009, 475; Derin vd. 2009, 7; Derin 2011a, 113; Derin 2011c, 95; Derin 2012a, 426; Derin 2012b, 110; Derin 2012c, 177; Derin 2013, 577; Derin 2017, 227.

⁴⁹⁵ Derin 2010a, 319; Derin 2011c, 96; Derin 2017, 227.

⁴⁹⁶ Derin 2010b, 70; Derin 2011c, 99; Derin 2017, 229.

Kazılar 2008 yılından itibaren Zafer Derin başkanlığında bir ekip tarafından devam ettirilmektedir.⁴⁹⁷

4.5.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme

Yerleşmede en üst tabakanın Roma Dönemi, onun altındaki tabakanın Tunç Çağı, daha sonraki yapı katının Kalkolitik Dönem ve en eski tabakanın da Neolitik Döneme ait olduğu belirlenmiştir. Alanda geçen erkene doğru tabakalanma,

Kültür katı: Roma Dönemi (MÖ 10 - MS 290)

Kültür katı: Tunç Çağı – Erken Tunç Çağı Mezarlığı

Kültür Katı: Kalkolitik Dönem 1 ve 2 (MÖ 4340 – 4230)

Boşluk

Kültür katı: Neolitik Dönem

1 a, b, c - 2 (MÖ 6000- 5730)

3 – 8 (MÖ 6500 –6060) şeklindedir.⁴⁹⁸

Höyükteki en erken tabaka Erken Neolitik Döneme yaklaşık MÖ 6500'lere tarihlendirilmektedir. Yerleşimin alüvyon dolgu ile kaplanmasından dolayı, Neolitik Dönem yapıkatları, günümüzde ova seviyesinin yaklaşık 4 ile 5 m kadar altında yer almaktadır. Sekiz yapı evresine ayrılan Neolitik Dönem tabakaları yerleşimin en uzun zaman kullanılmış ve en kalın dolgusunu oluşturur. Neolitik Döneme ait 8 evrenin 1 ile 2-5 ve 6-8 olmak üzere üç gelişim aşamasından oluştuğu saptanmıştır.⁴⁹⁹

Yerleşimde en erken radyokarbon örnekleri 7. yapıkatından alınabilmiştir. Bu sonuçlara göre söz konusu yapıkatı MÖ 6490'a tarihlendirilmiştir.⁵⁰⁰

Buna ek olarak yerleşimin Neolitik Dönem tabakalarına ait çanak çömlek örnekleri termoluminesans tekniği kullanılarak ve radyokarbon sonuçları da göz önünde

⁴⁹⁷ Derin 2007, 377; Derin 2008b, 218; Derin 2009, 475; Derin vd. 2009, 8; Derin 2011a, 113; Derin 2012a, 426-427; Derin 2012c, 177; Derin 2013, 577.

⁴⁹⁸ Derin 2017, 227.

⁴⁹⁹ Derin 2007, 379-380; Derin 2009, 476; Derin vd. 2009, 12; Derin 2010b, 68-69; Derin 2011a, 115; Derin 2011c, 96; Derin 2012a, 428; Derin 2012b, 110; Derin 2012c, 179-180; Derin 2017, 228.

⁵⁰⁰ Derin 2008b, 224.

bulundurularak tarihlendirme yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda, arkeologlar tarafından yapılan tarihlendirmelerin doğru olduğu ortaya çıkmıştır.⁵⁰¹

5-6. ve 1-3. yapıkatlarına ait tek mimari kalıntı evlerin tabanlarıdır. 1 ile 3 arasındaki evrelere gelindiğinde nüfusun çoğalmasıyla birlikte, yapılarında buna göre şekillendiği görülmektedir. Özellikle 1 ve 2. yapıkatlarında Neolitik Döneme ait diğer yapıkatlarına göre buluntu yoğunluğu ve kalitesi daha fazladır.⁵⁰² Neolitik Dönemin en geç tabakası 1. yapıkatı, yaklaşık MÖ 6000 ile 5700'e tarihlenmektedir. Burada taş temelli, yan yana inşa edilmiş, dikdörtgen formlu yapılar tespit edilmiştir. Bu yapılar ortak bir avluya açılmaktadır. Yapıların çevresi ve ortak avluda ezgi taşı, öğütme taşı gibi aletlere yoğun olarak rastlanmıştır.⁵⁰³

En erken tabakalarda (6-8) ortaya çıkarılan yapılar oval ve dikdörtgen formlu, olasılıkla saz ve ahşap malzeme kullanılarak yapılmıştır. Yapıların çevresinde bulunan kül ve ocak kalıntıları, yemek pişirme işlerinin bu alanlarda yapıldığını göstermektedir.⁵⁰⁴

Neolitik Dönemde yerleşimde yangın ve sel felaketleri yaşanmıştır. Dönemin ardından alan bir süre kullanılmamıştır. Sonrasında alanda günümüzden 6500 yıl öncesine ait Kalkolitik Dönem yapıkatı gelmektedir. Söz konusu yapıkatı yuvarlak ve oval formlu yapılar ile temsil edilmektedir. Bu yapılar inşa edilirken Neolitik Dönem tabakaları tahrip edilmiştir.⁵⁰⁵ Alanda Kalkolitik Dönem içerisinde iki farklı yapı evresi tespit edilmiştir.⁵⁰⁶

Kalkolitik Dönem sonunda yerleşim tekrar terk edilmiştir. Daha sonra alanın bir kısmı Erken Tunç Çağı I'de mezarlık olarak kullanılmıştır.⁵⁰⁷

⁵⁰¹ Ekdal vd. 2012, 268,274.

⁵⁰² Derin 2011a, 116; Derin 2017, 229.

⁵⁰³ Derin 2011a, 116.

⁵⁰⁴ Derin 2007, 379; Derin 2012a, 428; Derin 2012c, 179; Derin 2017, 228.

⁵⁰⁵ Derin 2007, 378; Derin 2009, 477; Derin vd. 2009, 8-9; Derin 2010, 316; Derin 2011a, 117; Derin 2012a, 429, 435; Derin 2012c, 178.

⁵⁰⁶ Derin 2006, 41; Derin 2007, 378; Derin vd. 2009, 8; Derin 2011a, 117; Derin 2012c, 178.

⁵⁰⁷ Derin 2007, 381; Derin 2008b, 222; Derin 2009, 477; Derin 2011a, 117-118; Derin 2012a, 429, 435; Derin 2012c, 181.

Bu dönemin sonrasında ise çanak çömlek ve çatı kiremidi kalıntıları ile tespit edilen höyüğün en geç ve son tabakası Roma Dönemi çiftlik evleri vardır. Söz konusu dönem radyokarbon sonuçları ve tabakada bulunan sikkeler ile MÖ 3-2. yüzyıllara tarihlenmiştir.⁵⁰⁸

4.5.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler

4.5.2.1.Depolama Unsurları

Neolitik Dönem 1a yapıkattında, IIb alanında, geniş bir yapı olan 4 numaralı mekânda, doğuda yer alan duvarla yan yana inşa edilmiş, 0.90X1 m boyutlarında küçük bir oda bulunmuştur. Odanın iki tarafında *in situ* kaplar tespit edilmiş ve bu neden gösterilerek, oda bir depolama alanı olarak tanımlanmıştır.⁵⁰⁹ Ancak daha sonraki çalışmalarda bu alanın bir fırın olduğu anlaşılmıştır.⁵¹⁰ (Şekil 40)

Şekil 40: Yeşilova Neolitik Dönem 1a yapıkattı (Derin 2017, 236).

⁵⁰⁸ Derin 2007, 378; Derin 2009, 477; Derin vd. 2009, 8; Derin 2011a, 119; Derin 2012a, 429, 435; Derin 2012c, 178.

⁵⁰⁹ Derin 2011b, 42.

⁵¹⁰ Derin vd. 2014, 449.

Buna ek olarak IIb alanında mekânların avluya açıldığı görülmektedir. Bu avlu da tahıl depolanan peteklerin yer alabileceği öngörülmektedir.⁵¹¹ Fakat bugüne kadar kazılan alanda böyle bir depolama birimi tespit edilmemiştir.

Höyükte 2018 kazı sezonunda Neolitik Dönem 1b yapıkasında, 15 numaralı yapının güneybatısında, depolama amaçlı kullanılmış olabilecek bir hücre bulunmuştur. Hücresin duvarları 5 cm kalınlığındadır ve pise tekniğı ile yapılmıştır. Yaklaşık 1.15 m boyutlarındadır. Tabanı kil ile sıvanmıştır. Fakat bu birim içerisinde herhangi bir kalıntı tespit edilememiştir.⁵¹²

4.5.2.2.Fırın ve Ocaklar

Yapıların dışında tespit edilen kül ve ocak kalıntıları besin pişirme işlerinin buralarda yapıldığını göstermektedir.⁵¹³

Neolitik Dönem 1. yapıkasında, bazı yapıların içerisinde küçük boyutlu ocaklara rastlanmıştır. Fakat bu evrede de genellikle fırınlar avluda yer almaktadır.⁵¹⁴

Aynı yapı katında yer alan 1 numaralı yapının doğu kısmında yuvarlak formlu ocak/fırın bulunmuştur.⁵¹⁵ Bu yapının güneyinde yer alan 2 numaralı mekânın da güneyinde, üst üste yığılmış midye kabuğı kalıntıları ile birlikte bir ocak tespit edilmiştir.⁵¹⁶ Söz konusu 2 numaralı mekânın doğusunda ise avlu yer almaktadır. Bu avluda yuvarlak şekilde yan yana yapılmış ve sadece taban döşemesindeki taşları korunmuş dört adet fırın tespit edilmiştir.⁵¹⁷

Söz konusu mekânların doğusunda alt öğütme taşları, dibekler ve fırınların yer aldığı işlik olarak kullanılan açık alanlar mevcuttur.⁵¹⁸

⁵¹¹ Derin 2011b, 42-43.

⁵¹² Zafer Derin ile yapılan birebir görüşmeden alınmıştır. Ocak 2019.

⁵¹³ Derin vd. 2009, 9; Derin 2011a, 115.

⁵¹⁴ Derin 2011a, 116; Derin 2012a, 429.

⁵¹⁵ Derin 2010, 317.

⁵¹⁶ Derin 2011b, 40.

⁵¹⁷ Derin ve Caymaz 2012, 120.

⁵¹⁸ Derin 2011b, 41; Derin ve Caymaz 2012, 120.

Kazı alanının IIb bölümünde, E4 mekânının doğu tarafında, E5 mekânının ise kuzey kısmında bir fırın tespit edilmiştir. Fırının dışı 0.90x1 m, içi 0.70x0.60 m ve ağız kısmının genişliği ise 0.45 m boyutlarındadır. Dökme kerpiçten yapılmış ve duvarları çamurla sıvanmıştır. Fırının ön kısmında sadece alt tarafı korunmuş bir küp bulunmuştur. Gövde çapı 0.50 m boyutlarında, büyük boyutlu bu kap, depolama amaçlı kullanılmış olabilir. Kap ve fırının birbirine yakın olması, ilişkili olup olmadıklarını akla getirmektedir.⁵¹⁹ Bu durumda besinler pişirilerek saklanmakta ya da kap içerisinde saklanan besinlerin kolay ulaşılabilir olması için fırının yakınında tutulmaktadır.

Ayrıca söz konusu fırının etrafında platform, çanak çömlek parçaları ve öğütme taşı bulunmuştur.⁵²⁰ (Şekil 41)

Şekil 41: Yeşilova’da fırının yer aldığı alan (Derin vd. 2014, 462).

Aynı alanda E5 yapısının kuzeydoğu köşesinde, 0.10 ile 0.15 m arasında değişen kalınlıkta, bir fırın ve fırının güney kesiminde çok sayıda çanak çömlek parçası tespit edilmiştir. Bu fırının haricinde ikisi yapının içinde, biri dışında olmak üzere üç fırın daha bulunmuştur.⁵²¹

⁵¹⁹ Derin vd. 2014, 449.

⁵²⁰ Derin vd. 2014, 449.

⁵²¹ Derin vd. 2014, 450-451.

Yine E5 yapısının altında 1b tabakasında, E8 olarak adlandırılmış bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Bu mekânın güneyinde yer alan duvara yapışık şekilde 0.50 m çaplı, yuvarlak formlu iki adet fırın tespit edilmiştir.⁵²² (Şekil 42)

Şekil 42: Yeşilova E8 yapısında yer alan iki adet yuvarlak fırın (Derin vd. 2015; 171).

4.5.2.3.Çanak Çömlek

Yerleşimin en erken tabakasından itibaren çanak çömlek buluntuları görülmektedir. Neolitik Dönem tabakalarından edinilen çanak çömlek parçaları incelenerek, zaman içerisinde çanak çömlek yapımındaki gelişmeler tespit edilmiştir.⁵²³

Höyüğün en erken tabakaları olan Neolitik Dönem 8 ve 6. yapıkatlarda genel olarak görülen formlar daralan ağızlı çömlekler, dışa dönük ağız kenarlı çömlekler, düz gövdeli çanaklar, yarı küresel gövdeli çanaklar/kâseler, hafif S profilli kâselerdir.⁵²⁴ Bu çanak çömlek grubu el yapımı, tek renkli ve iyi pişirilmiştir.⁵²⁵

Neolitik Dönem 5 ile 3 arasındaki yapıkatlarda ise yoğun olarak kullanılan çanak çömlek formları, daralan ağızlı, boyunsuz ve küresel gövdeli çeşitleri de bulunan çömleklerdir. Bunlara ek olarak S profilli kâseler daha fazla üretilmeye başlanmıştır. Ayrıca başka çanak, çömlek ve kâse formları da görülmektedir.⁵²⁶

⁵²² Derin vd. 2015, 161.

⁵²³ Derin 2007, 380; Derin vd. 2009, 9; Derin 2012c, 179-180.

⁵²⁴ Derin 2006, 40; Derin 2007, 381; Derin vd. 2009, 10; Derin 2011c, 96; Derin 2012a, 430-431; Derin 2012c, 179-180.

⁵²⁵ Derin 2011c, 96.

⁵²⁶ Derin 2007, 380; Derin 2008b, 221; Derin vd. 2009, 11; Derin 2011c, 96; Derin 2012c, 180.

Neolitik 1 ve 2. yapıkatlarında, daha üst seviyelere doğru, çanak çömlek yapım tekniği gelişim göstermiştir. Bu iki tabakada diğerlerine göre daha fazla üretilen formlar; dışa dönük ağızlı, uzun boyunlu çömlekler ile dışa açılan sığ gövdeli çanaklardır. Bunlara ek olarak daha fazla üretilen başka bir form pervaz ağız kenarlılardır. Söz konusu form büyük kaplarda kullanılmıştır.⁵²⁷ (Şekil 43)

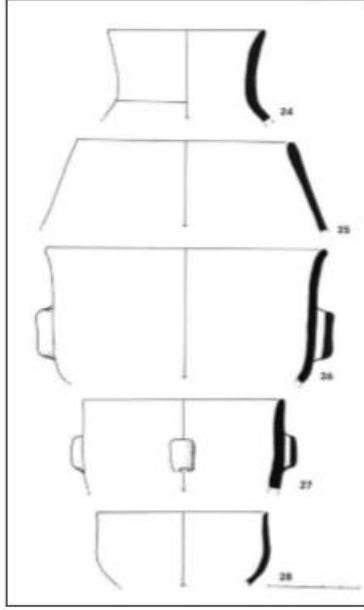

Şekil 43: Yeşilova’da büyük boy kaplarda tercih edilen çömlek formu (Derin vd. 2009, 41).

Son olarak Neolitik Dönemin yerleşimdeki bu son evresi büyük boyutlu çömlek/küp ve geniş sığ çanaklar ile temsil edilmektedir.⁵²⁸ (Şekil 44)

⁵²⁷ Derin 2007, 380; Derin 2008b, 221; Derin vd. 2009, 11; Derin 2010, 318; Derin 2011c, 99; Derin 2012a, 431; Derin 2012c, 180-181.

⁵²⁸ Derin 2009, 480.

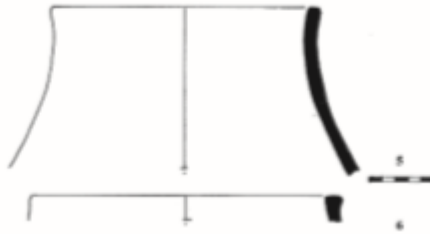

Çizim.7: Neolitik keramikler

24-Boyunlu çömlek, kum, k. taşçık katkılı, mat kahve hamurlu, kızıl kahve astarlı, iyi pişmiş, açkılı, el yapımı, a.çap.10cm., BSI 18202, tabaka III.1.
 25-İçe kapanan a.k. çömlek, kum, k. taşçık katkılı, mat kahve hamurlu, açık kahve astarlı, orta pişmiş, el yapımı, a.çap.14cm., BUC 18628, tabaka III.1.
 26-“S” profilili dikine iç delikli kulplu çömlek, kum, k. taşçık katkılı, kahve hamurlu, kızıl kahve astarlı, orta pişmiş, açkılı, el yapımı, a.çap.18cm., BMB 14729, tabaka III.2.
 27-Dışa dönük a.k. iç delikli çanak, kum, mika, k. taşçık katkılı, kahve hamurlu, kırmızı astarlı, orta pişmiş, açkılı, el yapımı, a.çap.13cm., BUC 18641, tabaka III.1.
 28-“S” profilili kase, kum, mika, k. taşçık katkılı, mat kahve hamurlu, kızıl kahve astarlı, iyi pişmiş, açkılı, el yapımı, a.çap.11cm., BCD 11536, tabaka III.5.

Şekil 44: Yeşilova’da bulunan 26 numaralı kabın ağız çapı 18 cm, büyük boyutlu kaplara örnek olarak verilebilir (Derin 2009, 491).

4 numaralı mekân, ele geçen çanak çömlek kalıntıları ve fırından dolayı, çanak çömlek atölyesi olarak tanımlanmıştır.⁵²⁹ Bu mekânda çömleklerin çoğu büyük boyutludur. Büyük olarak tanımlanmış çömleklerin dip çapı 12 ile 20 cm arasındadır.⁵³⁰ (Şekil 45)

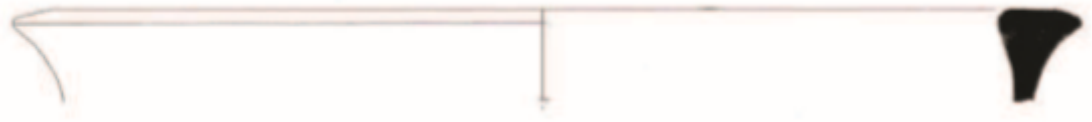

⁵²⁹ Derin ve Caymaz 2012, 121.

⁵³⁰ Derin ve Caymaz 2012, 124.

Şekil 45: Yeşilova’da bulunan üstte silindirik boyunlu, ağız çapı 20 cm olan çömlek, altta ise düzleştirilmiş/pervaz ağız kenarlı, ağız çapı 26 cm olan çömlek (Derin ve Caymaz 2012, 135).

1. yapıkasında %2 ile 3 arasında kaba mallara rastlanmıştır. Bu durum pişirme amaçlı kullanılan kapların azlığını gösteriyor olabilir. Buna ek olarak büyük boyutlu çömlek ve küplere ait kalın cidarlı kırık parçaların sayısı oldukça fazladır. Depolama amaçlı kullanılmış olabilecek bu kapların ve tahıl öğütme amaçlı kullanılan sürtmetaş aletlerin yoğun miktarda bulunması yerleşimde tarımdan elde edilen besinin çokluğuna işaret etmektedir.⁵³¹ Neolitik Dönem 1 tabakasının a, b ve c evrelerinde yoğun olarak büyük boyutlu çanak çömlek görülmektedir.⁵³² (Şekil 46)

Şekil 46: Yeşilova Neolitik Dönem büyük boyutlu çömleklerine örnek olarak verilebilecek pervaz ağızlı çömlek (Derin ve Caymaz 2013, 430).

Neolitik Döneme tarihlendirilen 4 ile 8 yapıkaları arasında daha üst tabakalarda görülen pervaz ağızlı, büyük boy çömlekler gibi kap tiplerine rastlanmamıştır. Bu yapıkalarında yoğun olarak tespit edilmiş kap formları dik boyunlu çömlekler, hafif daralan ağızlı çömlekler ve düz/hafif S kenarlı çanaklardır.⁵³³

Sonuç olarak yerleşimde, diğer amaçlara ek olarak beslenme ve depolama konusuyla alakalı, besinlerin saklanması, pişirilmesi gibi amaçlar için çanak çömlek üretilmiştir.⁵³⁴ Fakat büyük boy olarak tanımlanan bu kapların genel olarak çapları 20 cm civarındadır. Bu boyutlar büyük hacimli depolama yapmak için yeterli değildir.

4.5.2.4.Kil Buluntular

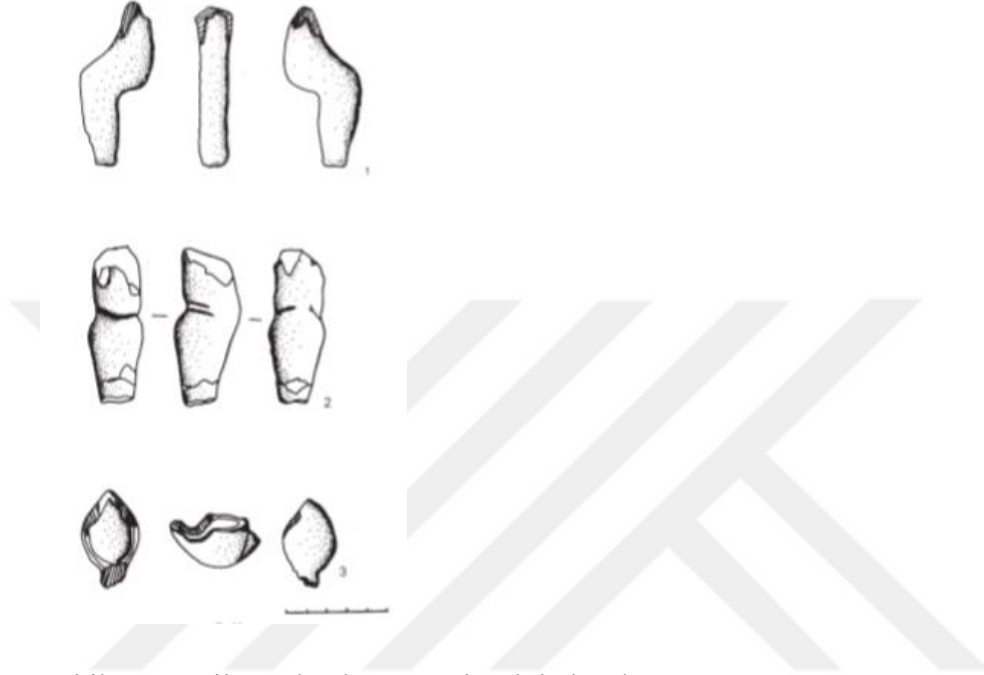
⁵³¹ Derin ve Caymaz 2013, 421; Derin vd. 2014, 453.

⁵³² Derin vd. 2014, 449.

⁵³³ Derin vd. 2014, 451-452.

⁵³⁴ Derin 2010b, 70.

Neolitik Dönem tabakalarında pişmiş topraktan kepçe ve kaşık buluntuları ele geçmiştir. Bunlar içerisinde sapları bacak şeklinde olan örnekler de mevcuttur.⁵³⁵ (Şekil 47)

Şekil 47: Yeşilova'dan kepçe ve kaşık kalıntıları (Derin vd. 2009, 45).

Yerleşimde az sayıda görülen başka bir pişmiş toprak buluntu türü, iki tane örnek ile temsil edilen sapan taneleridir.⁵³⁶

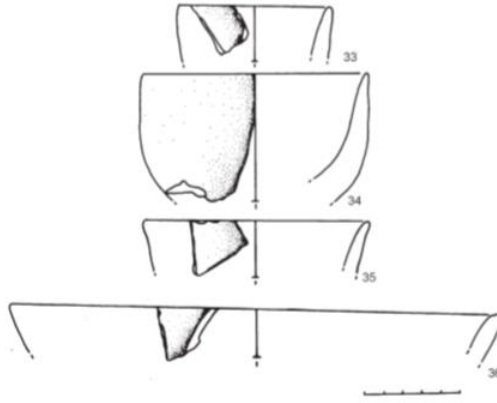
4.5.2.5. Taş Buluntular

Yerleşimdeki Neolitik Dönemin ilk evresi olarak tanımlanmış, 8-6 yapıkatarlarında mermer kap parçaları bulunmuştur. 8 ile 6 arası evrelerde taş kaplar önemli bir buluntu grubu olarak tanımlanmıştır. Bu taş kapların şekil bakımından pişmiş toprak çanak çömlekler ile benzer olduğu tespit edilmiştir. Üst tabakalara doğru taş kaplar gittikçe daha az sayıda üretilmiştir.⁵³⁷ (Şekil 48)

⁵³⁵ Derin vd. 2009, 17; Derin ve Caymaz 2013, 422; Derin vd. 2014, 448.

⁵³⁶ Derin ve Caymaz 2013, 422.

⁵³⁷ Derin 2006, 40; Derin 2007, 381; Derin vd. 2009, 18; Derin 2011c, 96; Derin 2012c, 180.

Şekil 48: Yeşilova'dan taş kap örnekleri (Derin vd. 2009, 51).

4.5.2.6.Yontmataş Endüstrisi

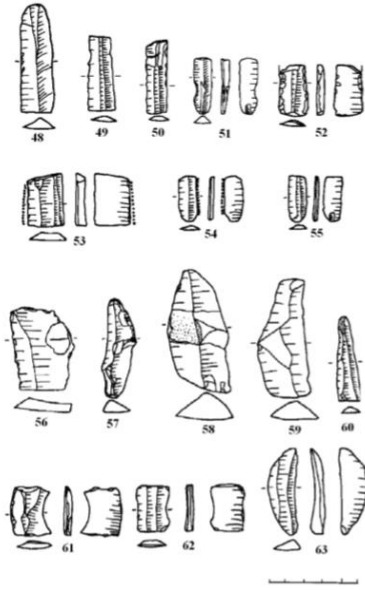
Yerleşmede yontmataş alet yapımında serpantin, çakmaktaşı ve obsidyen kullanılmıştır. Bu aletlerin büyük bir kısmını çakmaktaşıdan ok ucu, dilgi, kesici, kazıyıcı ve delgi gibi alet tipleri oluşturmaktadır.⁵³⁸ Çakmaktaşı aletler arasında diğerlerine göre daha fazla tercih edilen tip kesicilerdir.⁵³⁹

Yontmataş alet grubu içerisinde orak bıçakları, Neolitik Dönem 7. yapıkattından itibaren kullanılmaya başlanmış ve özellikle 7, 5 ile 3. evrelerde daha çok miktarda bulunmuşlardır. Bu orak dilgileri saplara yerleştirilerek kullanılmaktadır. Orak dilgilerine ek olarak yonga kesiciler de tarım işleri için kullanılabilmektedir.⁵⁴⁰ (Şekil 49)

⁵³⁸ Derin 2007, 382; Derin 2011c, 99; Derin 2012a, 433; Derin 2012c, 182.

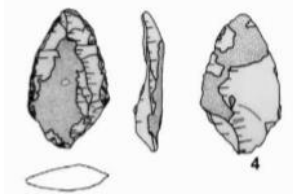
⁵³⁹ Derin 2011c, 99; Derin ve Caymaz 2013, 422.

⁵⁴⁰ Derin vd. 2009, 20-21.

Şekil 49: Yeşilova Höyük kesici alet tipleri (Derin vd. 2009, 53).

Neolitik Dönem 1b tabakasında çakmaktaşı kazıyıcı ve kesicilere ek olarak ok ve mızrak uçları da tespit edilmiştir.⁵⁴¹ (Şekil 50)

Şekil 50: Yeşilova'da bulunmuş çakmaktaşı mızrak ucu örneği (Derin 2011b, 52).

Neolitik Döneme tarihlendirilen 4 ile 8 yapıkatları arasında çok sayıda yontmataş alet ortaya çıkarılmıştır. Bunlar içerisinde çoğunluğu çakmaktaşıdan yapılmış dilgi ve yongalar oluşturmaktadır.⁵⁴²

Yerleşmede deri işçiliğinde kullanıldığı düşünülen çeşitli boyutlardaki kazıyıcıların diğer alet tiplerine oranla daha fazla üretilmesi, topluluğun deri işçiliğinde uzmanlaştığı şeklinde yorumlanmıştır.⁵⁴³

⁵⁴¹ Derin 2011b, 43.

⁵⁴² Derin vd. 2014, 452.

⁵⁴³ Derin 2010b, 69-70.

4.5.2.7.Sürtmetaş Endüstrisi

Neolitik Dönemin 1. yapıkasında taş temelli, bağımsız fakat yan yana inşa edilmiş, dikdörtgen formlu yapılar tespit edilmiştir. Tespit edilen beş yapı avluya açılmaktadır. Bu yapıların çevresi ve ortak avluda ezgi taşı, öğütme taşı gibi aletlere yoğun olarak rastlanmıştır.⁵⁴⁴

1. yapıkasında tahılların öğütüldüğü günümüzdeki mutfak benzeri amaçlar için kullanılan işlik alanı bulunmaktadır.⁵⁴⁵ Buna örnek olarak 2 numaralı yapının kuzeydoğu kısmı verilebilir.⁵⁴⁶

Aynı yapıkasında 1 numaralı yapının doğu kısmında yuvarlak formlu ocak/fırın, güneybatısında ise öğütme taşları bulunmuştur.⁵⁴⁷ Bu yapıkasının a ve b evrelerinde öğütme ve ezme taşları tespit edilmiştir.⁵⁴⁸

Geç Neolitik Döneme tarihlendirilen 4 numaralı mekân, içerisindeki buluntulardan dolayı çanak çömlek atölyesi olarak tanımlanmıştır. Mekân içerisindeki buluntulardan biri de çift hazneli, büyük boyutlu öğütme taşlarıdır.⁵⁴⁹

Neolitik Dönemin geç evrelerine doğru, özellikle 1 ve 2. evrelerde, ezgi taşı, havan, havaneli gibi besin hazırlamak amaçlı kullanılan aletlerin sayısında artış olmuştur. Bu durum tarım faaliyetlerinin de arttığı şeklinde yorumlanmıştır.⁵⁵⁰ (Şekil 51)

⁵⁴⁴ Derin 2011a, 116.

⁵⁴⁵ Derin 2010, 317; Derin 2011a, 116.

⁵⁴⁶ Derin 2011b, 40-41.

⁵⁴⁷ Derin 2010, 317.

⁵⁴⁸ Derin vd. 2014, 449.

⁵⁴⁹ Derin ve Caymaz 2012, 121.

⁵⁵⁰ Derin 2009, 479; Derin vd. 2009, 18.

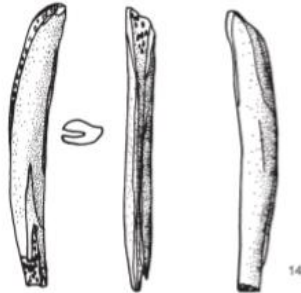
Şekil 51: Yeşilova'dan Neolitik Döneme ait bir havan (Derin 2017, 237).

Neolitik Dönem yapısı E5'in güney kısmında öğütme taşı, baltacık, çekiç, delici alet gibi farklı işlevlerde kullanılan malzemenin tespit edilmesi sonucu alanın işlik olabileceği yorumu yapılmıştır.⁵⁵¹ E5 yapısının altında yer alan E8 yapısında, 1b tabakasında havaneli ortaya çıkarılmıştır.⁵⁵²

Alanda 4 ve 5 numaralı evlerin işlik bölümlerini saptamak amacıyla yapılan kazılarda, üç adet öğütme taşı ile kap dipleri bulunmuştur. Ayrıca tespit edilen taş öbeklerinin avlunun üstünü kapatan örtüyü tutması amacıyla kullanılan ağaç dikmeleri sıkıştırmak için koyuldukları önerilmektedir. Sonuç olarak günlük işlerin yapıldığı bu avlunun üstünün kapalı olduğu ileri sürülmüştür.⁵⁵³

4.5.2.8.Kemik ve Boynuz Aletler

Bıçak ya da orak olarak kullanılmış, üzerinde dilgi gibi kesici aletleri koymak için yarık bulunan kaburga kemiğinden yapılmış sap bulunmuştur.⁵⁵⁴ (Şekil 52)

⁵⁵¹ Derin vd. 2014, 451.

⁵⁵² Derin vd. 2015, 161.

⁵⁵³ Derin vd. 2016, 146.

⁵⁵⁴ Derin 2007, 382; Derin vd. 2009, 18; Derin 2012c, 182.

Şekil 52: Yeşilova orak ya da bıçak sapı olarak kullanılmış alet (Derin vd. 2009, 48).

Kemik ve boynuzdan yapılmış saplar Yeşilova yerleşimi küçük buluntuları arasında yer almaktadır.⁵⁵⁵

4.5.2.9. Hayvan Kalıntıları

Yerleşimde midye, deniz minaresi, salyangoz türünde çift ve tek kabuklu yumuşakçaların çevreden toplanıp, tüketildiği anlaşılmaktadır. Bu deniz ürünü kalıntılarının Neolitik Dönem 1 ve 2. yapıkatlarda arttığı gözlenmiştir.⁵⁵⁶ Neolitik Dönemin en üst yapıkata olan 1'de, yapıların etrafında çok sayıda yumuşakça kavrısı bulunmuştur. Bunlar içerisinde en çok rastlanılan tür kum midyeleridir. Buluntu yoğunluğundan anlaşılabileceği üzere bu tür deniz kabukluları Yeşilova Höyüğü'nün Neolitik Dönem topluluğu için önemli bir besin maddesidir.⁵⁵⁷ Ayrıca 2. evrede bulunan çok sayıda midye kabuğu da bunu kanıtlamaktadır.⁵⁵⁸

Yapıkataları içerisinde 2000'den fazla yumuşakça kavrısı tanımlanmıştır. Bunlar içerisinde sık rastlanan türler, *Cerastoderma glaucum*, *Arca noae*, *Callista chione*, *Hexaplex trunculus*, *Bolinus brandaris*, *Ostrea edulis* ve *Spondylus gaederopus*'dir. Yerleşimde bu türler haricinde daha az bulunan denizde yaşayan *Cerithium vulgatum*, *Patella spp.*, *Pectenidae* türleri ve nehir kıyısında yaşayan bir tür olan *Unio sp.* kalıntıları da mevcuttur. Ayrıca yerleşimde salyangoz gibi karada yaşayan yumuşakça türleri de tüketilmektedir.⁵⁵⁹ (Şekil 53)

⁵⁵⁵ Derin ve Caymaz 2013, 422.

⁵⁵⁶ Derin 2008a, 47-48; Derin 2008b, 223; Derin 2010, 316; Derin 2011c, 99; Derin 2012a, 432-433; Derin 2017, 229.

⁵⁵⁷ Derin 2007, 381; Derin 2011a, 116; Derin 2012c, 181.

⁵⁵⁸ Derin 2010, 316.

⁵⁵⁹ Derin 2008a, 47-48.

Şekil 53: Yeşilova Neolitik Dönem III. tabakasında bulunmuş olan kap içerisinde salyangoz kalıntıları (Derin 2008a, 53).

Şekil 54: Yeşilova’da bulunan yumuşakça kavkısı örnekleri (Derin 2008a, 53).

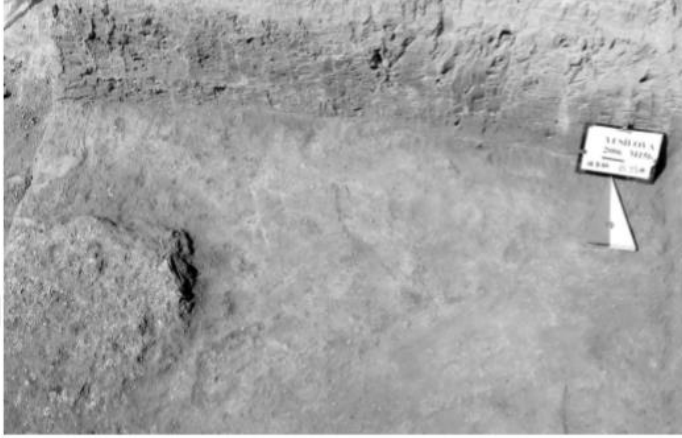
Yeşilova Höyüğü deniz kıyısında yer alan ve etrafı su kaynaklarıyla çevrili bir yerleşmedir. Bu nedenle Neolitik Dönem toplulukları için tek ve çift kabuklu yumuşakçaları toplamak ve tüketmek, beslenme açısından önemli bir yere sahiptir. Bu durum Kalkolitik Dönemde devam etmiştir.⁵⁶⁰ Dolayısıyla yumuşakça tüketimi beslenmede diğer hayvan türlerinin tüketimi kadar önemli bir yer tutar.⁵⁶¹

Neolitik Dönem 8. yapıkasında ortaya çıkarılan, kül kalıntıları içerisindeki yumuşakça kalıntılarından oluşan çöp yığını vardır. (Şekil 55) Buna ek olarak kavkı kalıntılarında ateşe maruz kaldıklarına dair bir iz olmaması, yumuşakçaların kül

⁵⁶⁰ Derin 2008a, 48.

⁵⁶¹ Derin 2008a, 48.

içerisinde yemeğe hazırlandığı şeklinde yorumlanmıştır.⁵⁶² Fakat üstlerinde ateş izi olmamasının nedeni, günümüzde de uygulandığı gibi, sıcak su içerisinde haşlanarak pişirilmesi olabilir.

Şekil 55: Yeşilova 8. yapıkasında toplanan yumuşakçaların yemek için hazırlandığı alan (Derin 2008a, 55).

Yumuşakça kavkısı kalıntılara ek olarak bir deniz kaplumbağasına ait kabuk parçaları bulunması, çeşitli deniz ürünlerinin tüketildiği ya da kullanıldığını göstermektedir.⁵⁶³

Yerleşimde bulunan evcil keçi, koyun ve domuz kalıntıları ile hayvancılık yapıldığı tespit edilmiştir. Yaban domuzu ve alageyik gibi yabani türler de avlanarak tüketilmiştir. Büyük baş hayvanlar daha erken tabakalarda daha çok görülmüştür.⁵⁶⁴ Neolitik Döneme tarihlendirilen 4 ve 3. yapıkalarında en çok sığır ve ondan sonra koyun/keçi ve domuz tespit edilmiştir.⁵⁶⁵ Buna ek olarak 8 ve 7. katlarda daha çok iri memeliler tüketilirken, 6 ile 3. yapıkaları arasında koyun, keçi ve domuz tüketiminin arttığı gözlenmektedir. Daha sonrasında 2 ve 1. yapıkalarında sığır ve domuz kalıntıları azalırken daha küçük memeli türler olan koyun ve keçi sayısında artış olmuştur.⁵⁶⁶

⁵⁶² Derin 2008a, 48.

⁵⁶³ Derin 2008a, 47.

⁵⁶⁴ Derin 2007, 382; Derin 2008a, 47; Derin 2008b, 223; Derin 2009, 482; Derin 2010b, 69; Derin 2011a, 116; Derin 2011c, 96; Derin 2012a, 432-433; Derin 2012c, 182.

⁵⁶⁵ Derin 2007, 382; Derin 2011c, 77; Derin 2012c, 182.

⁵⁶⁶ Derin 2008a, 47; Derin 2008b, 223; Derin 2011c, 99; Derin 2017, 229.

Neolitik Dönem 1 a ve b tabakalarında 4 ile 5 numaralı mekânların içinde ve çevresinde az sayıda hayvan kemiği ve yumuşakça kavkısı bulunmuştur.⁵⁶⁷ Alt evrelere inildiğinde de hayvan kemiği ve yumuşakça kavkısı buluntularının çokluğu, topluluğun beslenmesinde hayvancılık ve deniz ürünü toplayıcılığının önemli olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Fakat avcılığın besin ekonomisindeki yeri tam olarak tespit edilememiştir.⁵⁶⁸

4.5.2.10.Bitki Kalıntıları

Yerleşimde bulunan bitki kalıntıları çalışılmamıştır. Dolayısıyla türlerin ne olduğu dışında, hangi türlerin daha yoğun tüketildiği ya da yerleşimin hangi alanlarında daha sık rastlandığı gibi detaylı bilgiler elde edilememiştir.

Burada yaşayan Neolitik Dönem toplumunun çevredeki yabani bitkileri topladığı gözlemlenmiştir.⁵⁶⁹ Ayrıca buğday, mercimek ve arpa tarımı yapıldığı tespit edilmiştir.⁵⁷⁰

Bitki kalıntıları ile ilgili yeterince veri toplanmamış ve çalışılmamış olsa da yerleşimde, özellikle Neolitik Dönemin yerleşimdeki son aşaması olan 1a evresinde, büyük boyutlu çömlekler ile sürtmetaş aletlerin yoğun olması, yerleşimde yaygın olarak tarım yapıldığının kanıtı olarak gösterilmektedir.⁵⁷¹

4.5.3.Sonuç

4.5.3.1.Besin Elde Etme

Yerleşim verimli bir ovada, tarım, hayvancılık ve avcılık, toplayıcılık için uygun bir çevre ortamında yer almaktadır. Zengin bitki örtüsü ve hayvan çeşitliliği ile alan, yerleşik yaşayan, tarım ve hayvancılıkla beraber avcılık ve toplayıcılık yapan Neolitik bir toplum için oldukça uygun koşullara sahiptir.⁵⁷²

⁵⁶⁷ Derin ve Caymaz 2012, 124.

⁵⁶⁸ Derin ve Caymaz 2013, 420.

⁵⁶⁹ Derin 2009, 481.

⁵⁷⁰ Derin 2008a, 47; Derin 2009, 482; Derin 2011c, 99; Derin 2012a, 433; Derin 2017, 229.

⁵⁷¹ Derin 2008a, 47; Derin ve Caymaz 2013, 421; Derin vd. 2014, 453.

⁵⁷² Derin 2008a, 47; Derin 2008b, 218; Derin 2009, 475; Derin 2010b, 69; Derin 2011c, 96.

Dolayısıyla bu çevre koşullarıyla doğru orantılı, yerleşimde tarım, hayvancılık, avcılık ve toplayıcılık yapıldığına dair arkeolojik kanıtlar elde edilmiştir. Detaylı zooarkeoloji ve arkeobotanik analizlerin eksikliğine rağmen, yerleşimin Neolitik Dönem tabakalarında bulunan hayvan ve bitki kalıntıları ile ilgili genel bilgi edinilmiştir.

Neolitik Dönem tabakalarında tespit edilen hayvan kalıntılarında biri yumuşakça kavkılarıdır. Toplanıp yerleşime getirilen yumuşakçaların, alanda yaşayan Neolitik Dönem topluluğu için önemli bir besin kaynağı olduğu düşünülmektedir. Özellikle yerleşimdeki daha geç Neolitik Dönem tabakaları olan 1 ve 2. yapıkatlarda bu tarz besin maddelerinin daha çok olduğu tespit edilmiştir.⁵⁷³ Bunlar içerisinde hem denizde hem de karada yaşayan türler mevcuttur. Neolitik Dönemde burada yaşayan topluluk için önemli bir besin kaynağı olan yumuşakçaların beslenmedeki önemi Kalkolitik Dönemde de devam etmiştir.⁵⁷⁴

Yerleşimde evcil keçi, koyun ve domuz bulunmuştur. Buna ek olarak yaban domuzu ve alageyik gibi yabani türler de avlanarak tüketilmektedir. Erken tabakalarda büyük baş hayvanlar daha fazla görülürken, daha geç tabakalarda küçükbaş hayvanların arttığı tespit edilmiştir. Bu çalışmaya göre 8 ve 7. yapıkatlarda daha çok iri memeliler tüketilirken 6 ile 3. yapıkatlarda koyun, keçi ve domuz üretimi artmıştır. 2 ve 1. tabakalara gelindiğinde sığır ve domuz kalıntıları azalmış, koyun ve keçi sayısı artmıştır.⁵⁷⁵

Görüldüğü gibi Neolitik Dönemin daha geç tabakalarında küçük baş hayvanlar ve yumuşakçalar daha fazla tüketilmiştir. Bu da zamanla toplumun geçim ekonomisinin değiştiğini göstermektedir. Burada avcılık ve yabani hayvan tüketiminin artışı ve azalışı ile ilgili bir çalışma olmadığı için bu konuda yorum yapılamamaktadır.

Buna ek olarak yerleşimde deri işçiliğinde kullanıldığı düşünülen kazıyıcıların diğer alet tiplerine oranla daha fazla ve farklı boyutlarda üretildiği görülmüştür. Bundan

⁵⁷³ Derin 2008a, 47-48; Derin 2008b, 223; Derin 2010, 316; Derin 2011c, 99; Derin 2012a, 432-433; Derin 2017, 229.

⁵⁷⁴ Derin 2008a, 47-48.

⁵⁷⁵ Derin 2008a, 47; Derin 2008b, 223; Derin 2011c, 99; Derin 2017, 229.

yola çıkarak topluluğun deri işçiliğinde uzmanlaştığı yorumu yapılmıştır. Bunun paralelinde hayvancılık ve avcılığında yoğun olarak yapıldığı söylenebilir.⁵⁷⁶

Höyükte bulunan bitki kalıntıları henüz çalışılmadığı için türleri dışında bilgi elde edilememiştir. Yerleşimde yaşayan Neolitik Dönem toplumunun bitki toplayıcılığı ve tarım yaptığı bilinmektedir. Tarımı yapılan başlıca türler buğday, mercimek ve arpadır. Bitki kalıntıları çalışılmamış olsa da yerleşimde bulunan sürtmetaş aletler ve çanak çömlek buluntuları yoğun olarak tarım yapıldığına kanıt olarak sunulmaktadır.⁵⁷⁷

Ayrıca yontmataş alet teknolojisine bakıldığında da tarımda kullanılan orak dilgileri görülmektedir. Bu alet tipinin Neolitik Dönem 7. yapıkattan itibaren ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Buna ek olarak 7, 5 ve 3. yapı evrelerinde daha çok bulundukları belirtilmiştir. Söz konusu yapıkatlarda tarımsal faaliyetlerin ağırlık kazandığı düşünülebilir. Yerleşimde bulunan yonga kesicilerin de tarım işleri için kullanılabildiği belirtilmiştir. Bu aletlerin saplara yerleştirilerek kullanıldığı düşünülmektedir.⁵⁷⁸ Bunlar haricinde Neolitik Döneme tarihlenen 1b tabakasında kazıyıcı, kesici ve mızrak uçları bulunmuştur.⁵⁷⁹

Başka bir tarımla ilişkili alet grubu öğütme amaçlı kullanılan sürtmetaş aletler, yerleşimde her yapıkatta bulunmuştur. Özellikle 1 ve 2. yapıkatlarda bu aletlerin arttığı görülmektedir. Dolayısıyla tarımsal üretim ve tüketimin bu evrelerde arttığı yorumu yapılabilir.⁵⁸⁰

4.5.3.2. Depolama

Yerleşimde depolamaya yönelik net kanıt bulunmamaktadır. Bu durum yoğun olarak tarım yaptığı düşünülen bir topluluk için ilginçtir. Bu amaçla çoğunlukla organik kapları ya da organik birimleri tercih etmiş olabilirler.

Alanda 2018 sezonunda Neolitik Döneme tarihlendirilen 1b yapıkatta duvarları 5 cm kalınlığında ve pise tekniği ile yapılmış bir hücre bulunmuştur. Tabanı

⁵⁷⁶ Derin 2011a, 116.

⁵⁷⁷ Derin 2008a, 47; Derin 2009, 482; Derin 2011c, 99; Derin 2012a, 433; Derin 2017, 229.

⁵⁷⁸ Derin vd. 2009, 20-21.

⁵⁷⁹ Derin 2011b, 43.

⁵⁸⁰ Derin 2009, 479; Derin vd. 2009, 18.

kil sıvalı hücre yaklaşık 1.15 m boyutlarındadır. İçerisinde herhangi bir kalıntı bulunmamıştır.⁵⁸¹

Ayrıca özellikle alanda Neolitik Dönemin son tabakası olan 1. yapıkasında depolama amaçlı kullanılmış olabilecek çömlek ve küplere ait kalın cidarlı parçalar bulunmuştur.

Görüldüğü üzere yerleşimde Neolitik Dönemin sonuna doğru birçok değişim yaşanmıştır. Kazıyıcı, kesici ve mızrak ucu gibi yontmataş aletlerin bulunması, öğütme amaçlı kullanılan aletlerin daha çok görülmesi ve depolama biriminin ortaya çıkması bunlardan bir kağıdır. Buna ek olarak topluluğun beslenme şeklinde de değişim başlamış ve sığır ve domuz tüketimi azalırken koyun ve keçi de artış olmuştur. Küçükbaş hayvanlar ve yumuşakçalar yerleşimin bu döneminde topluluk için daha çok tercih edilmektedir.

4.5.3.3. Hazırlama

Besin pişirilen öğelere bakıldığında, yapıların dışında tespit edilen kül, ocak ve fırın kalıntıları pişirme işlerinin çoğunlukla buralarda yapıldığını gösterir. Fakat bazı yapıların içerisinde de küçük boyutlu ocaklara rastlanmıştır.

Kazı alanının IIb kısmında bulunan fırının önünde altı korunmuş 0.50 m çapında gövdesi olan bir küp bulunmuştur.⁵⁸² Fırının yakınında bulunan bu kap besinlerin pişirilerek saklanması ya da besin hazırlanırken kolay ulaşılabilir olması için buraya konulmuş olabilir. Buna ek olarak fırının etrafında platform, çanak çömlek parçaları ve öğütme taşı da bulunmuştur.⁵⁸³ Burası besinin hazırlandığı bir alan olarak düşünülebilir.

Yerleşimden yumuşakçaların nasıl tüketildiği ile alakalı veriler elde edilmiştir. Yumuşakçaların 8. yapıkasında kül içerisinde bulunması ve üzerinde ateşe maruz kaldıklarına dair bir iz olmaması sebebiyle külde hazırlandığı yorumu yapılmıştır.⁵⁸⁴

⁵⁸¹ Zafer Derin ile yapılan birebir görüşmeden alınmıştır. Ocak 2019.

⁵⁸² Derin vd. 2014, 449.

⁵⁸³ Derin vd. 2014, 449.

⁵⁸⁴ Derin 2008a, 47-48.

Buna ek olarak yumuşakçalar yemeye hazırlanırken, günümüzde de olduğu gibi haşlanarak tüketilmiş olabilirler. 2 numaralı yapının güneyinde yer alan ocak ile birlikte yığın halinde midye kabuğu bulunması, ocağa yakın konumlarından dolayı midyelerin pişirilerek tüketildiğini gösteriyor olabilir.

4.5.3.3.Hazırlama ve Tüketme

Yerleşimde tabakalar arasında formların yoğunluğu değişse de genel olarak belirli çanak, çömlek, kâse formları öne çıkmaktadır. Neolitik Dönemin sonuna doğru büyük boyutlu çömlek/küp ve geniş sığ çanaklar görülmüştür.⁵⁸⁵

Yerleşimin 1.yapıkasında kaba malların yaklaşık %2 oranında olduğu tespit edilmiştir. Bu durum pişirme amaçlı kullanılan kap sayısının diğerlerine oranla oldukça az sayıda üretildiğini göstermektedir. Aynı yapıkatında büyük boy çömlek ve küplerin kalın cidarlı parçalarına çok sayıda rastlanmıştır.⁵⁸⁶

Alanda genel olarak besin saklanması, pişirilmesi gibi beslenme ve depolama aktiviteleri sırasında kullanılan kaplar mevcuttur.⁵⁸⁷

Buna ek olarak yerleşimde Neolitik Dönemin özellikle 8 ile 6. yapıkatları arasında taştan yapılmış kaplar önemli bir buluntu grubu olarak tanımlanmıştır. Üst tabakalara gidildikçe daha az sayıda üretilmeye başlanmıştır. Bunların kilden yapılmış çanak çömlekler ile benzer olduğu görülmüştür.⁵⁸⁸

Neolitik Döneme tarihlendirilen tabaklarda pişmiş topraktan yapılmış kepçe ve kaşık olarak tanımlanan buluntular ele geçmiştir. Ayrıca kil buluntulara iki adet sapan tanesi de vardır.⁵⁸⁹

BEŞİNCİ BÖLÜM

GÖLLER BÖLGESİ VE İÇ BATI ANADOLU NEOLİTİK DÖNEM YERLEŞMELERİNDE BESLENME VE DEPOLAMA

⁵⁸⁵ Derin 2009, 480.

⁵⁸⁶ Derin ve Caymaz 2013, 421; Derin vd. 2014, 453.

⁵⁸⁷ Derin 2010b, 70.

⁵⁸⁸ Derin 2006, 40; Derin 2007, 381; Derin vd. 2009, 18; Derin 2011c, 96; Derin 2012c, 180.

⁵⁸⁹ Derin vd. 2009, 17; Derin ve Caymaz 2013, 422; Derin vd. 2014, 448.

5.1.BADEMAĞACI

5.1.1.Genel Bilgi

5.1.1.1.Konum

Höyük Burdur ilinin güneyinde, Çubuk Beli'nin 5 km kuzeyinde, Antalya ilinin de 50 km kuzeyinde Bademağacı beldesinin ise 2.5 km kuzeydoğusunda yer alır. 10 km uzunluğunda ve 8 km genişliğinde, etrafı dağlarla çevrili bir ovada konumlanmıştır.⁵⁹⁰ Alanın kuzey-güney yönünde uzun olan çapı 210 m kadardır. Höyüğün yüksekliği ise yaklaşık 9 m'dir.⁵⁹¹

5.1.1.2.Araştırma Tarihçesi

Höyük ilk olarak 1958 yılında bölgede çalışmalar yapan James Mellaart tarafından keşfedilmiştir. Mellaart bu höyüğün ismini Kızılkaya olarak kaydetmiştir. Daha sonra bölgede çalışmalara başlayan Refik Duru ve ekibi tarafından yapılan araştırma sonucunda, höyüğün yerel isminin Bademağacı Höyüğü olduğu tespit edilmiş ve sonraki yayınlarda bu isim kullanılmıştır.⁵⁹²

Göller Bölgesi'nde öncelikle Kuruçay, sonra Höyücek kazılarını gerçekleştiren Refik Duru ve ekibi 1993 yılında Bademağacı Höyüğü'nde kazı çalışmalarına başlamış ve 2010 yılında bu çalışmalar bitirilmiştir.⁵⁹³

5.1.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme

Höyükte Erken Neolitik Dönem, Geç Neolitik Dönem, Erken ve Geç Kalkolitik Dönem, İlk ve Orta Tunç Çağlarına ait yapı katları vardır. Bunun haricinde höyüğün üstünde Hristiyanlık Dönemine tarihlendirilen bir kilise yapısı bulunmaktadır.⁵⁹⁴

⁵⁹⁰ Duru 1994, 69; Duru 1995, 87; Duru 1996, 784; Duru 2007, 342; Duru ve Umurtak 2010, 16; Duru 2012, 13; Duru ve Umurtak 2015, 71.

⁵⁹¹ Duru 1994, 69-70; Duru 1996, 785; Duru 2008a, 17; Duru ve Umurtak 2010, 16; Duru ve Umurtak 2015, 71.

⁵⁹² Duru 1994, 69; Duru 1997a, 783; Duru 2007, 342; Duru 2012, 13.

⁵⁹³ Duru 1994, 69; Duru ve Umurtak 2010, 15.

⁵⁹⁴ Duru 2007, 343; Duru 2012, 13.

Bademağacı'nın yukarıda açıklanan dönemlerinin yeniden eskiye doğru yapı katlarına göre numaralandırılması şu şekildedir:

Hristiyanlık Dönemi: Kilise yapısı

Orta Tunç Çağı: OTÇ/1 ve OTÇ/2 tabakaları

İlk Tunç Çağı: İTÇ II/1, İTÇII/2 ve İTÇ II/3 tabakaları

Geç ve Erken Kalkolitik Dönem: Belirsiz

Geç Neolitik Dönem: GN 1 ve GN 2 tabakaları

Erken Neolitik Çağ II: EN II/1, 2, 3, 3A, 4, 4A, 4B tabakaları

Erken Neolitik Çağ I: EN I/ 5, 6, 7, 8, 9 tabakalarıdır.⁵⁹⁵

Beşi Erken Neolitik I'e, yedisi Erken Neolitik II'ye ait toplam 12 adet Erken Neolitik Dönem yapı katı tespit edilmiştir. Yaklaşık 1000 yıl kadar iskân gördüğü önerilen höyükte, bu süre içinde binlerce kişi yaşadığı düşünülmektedir.⁵⁹⁶

Neolitik Dönem yapıkatlarından alınan radyokarbon örneklerinin verdiği sonuçlara göre, Erken Neolitik Dönem I/8. MÖ 7050-6705'a, Erken Neolitik 4 ve 3. tabakaları MÖ 6450/6270-6380/6250 yıllarına ve Erken Neolitik Dönem II/1 katı da MÖ 6220-6080'a tarihlendirilmiştir.⁵⁹⁷ Bademağacı'nda Erken Neolitik Dönem mimari kalıntılarının en iyi korunduğu yapı katı ENÇ II/3'tür.⁵⁹⁸

5.1.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler

5.1.2.1.Depolama Unsurları

Erken Neolitik Dönem II/3 tabakasında, 1 ve 3 numaralı yapıların arasındaki boş alana, muhtemelen ortak olarak kullanılması için yapılan silolar dikkat çekicidir. Bu silo 5-6 cm kalınlığında pişirilmiş kilden levhaların birbirine bağlanmasıyla oluşturulan,

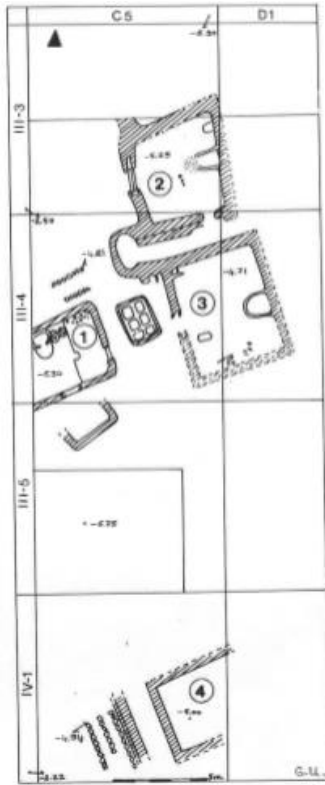
⁵⁹⁵Duru 2005, 524; Duru 2008a, 18; Duru 2008b, 55.

⁵⁹⁶Duru ve Umurtak 2010, 16-18; Duru ve Umurtak 2015, 74.

⁵⁹⁷Duru 2008a, 19; Duru 2008b, 55; Duru ve Umurtak 2010, 20; Duru ve Umurtak 2015, 74.

⁵⁹⁸Duru 2001, 585.

kare şeklinde kutuların üçlü olarak yan yana dizilmesi ile iki sıra halinde yapılmış, altı bölmeli bir depolama birimidir.⁵⁹⁹ Buradaki kutuların kenarları 65-70 cm uzunluğunda ve yaklaşık 90 cm derinliğe sahip olduğu ölçülmüştür.⁶⁰⁰ Altı bölmeli depolama birimi içerisinde bitki kalıntılarına rastlanmamış, iki kutunun içinde iki adet pişmiş toprak kap bulunmuştur. Depolama biriminin bulunduğu alanda çok sayıda çakmaktaşı ve obsidyen dilgi, dilgi çekirdeği, taş keski ve iki tane *in situ* çömlek bulunmuştur.⁶⁰¹ (Şekil 56)

Şekil 56: Bademağacı Erken Neolitik II/3 yapıkatında bulunan 1 ve 2 numaralı evlerin ve arasındaki depolama biriminin planı (Duru 1998, 732).

⁵⁹⁹ Duru 1996, 44; Duru 1998, 716; Duru ve Umurtak 2010, 18; Duru ve Umurtak 2015, 72.

⁶⁰⁰ Duru ve Umurtak 2010, 18.

⁶⁰¹ Duru 1998, 716.

Şekil 57: Bademağacı Erken Neolitik II/3 tabakasında bulunan altı bölmeli depolama kutuları (Duru ve Umurtak 2010, 16-17).

Erken Neolitik II/3 tabakasında yer alan 7 numaralı yapının batısında gerçekleştirilen kazılarda, aynı tabakada yer alan 1 ve 3 numaralı evlerin arasındaki altılı depolama birimi ile benzer, yan yana, kil levhaların birleştirilmesiyle oluşturulmuş dört adet kutu tespit edilmiştir. Bunlardan birinin içerisinde tahıl kalıntıları ve taş boncuktan yapılmış kolye, başka birinin içinde ise bir adet kemik spatula bulunmuştur.⁶⁰²

Höyüğün kuzeyindeki kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan tek taş sıra dizilerek yapılmış temelin kalıntıları yakınında, kil levhalardan iki adet kutuya ait olduğu tahmin edilen kalıntılar bulunmuştur. Bunlar Erken Neolitik II/3 tabakasında bulunanlar ile benzerlik göstermektedir. Bu yüzden o tabakaya ait olduğu düşünülmüştür.⁶⁰³

Erken Neolitik II/3 tabakasının 5 numaralı yapının kuzeybatısında kilden yapılmış levhalar ile ayrılmış depolama alanı bulunmaktadır.⁶⁰⁴ Buna ek olarak aynı yapı içerisinde kapının karşısında yer alan duvardaki fırının hemen yanında kil levhaların birleştirilmesiyle oluşmuş kutu vardır.⁶⁰⁵ (Şekil 58)

⁶⁰² Duru ve Umurtak 2005a, 437; Duru ve Umurtak 2008, 196.

⁶⁰³ Duru 2000, 192.

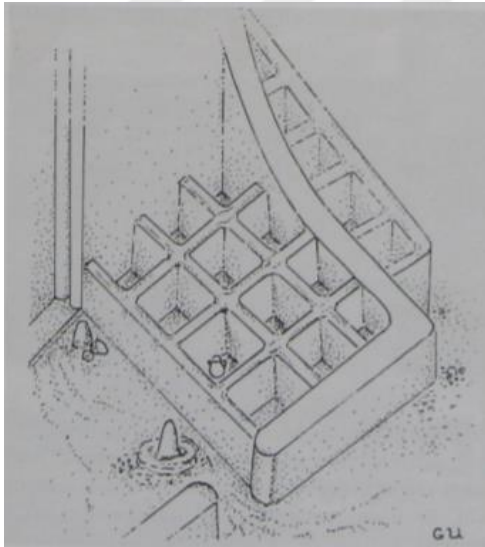
⁶⁰⁴ Duru 2001, 585.

⁶⁰⁵ Duru 2001, 585.

Şekil 58: Bademağacı Erken Neolitik II/3 yapı katında yer alan 5 numaralı ev (Duru 2000, 602).

Erken Neolitik II/2 tabakasında bitişik üç odadan oluşan 4 numaralı yapı içinde bulunan 12 adet kutudan dolayı depolama alanı olarak kullanıldığı önerilmiştir.⁶⁰⁶ (Şekil 59)

Şekil 59: Bademağacı Erken Neolitik II/2 tabakasında 4 numaralı yapıda bulunan 12'li depolama alanının çizimi (Duru 2008a, 33).

4 numaralı yapı içerisinde bulunan kutular, daha önceki örneklerde olduğu gibi, değişik ölçülerde kilden yapılmış levhaların birleştirilmesiyle oluşturulmuştur.

⁶⁰⁶ Duru ve Umurtak 2008, 197.

Kutuların içinde bitki kalıntısına rastlanmamıştır. Fakat iki kutu içerisinde, her birinde birer tane olmak üzere küçük boylarda çanak çömlek bulunmuştur.⁶⁰⁷ Buna ek olarak aynı tabakada 3 ve 4 numaralı yapıların dış kısmında, altı adet kutudan oluşan bir depolama birimi açığa çıkarılmıştır. Buranın döneminde kapalı bir alan olduğu öne sürülmüştür.⁶⁰⁸

5.1.2.2.Fırın ve Ocaklar

Erken Neolitik II yapı katında bulunan evlerin hepsinde kapının yer aldığı uzun duvarın karşısındaki duvara bitişik bacası olmayan fırın yapısı bulunmuştur.⁶⁰⁹

Erken Neolitik II/3 yapı katında ortaya çıkarılan üç yapıda da ortasına kapı yapılmış uzun duvarların karşısındaki uzun duvarın önüne, düz çatılı, yarım daire formlu kül yalağı olan, yuvarlak planlı iri fırınlar yerleştirilmiştir.⁶¹⁰ Buna ek olarak aynı tabakadaki 1. yapıda taban üstünde ocak için açılmış alanlar tespit edilmiştir.⁶¹¹

Erken Neolitik II/4A tabakasında, 4B’de yer alan evin üstüne inşa edilmiş yapının yine kapının yer aldığı batı duvarının karşısındaki duvarın orta kısmında dörtgen bir fırın vardır.⁶¹² (Şekil 60)

⁶⁰⁷ Duru ve Umurtak 2008, 197.

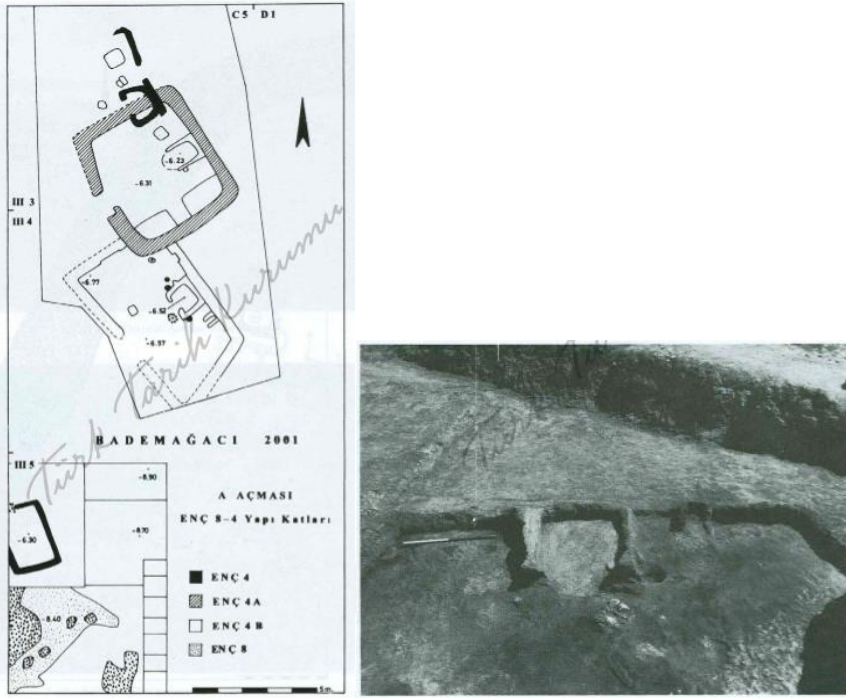
⁶⁰⁸ Duru ve Umurtak 2008, 198.

⁶⁰⁹ Duru ve Umurtak 2010, 17.

⁶¹⁰ Duru 1997b, 114; Duru 1998, 715.

⁶¹¹ Duru 1998, 715.

⁶¹² Duru 2003, 554; Duru ve Umurtak 2002, 321.

Şekil 60: Bademağacı Erken Neolitik II/4A evinin konumu ve içerisindeki fırın (Duru 2003, 597, 601).

Erken Neolitik II/4A yapı katında bulunan ev içerisinde her zaman olduğu gibi kapının bulunduğu uzun kenarın karşısındaki duvarın ortasında at nalı formu bir ocak/fırın bulunmaktadır. Bu fırının yanında sadece el değirmenleri ve tahıl kalıntısı bulunmuştur.⁶¹³

Erken Neolitik II/4 yapı katına ait olduğu düşünülen dörtgen planlı evin içerisinde duvarla bitişik, at nalı şeklinde bir fırın ve onun yanın da *in situ* el değirmeni vardır.⁶¹⁴ (Şekil 61)

⁶¹³ Duru ve Umurtak 2003, 298.

⁶¹⁴ Duru 2003, 554.

Şekil 61: Bademağacı'ndan fırın ve yanında bulunan el değirmeni.⁶¹⁵

Erken Neolitik II/3A tabakasında bulunan oldukça iyi korunmuş yapı içerisinde, başka yapıkatlarında da gördüğümüz fırın ve onun yanında el değirmeni bulunmuştur.⁶¹⁶

Kapıların karşısına yapılan fırınların yeri ilk defa, Erken Neolitik 2 yapı katındaki evin içerisinde yer alan fırının kapının karşısına değil de odanın güneybatı köşesine yapılması ile değişmiştir.⁶¹⁷

5.1.2.3.Çanak Çömlek

Höyüğün en eski Erken Neolitik tabakalarından gelen çanak çömlek buluntularına genel olarak bakıldığında teknik açıdan ustalaşmış değildir. Fakat buna rağmen çanak çömlek sayısı oldukça fazladır.⁶¹⁸

Neolitik Dönem yapıkatlarının hepsinde, oldukça fazla miktarda görülen, ip delikli silindirik tutamaklı çanak çömlekler, hem çok küçük çanaklarda hem de büyük çömleklerde kullanılmaktadır.⁶¹⁹ (Şekil 62) Erken Neolitik 6 ve 5'te çoğunlukla derin tabaklar, küresel gövdeli çanaklar/kâseler görülmektedir. İki yapı katında da çanak çömleklere tutamak ve kulp eklenmemiştir.⁶²⁰ (Şekil 63, 64) Erken Neolitik I'in 7 ile 5

⁶¹⁵ Duru 2003, 606.

⁶¹⁶ Duru 2003, 554; Duru 2001, 238.

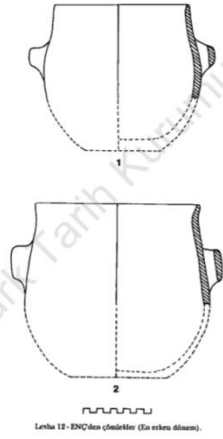
⁶¹⁷ Duru 2003, 555.

⁶¹⁸ Duru 2000, 204; Duru 1999, 111.

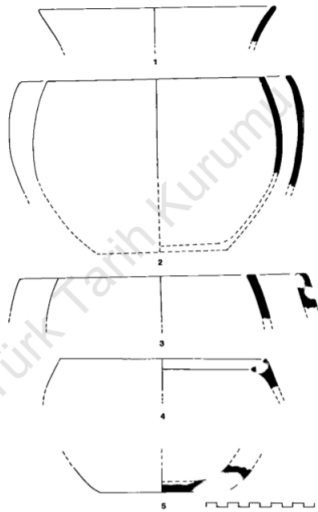
⁶¹⁹ Duru 1997c, 155.

⁶²⁰ Duru 2000, 193-194; Duru 1999, 111.

yapı katlarında çanak çömlek üretim teknolojisinin gelişim gösterdiği ve bunun yanında formların da geliştiği gözlenmiştir.⁶²¹

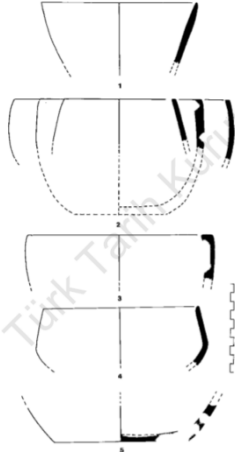

Şekil 62: Bademağacı'nda bulunan büyük boyutlu kaplara örnek (Duru 1997c, 155).

Şekil 63: Bademağacı Erken Neolitik 6 tabakası çanak çömlek örnekleri (Duru 2000, 218).

⁶²¹ Duru 2003, 558.

Şekil 64: Bademağacı Erken Neolitik 5 tabakasında bulunan çanak çömleklere örnek (Duru 2000, 219).

Erken Neolitik II/1 tabakası yıkıntısında, 2001 yılında yapılan kazılarda ilk ve tek olmak üzere, büyük boyutlu bir depolama kabı bulunmuştur.⁶²² (Şekil 65)

Şekil 65: Bademağacı Erken Neolitik 1 tabakasında bulunmuş büyük boyutlu depolama kabı (Duru 2003, 612, 622).

Depolama birimlerinin yoğun olarak bulunduğu Erken Neolitik II/3 ve 2 tabakalarında evler ve depolama alanlarının içinde birçok tam ve tama yakın çanak çömlek ele geçmiştir.⁶²³ (Şekil 66)

⁶²² Duru 2003, 559; Duru ve Umurtak 2002, 322.

⁶²³ Duru ve Umurtak 2008, 198.

Şekil 66: Bademağacı Erken Neolitik II/2 yapıkatinde evlerde ve depolama alanlarında bulunan çanak çömlek örnekleri (Duru ve Umurtak 2007, 8).

5.1.2.4.Kil Buluntular

Erken Neolitik II/4 tabakasında, yıkıntı molozu içinde, dikdörtgen formlu, muhtemelen kapağı olan, açık bej hamurlu, tahtadan yapılmış örneklerin taklidi olduğu düşünülen, küçük kutu bulunmuştur.⁶²⁴ (Şekil 67)

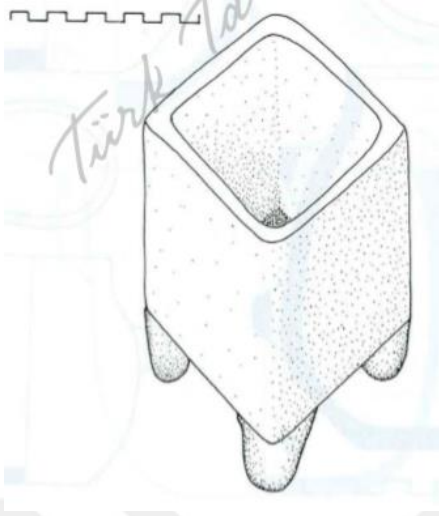

Şekil 67: Bademağacı'nda kilden küçük kutu (Duru 1997b, 121; Duru 1998, 752).

Başka bir küçük kutu buluntusu da Erken Neolitik II/2 tabakasında bulunmuş, derin, dört ayaklıdır ve pişmiş topraktan yapılmıştır.⁶²⁵ (Şekil 68)

⁶²⁴ Duru 1997b, 115-116; Duru 1998, 721; Duru 1999, 111.

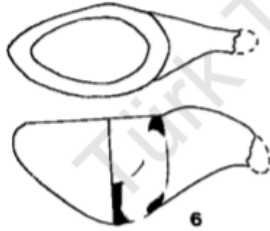
⁶²⁵ Duru 2003, 561; Duru ve Umurtak 2002, 322.

Şekil 68: Bademağacı Erken Neolitik 2 yapıkâtından kutu (Duru 2003, 612).

Erken Neolitik Dönem II/3 tabakasında 5 numaralı yapı içinde çok sayıda sapan tanesi bulunmuştur.⁶²⁶

Son olarak olasılıkla Erken Neolitik II/3 yapıkâtına ait kepçe ya da kaşık olarak tanımlanabilecek alet pişmiş toprak buluntular arasında sayılabilir.⁶²⁷ (Şekil 69)

Şekil 69: Bademağacı Erken Neolitik 3 tabakasında bulunan pişmiş toprak kepçe ya da kaşık (Duru 2000, 221).

Yerleşimde sık görülen kil buluntular arasında sapan taneleri de vardır.⁶²⁸

5.1.2.5. Taş Buluntular

⁶²⁶ Duru ve Umurtak 2008, 198.

⁶²⁷ Duru 2000, 195.

⁶²⁸ Duru 2003, 558.

Höyükte bulunmuş tek mermer kap Erken Neolitik II/2 yapı katından ele geçmiştir.⁶²⁹ (Şekil 70)

Şekil 70: Bademağacı Erken Neolitik 2 tabakasından mermer kap (Duru 2003, 622.; Duru ve Umurtak 2002, 323).

5.1.2.6.Yontmataş Endüstrisi

Höyükte kazılar sırasında çok sayıda çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış dilgi, dilgi çekirdeği ve yonga kalıntıları ortaya çıkarılmıştır.⁶³⁰ Ayrıca Neolitik Dönem tabakalarında yontmataş alet grubundan kesici ve kazıyıcılara rastlanmıştır.⁶³¹

5.1.2.7.Sürtmetaş Endüstrisi

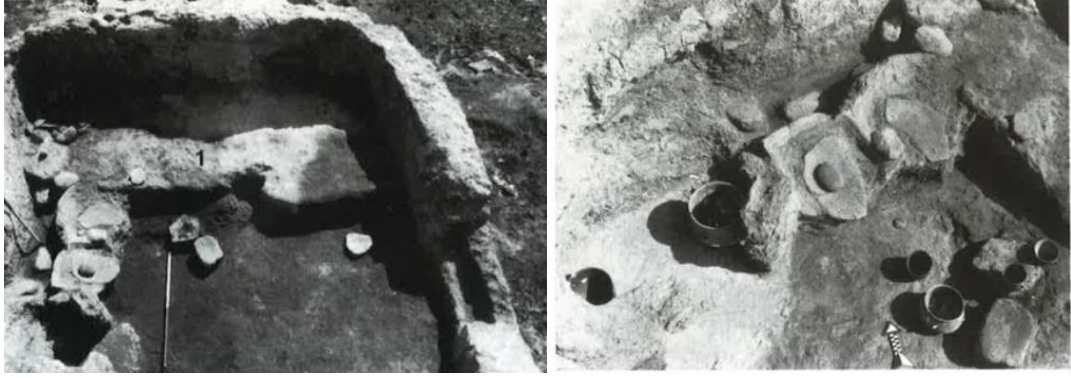
Erken Neolitik II/3 tabakasinda bulunan 1. yapıda fırının doğu kısmında bitişik halde iki adet el değirmeni vardır. Bunlardan üzeri dışa doğru olan öğütme taşı *in situ* olarak bulunmuştur.⁶³² (Şekil 71)

⁶²⁹ Duru 2003, 561.

⁶³⁰ Duru 1998, 723; Duru ve Umurtak 2003, 299; Duru 2005, 531.

⁶³¹ Duru ve Umurtak 2015, 74.

⁶³² Duru 1998, 715.

Şekil 71: Bademağacı Erken Neolitik 3 tabakası 1. yapıda yer alan fırın ve el değirmenleri (Duru 1998, 715).

Aynı tabakada bulunan 7. yapı içinde *in situ* ezgi taşları dışında başka bir arkeolojik buluntuya rastlanmamıştır.⁶³³ (Şekil 72)

Şekil 72: Bademağacı Erken Neolitik 3 yapı katında bulunan 7. yapı içerisindeki *in situ* ezgi taşları (Duru 2003, 604).

Erken Neolitik II/4B tabakasında ortaya çıkan tek yapının içerisinde sadece iki adet ezgi taşı bulunmuştur. Bu yüzden yapının boşaltılmış olduğu tahmin edilmiştir.⁶³⁴

Erken Neolitik II/4A tabakasında bulunan evin kuzeyinde taban üzerine yerleştirilmiş havan taşı ve onun içerisinde havaneli *in situ* olarak ele geçmiştir. Daha önce değinildiği gibi bu evde başka arkeolojik materyal bulunmamıştır.⁶³⁵

⁶³³ Duru 2003, 555.

⁶³⁴ Duru 2003, 553-554.

Erken Neolitik II/4 yapıkataına ait olduğu düşünölen dörtgen planlı evin içerisinde duvarla bitişik, at nalı şeklinde bir fırın ve onun yanın da *in situ* el değirmeni ortaya çıkarılmıştır.⁶³⁶ (Şekil 61)

Erken Neolitik II/3A tabakasında bulunan oldukça iyi korunmuş yapı içerisinde, başka yapıkatlarında da gördüğümüz fırın ve onun yanında el değirmeni bulunmuştur.⁶³⁷

5.1.2.8.Kemik ve Boynuz Aletler

Erken Neolitik Dönem kemikten yapılmış küçük buluntular içerisinde kemik kaşıklar diğer objelere göre fazla sayıda üretilmiştir.⁶³⁸

Kemikten yapılmış başka bir alet de oltadır.⁶³⁹

5.1.2.8 İnsan Kalıntıları

8 numaralı yapı geçirdiğı yangın sonucu günümüze kadar içerisinde bulunan iskeletler ile birlikte korunarak gelmiştir. Bu yangın sırasında içeride bulunan 11 bireye ait iskelet kalıntıları ile yerleşmenin Erken Neolitik Dönem yapıkatlarında bulunan 48 iskelet kalıntısı Yılmaz Selim Erdal tarafından çalışılmıştır. İskeletler üzerinde yapılan çalışma doğrultusunda, ait oldukları bireylerin yaşı, cinsiyeti, hastalıkları, yaralanmaları ve beslenme şekli konusunda bilgi edinilmiştir.⁶⁴⁰

Erken Neolitik Dönem tabakalarında bulunan 48 bireyin çoğunluğunu 6 aydan daha küçük bebekler oluşturmaktadır. Bebeklerin dışında 2,5 ile 5 yaş arasında çocuk, 15 ile 30 yaş arasında genç erişkin, 30 ile 45 yaş arasında orta erişkin ve az sayıda da fetüs ile yaşlı bireylere ait iskelet kalıntıları bulunmuştur.⁶⁴¹ Söz konusu iskelet kalıntılarının 12'si kadın 7'si erkek olmak üzere 19'unun cinsiyeti tespit edilebilmiştir.⁶⁴²

⁶³⁵ Duru 2003, 554.

⁶³⁶ Duru 2003, 554.

⁶³⁷ Duru 2003, 554.

⁶³⁸ Duru 1997c, 155; Duru 1998, 723; Duru 1999, 111.

⁶³⁹ Duru ve Umurtak 2005a, 439.

⁶⁴⁰ Erdal 2008, 97.

⁶⁴¹ Erdal 2008, 98, 114.

⁶⁴² Erdal 2008, 98.

Genel olarak iskelet kalıntıları üzerinde özellikle kaval kemiklerinin ön yüzünde ve periosteal reaksiyon enfeksiyonu bebeklerde görülmüştür. Bu enfeksiyon genellikle tarım yapan, beslenme yetersizliği ve bozukluğu görülen, temiz olmayan ve başka enfeksiyonlarında yaygın olduğu alanlarda daha çok görülmektedir.⁶⁴³

Bireylerde C vitamini eksikliği görülmemiştir. Biri bebek ve biri çocuk olmak üzere iki bireye ait kalıntılarda, D vitamini eksikliğinden kaynaklanan etkiler tespit edilmiştir. Söz konusu vitaminin eksikliğinin, güneş ışığı eksikliği, kapalı kıyafetler giyme, yetersiz beslenme ve barınma, uzun süre anne sütü tüketme gibi nedenleri vardır. Az miktarda ya da hiç et tüketilmemesi ve çok miktarda lifli bitkilerin tüketilmesi vücutta D vitamini yetersizliğine yol açmaktadır.⁶⁴⁴ Dolayısıyla bu iki bireyin rahatsızlığından yola çıkarak topluluğun bitki ağırlıklı bir beslenme modeli olduğu önerilebilir.

Buna ek olarak kan hücreleri ile alakalı anemi hastalığı bireylerin genelinde tespit edilmiştir. Bu hastalığın nedenlerinden biri de beslenme yetersizliği ya da bozukluğudur. Erdal bu yerleşmedeki insanlarda görülen aneminin demir eksikliği ile alakalı olduğunu belirtmiştir.⁶⁴⁵

Beslenme alışkanlıklarını anlayabilmek için iskelet kalıntılarının diş ve ağız bölümleri önemli veriler sağlamaktadır. Bunun sonucu olarak Bademağacı insanların diş çürükleri Çayönü, Aşıklı, Musular, Ilıpınar, Çatalhöyük ve Hakemi Use yerleşmeleri ile karşılaştırıldığında daha fazladır. Çürükler mikroorganizmalardan, diş yapısından, tükürükten, beslenme şeklinden, gelişimsel hastalıklardan ve daha birçok nedenden dolayı oluşabilmektedir. Karbonhidratlı besinlerin fazla tüketilmesinin diş çürümelerini arttırmaktadır ve dolayısıyla beslenme şekli de diş sağlığı konusunda oldukça etkilidir. Avcı toplayıcı yaşam şekline sahip topluluklara oranla, tarım yapan topluluklarda çürük daha çok görülmektedir. Bademağacı yerleşmesinde %11,6 oranında çürük sıklığı

⁶⁴³ Erdal 2008, 99.

⁶⁴⁴ Erdal 2008, 100.

⁶⁴⁵ Erdal 2008, 101.

görülmektedir. Diğer karbonhidrat tüketiminin yüksek olduğu yerleşmelerde yaklaşık %10'dur.⁶⁴⁶

İnsan kalıntılarına bakıldığında yerleşimde bitkisel gıda ağırlıklı bir beslenme şekli olduğu görülmektedir. Bu durum hem arkeobotanik kalıntılar hem yoğun miktarda bulunan sürtmetaş aletler hem de tahılın da depolandığı kutular ile birlikte anlamlı bir bütün oluşturmaktadır. Son olarak diğer Neolitik yerleşmelerle karşılaştırıldığında özellikle daha fazla tahıl tüketen bir topluluk olduğu görülmektedir.⁶⁴⁷

Diş çürükleri ne tüketildiği hakkında bilgi verirken dişlerde görülen aşınmalar ve doku kırılmaları da tüketilen besinin sertlik, yumuşaklık gibi özelliklerini göstermektedir. Sert, iyi işlenmemiş, lifli, içerisinde başka maddeler bulunan besinler dişlerin daha kolay aşınmasına neden olmaktadır. Bademağacı insanların da, Çatalhöyük hariç, diğer yerleşmelerde yaşayan Neolitik insanların olduğu gibi dişleri çok aşınmış durumdadır. Bu da tüketilen ürünlerin sert olduğu ve içerisinde yabancı maddelerin bulunduğunu göstermektedir. Diş aşınmasına neden olan bu yabancı maddeler, örneğin; tahıl öğütülürken kullanılan sürtmetaş aletlerin parçalarının besin içerisine karışmasından kaynaklanabilir.⁶⁴⁸

5.1.2.9. Hayvan Kalıntıları

Höyükte toplanan hayvan kalıntıları B. De Cupere tarafından çalışılmıştır. Erken Neolitik I'ın 9 ile 5 tabakaları arasındaki toprak 4 mm'lik elek kullanılarak elenmiştir. Daha yukarıdaki tabakaların toprağı için ise elek kullanılmamıştır. Höyükte bulunan hayvan kalıntıları oldukça sağlam durumda ele geçmiş ve yoğun olarak Erken Neolitik II tabakasından elde edilmiştir.⁶⁴⁹

Genel olarak hayvan kalıntıları büyük memeli türlere aittir. Deniz ve karada yaşayan yumuşakça kalıntıları, genel olarak Erken Neolitik II ve daha az olarak Geç

⁶⁴⁶ Erdal 2008, 102.

⁶⁴⁷ Erdal 2008, 103.

⁶⁴⁸ Erdal 2008, 104-105.

⁶⁴⁹ Duru ve Umurtak 2008, 233.

Neolitik Dönem tabakalarında rastlanmıştır. Bu buluntu grubu *Cypraea*, *Glycymeris* ve *Murex* türlerinden oluşur. Bunların bölgede yaşayan türler olduğu düşünülmektedir.⁶⁵⁰

Bunlara ek olarak Erken Neolitik II/2 yapıkasında bir adet kurbağa (*Anura*) iskeleti ve Erken Neolitik I ve II tabakalarından altı adet kara kaplumbağası kalıntısı ele geçmiştir. Fakat bu kalıntılar üzerinde tüketildiklerine dair bir iz olmadığı için, çevrede doğal olarak yaşayan türler olduğu önerilmiştir.⁶⁵¹ Ayrıca EN II tabakasından memeliler dışında başka buluntu da, kesin olarak tanımlanamamış, toy kuşuna (*Otis tarda*), kuğuya (*Cygnus*), ördek ve serçegillere (*Passeriformes*) ait olduğu tahmin edilen altı adet kuş kemiğidir.⁶⁵²

Höyükte Erken Neolitik II tabakalarında az sayıda rastlanan küçük memeli türleri, kör fare (*Spalax leucodon*), kemirgen (*Rodentia*), yaban tavşanı (*Lepus europaeus*), yaban kedisi (*Felis silvestris*)'ne aittir.⁶⁵³

Genel olarak Erken Neolitik tabakalarında bulunan büyük memelilere ait kemik kalıntıları arasında evcil koyun (*Ovis ammon f. Aries*) ve keçi (*Capra aegagrus*) türlerinin daha fazla olduğu saptanmıştır. Buna ek olarak bu türlerin yabanileri (*Ovis ammon* ve *Capra aegagrus*) de tüketilmiştir. Ayrıca fazla sayıda bulunan sığır ve domuz kalıntılarının evcil ya da yabani olup olmadığı tam olarak belirlenememiştir. Son olarak bulunan ve tanımlanan diğer memeli kalıntıları; köpek (*Canis lupus f. familiaris*), kızıl geyik (*Cervus elaphus*), alageyik (*Dama dama*), karaca (*Capreolus capreolus*), tavşan (*Lepus capensis*), tilki (*Vulpes vulpes*) ve boz ayı (*Ursus arctos*) türlerine aittir.⁶⁵⁴

Bu hayvan kalıntılarına bakıldığında, sığır, koyun, keçi, köpek ve domuz türlerinin evcil örneklerine rastlanmıştır. Buna ek olarak yapılan zooarkeolojik çalışmalar sonucunda, yaban sığırı, manda, kızıl geyik, alageyik, domuz, at,

⁶⁵⁰ Duru ve Umurtak 2008, 233.

⁶⁵¹ Duru ve Umurtak 2008, 233.

⁶⁵² Duru ve Umurtak 2008, 233-234.

⁶⁵³ Duru ve Umurtak 2008, 234.

⁶⁵⁴ Duru 2000, 209; Duru ve Umurtak 2008, 234-235.

kemirgenler, tavşan, kızıl tilki, yaban kedisi ve boz ayı türlerinin ise avlanılarak tüketildiği sonucuna varılmıştır.⁶⁵⁵

5.1.2.10.Bitki Kalıntıları

Yerleşmede ortaya çıkarılan bitki kalıntıları Mark Nesbitt ve Daniele Martinoli tarafından çalışılmıştır.⁶⁵⁶ Elle ve yüzdürme tekniği ile toplanan bitki kalıntıları genel olarak yanmış ya da mineralleşmiş olarak ele geçtiği için iyi korunmuştur.⁶⁵⁷

Yerleşmenin Neolitik Dönem tabakalarında ortaya çıkarılan yanmış bitki kalıntıları çalışıldığında, *Emmer* ve *Einkorn* buğdayı, kabuksuz buğday, çavdar, arpa, burçak, mercimek, bezelye ve nohut türlerinin tarımının yapıldığı sonucuna varılmıştır. Buna ek olarak yerleşmede bulunan yabani türler ise, elma, armut, erik, kiraz, fıstık, menengiç, alıç, çitlembik, mürdümük ve ketendir.⁶⁵⁸

5.1.3.Sonuç

5.1.3.1.Besin Elde Etme

Hayvan kalıntıları içerisinde, sığır, koyun, keçi, köpek ve domuz türlerinin evcil örneklerine rastlanmıştır. Ayrıca yaban sığırı, manda, kızıl geyik, alageyik, domuz, at, kemirgenler, tavşan, kızıl tilki, yaban kedisi ve boz ayı türlerinin ise avlanılarak tüketildiği belirtilmiştir. Bunlar dışında kaplumbağa, kurbağa, kuş ve ördek gibi hayvan türlerinin kalıntıları da bulunmuştur.⁶⁵⁹

Buna ek olarak hayvan kalıntıları genellikle büyük memeli türlere aittir. Ancak deniz ve karada yaşayan yumuşakça kalıntıları, genel olarak Erken Neolitik II ve daha az olarak Geç Neolitik Dönem tabakalarında rastlanmıştır.⁶⁶⁰

Bitki kalıntılarına bakıldığında, *Emmer* ve *Einkorn* buğdayı, kabuksuz buğday, çavdar, arpa, burçak, mercimek, bezelye ve nohut türlerinin tarımının yapıldığı

⁶⁵⁵ Duru ve Umurtak 2010, 20; Duru ve Umurtak 2015, 74.

⁶⁵⁶ Duru 2000, 187.

⁶⁵⁷ Duru ve Umurtak 2008, 243.

⁶⁵⁸ Duru ve Umurtak 2008, 243; Duru ve Umurtak 2010, 20; Duru ve Umurtak 2015, 74.

⁶⁵⁹ Duru ve Umurtak 2010, 20; Duru ve Umurtak 2015, 74.

⁶⁶⁰ Duru ve Umurtak 2008, 233.

sonucuna varılmıştır. Ayrıca bulunan yabancı türler ise, elma, armut, erik, kiraz, fıstık, menengiç, alıç, çitlembik, mürdümük ve ketendir.⁶⁶¹

İnsan kalıntılarına bakıldığında yerleşimde bitkisel gıda ağırlıklı bir beslenme şekli olduğu görülmektedir. Bu durum hem arkeobotanik kalıntılar hem yoğun miktarda bulunan öğütme taşları hem de tahılın da depolandığı kutular ile birlikte anlamlı bir bütün oluşturmaktadır. Son olarak diğer Neolitik yerleşmelerle karşılaştırıldığında özellikle daha fazla tahıl tüketen bir topluluk olduğu önerilmiştir.⁶⁶²

Yontmataş alet grubundan, çok sayıda çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış dilgi, yonga, kesici ve kazıyıcılar bulunmuştur.⁶⁶³

Bir adet kemikten yapılmış olta iğnesi bulunmuştur.⁶⁶⁴ Buna karşın muhtemelen kazı sisteminden dolayı yerleşimde hiç balık kalıntısı tespit edilmemiştir.

Yerleşimde sık karşılaşılan buluntular içerisinde sapan taneleri de vardır.⁶⁶⁵

5.1.3.2. Depolama

Yerleşimde en iyi korunan ve en iyi bilinen Dönem Erken Neolitik II yapıkatıdır. Erken Neolitik II/3 tabakasında yapıların arasında yer alan depolama unsurları mevcuttur. Buna örnek olarak verilebilecek, 1 ve 3 numaralı evlerin ortasındaki boş alanda yer alan altı kutunun birleşiminden oluşan depolama alanı besinlerin saklanması için ortak bir alan kullanıldığını göstermektedir. Bunlardan ikisinin içinde çanak çömlek bulunmuştur. Etrafında ise çok sayıda çakmaktaşı ve obsidyenden dilgi, dilgi çekirdeği, taş keski ve iki adet *in situ* çömlek tespit edilmiştir.⁶⁶⁶

Aynı yapıkatında 7 numaralı evin batısında bulunan dörtlü depolama biriminin bir kutusunda tahıl kalıntıları bulunurken, diğerinde çok sayıda boncuk ve bir adet

⁶⁶¹ Duru ve Umurtak 2008, 243; Duru ve Umurtak 2010, 20; Duru ve Umurtak 2015, 74.

⁶⁶² Erdal 2008, 103.

⁶⁶³ Duru 1998, 723; Duru ve Umurtak 2003, 299; Duru 2005, 531; Duru ve Umurtak 2015, 74.

⁶⁶⁴ Duru ve Umurtak 2005a, 439.

⁶⁶⁵ Duru 2003, 558.

⁶⁶⁶ Duru 1996, 44; Duru 1998, 716; Duru ve Umurtak 2010, 18; Duru ve Umurtak 2015, 72.

kemik spatula bulunması, depolama birimlerinin görüldüğü gibi sadece besin saklamak için kullanılmadığını göstermektedir.⁶⁶⁷

Yine bu yapıkatında 5 numaralı yapının kuzey batısında kilden yapılmış levhalar ile bölmelere ayrılmış bir depolama alanı bulunmaktadır. Ayrıca aynı yapı içerisinde bulunan kapının karşısındaki duvarda yer alan fırının yanında kil levhalardan bir kutu da bulunmaktadır.⁶⁶⁸ Fırın yanında bulunan bu kutu daha kısa süreli bir saklama için kullanılmış olmalıdır. Bu sayede elde edilen ürün hemen fırının yanına koyularak ürüne ulaşımın daha kolay olması sağlanmış olabilir.

Erken Neolitik II/2 tabakasında 4 numaralı yapı içerisinde on iki adet kutu bulunmuştur. Bunlar içerisinde bitki kalıntısı tespit edilmemiştir. Ancak iki kutu içinde birer adet küçük boy kap bulunmuştur. Son olarak benzer depolama birimlerine aynı yapıkatı içerisinde 3 ve 4 numaralı yapıların dışında altı adet kutuya rastlanmıştır.⁶⁶⁹

Görüldüğü gibi yerleşimde aynı tabaka içerisinde hem yapı içleri hem de aralarında depolama birimlerine rastlanmıştır. Bu birimlerin hem ortak alanlarda hem de yapı içlerinde bulunması yerleşimdeki sosyal organizasyonun iki yönlü olduğunu gösteriyor olabilir. Bu doğrultuda bazı ürün ve eşyalar ortak kullanılırken bazıları yapı içinde yaşayan kişilere özel olabilir. Ayrıca farklı alanlara konumlandırılırsalar da bu birimler birbirleri ile oldukça benzer olan kil levhaların birleştirilmesi ile yapılmışlardır.

Kutular haricinde yerleşimde bir adet depolama kabı bulunmuştur. Göller Bölgesi içerisinde tek olması bakımından bu buluntu önemlidir.⁶⁷⁰

5.1.3.3. Hazırlama

Erken Neolitik II yapıkatında bütün yapılarda kapının karşısındaki uzun kenarının ortasında fırın ve bu fırınların yanında genellikle *in situ* olarak sürtmetaş aletler bulunmuştur. Evlerin bu kısımları besin hazırlama bölümü olarak düşünülebilir.

⁶⁶⁷ Duru ve Umurtak 2005a, 437; Duru ve Umurtak 2008, 196.

⁶⁶⁸ Duru 2001, 585.

⁶⁶⁹ Duru ve Umurtak 2008, 198.

⁶⁷⁰ Duru 2003, 559; Duru ve Umurtak 2002, 322.

Ayrıca yapıların içlerinde tespit edilen bu fırınlar içerisinde at nalı formlu, dörtgen ya da yuvarlak planlı, küllüklü ve düz çatılı örnekler mevcuttur.⁶⁷¹

Yerleşmede çok sayıda *in situ* havan taşı, havaneli, el değirmeni ve ezgi taşı bulunmuştur. Bunlar genellikle fırınların yanlarında ya da evlerin tabanlarında ele geçmiştir.

5.1.3.4. Hazırlama ve Tüketme

Alanda en erken tabaka olan Erken Neolitik Dönem yapıkatlarında genel olarak bakıldığında teknik çok usta değildir. Ama çok fazla çanak çömlek kalıntısı tespit edilmiştir.⁶⁷² İlerleyen süreçte hem teknolojik hem de form bakımından gelişim olmuştur.⁶⁷³ Formlardan yola çıkarak kullanım amacına dair herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Tabak, çanak, kâse, çömlek formları mevcuttur.

Yerleşimde ne amaçla kullanıldığı bilinmeyen biri ayaklı biri ayaksız iki adet küçük kutu bulunmuştur.⁶⁷⁴

Pişmiş topraktan yapılmış kaplar dışında bir adet mermer kap ortaya çıkarılmıştır.⁶⁷⁵

Bunlar haricinde besin hazırlama ve tüketim aşamalarında kullanılmış olabilecek kemikten ve kilden yapılmış kaşık ya da kepçe olarak tanımlanan buluntular da mevcuttur.

5.2. HACILAR

5.2.1. Genel Bilgi

5.2.1.1. Konum

Yerleşim Burdur illinin yaklaşık 26 km güneybatısında, Hacılar köyünün 1,5 km batısında yer alır. Denizden 970 m yüksekte konumlanmıştır.⁶⁷⁶

⁶⁷¹ Duru ve Umurtak 2010, 17.

⁶⁷² Duru 2000, 204; Duru 1999, 111.

⁶⁷³ Duru 2003, 558.

⁶⁷⁴ Duru 1997b, 115-116; Duru 1998, 721; Duru 1999, 111; Duru 2003, 561; Duru ve Umurtak 2002, 322.

⁶⁷⁵ Duru 2003, 561.

Alanın doğusunda dağlar, batısında ise Burdur Gölü bulunur. Bölgede Neolitik Dönemde bugün olduğu gibi meşe, çam, ardıç türü ağaçların bulunduğu alçak tepeler vardır. Ayrıca günümüzden farklı olarak Neolitik Dönemde gölün çevresinde elma, armut, badem ve ısırgan gibi bitki türlerinin bulunduğu tespit edilmiştir.⁶⁷⁷

5.2.1.2.Araştırma Tarihçesi

James Mellaart tarafından 1956 yılında keşfedilmiş ve 1957 ile 1960 yılları arasında dört sezon boyunca kazılmıştır.⁶⁷⁸ Sonrasında o sıralarda Kuruçay Höyük kazısını yöneten Refik Duru, 1985 ve 1986 yıllarında Hacılar kazı alanı çevresini araştırmış ve kazı alanı çevresinde 28 adet sondaj yapmıştır.⁶⁷⁹

5.2.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme

Yerleşimin tabakalanması,

Yapıkatı: Erken Kalkolitik Dönem: V – I

Yapıkatı: Geç Neolitik Dönem: VI - IX

Yapıkatı: Erken Neolitik Dönem / Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem: I - VII şeklindedir.⁶⁸⁰

Yerleşmenin en erken tabakası Mellaart tarafından Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme tarihlendirilir. Bu tabakalar Akeramik I–VII olarak numaralandırılmış ve yedi yapı evresine ayrılmıştır. Söz konusu tabakalarda geniş bir avlunun güneyinde binalar karşılıklı konumlanmış durumdadır. Genel olarak bu tabakaların mimari kalıntıları dikdörtgen planlı ve küçük boyutlu mekânlardır.⁶⁸¹

Söz konusu tabakalar içerisinde hiçbir yapı tam halde günümüze ulaşmamış ve yapı duvarları iyi korunmamıştır. Ayrıca yapıların tabanlarında arkeolojik malzeme

⁶⁷⁶ Mellaart 1970a, xii.

⁶⁷⁷ Mellaart 1970a, 189.

⁶⁷⁸ Mellaart 1970a, xi.

⁶⁷⁹ Duru 1994c, 3-4.

⁶⁸⁰ Duru 2008a, 12.

⁶⁸¹ Mellaart 1970a, 3.

tespit edilmemiştir.⁶⁸² Bu tabakalardan Çanak Çömleksiz Neolitik V. yapı evresinde bulunan avludan alınan radyokarbon örnekleri, buranın yaklaşık MÖ 8700 ile MÖ 6740 arasına tarihlenmesi gerektiğini ortaya koysa da, uzmanlar tarafından bu sonuçlar güvenilir bulunmamaktadır.⁶⁸³ Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme ait bu tabakalarda yapılan çalışmalar dönemi anlayabilmek için yetersizdir. Yerleşim küçük bir alanda kurulmuş ve yayılım göstermemiştir.⁶⁸⁴

Refik Duru'nun çalışması sonucunda alanda kaçak kazılar ile bulunduğu iddia edilen ve James Mellaart'ın da mezarlık alanı olarak işaretlediği bölümde, çanak çömlek ve mezar buluntularına rastlanmamıştır. Fakat boyalı taban kalıntıları tespit edilmiştir. Bu tabanlar üzerinde ilk çalışma sezonunda yalnızca bir adet kemik bız, iğne ve üç adet kireç taşından boncuk bulunmuştur. Daha sonraki kazı sezonunda ise *in situ* olarak taban üzerinde altı adet çanak çömlek parçası tespit edilmiştir. Kazı yapılan alanın kuzeyinde elde edilen bu buluntular Hacılar ile karşılaştırıldığında, Geç Neolitik Dönem IX–VI tabakalarında bulunan çanak çömlek ile benzerlik taşımadığı görülmüştür.⁶⁸⁵ Fakat bu çanak çömlek buluntuları yerleşime çok yakın Kuruçay'da bulunmuş, Erken Neolitik Döneme ait olduğu önerilen, en erken çanak çömlek buluntuları ile benzerdir. Fakat Kuruçay'da çanak çömlek buluntuları ile birlikte herhangi bir mimari unsura rastlanmamıştır. Dolayısıyla boyalı tabanlar ile bir ilişki kurulamamaktadır. Kuruçay ile olan benzerliği ve bu yerleşimin höyüğe yakınlığından dolayı bulunan çanak çömlek ve taban kalıntılarının aynı döneme ait oldukları önerilmektedir. Mellaart'ın kazdığı ve Akeramik olarak tarihlendirdiği tabakalarda bulunan boyalı tabanlar ile bu tabanların benzerliği, Duru'nun Akeramik olarak tarihlenen tabakaların aslında Akeramik olmadığı ve üzerinde çanak çömlek bulunan diğer tabanlarla aynı evreye ait olduğunu önermesine neden olmuştur.⁶⁸⁶

Hacılar Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem sonrasında terk edilmiş ve bin yıl sonra, yaklaşık MÖ 5750'lerde yeniden yerleşilmiştir. Bu yapıkatında Geç Neolitik Dönemin en erken evreleri taş duvarlar, kül ve çöp birikintileri ve birkaç çukur ile

⁶⁸² Mellaart 1970a, 4.

⁶⁸³ Mellaart 1970a, 6.

⁶⁸⁴ Mellaart 1970a, 6.

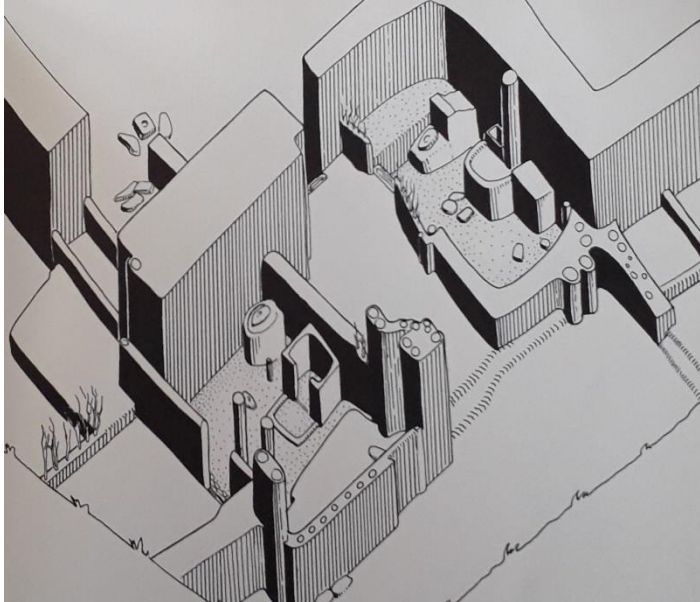
⁶⁸⁵ Duru 1994c, 3-5.

⁶⁸⁶ Duru 1994c, 6.

temsil edilirler. Geç Neolitik Dönemin sonunda kalıntılar büyük ölçüde tahrip olmuştur.⁶⁸⁷

Höyükte Geç Neolitik Döneme tarihlenen yapıkatlarından dönem özelliklerini anlamak oldukça zordur. Fakat bu durum höyüğün VI. tabakası için geçerli değildir. Bu tabaka daha geniş ölçüde araştırılabilmiş ve bir takım mimari kalıntılar ortaya çıkarılmıştır. Bu evrede geniş merkezi bir avlu bulunmaktadır. Günümüzdeki mutfaklara benzetilen alanlar evlerin önlerine, avluya yapılmışlardır. Yapılar arasında boşluklar bulunmasa da, avlu bölümü yapıları birbirinden ayırmakta ve burada mutfak, işlik gibi gündelik işlerde kullanılan alanlar bulunmaktadır.⁶⁸⁸

Bu mutfak olarak tanımlanmış alanlar, yapının geniş odasının haricinde, ev işleri için ayrılmış ve bir ya da daha fazla yapılabilen küçük odalardır.⁶⁸⁹ Bu küçük odaların içinde fırın, ocak, havan, öğütme taşı, çeşitli şekil ve boyutlarda tahıl depolanan kutular bulunmaktadır. Görüldüğü üzere, öğütme ve pişirme gibi yemek hazırlıkları “mutfak” olarak adlandırılmış bu küçük odalarda yapılmaktadır.⁶⁹⁰ (Şekil 73) Bu tipte küçük odalar, yerleşimde Akeramik Dönemden itibaren görülmektedir.⁶⁹¹

⁶⁸⁷ Mellaart 1970a, 8.

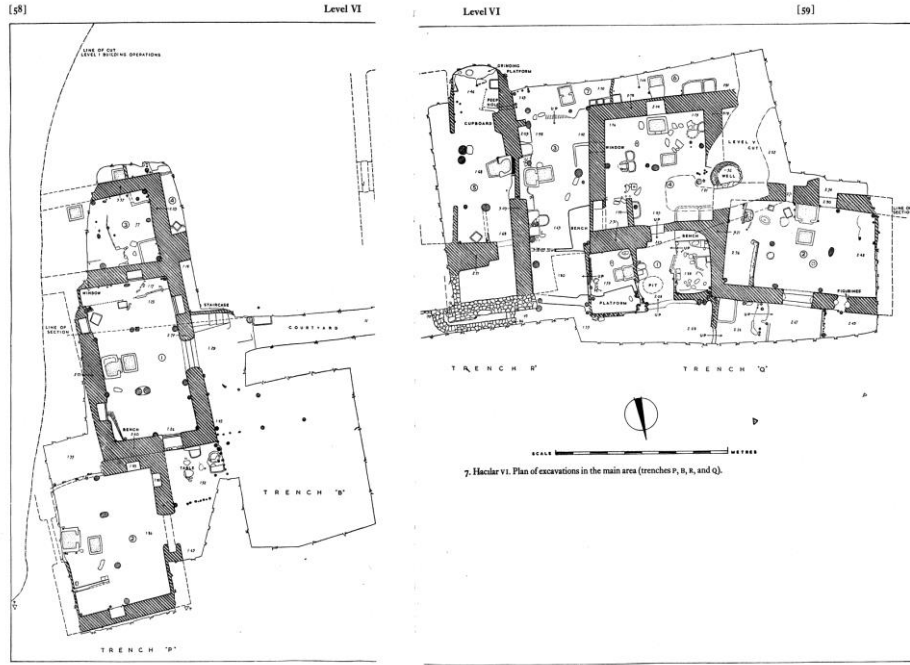
⁶⁸⁸ Mellaart 1970a, 10-11.

⁶⁸⁹ Mellaart 1970a, 15.

⁶⁹⁰ Mellaart 1970a, 15-16.

⁶⁹¹ Mellaart 1970a, 16.

Şekil 73: Hacılar VI. tabakadan mutfak örneği (Mellaart 1970b, 65).

Şekil 74: Hacılar'ın VI. tabakasının mimari planı (Mellaart 1970b, 65).

Söz konusu tabakada yapılar geniş ve dörtgen planlıdır. Genel olarak genişlikleri yaklaşık 5,5 m'dir ve uzunlukları 6,5 m ile 10,5 m arasında değişmektedir. Yapıların duvarları taş temelli ve sıvalıdır.⁶⁹²

5.2.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler

5.2.2.1.Depolama Unsurları

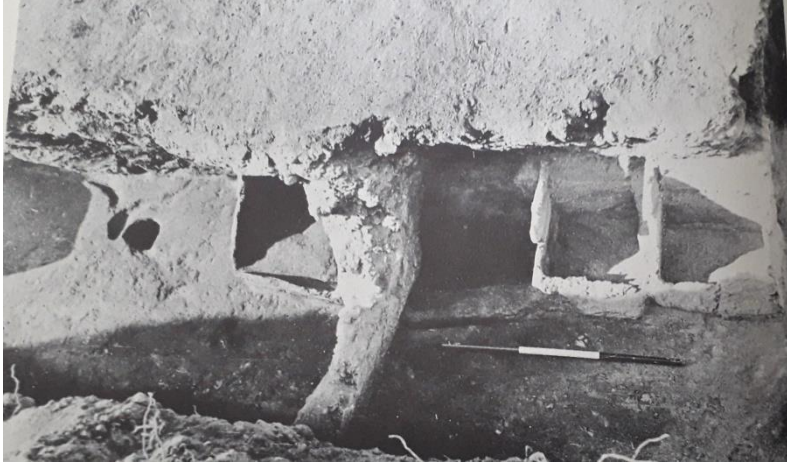
Höyüğün VI. tabakasında bakliyat ve tahıl ürünleri 1 m ya da daha uzun sıvalı, kare şekilli kutularda depolandığı tespit edilmiştir. Buna örnek olarak 6, 7, 4 ve 3 numaralı yapılar verilebilir. Bu evlerde depolama kutuları duvar kenarına sıralanmıştır. Depolama kutularının evlerin dışındaki mutfaklara da yerleştirildiği görülmüştür. Genel olarak tek parça, dikdörtgen ya da kare formu üretilmişlerdir. Bunların ahşaptan yapılmış kapakları olduğu düşünülmektedir.⁶⁹³

⁶⁹² Mellaart 1970a, 11.

⁶⁹³ Mellaart 1970a, 15.

Şekil 75: Hacılar yerleşimi depolama kutularının yer aldığı yapı Q.V16 ve Q.V1.7 (Mellaart 1970b, 15).

Şekil 76: Hacılar yapı Q.VI.5'te bulunan depolama kutuları (Mellaart 1970b, 16).

Şekil 77: Hacılar yapı Q.VI.6'dan fırın ve kutu (Mellaart 1970b, 16).

Şekil 78: Hacılar yapı Q.VI.4'ün mutfak olarak tanımlanmış kısmında yer alan kutu ve yanında bulunan masa (Mellaart 1970b, 20).

5.2.2.2.Fırın ve Ocaklar

Mellaart tarafından Akeramik olarak adlandırılmış evrede, görülen fırın ve ocakların tabanında döşeme olarak küçük taşlar ve çakıl taşları kullanılmıştır.⁶⁹⁴

Akeramik V yapıkatında ikisi kesin olarak ocak, diğer ikisi de fırın olabilecek dört adet mimari öge bulunmuştur. Söz konusu öğeler sağlam durumda olmadıkları için

⁶⁹⁴ Mellaart 1970a, 4-5.

tam olarak tanımlanamamışlardır. Bu alanın kuzeyine doğru üç tane daha fırın tespit edilmiştir.⁶⁹⁵ (Şekil 79) Ocak ve fırın gibi pişirme öğelerinin avluda yer almasının nedeni evlerin içinde yangın riskini önlemek şeklinde yorumlanmıştır.⁶⁹⁶

Şekil 79: Hacılar Akeramik V. tabakada avlu içinde yer alan fırın ve ocak kalıntıları (Mellaart 1970b, 3).

Hacılar'ın VI. tabakasına bakıldığında genel olarak fırınların, giriş kapısının bulunduğu duvarın karşısındaki duvara, yine giriş kapısı doğrultusunda yapıldıkları görülmüştür. Ortaya çıkarılan fırınlardan sadece bir tanesi kubbeli yapılmıştır. (Şekil 80) Diğer fırınların üst kısımları düzdür ya da bazı örneklerin üstü açık bırakılmıştır.⁶⁹⁷

⁶⁹⁵ Mellaart 1970a, 5.

⁶⁹⁶ Mellaart 1970a, 5.

⁶⁹⁷ Mellaart 1970a, 14.

Şekil 80: Hacılar yapı Q.VI.3'te bulunan kubbeli fırın (Mellaart 1970b, 17).

Söz konusu tabakada ocakların her zaman dikdörtgen formlu olduğu saptanmıştır. 1 m'ye kadar yükseltilmiş örnekler vardır. Ocakların çevresinde ateşi içeride tutmak ve köz ya da külün dışarı dökülmesini önlemek amacıyla yuvarlak bir bordür yapılmıştır.⁶⁹⁸

Fırın ve ocaklar sıvalıdır. Ayrıca genellikle onlara bağlı küçük seki ya da platform gibi öğeler mevcuttur. Bazı evlerde fırının arkasındaki duvarda bir bölüm ya da oyuk bulunur. Ne amaçla yapıldıkları tam olarak bilinmese de dumanı uzaklaştırmak için açılmış oldukları önerilmektedir.⁶⁹⁹ (Şekil 81)

Şekil 81: Hacılar'dan solda yer alan batı, sağda yer alan güney duvarında bulunan oyuklar (Mellaart 1970b, 11).

Yerleşmede fırın ve ocaklar dışında ateş kutuları da bulunmaktadır. Bunlar genellikle oda içinde yer alan, pişmemiş kilden yapılmış, içerisinde ateş yakmak için kullanılan kutulardır.⁷⁰⁰

5.2.2.3.Çanak Çömlek

Yerleşimin ilk tabakasında çanak çömlek üretimi olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir.⁷⁰¹ En azından Mellaart'ın kazı yaptığı en erken tabakalarda çanak çömleklere rastlanmamıştır.

⁶⁹⁸ Mellaart 1970a, 14.

⁶⁹⁹ Mellaart 1970a, 14.

⁷⁰⁰ Mellaart 1970a, 14.

⁷⁰¹ Duru 1994c, 1-12; Mellaart 1970a, 6.

Geç Neolitik Dönem tabakalarında çanak çömlek üretimi yaygındır ve üretim oldukça kalitelidir.⁷⁰² Kırmızı astarlı ve açıkılı yalın mal gruplarına ek olarak, VI. tabakadan itibaren krem üzerine kırmızı boya bezemeli üretimde yükselen bir artış olur. Genel olarak Geç Neolitik Dönem tabakalarında (IX-VI) kâse, çanak ve çömlek formları görülmektedir. Daha çok küçük ve orta boyutlu kaplar üretilmiştir. Depolama kabına rastlanmamıştır.⁷⁰³

5.2.2.4. Taş Buluntular

Yerleşimin ilk tabakası Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yapıkatında iki adet mermer kap parçası bulunmuştur. Bu tabakalarda çanak çömlek üretimi olmamasına rağmen taş kap üretimi vardır.⁷⁰⁴

Yerleşimde Mellaart'ın Akeramik Dönem olarak tanımladığı tabakası sonrasında IX. VIII. ve VII. Neolitik Dönem tabakalarında taş kaplara rastlanmamıştır. VI. tabakasında ise çok yaygın olmamakla birlikte mermer kâseler görülmektedir. Burada görülen beyaz mermer kâselerin çapları 11,5 cm'lik küçük kaplardan 38-40 cm çaplı büyük kaplara olmak üzere farklı boyutlara sahiptir.⁷⁰⁵

5.2.2.6. Yontmataş Endüstrisi

Yerleşimde Akeramik Neolitik, Geç Neolitik ve Kalkolitik Dönemlere ait yontmataş alet sayısı sadece 667'dir. Oldukça az sayıda görülen yontmataş aletlerin içerisinde çekirdek, dilgi ve yongalar görülmektedir.⁷⁰⁶

Bunlardan 11 tanesi en erken tabaka Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem katlarında bulunmuştur. Bu buluntuları çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış birkaç dilgi ve obsidyenden yapılmış büyük olasılıkla bir orak parçası oluşturmaktadır.⁷⁰⁷ (Şekil 82)

⁷⁰² Mellaart 1970a, 102.

⁷⁰³ Mellaart 1970a, 102-106.

⁷⁰⁴ Mellaart 1970a, 6, 149.

⁷⁰⁵ Mellaart 1970a, 149-150.

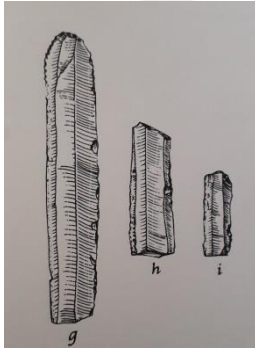
⁷⁰⁶ Mellaart 1970a, 153.

⁷⁰⁷ Mellaart 1970a, 6, 153-154.

Şekil 82: Hacılar'ın Akeramik tabakalarından ok ucu örneği (Mellaart 1970b, 447).

Geç Neolitik ve Kalkolitik Dönem tabakalarında çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış 656 adet yontmataş alet parçası ortaya çıkarılmıştır. Bunlar içerisinde yonga, uç, dilgi ve orak dilgisi örnekleri vardır.⁷⁰⁸ (Şekil 83)

Şekil 83: Hacılar'dan solda IX. tabakadan, sağda VIII. tabakadan orak dilgileri (Mellaart 1970b, 449).

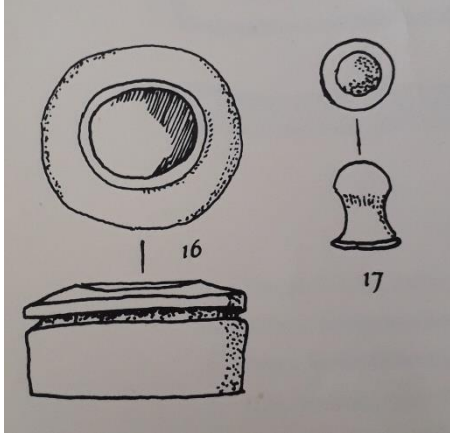
5.2.2.7.Sürtmetaş Endüstrisi

El değirmeni, havan ve öğütme taşlarının birlikte bulunduğu örnekler vardır. Buraların yemek karıştırmak, hamur yoğurmak gibi hazırlık işlemleri için kullanıldığı düşünülmektedir.⁷⁰⁹

P.VI. I nolu yapıda beyaz mermerden yapılmış havaneli ve sarı kireç taşından yapılmış havan bulunmuştur.⁷¹⁰ (Şekil 84)

⁷⁰⁸ Mellaart 1970a, 154.

⁷⁰⁹ Mellaart 1970a, 15.

Şekil 84: Hacılar yapı P.VI. I' den öğütme taşı örnekleri (Mellaart 1970b, 458).

Kısaca yerleşimde çok sayıda havan, el değirmeni gibi sürtme taş buluntulara rastlanmıştır. Tahıl öğütmede kullanılan kumtaşı ve kayalardan yapılan bu aletlerden kopan parçalar, Hacılar'da bulunan iskeletlerin dişlerinde de kırıklara neden olmuştur.⁷¹¹

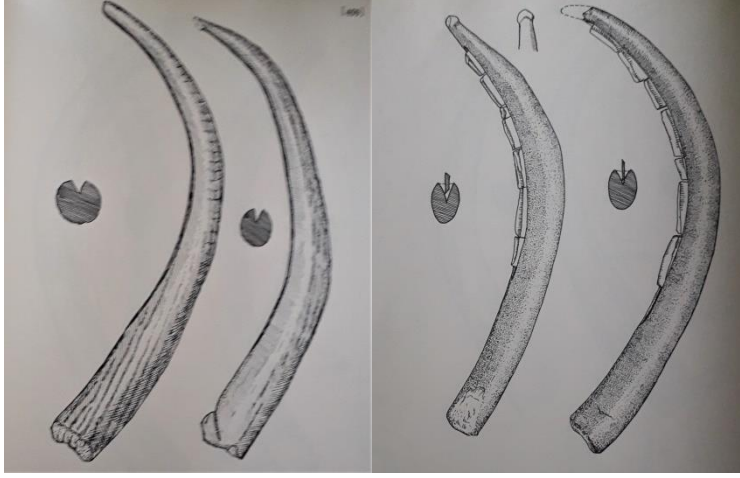
5.2.2.8.Kemik ve Boynuz Aletler

Hacılar'ın VI. tabakasında besin elde etme açısından önemli bir buluntu grubu olan boynuz orak örneklerine rastlanmıştır. Bu tabakada altı adet tam ve dört adet parça olmak üzere 12 yapıdan toplam 10 adet orak bulunmuştur. Bu boynuz orakların hepsi kavisli formda üretilmiştir.⁷¹² (Şekil 85)

⁷¹⁰ Mellaart 1970a, 160.

⁷¹¹ Mellaart 1970a, 161.

⁷¹² Mellaart 1970a, 161.

Şekil 85: Hacılar VI. tabaka boynuz orak örnekleri (Mellaart 1970b, 177-178).

Bunlardan üçü P.VI. I. yapıdan, diğerleri de Q.VI.4, Q.VI.6 ve Q.VI.3. yapılardan bulunmuştur. Uç kısımları ya düz ya da topuz şeklindedir. Üzerlerinde orak dilgilerini yerleştirebilmek için aletin ortasına açılmış, derin “v” şeklinde yarık yer almaktadır.⁷¹³

5.2.2.9. Hayvan Kalıntıları

Akeramik evrelerden gelen hayvan kalıntılarına bakıldığında evcil köpek, koyun, keçi ve sığır tespit edilmiştir. Buna ek olarak alageyik ve yabani tavşan türlerine ait kemik kalıntıları da bulunmuştur. Bu kalıntılardan yola çıkarak Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemde yerleşimde hayvancılık ve avcılık yapıldığı görülmektedir.⁷¹⁴

Geç Neolitik Dönem yapı katları IX – VII’ de bulunmuş az sayıda hayvan kemiği kalıntısından evcilleştirme ile alakalı tam bir sonuca varılamamıştır. Fakat VI. tabakada sığır, koyun ve keçi evcilleştirilmiş olmalıdır. Bunlara ek olarak alageyik, karaca, yaban sığırları, domuz, yabani koyun ve yabani keçi avlanarak yerleşime getirilen hayvan türleridir. Ayrıca alanda balık kalıntısı olmadığı belirtilmiştir.⁷¹⁵

5.2.2.10. Bitki Kalıntıları

⁷¹³ Mellaart 1970a, 161

⁷¹⁴ Mellaart 1970a, 5.

⁷¹⁵ Mellaart 1970a, 9.

Yerleşimde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem tabakalarında tarım yapıldığına dair bazı kanıtlar tespit edilmiştir. Bunlardan ilki tuğla yapılırken saman kullanımının artması ve fırınların çoğalmasdır. Ayrıca avlu kısmında saman birikiminde de artış olduğu gözlenmiştir. İkinci kanıt Akeramik tabakanın V. yapı katında bulunan kül birikiminin analiz sonuçlarıdır. H. Helbaek tarafından yapılan analizde *Emmer*, yabani *Einkorn*, kabuksuz ve kabuklu arpa, mercimek ve birkaç yabani ot türü tespit edilmiştir. Sonuç olarak tanımlanan bu bitki türleri alanda Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemde tarım yapıldığının kanıtları olarak görülmektedir.⁷¹⁶

Geç Neolitik Dönem tabakalarına geldiğimizde VI. tabakanın yanık alanında mekânların tabanları ve depolarda çok sayıda tahıl ve bakliyat kalıntısına rastlanmıştır. Bu durum Geç Neolitik Dönemde yerleşimde tarım faaliyetlerinin geliştiğini göstermektedir. Buna ek olarak hayvan kalıntılarının bitki kalıntısına oranla az sayıda olması, besin üretimi ve beslenmede bitkilerin daha çok tercih edildiğini göstermektedir. VI. tabakada neredeyse bütün evler içerisinde buğday, arpa, mercimek, bezelye ve karaburçak kalıntıları tespit edilmiştir.⁷¹⁷

5.2.2.11.Organik Kaplar

Yerleşimde özellikle VI, II ve I tabakalarında sepet izleri görülmektedir.⁷¹⁸

5.2.3.Sonuç

5.2.3.1.Besin Elde Etme

Yerleşimin başından itibaren hayvancılık ve avcılık yapılmaktadır. Akeramik tabakada evcil köpek, koyun, keçi, sığır ve yabani alageyik ve tavşan tespit edilmiştir. Buna ek olarak Geç Neolitik Dönem IX – VII tabakalarında bulunmuş az sayıda hayvan kemiği kalıntısından evcilleştirme ile alakalı tam bir sonuca varılamamıştır. Fakat VI. tabakada sığır, koyun ve keçi evcilleştirilmiş olduğu görülmüştür. Ayrıca alageyik,

⁷¹⁶ Mellaart 1970a, 5.

⁷¹⁷ Mellaart 1970a, 8.

⁷¹⁸ Mellaart 1970a, 165.

karaca, yaban sığırı, domuz, yabani koyun ve yabani keçi tüketilen yabani türler arasındadır. Alanda balık kalıntısına rastlanmamıştır.⁷¹⁹

Yerleşimde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem tabakalarında tarım yapıldığı önerilmektedir. Burada bulunan bitki kalıntılarının *Emmer*, yabani *Einkorn*, kabuksuz ve kabuklu arpa, mercimek ve birkaç yabani ot olduğu tespit edilmiştir.⁷²⁰

Geç Neolitik Dönem VI. tabakada mekânların tabanları ve depolarda yanmış fazla sayıda tahıl ve bakliyat kalıntısına rastlanmıştır. Bu durum Geç Neolitik Dönemde, yerleşimde tarım faaliyetlerinin geliştiğini göstermektedir. Buna ek olarak hayvan kalıntılarının bitki kalıntılarına oranla az sayıda olması, besin üretimi ve beslenmede bitkilerin daha çok tercih edildiğini göstermektedir. VI. tabakada neredeyse bütün evler içerisinde buğday, arpa, mercimek, bezelye ve karaburçak kalıntıları tespit edilmiştir.⁷²¹

Özet olarak höyükte Neolitik Döneme ait en iyi bilinen tabaka olan Hacılar VI. tabakadan beslenme ve depolamaya ilişkin önemli veriler elde edilmiştir. Bu tabakada tahıl ve bakliyat türlerine neredeyse her ev içerisinde rastlanmıştır. Elde edilen buluntular doğrultusunda alanda tarım yapılarak elde edilen ürünün hasadının boynuz saplara takılan orak bıçakları ile yapıldığı görülmektedir. Daha sonra hasat edilen tahılın havan, havaneli, el değirmeni gibi sürtme taş aletler kullanılarak öğütüldüğü görülmektedir. Son olarak pişirilme için alanda bulunan ocak ve fırınlar kullanılmıştır.

Yerleşimde az sayıda görülen yontmataş aletlerin içerisinde çekirdek, dilgi ve yongalar bulunmaktadır. Bunlardan Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem katlarında bulunan çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış birkaç dilgi ve özellikle obsidyenden yapılmış büyük olasılıkla bir orak parçası önemli buluntular arasındadır. Geç Neolitik ve Kalkolitik Dönem tabakalarında çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış yontmataş aletler içerisinde yonga, uç, dilgi ve orak dilgisi örnekleri mevcuttur. Ayrıca bu orak dilgilerinin üzerine takıldığı boynuz orak örnekleri de VI. tabakasında bulunan tarıma

⁷¹⁹ Mellaart 1970a, 5-9.

⁷²⁰ Mellaart 1970a, 5.

⁷²¹ Mellaart 1970a, 8.

dair bilgi vermesi açısından önemli bir buluntu grubudur.⁷²² Bu tabakada toplam 10 adet boynuz orak bulunmuştur.⁷²³

5.2.3.2. Depolama

Höyükte en kapsamlı araştırılmış tabaka Geç Neolitik Döneme tarihlendirilen VI. tabakadır. Depolamaya dair kalıntılarda bu tabakadan gelmektedir. Söz konusu tabakada bakliyat ve tahıl ürünlerinin kutularda depolandığı tespit edilmiştir. Buna örnek olarak 6, 7, 4 ve 3 numaralı yapılar verilebilir. Bu yapılarda depolama kutuları duvar kenarına sıralanmıştır. Depolama kutularının evlerin dışındaki mutfaklara da yerleştirildiği görülmüştür. Genel olarak tek parça, dikdörtgen ya da kare formu üretilmişlerdir. Bunların ahşaptan yapılmış kapakları olduğu önerilmektedir.⁷²⁴

Herhangi bir depolama kabı tespit edilmemiştir.

Toplanan tarımsal ürünün ise Göller Bölgesinde başka Neolitik Dönem yerleşmelerinde de görüldüğü üzere kilden yapılmış dörtgen biçimli kutularda saklandığı ya da izlerine rastlanan torba ve sepetlerde depolandığı öne sürülmüştür.⁷²⁵

5.2.3.3. Hazırlama

Hacılar'da bulunan avlu ya da açık alan olarak tanımlanabilecek, ortak kullanılan, yiyecek hazırlığı ve diğer işlerin de yapıldığı alanlar mevcuttur. Bu alanlarda bugünkü tabiriyle işlik ve mutfak olarak kullanıldığı düşünülen küçük odalar da bulunmaktadır. Buralarda depolama kutuları, ocak, fırınlar, havan ve öğütme taşları tespit edilmiştir. Bu alanlar yerleşimde Neolitik Dönemin başından itibaren görülmektedir.⁷²⁶

Akeramik dönem tabakalarından itibaren fırın ve ocak kalıntılarına rastlanmıştır. Geç Neolitik Dönem VI'e bakıldığında genel olarak fırınların yapıların içinde giriş kapısının karşısındaki duvarın önüne yapıldığı görülmektedir. Bu tabakada tespit edilen

⁷²² Mellaart 1970a, 6, 153-154.

⁷²³ Mellaart 1970a, 161.

⁷²⁴ Mellaart 1970a, 15.

⁷²⁵ Mellaart 1970a, 9.

⁷²⁶ Mellaart 1970a, 15-16.

fırınlardan kubbeli olan biri dışında, düz tavan ya da üstü açık fırınlar kullanıldığı gözlemlenmiştir. Aynı tabakada bulunan ocaklar dikdörtgen planlıdır. Çevrelerine ateşin dağılmasını önlemek ve külleri içeride tutmak için yuvarlak bordür yapılmıştır. Genellikle fırın ve ocaklara bağlı küçük seki veya platform gibi öğeler bulunmuştur. Ayrıca fırın ve ocaklara ek olarak yerleşimde kilden ateş kutuları da bulunmuştur.⁷²⁷

Çok sayıda havan, el değirmeni gibi öğütme amaçlı kullanılan sürtmetaş aletlere rastlanmıştır. Tahıl öğütmede kullanılan kumtaşı ve kayaçlardan yapılan bu aletlerden kopan parçalar, Hacılar'da bulunan iskeletlerin dişlerinde de kırıklara neden olmuştur.⁷²⁸

5.2.3.4.Hazırlama ve Tüketme

Yerleşimde Mellaart'ın kazı yaptığı en erken tabakalarda çanak çömleklere rastlanmamıştır. Geç Neolitik Dönem tabakalarında ise çanak çömlek üretimi yaygındır ve üretim kalitelidir. Genel olarak Geç Neolitik Dönem tabakalarında kâse, çanak ve çömlek formları görülmektedir. Daha çok küçük boyutlu kaplar üretilmiştir.⁷²⁹

Pişmiş toprak çanak çömleklerin yanı sıra mermer kaplara, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yapı katında ve Geç Neolitik Dönem VI. tabakada çok yaygın olmamakla birlikte rastlanmıştır. Bu arada bulunan tabakalar içerisinde taş kap bulunmamıştır. VI. tabakada bulunan beyaz mermerden yapılmış kâselerin 11,5 cm'den 40 cm'e kadar çapı olan örnekleri vardır.⁷³⁰

Ayrıca yerleşimde özellikle VI, II ve I. tabakalarda sepet izleri görülmektedir.⁷³¹

5.3.HÖYÜCEK

5.3.1.Genel Bilgi

5.3.1.1.Konum

⁷²⁷ Mellaart 1970a, 14.

⁷²⁸ Mellaart 1970a, 161.

⁷²⁹ Mellaart 1970a, 102-106.

⁷³⁰ Mellaart 1970a, 149-150.

⁷³¹ Mellaart 1970a, 165.

Höyücek, Burdur ilinin 30 km güneyinde bulunan Bucak ilçesinin 4 km batısında yer almaktadır.⁷³² Alçak tepelerle çevrelenmiş, denizden yaklaşık 870 m yükseklikte yer alan Bucak düzlüğü olarak adlandırılan ovanın, kuzey kesiminde konumlanan höyükteki kültürel dolguların ova seviyesinden 4 m aşağıya gittiği anlaşılmıştır. Höyüğün toplam yüksekliği yaklaşık 7,5 m olarak hesaplanmıştır.⁷³³

5.3.1.2.Araştırma Tarihçesi

Höyükte kazılar 1989-1992 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nden Refik Duru ve Gülsün Umurtak'ın başkanlığında Burdur Müzesiyle ortak olarak yürütülmüştür. Bu höyükteki kazılara, Höyücek'te Kuruçay Höyük çanak çömleğinden farklı ve daha eski görünen malzemeye rastlanması sonucu, bölgede Neolitik Dönemin erken evrelerine ışık tutabileceği düşüncesiyle başlanmıştır.⁷³⁴

5.3.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme

Höyüğün stratigrafisi oluşturulurken tabakalara numara vermek yerine mimari özelliklere göre tanım yapan başlıklar tercih edilmiştir. Buna göre ana toprağın üzerinde yer alan en eski tabaka “Erken Yerleşmeler Dönemi” olarak adlandırılmış ve Erken Neolitik Döneme tarihlendirilmiştir. Bu yapı katının üzerinde ise “Tapınak Dönemi” olarak belirlenmiş, yine Erken Neolitik Döneme ait başka bir yerleşim katı bulunmaktadır. Bunu takip eden “Kutsal Alanlar Dönemi” ise Geç Neolitik Döneme tarihlendirilmiştir. En üst yapı katı ise “Karışık Birikim” olarak tanımlanmış, Erken Kalkolitik Dönem ve sonrasına ait tabakadır.⁷³⁵

Erken Yerleşimler Dönemi olarak isimlendirilmiş, yaklaşık olarak 4 m kalınlıkta, Erken Neolitik Döneme tarihlendirilen höyüğün en eski tabakasında mimari kalıntı bulunmamıştır. Bu yüzden ev yapımında organik bir malzeme olan ahşabın kullanıldığı öne sürülmüştür.⁷³⁶ Üç farklı evreye ayrılan bu en erken yapıkatından gelen radyokarbon sonucu yoktur. Fakat Duru'ya göre bir üst yapıkatının yaklaşık MÖ

⁷³² Duru 1990, 87; Duru ve Umurtak 2005b, 1; Duru 2008a, 15.

⁷³³ Duru 2008a, 15.

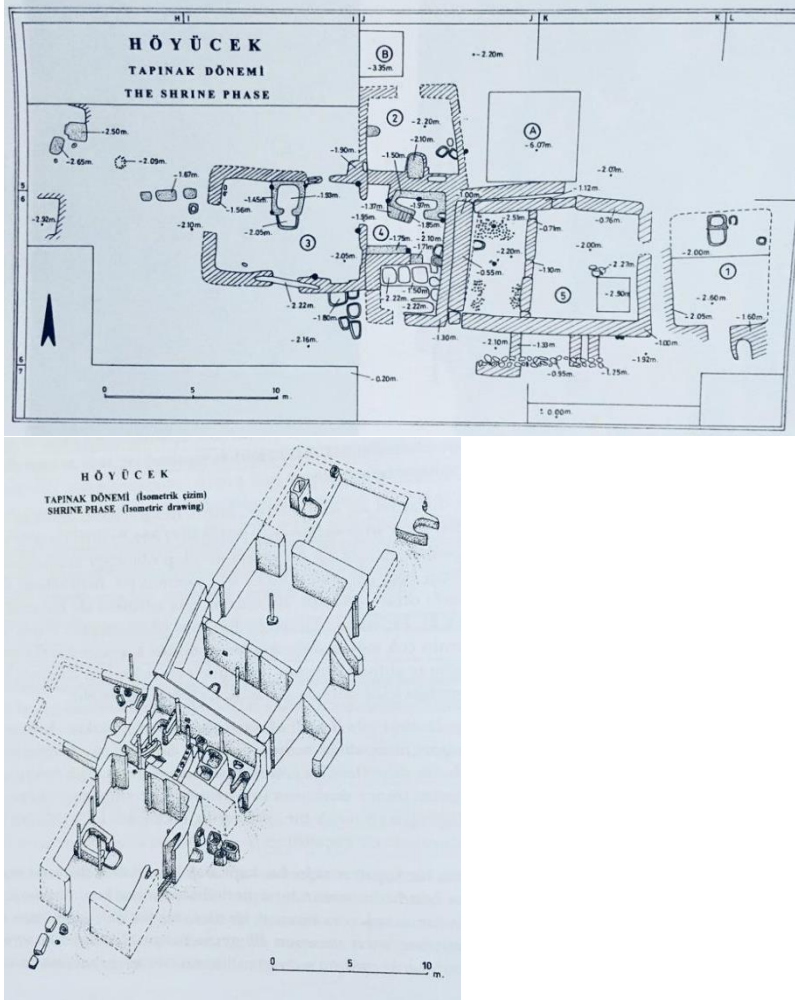
⁷³⁴ Duru 1990, 87.

⁷³⁵ Duru ve Umurtak 2005b, 5; Duru 2008, 15.

⁷³⁶ Duru 1993, 98; Duru ve Umurtak 2005b, 6-7; Duru 2007, 338; Duru 2008a, 16; Duru 2012, 8.

6500'lere tarihlendirilmesi, kalın bir birikime sahip bu tabakanın en alt evresinin MÖ 7000'lere kadar gidebileceğini göstermektedir.⁷³⁷

Tapınak Dönemi kerpiçten inşa edilmiş bir mimariye sahiptir. Bu yapıların içerisinde ele geçen buluntuların niteliğine dayanarak böyle bir isimlendirme yapılmıştır. Yerleşme MÖ 6500 ile MÖ 6000'e kadar birkaç yüzyıl boyunca iskân görmüştür.⁷³⁸ Bu tabakada yer alan beş yapının tek bir tapınak kompleksi oluşturduğu önerilmiş ve yerleşmede konut yapılarının olmaması bu tabakanın normal bir köy olmadığı şeklinde yorumlanmıştır.⁷³⁹ Yoğun bir yangın geçirdiği gözlenen bu tabakada kazılar sırasında çok sayıda *in situ* arkeolojik malzeme korunmuştur.⁷⁴⁰ (Şekil 86)

⁷³⁷ Duru 2008a, 16, 145.

⁷³⁸ Duru 2008a, 16, 145.

⁷³⁹ Duru 1993, 99.

⁷⁴⁰ Duru ve Umurtak 2005b, 147; Duru 2007, 339; Duru 2012, 10.

Şekil 86: Höyücek Tapınak Dönemi yapıkatının planları (Duru ve Umurtak 2005b, levha 7, 10).

Kutsal Alanlar Dönemi olarak tanımlanan tabakada herhangi bir mimari kalıntı bulunmamıştır. Geç Neolitik Döneme yaklaşık MÖ 5900-5700'e tarihlenen bu tabakalarda çok sayıda figürün ve diğer özel küçük buluntuların yer aldığı sıvalı alanlar kazılmıştır. Dolayısıyla Tapınak Dönemi'ni takip eden tabakada alanın törensel niteliğini korumaya devam ettiği önerilmektedir.⁷⁴¹

Höyüğün en üst tabakası Erken Kalkolitik'ten (yaklaşık MÖ 5600) başlayan ve daha geç dönemlere ait buluntuları barındıran karışık bir dolgudan oluşmaktadır. Bu yüzden "Karışık Birikim" adı verilmiştir.⁷⁴²

5.3.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler

5.3.2.1.Depolama Unsurları

Tapınak Dönemi yapı katında, mekânların iç ve dış kısımlarında, farklı boyutlarda, boyutlarına göre kullanım amaçlarının değiştiği düşünülen; fakat besin depolamak için de kullanılan, dikdörtgen formlu, kil levhaların birleştirilmesiyle oluşturulmuş çok sayıda kutu ortaya çıkarılmıştır.⁷⁴³

Bu kutulardan bir tanesi 1 nolu yapının içinde yer alan fırının yanında bulunmuştur. Kil kullanılarak ya da ortasına kamış koyularak kille sıvanmış levhalardan oluşan söz konusu küçük kutu örneği 3-4 cm kalınlığında ve 25-30 cm yüksekliğindedir.⁷⁴⁴ (Şekil 87) Buna ek olarak 4 numaralı mekânın içerisinde üç adet küçük boyutlu kutuya rastlanmıştır.⁷⁴⁵ (Şekil 88, 89)

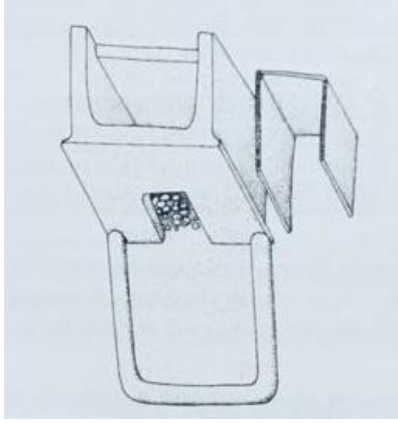
⁷⁴¹ Duru 1991, 155; Duru ve Umurtak 2005b, 19, 145; Duru 2008a, 16.

⁷⁴² Duru 1993, 99; Duru 2008, 16; Duru ve Umurtak 2005b, 24, 145; Duru 2007, 340; Duru 2012, 10.

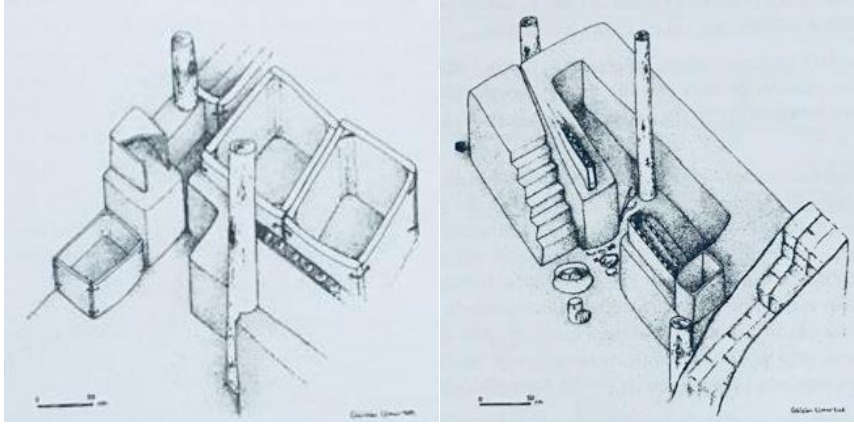
⁷⁴³ Duru ve Umurtak 2005b, 15.

⁷⁴⁴ Duru ve Umurtak 2005b, 15.

⁷⁴⁵ Duru ve Umurtak 2005b, 15.

Şekil 87: Höyücek Tapınak Dönemi yapıkatı 1. odanın içerisinde bulunan fırın ve yanındaki küçük kutu (Duru ve Umurtak 2005b, 14).

Şekil 88: Höyücek Tapınak Dönemi tabakası içerisinde yer alan 4 numaralı yapının farklı bölümlerinde bulunan kutular (Duru ve Umurtak 2005b, 12-13).

Şekil 89: Höyücek Tapınak Dönemi 4 numaralı yapıda bulunan kutular (Duru ve Umurtak 2005b, levha 16/2).

2 numaralı mekânın ortasında üç adet kilden yapılmış kutu kalıntısı bulunmuştur.⁷⁴⁶

3 numaralı mekânın doğuda yer alan duvarının iç kısmında kilden yapılmış levhalardan oluşan kutular ve buradan 4 numaralı mekâna geçişte beş adet mermer kap saptanmıştır. Ayrıca içerisinde tahıl olduğu tespit edilen iki adet kutu ve tabandan biraz yükseltilerek yapılmış ateş yakma yeri yapının dışında, güney kısmındaki boş alanda bulunmuştur.⁷⁴⁷ (Şekil 90)

Şekil 90: Höyücek'te kutu içerisinde bulunan yanmış tahıl örnekleri ve güney kısımda yer alan boş alan (Duru ve Umurtak 2005b, levha 24).

Buna ek olarak 3 numaralı mekânın batısında yer alan bağımsız üç duvarla ilişkili ve havan, el değirmeni, ezgi taşı gibi buluntuların yer almasından dolayı ışlık olduğu düşünülen bir alanda, çok sayıda kilden yapılmış levhalardan kutu bulunmuştur.⁷⁴⁸

Bu yapı katındaki 4 numaralı mekânın içerisinde yer alan küçük odada toplam üç adet kil levhalardan oluşan kutu bulunmuştur. Bunlardan yükselti üzerinde yer alan kutu içerisinde bir adet taştan keski ve odanın tabanında bulunan kutu içerisinde de yanmış tahıl kalıntıları tespit edilmiştir.⁷⁴⁹ (Şekil 88, 89)

Genel olarak Höyücek'te bulunan kutuların levhalarının ortalama boyutları 20x25 cm, 30x45 cm, 65x55 cm ve 80x70 cm'dir. Buna göre küçük, orta ve büyük

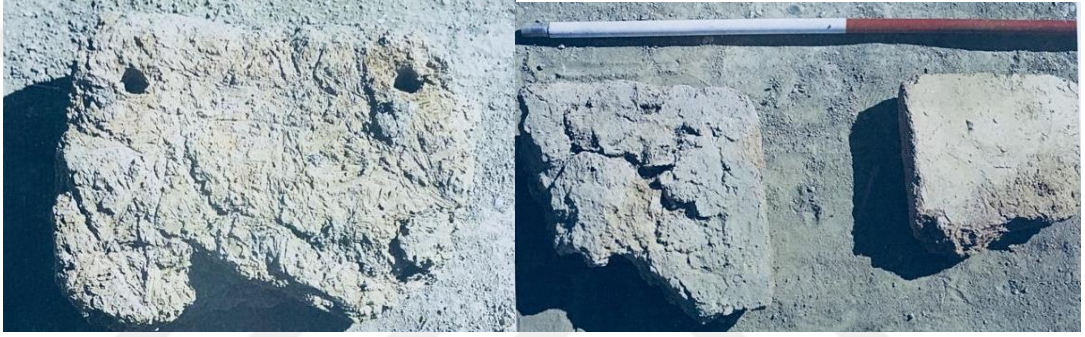
⁷⁴⁶ Duru ve Umurtak 2005b, 9.

⁷⁴⁷ Duru ve Umurtak 2005b, 10.

⁷⁴⁸ Duru ve Umurtak 2005b, 10.

⁷⁴⁹ Duru ve Umurtak 2005b, 12.

olmak üzere boyutlarına göre ayrılmışlardır. Kalınlıkları 3 ile 10 cm arasında değişmektedir. Kutular söz konusu kil levhaların birleştirilmesiyle oluşturulmuş depolama amaçlı kullanılan öğelerdir.⁷⁵⁰ Kutu ve kutudan daha büyük depolama unsurları olan ambarları oluşturan levhalar, kilin kalıp içerisine dökülmesi ile yapılmış ve daha sonra istenilen yerde üzerlerine açılan deliklerden bağlanıp birleştirilerek inşa edilmiştir. Kullanmadan önce son aşama, levhaların birleşim yerlerinin kil ile sıvanmasıdır.⁷⁵¹ Kutuların üstünü kapatmak için, büyük boyutlu ambarlarda ahşap malzeme kullanılırken, diğerlerinde kil levhalar tercih edilmiştir.⁷⁵² (Şekil 91)

Şekil 91: Höyücek'te bulunan kilden yapılmış levhalara örnek (Duru ve Umurtak 2005b, levha 25).

Ayrıca kutularda herhangi bir deformasyon olduğunda ek bir levha desteği yapılarak onarıldığı gözlenmiştir. Bu depolama alanlarında yiyecek kalıntılarının yanı sıra çanak çömlek ya da çeşitli objeler ele geçmiştir.⁷⁵³

Depolama amaçlı kullanılan kutulara ek olarak, kilden yapılmış küçük boyutlardaki, dört ayaklı, köşe kısımlarında delik bulunan, ağız kapak oturtmak üzere ayarlanmış bir kutu da aynı yapıkatında bulunmuştur.⁷⁵⁴

Ayrıca kutulardan daha büyük depolama birimi olarak, aynı odada taban üzerinde birinin içinde küçük boyutlu masa modeli dışında başka bir buluntuya

⁷⁵⁰ Duru ve Umurtak 2005b, 15.

⁷⁵¹ Duru ve Umurtak 2005b, 15.

⁷⁵² Duru ve Umurtak 2005b, 16.

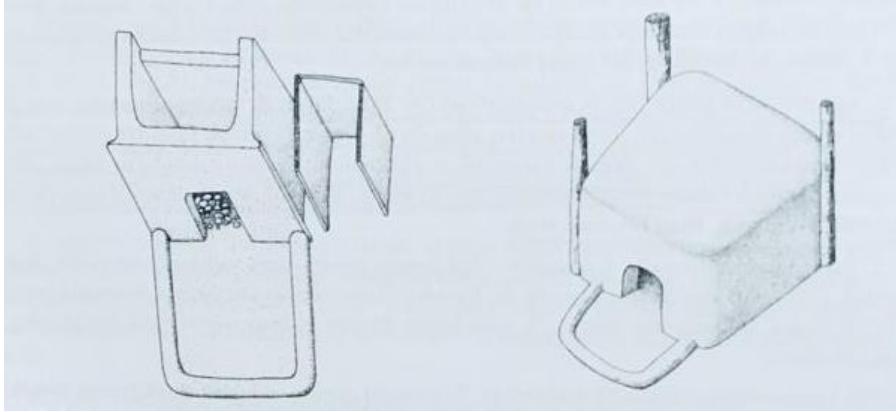
⁷⁵³ Duru ve Umurtak 2005b, 16.

⁷⁵⁴ Umurtak 2005b, 116.

rastlanmamış, iki adet ambar tespit edilmiştir.⁷⁵⁵ Buna ek olarak 4 numaralı mekânın ortasında bulunan minyatür merdivenin ön kısmında bir platform ve o platformun güneyinde biri diğerinin yanına sıralanmış üç adet ambar bozulmamış şekilde ele geçmiştir.⁷⁵⁶

5.3.2.2.Fırın ve Ocaklar

Tapınak Dönemi olarak adlandırılan yapıkatında korunmuş halde iki fırın tespit edilmiştir.⁷⁵⁷ (Şekil 92) Bunlardan birincisi 1 numaralı mekânın kuzeyinde duvar olması gereken alanda, konumlandırılmış olan dikdörtgen formlu, tabanı 95x75 cm, yüksekliği 65 cm olan fırındır. (Şekil 93) Fırının yan yüzlerine göre daha geniş yapılmış, sıvanıp perdahlanmış ön kısmından uzanan, yarım daire şeklinde dışı yuvarlatılarak yükseltilmiş bir yalak bulunmaktadır ve tabanı çakıl taşı ile kaplanmıştır. Fırının hemen yanında bir kutu ve ön kısmında bulunan yalağın solunda *in situ* büyük boyutlu bir ezgi taşı ve bunun altında çok sayıda yanmış buğday tanesi ele geçmiştir.⁷⁵⁸ (Şekil 94) Ayrıca bu fırının 1 numaralı yapı ile bağlantılı mı olduğu ya da yapıdan sonra mı yapıldığı konusunda kesin bir görüş yoktur.⁷⁵⁹

Şekil 92: Höyücek Tapınak Dönemi yapıkatından korunmuş durumda iki adet fırın örneği (Duru ve Umurtak 2005b, 14).

⁷⁵⁵ Duru ve Umurtak 2005b, 12.

⁷⁵⁶ Duru 1991, 156; Duru ve Umurtak 2005b, 12.

⁷⁵⁷ Duru ve Umurtak 2005b, 14.

⁷⁵⁸ Duru ve Umurtak 2005b, 14-15.

⁷⁵⁹ Duru ve Umurtak 2005b, 9.

Şekil 93: Tapınak Dönemi 1 numaralı yapıda bulunan fırın (Duru ve Umurtak 2005b, levha 9).

Şekil 94: Höyücek 1 numaralı yapı içerisindeki fırın ve yanındaki ezgi taşı (Duru ve Umurtak 2005b, levha 26).

İkinci ise 3 numaralı mekân içerisinde bulunan, tepesi dışında oldukça iyi korunmuş, önünde yuvarlatılarak yükseltilmiş bir yalak bulunan, yüksekliği 47 cm, dörtgen ve büyük fırındır. Ayrıca fırının üç tarafında tavana doğru yükselen ahşap dikmeler bulunmuş ve fırının içerisinde yoğun miktarda *in situ* çanak çömleğe rastlanmıştır.⁷⁶⁰ (Şekil 95)

⁷⁶⁰ Duru ve Umurtak 2005b, 10, 15.

Şekil 95: Höyücek'ten 3 numaralı yapı içerisindeki fırın (Duru ve Umurtak 2005b, levha 26).

Aynı yapı katında başka bir pişirme alanı, 2 numaralı mekânın güneyde yer alan duvarının orta kısmında, duvarın içerisine doğru giden dış hatları yuvarlatılarak yükseltilmiş dikdörtgen bir ocaktır.⁷⁶¹ (Şekil 96)

Şekil 96: Höyücek'te yer alan 2 numaralı yapının fırını (Duru ve Umurtak 2005b, 9, levha 14).

Kenarları içe doğru yapılmış başka bir ocak 3 numaralı mekânın güneyde yer alan duvarının dış kısmına bitişik halde yapılmıştır.⁷⁶²

Tapınak Dönemine ait yapıkatında yer alan 5 numaralı mekân içinde yuvarlak formu bir ocak bulunmuştur.⁷⁶³

⁷⁶¹ Duru ve Umurtak 2005b, 9, 14.

⁷⁶² Duru ve Umurtak 2005b, 14.

Aynı tabakada 2. yapının içerisinde ve 3.'nün güneyindeki boş alanda, toplam 2 adet, ateş yakmak için kullanılmış, 10-15 cm arasında yüksekliğe sahip kil levhalardan oluşan kutular da bu bölüm içerisine dâhil edilebilir.⁷⁶⁴

5.3.2.3.Çanak Çömlek

Höyücek'te kazılar sırasında her bir tabaka içerisinde bulunan çanak çömlek parçaları arasından önemli olanlar seçilmiş ve hamurun niteliği, renk gibi özellikleri, kabın yüzeyinde yapılan işlemler, fırınlama gibi uygulamalardan yola çıkarak mal gruplarına ve biçimsel özelliklerine göre tiplere ayrılarak Gülsün Umurtak tarafından çalışılmıştır. Bu çalışma sonucunda dokuz adet farklı mal grubu belirlenmiştir.⁷⁶⁵

Buna ek olarak çanak çömleklerin kulp, tutamak, dip gibi kısımları ve bezemeleri incelenmiştir. Bu çalışmalar sonucunda diğer yerleşmelerle tipolojik bir karşılaştırma yapılmıştır.⁷⁶⁶ Fakat çalışmada bu verilerden hareketle kapların kullanım amaçlarına dair bir yorum yapılmamıştır.

Erken Yerleşmeler Dönemi olarak adlandırılmış alanın en eski evresi olan Erken Neolitik Döneme tarihlendirilen yapı katının 3. yani ilk evresinden itibaren çanak çömlek buluntuları ortaya çıkmıştır.⁷⁶⁷ Bunlar form açısından genel olarak, düz dudaklı, ince kenarlı, geniş ve derin gövdeli çanaklardır.⁷⁶⁸ Bu kaplar kulpsuz yapılmışlardır ve öncesinde kullanılan ahşap kapların taklidi oldukları düşünülmektedir. Höyücek 'in en eski tabakası olmasına rağmen bölgedeki aynı döneme ait benzer buluntularla karşılaştırıldığında çanak çömlek üretiminin ilk zamanlarına göre, yapılış yöntemi açısından daha nitelikli olduğu belirtilmiştir.⁷⁶⁹

⁷⁶³ Duru ve Umurtak 2005b, 13.

⁷⁶⁴ Duru ve Umurtak 2005b, 15.

⁷⁶⁵ Umurtak 2005a, 28-33.

⁷⁶⁶ Duru ve Umurtak 2005b, 27.

⁷⁶⁷ Umurtak 2005a, 39.

⁷⁶⁸ Umurtak 2005a, 45-46.

⁷⁶⁹ Umurtak 2005a, 53.

Genel anlamda Erken Yerleşmeler Dönemi tabakalarından, eskiden yeniye doğru gidildikçe, daha çeşitli formlar kullanılmaya başlanmış, çanak çömleklerin kalitesi artmıştır.⁷⁷⁰

Erken Neolitik Dönem tabakası Tapınak Dönemine gelindiğinde, Erken Yerleşmeler Dönemine ait çanak çömlekçiliğin ara vermeden, yeni mal gruplarının da eklendiği, yapım tekniğinin gelişerek devam ettiği gözlenmiştir.⁷⁷¹ Bu dönem içerisinde formların geliştiği, astar, açık gibi uygulamalar ve pişirme tekniklerinde ustalaşıldığı dikkati çekmektedir.⁷⁷² Dönemin kaplarına çeşitli tutamak ve kulplar eklenmiştir. Ayrıca çok sayıda olmasa da bezeme yapılmış örnekler ve şematik insan, hayvan başı şeklinde kabartmalara genel olarak kapların ağız ve karın bölümlerinde rastlanmaktadır.⁷⁷³

Bu dönemin sonrasında gelen Kutsal Alanlar Dönemi başlamadan önce çanak çömlek buluntularından yola çıkılarak alanın bir süre kullanılmadığı düşünülmektedir. Bu dönemle birlikte alanda yerleşim olmaması ve sadece kutsal bir alan olarak kullanılması, bundan dolayı çevre yerleşmelerden buraya gelinmesi sonucu dışarıyla ilişkiler gelişmiştir. Bu gelişmeyle birlikte Höyücek'in çanak çömlek yapımına yeni uygulamaların eklendiği ve yeni mal türlerinin ortaya çıktığı görülmektedir.⁷⁷⁴ Bu evre figürün ve idol gibi buluntular açısından oldukça zengin olmasına rağmen, çanak çömlek kalıntılarında bu durum geçerli değildir.⁷⁷⁵

Genel olarak Höyücek'in, yaklaşık MÖ 7000'den başlayıp, MÖ 5700'e kadar süren bütün Neolitik Dönem tabakaları içerisinde ele geçen çanak çömlek kalıntılarına bakıldığında, bu uzun dönem boyunca yemek pişirme amaçlı kullanılan, kaba şekilde yapılmış çanak çömleğe veya büyük boyutlu depolama amaçlı kullanılan kaplara

⁷⁷⁰ Umurtak 2005a, 53.

⁷⁷¹ Umurtak 2005a, 65-66, 89.

⁷⁷² Umurtak 2005a, 66.

⁷⁷³ Umurtak 2005a, 66.

⁷⁷⁴ Umurtak 2005a, 89.

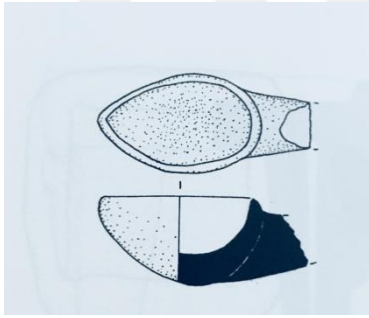
⁷⁷⁵ Umurtak 2005a, 89.

rastlanmamıştır. Aynı durum yakın çevredeki Kuruçay ve Bademağacı yerleşmeleri içinde geçerlidir.⁷⁷⁶

Höyücek'in özellikle Erken Yerleşmeler Dönemi ve Tapınak Dönemi çanak çömlek buluntularının Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi, Yunanistan ve İç Anadolu Bölgesinde bulunan yerleşimlerle, benzerlikler taşıdığı ortaya çıkmıştır.⁷⁷⁷

5.3.2.4.Kil Buluntular

Tapınak Dönemi yapı katında pişmiş topraktan yapılmış, ön tarafı sıvıyı akıtmak amacıyla küçültülmüş olan kepçe bulunmuştur. Bu tarz örneklerle Kuruçay Höyük ve Bademağacı gibi bölgede bulunan yerleşmelerde de rastlanmıştır.⁷⁷⁸ (Şekil 97)

Şekil 97: Höyücek Tapınak Dönemi yapıkatında pişmiş topraktan yapılmış, ön tarafı sıvıyı akıtmak amacıyla küçültülmüş olan kepçe (Duru ve Umurtak 2005b, levha 135).

Aynı tabakada 1 numaralı yapı içerisinde çok sayıda fırınlanmış sapan tanesi bulunmuştur.⁷⁷⁹

5.3.2.5.Taş Buluntular

Tapınak Dönemi katında bulunan 3 numaralı mekânın doğusunda yer alan duvardan 4 numaralı mekâna geçişte beş adet büyük mermer kap saptanmıştır.⁷⁸⁰ (Şekil 98)

⁷⁷⁶ Umurtak 2005a, 89.

⁷⁷⁷ Umurtak 2005b, 90-91.

⁷⁷⁸ Umurtak 2005b, 113.

⁷⁷⁹ Umurtak 2005b, 112.

⁷⁸⁰ Duru ve Umurtak 2005b, 10.

Şekil 98: Höyücek'te 3 numaralı yapıdan 4 numaralı yapıya geçişte bulunmuş mermer kap (Duru ve Umurtak 2005b, levha 12/2).

Aynı mekânın batısında burası ile bağlantılı, ele geçen buluntulardan dolayı işlik olarak tanımlanmış alanda iç içe geçmiş mermerden kaplar bulunmuştur.⁷⁸¹ Buna ek olarak aynı alanda üzerinde hayvan başı betimlenmiş iki kepçenin mermerden üretildiği görülmüştür.⁷⁸² (Şekil 99)

Şekil 99: Höyücek Tapınak Dönemi yapıkasında bulunan mermerden yapılmış kaplar ve kepçeler (Duru ve Umurtak 2005b, levha 180).

⁷⁸¹ Duru ve Umurtak 2005b, 10-11.

⁷⁸² Duru ve Umurtak 2005b, 10.

Aynı yapı evresinde 4 numaralı mekânın içinde bulunan çok sayıda arkeolojik buluntudan biri merdivenin önünde bulunan taban üzerinde mermerden yapılmış kaptır. Kabin içerisinde pişmiş topraktan kâse, taştan yapılmış keski bulunmuş ve kabin yakınında çizme şeklinde *in situ* bir kap ortaya çıkarılmıştır.⁷⁸³

Höyücek Tapınak Dönemi yapıkatında yoğun olarak bulunan mermer kaplar genel olarak profili S kıvrımlı çanak formu ile benzerlik göstermektedir. Bu kaplar Hacılar ve Höyücek yerleşimleri dışında bölgede yaygın değildir.⁷⁸⁴

5.3.2.6.Yontmataş Endüstrisi

Höyücek kazısında ortaya çıkarılan yontmataş kalıntıları Nur Balkan Atlı tarafından çalışılmıştır. Höyücek'te en üst tabaka olan Karışık Birim haricinde diğer tabakalarda yontmataş aletler bulunmuştur.⁷⁸⁵ Höyüğün en eski tabakası Erken Yerleşmeler Dönemi olarak tanımlanmış, Erken Neolitik Döneme tarihlendirilen yapıkatında 166 adet, daha sonra gelen Tapınak Dönemi yapıkatında 1684 adet ve onun üzerinde yer alan Kutsal Alanlar Dönemi Geç Neolitik Dönem tabakasında ise 1531 adet yontmataş alet parçası tespit edilmiştir. Bunların %89,8'i çakmaktaşıdan üretilmiştir. Geri kalan örneklerin obsidyen olduğu belirtilmiştir.⁷⁸⁶

Höyücek'teki yontmataş aletler tipolojik ve teknolojik olarak analiz edilmiştir. Bu araştırmaya dayanarak veriler doğrultusunda yerleşmenin hem kendi içerisinde yapı katları arasında farklılıklar ve benzerlikler, hem de çevre yerleşimlerle ilişkiler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.⁷⁸⁷

Höyücek'in bütün tabakalarından elde edilen yontmataş aletleri genel olarak değerlendirildiğinde, tabakalar ve dönemler arasında bir farklılık olmadığı ve aynı geleneğin sürdüğü gözlenmiştir.⁷⁸⁸ Höyücek yontmataş alet teknolojisi standart

⁷⁸³ Duru ve Umurtak 2005b, 12.

⁷⁸⁴ Umurtak 2005b, 127.

⁷⁸⁵ Balkan Atlı 2005, 130.

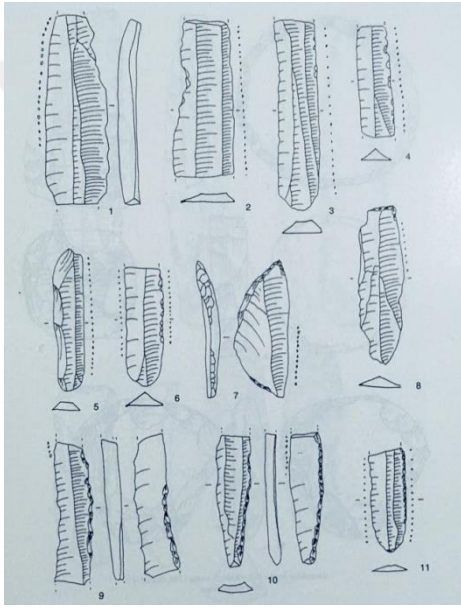
⁷⁸⁶ Balkan Atlı 2005, 130.

⁷⁸⁷ Balkan Atlı 2005, 130.

⁷⁸⁸ Balkan Atlı 2005, 136.

boyutlarda çok sayıda dilgi üretiminden oluşmaktadır. Fakat bu yoğun üretimin amacı tespit edilememiştir.⁷⁸⁹

Genel olarak üretilen çakmaktaşı aletlere bakıldığında ise çok sayıda dilgi dışında yoğun olarak bulunan orak dilgileri ve kazıyıcılar sayılabilir. Aletlerin %17,5'ini oluşturduğu belirtilen oraklar için her tür dilginin kullanıldığı önerilmektedir. Ayrıca ürün hasadı için kullanılmış olabileceği düşünülen bir yonga vardır.⁷⁹⁰ (şekil 100)

Şekil 100: Höyücek'ten orak dilgisi örnekleri (Duru ve Umurtak 2005b, levha 195).

Buna ek olarak birkaç adet olmak üzere oldukça az sayıda ok veya mızrak ucu, disk, keski ve vurgaç örneğine rastlanmıştır.⁷⁹¹

Diğer bir hammadde grubu olan obsidyenler ise yerleşmeye muhtemelen yarı işlenmiş ürünler olarak getirilmektedir. Obsidyen ile çakmaktaşı aletler yapım

⁷⁸⁹ Balkan Atlı 2005, 133, 137.

⁷⁹⁰ Balkan Atlı 2005, 133.

⁷⁹¹ Balkan Atlı 2005, 133.

teknolojisi bakımından benzerdir.⁷⁹² Bunlar içerisinde alet olarak tanımlanan bir adet kazıyıcı, bir delici ve düzeltili dilgiler olmak üzere oldukça az sayıda buluntu vardır.⁷⁹³

5.3.2.7.Sürtmetaş Endüstrisi

Tapınak Dönemi yapıkatındaki 3 numaralı mekânın batı kesiminde bulunan, yine burayla bağlantılı bir işlik olabileceği düşünülen alanda, üç adet alçak ve birbirine bağlı olmayan duvarlar ile birlikte *in situ* el değirmeni, havan, ezgi taşı bulunmuş ve ateş yakma yeri tespit edilmiştir.⁷⁹⁴ (Şekil 101) Bunun dışında yapıların tabanları üzerinde ve yıkıntıda çok miktarda havan taşı ve havaneli bulunmuştur.⁷⁹⁵

Şekil 101: Höyücek Tapınak Dönemi 3 numaralı mekânın batı kesiminde bulunan, yine burayla bağlantılı işlikte, üç adet alçak ve birbirine bağlı olmayan duvarlar ile birlikte *in situ* el değirmeni, havan, ezgi taşı (Duru ve Umurtak 2005b, levha 13).

Sürtmetaş aletler genel olarak değerlendirildiğinde, Tapınak Döneminde bulunmuş, daha çok kireç taşından üretilmiş, vurma kısmında bombe bulunan havanelleri ve merkezi içe doğru çukurlaşmış, bir kısmı tabana monte edilerek kullanıldığı düşünülen havanlar bu dönem yapıları ve işlik alanında oldukça fazla sayıda ele geçmiştir.⁷⁹⁶ Tahılları parçalama ve öğütme amaçlı kullanılan bu öğeler de yıpranmış durumdadır ve genel olarak kireç taşından yapılmış olsa da içlerinde bazalttan yapılmış örnekler de vardır. İki parçadan oluşan bu buluntularda, daha iri olan

⁷⁹² Balkan Atlı 2005, 135.

⁷⁹³ Balkan Atlı 2005, 136.

⁷⁹⁴ Duru ve Umurtak 2005b, 9.

⁷⁹⁵ Duru ve Umurtak 2005b, 16.

⁷⁹⁶ Umurtak 2005b, 126.

parça, tabana gömülerek yerleştirilmiş ve daha küçük boyutlu parçalar ise büyüğün üstünde hareket ettirilerek kullanılmıştır.⁷⁹⁷ (Şekil 102)

Şekil 102: Höyücek Tapınak Dönemi yapıkatında bulunmuş sürtmetaş aletler (Duru ve Umurtak 2005b, levha 179/1).

5.3.2.8. Hayvan Kalıntıları

Höyücek'te bütün tabakalardan 477 tanesi tanımlanabilmiş, sağlam halde toplam 626 adet hayvan kalıntısı el ile toplanmış ve B. De Cupere tarafından çalışılmıştır.⁷⁹⁸ Toplanan 626 adet hayvan kalıntısının tabakalara göre sayısı şu şekildedir: 95 adet Kutsal Alanlar Dönemi, 53 adet Tapınak Dönemi, 169 adet Karışık Birikim ve 309 adet Erken Yerleşmeler Dönemi.⁷⁹⁹

Yukarıda bahsedilen hayvan kalıntıları yumuşakça kavkısı ve memelilere ait parçalardan oluşmaktadır.⁸⁰⁰ Tür çeşitliliği fazla değildir.⁸⁰¹

Yumuşakçalara bakıldığında, iki adet yumuşakça kavkısı, karışık birikimin içinden bulunmuştur. Birincisi fosilleşmiş bir *Strombus bubonius* olarak bilinen Akdeniz'de yaşayan bir türdür. Diğeri ise kalın kabuklu, Kızıldeniz'de yaşayan, *Conus* ya da *Conus litteratus* olarak tanımlanmıştır.⁸⁰²

Höyükte bulunmuş kemik kalıntılarının ait olduğu yabani ve evcil memeli türleri, tavşan (*Lepus capensis*), kızıl tilki (*Vulpes vulpes*), boz ayı (*Ursus arctos*), tek

⁷⁹⁷ Umurtak 2005b, 126.

⁷⁹⁸ De Cupere ve Duru 2003, 109; De Cupere 2005, 138.

⁷⁹⁹ De Cupere ve Duru 2003, 110; De Cupere 2005, 211.

⁸⁰⁰ De Cupere 2005, 139.

⁸⁰¹ De Cupere ve Duru 2003, 109.

⁸⁰² De Cupere ve Duru 2003, 109-110; De Cupere 2005, 138.

tınaklılar/atgiller (*Processus candilaris*), karaca (*Capreolus capreolus*), ala geyik (*Dama dama*), kızıl geyik (*Cervus elaphus*), köpekgiller (*Canis lupus f. familiaris*), yaban keçisi (*Capra aegagrus f. hircus*), koyun (*Ovis ammon/ovis ammon f. aries*), sığır, yaban domuzu (*Sus scrofa*) ve evcil domuz (*Sus scrofa f. domestica*)’dur.⁸⁰³

Tanımlanabilir durumda olan büyük ve orta boy kemik kalıntılarının %36,3’ünü sığır, %32,3’ünü koyun ve keçi, %12,2’sini domuz türleri oluşturur.⁸⁰⁴

Höyücek’teki bütün yerleşme tabakalarında, bulunan sığır kalıntılarının cinsiyetlere ve yaşa göre boyutlarına bakıldığında, evcil oldukları görülmüştür.⁸⁰⁵ Buna ek olarak yine tüm yerleşme katlarında evcil koyun ve keçi ile karşılaşmıştır. Son olarak domuz kalıntılarına bakıldığında evcil ya da yabani olup olmadıklarıyla ilgili tam bir sonuç elde edilememiştir.⁸⁰⁶

5.3.2.9.Bitki Kalıntıları

Tapınak Dönemi yapıları ve bu yapı katında bulunan depolama alanlarından elde edilen bitki kalıntıları Daniele Martinoli ve Mark Nesbitt tarafından çalışılmış ve yayınlanmıştır.⁸⁰⁷

Bitki kalıntılarının çalışılması için, 1, 2, 3, 4, 5, 7, 9 ve 11 olarak numaralandırılmış örnekler, tapınağın 4 numaralı yapısının güneyindeki kilden yapılmış depolama kutularının içinden alınmıştır.⁸⁰⁸ Bunlardan üçünün, 5. örnek kutuların çevresinden, 2. ve 7.’nin ise kutuların içerisinden olmak üzere tam olarak nereden alındığı bilinirken, diğer örneklerin tam yeri bilinmemektedir.⁸⁰⁹ Son olarak 6 numaralı örnek 3. yapının yan odasından, 8.’si de ışıktan ve bir örnekte Erken Yerleşmeler Dönemi yapı katından alınmıştır.⁸¹⁰ Bu örneklerin hiçbirinde suda yüzdürme yapılmamış, daha kolay ayrılması amacıyla 2 mm’den büyük, 1 mm’den büyük ve 1 mm’den küçük olmak üzere çeşitli büyüklüklerde kuru eleklerden geçirilmiştir. Meyve,

⁸⁰³ De Cupere ve Duru 2003, 109-116; De Cupere 2005, 138.

⁸⁰⁴ De Cupere ve Duru 2003, 111.

⁸⁰⁵ De Cupere ve Duru 2003, 113; De Cupere 2005, 139-140.

⁸⁰⁶ De Cupere ve Duru 2003, 111; De Cupere 2005, 139-140.

⁸⁰⁷ Martinoli ve Nesbitt 2003, 17.

⁸⁰⁸ Martinoli ve Nesbitt 2003, 18; Martinoli ve Nesbitt 2005, 140.

⁸⁰⁹ Martinoli ve Nesbitt 2003, 18.

⁸¹⁰ Martinoli ve Nesbitt 2003, 18; Martinoli ve Nesbitt 2005, 140.

tohum ve bitkilerin diğer kısımları ise mikroskop kullanılarak ve referans koleksiyonundan yararlanılarak tanımlanmıştır.⁸¹¹

Tanımlamaya ek olarak bitki kalıntılarının sayıları belirlenmiştir. Bunun sonucunda bütün tohum ve meyvelerin baskın olduğu tespit edilmiştir. Fakat bunlar içerisinde özellikle burçak, *Einkorn* ve *Emmer* buğday taneleri ile mercimek tohumu gibi türler daha yaygındır.⁸¹²

Bitki kalıntıları, *Einkorn*, kabuksuz buğday ve baklagiller olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. 4. yapıdan alınan 1 ve 4 numaralı örneklerin malzemesi oldukça benzer olduğu için aynı silodan alındıkları düşünülmektedir. Bu grup içerisinde saklanan malzemenin korunması amacıyla hala kullanılan bir yöntem olan yoğun miktarda saman içeriği, *Einkorn*'un başak halinde saklandığını düşündürmektedir. Ayrıca bu örnekler içerisinde *Einkorn* çok daha fazla olsa da yabani *Einkorn* ile evcil *Emmer* buğdayı birlikte bulunmuştur. Evcil *Emmer* ile bulunmuş olsa da toplam üç başak olan bu kalıntılar *Einkorn*'un tarıma alınmış olduğunu göstermemektedir. Bu grup içerisinde ayrıca çok sayıda *Aegilops* (keçiotu) tohumu ile saman ve *Medicago* (kaba yonca) tohumu ile meyveleri bulunmuştur.⁸¹³

Yine 4. yapıdaki kutunun yakını ve içinden alınan 5 ve 7 numaralı örnekler ise kabuksuz buğday kalıntılarıdır. Ayrıca örnekler içinde kabuksuz buğdaya karışmış, iki adet hangi buğday türüne ait olduğu anlaşılamamış saman ve az miktarda mercimek ile yabani tohum da vardır.⁸¹⁴ Özellikle 7 numaralı örnek açık şekilde kabuksuz buğdayın depolandığını göstermektedir.⁸¹⁵

Baklagil türünde 6, 9, 11 ve 13 numaralı örnek grubunda yoğun miktarda mercimek ile 2, 3 ve 10 numaralı örneklerde ise acı burçak tespit edilmiştir. Bunlardan 6 ile 9. örneklerde muhtemelen depolama sonrasında çıkan yangında karıştığı için yoğun

⁸¹¹ Martinoli ve Nesbitt 2003, 18.

⁸¹² Martinoli ve Nesbitt 2003, 18.

⁸¹³ Martinoli ve Nesbitt 2003, 19-20; Martinoli ve Nesbitt 2005, 140.

⁸¹⁴ Martinoli ve Nesbitt 2003, 24; Martinoli ve Nesbitt 2005, 141.

⁸¹⁵ Martinoli ve Nesbitt 2003, 26.

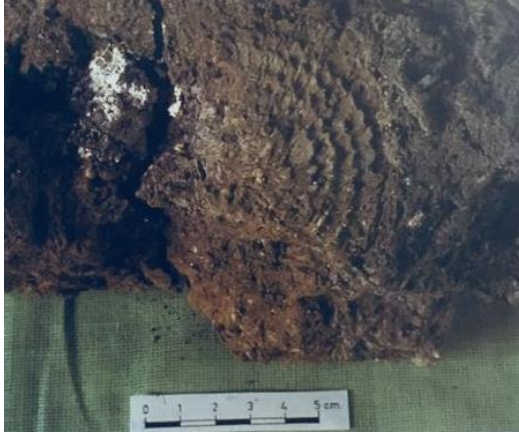
miktarda tahıl tanesi de bulunmuştur. Ayrıca az miktarda bulunan *Lathyrus* (bezelye) tanelerinin morfolojik özelliklerinden dolayı yabancı olduğu öne sürülmüştür.⁸¹⁶

Genel olarak höyükte kullanılan bitki türleri kabuksuz buğday, mercimek, burçak ve nohut tarımı yapılan ürünlerdir. Buna ek olarak *Emmer* buğdayı, çavdar, kabuksuz ve kabuklu arpanın da tarımı yapılmaktadır. Daha öncede değinilen yabancı *Einkorn* ve bezelyenin tarımının yapıp yapılmadığına dair net bir veri edinilememiştir. Son olarak toplanan çitlembik bitkisi yabaniydir.⁸¹⁷

Höyücek'te bulunan bitki kalıntıları tarım ve bitki kullanımı ile ilgili bir fikir edinilmesini sağlasa da, bu buluntulardan yola çıkarak daha kapsamlı değerlendirmeler elde edebilmek mümkün olmamıştır.⁸¹⁸

5.3.2.10.Organik Kaplar

Tapınak Dönemi 1 numaralı mekân içinde yangın geçirmesi sonucu günümüze kadar kalmış sepet izi tespit edilmiştir. Kamışın örülmesi ile üretilmiş bu sepetin çap genişliğinin yaklaşık 20 cm olduğu hesaplanmıştır.⁸¹⁹ (Şekil 103)

Şekil 103: Höyücek Tapınak Dönemi 1 numaralı yapıda bulunmuş sepet izi (Duru ve Umurtak 2005b, levha 179/2).

⁸¹⁶ Martinoli ve Nesbitt 2003, 25; Martinoli ve Nesbitt 2005, 141.

⁸¹⁷ Martinoli ve Nesbitt 2003, 25; Martinoli ve Nesbitt 2005, 141.

⁸¹⁸ Martinoli ve Nesbitt 2003, 18; Martinoli ve Nesbitt 2005, 141.

⁸¹⁹ Umurtak 2005b, 129.

5.3.3.Sonuç

5.3.3.1.Besin Elde Etme

Yerleşmede bulunan hayvan kalıntıları yumuşakça kavkaları ve memelilere ait evcil ve yabani olmak üzere, çok sayıda kemiktir. Bunlar içerisinde yer alan yabani ve evcil memeli türleri, tavşan (*Lepus capensis*), kızıl tilki (*Vulpes vulpes*), boz ayı (*Ursus arctos*), tek tınaklılar/atgiller (*Processus candilaris*), karaca (*Capreolus capreolus*), ala geyik (*Dama dama*), kızıl geyik (*Cervus elaphus*), köpekgiller (*Canis lupus f. familiaris*), yaban keçisi (*Capra aergagrus f. hircus*), koyun (*Ovis ammon/ovis ammon f. aries*), sığır, yaban domuzu (*Sus scrofa*) ve evcil domuz (*Sus scrofa f. domestica*)’dur.⁸²⁰

Tanımlanabilen kemik kalıntılarından yola çıkarak içlerinde yaklaşık %36 sığır, %32 koyun ve keçi, %12’de domuz olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda en çok tüketilen türler bunlardır.⁸²¹

Höyükte ele geçen bitki türlerinden yola çıkarak, kabuksuz buğday, mercimek, burçak, *Emmer* buğdayı, çavdar, kabuksuz, kabuklu arpa ve nohudun tarımı yapılan ürünler olduğu belirtilmiştir. Yabani Einkorn ve bezelyenin tarımının yapılıp yapılmadığına dair net bir sonuç yoktur. Toplanan yabani türler arasında çitlembik öne çıkmaktadır.

Yapılan detaylı çalışma sonucunda malzemenin korunması için hala kullanılan bir yöntem olan çok miktarda saman katkısı eklendiği görülmüştür. Samanlarla birlikte Einkorn buğdayının başak halinde saklandığı önerilmiştir. Örneklerden üçünün tam alındığı yer bilinmektedir. Bunlardan biri kutu çevresi diğer ikisi de kutu içinden alınmıştır. Kutu çevresi ve içinden alınan bir örnekte kabuksuz buğday tespit edilmiştir. Ayrıca bu malzemeye karışmış az miktarda türü belli olmayan saman, mercimek ve yabani tohum görülmüştür. Diğer kutudan alınan örneğin acı burçak olduğu

⁸²⁰ De Cupere ve Duru 2003, 109-116; De Cupere 2005, 138.

⁸²¹ De Cupere ve Duru 2003, 111; De Cupere 2005, 139-140.

belirtilmiştir. Bu durumda yerleşimde kesin olarak kabuksuz buğday ve acı burçak depolanmıştır.⁸²²

Yerleşmede bulunan yontmataş aletlerin çoğunluğunu çakmaktaşı dilgiler ve orak dilgileri oluşturmaktadır. En çok buluntu tespit edilen yapıkatı Tapınak Dönemidir. Genel olarak tabakalar ve dönemlerin birbirinden farklı olmadığı görülmüştür. Höyücek yontmataş endüstrisi genel olarak çok sayıda dilgiden oluşmaktadır. Dilgilerden sonra yoğun olarak üretilen alet türü orak dilgileri ve kazıyıcılardır. Ayrıca her tür dilginin ya da yonganın hasat için kullanılabileceği dile getirilmiştir. Bu da topluluğun yoğun olarak tarımla uğraştığına işaret eder. Gerek botanik kalıntılar gerekse sürtmetaş buluntular bu bulguyu destekler.⁸²³

5.3.3.2. Depolama

Höyücek kısa süreli kazılan bir alan olmasına rağmen, özellikle Tapınak Dönemi olarak adlandırılan yapıkatında bulunan depolama birimleri ve beslenme ile alakalı ocak, fırın, sürtmetaş alet, bitki ve hayvan kalıntıları açısından çok sayıda örnek vermesi onu önemli bir yerleşme konumuna getirmiştir. Tapınak Dönemi yapıkatında odalar içerisinde ve yakınında karşımıza çıkan bu buluntu türleri, alanda depolama ve diğer evsel aktivitelerin gerçekleştiğini açıkça göstermektedir.⁸²⁴

Erken Neolitik Döneme tarihlendirilen Tapınak Dönemi yapıları içerisinde depolama amaçlı kullanılan çok sayıda kutu, silo ve ambar tespit edilmiştir. Kil levhaların birleştirilmesiyle yapılan bu depolama unsurlarının içerisinde kimi zaman hiçbir kalıntıya rastlanmazken, kimi zaman da tahıl kalıntısı ya da minyatür masa veya kap gibi buluntular görülmüştür.

Bu kutular yaklaşık 3 ile 10 cm kalınlığında kilden yapılmış ve köşelerine açılan deliklerden ip geçirilerek birbirine bağlanan ve sonrasında kil ile sıvanarak kullanılan depolama unsurlarıdır.⁸²⁵

⁸²² Martinoli ve Nesbitt 2003, 18-26.

⁸²³ Balkan Atlı 2005, 130-137.

⁸²⁴ Martinoli ve Nesbitt 2003, 27.

⁸²⁵ Umurtak 2005b, 116.

5.3.3.3.Hazırlama

Tapınak Dönemi tabakasında neredeyse bütün mekânların içerisinde fırın ve ocak ortaya çıkarılmıştır. Yuvarlak, dörtgen gibi farklı formları görülmektedir. Fırın ve ocakların etrafında ya da yanında kutu, yalak, ezgi taşı, bitki kalıntıları, çanak çömlek bulunmaktadır. Fırın ve ocakların haricinde söz konusu yapı katı içerisinde 2. yapının içinde ve 3. yapının güneyindeki boş olanda ateş yakmak için kutular bulunmuştur. Kil levhalardan oluşan bu kutuların yüksekliği 10-15 cm arasında değişmektedir.⁸²⁶

Yerleşimde aynı yapıkatında çok sayıda havan taşı ve havaneli gibi tahıl öğütme amaçlı kullanılan öğeler bulunmuştur.⁸²⁷

5.3.3.4.Hazırlama ve Tüketme

Yerleşimin çanak çömlek kalıntılarını çalışan Gülsün Umurtak tarafından da belirtildiği gibi, pişirme amaçlı kullanılan kaba mallar ve besin depolamak için kullanılan büyük boyutlu kaplara sadece Höyücek'te değil, bölgede yer alan Kuruçay ve Hacılar'da da rastlanmamıştır.⁸²⁸

Buna ek olarak aynı amaçlarla kullanılmış olabilecek mermerden yapılmış taş kaplar ve yerleşimde bulunan sepet izi, sadece pişmiş toprak malzemenin kap üretmek için kullanılmadığını göstermektedir. Mermer kaplar haricinde yine mermerden yapılmış sapında hayvan betimlemesi bulunan iki kepçe vardır.⁸²⁹ Bunların üzerinde hayvan betimlemesi olması beslenme amacıyla kullanılmış olabileceği gibi ritüel amaçlı kullanılmış olabileceğini akla getirir.

Yerleşimin Tapınak Dönemi yapıkatında pişmiş topraktan kepçe bulunmuştur. Aynı tabakada başka bir kil buluntu avcılıkta kullanılan çok sayıda sapan tanesidir.⁸³⁰

5.4.KURUÇAY

5.4.1.Genel Bilgi

⁸²⁶ Duru ve Umurtak 2005b, 15.

⁸²⁷ Duru ve Umurtak 2005b, 16.

⁸²⁸ Umurtak 2005a, 89.

⁸²⁹ Duru ve Umurtak 2005b, 10.

⁸³⁰ Umurtak 2005b, 112-113.

5.4.1.1.Konum

Kuruçay Höyük, Burdur ilinin 15 km güneybatısında, Kuruçay köyünde, denizden 960 m yukarıda yer almaktadır.⁸³¹

5.4.1.2.Araştırma Tarihçesi

Daha önceden varlığı bilinse de, höyük ilk defa Hacılar kazı ekibinden Judith Birmingham tarafından 1964 yılında ziyaret edilmiş ve malzeme toplanmıştır. Daha sonra müzeden çeşitli yetkililer tarafından ziyaret edilmiş, fakat ilk kazı çalışmalarına Refik Duru başkanlığındaki ekip başlamıştır.⁸³²

1976 ve 1977 yıllarında yapılan yüzey araştırması sonucunda İstanbul Üniversitesi Eski Ön Asya Dilleri ve Kùltürleri Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Refik Duru başkanlığında 1978 ile 1988 yılları arasında kazı yapılmıştır.⁸³³

5.4.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme

Höyükte yapılan kazı çalışmaları sonucunda ana toprağa kadar inilmiş ve toplam 13 yapıkatı ortaya çıkarılmıştır.⁸³⁴ Bunun sonucunda en üst tabakada yer alan ilk yapı katı Erken Tunç Çağı II'ye tarihlendirilmiştir. Onun altında bulunan 2. yapıkatı Erken Tunç Çağı II-I, daha sonraki 3 ile 6A arasında numaralandırılmış tabakalar Geç Kalkolitik Dönem ve 7 ile 10 arasında numaralandırılmış yerleşme katları ise Erken Kalkolitik Döneme ait olduğu belirlenmiştir. 11. yapıkatı Geç Neolitik Dönem ve höyüğün en eski yerleşim katları olan 12. ile 13. tabakalar ise Erken Neolitik Dönem şeklinde tarihlendirilmiştir.⁸³⁵ 13. tabakada mimari kalıntıya rastlanmamış, çanak çömlek buluntularına göre ayrılmıştır. Yerleşimde mimari kalıntılar 12. yapıkatından itibaren ortaya çıkmıştır.⁸³⁶

Neolitik Döneme tarihlendirilen 13, 12 ve 11. yapıkatlarından alınan kemik örnekleri üzerinde yapılan radyokarbon analizleri sonucunda, 13. yapıkatı için yaklaşık

⁸³¹ Duru 1980, 47; Duru 1981, 55-56; Duru 1994a, 1; Duru 2008a, 13; Duru 2007, 335.

⁸³² Duru 1994a, 1.

⁸³³ Duru 1980, 47; Duru 1981, 55-56; Duru 1994a, 1; Duru 2008a, 13; Duru 2007, 335.

⁸³⁴ Duru 2007, 335; Duru 2008, 13.

⁸³⁵ Duru 1994a, 6; Duru 2007, 335; Duru 2008a, 13.

⁸³⁶ Duru 1994a, 9; Duru 2007, 335; Duru 2008a, 14.

olarak MÖ 6135, 12. yapıkatı için yaklaşık MÖ 6025 ve 11. yapıkatı için ise yaklaşık MÖ 5885 tarihlerine ulaşılmıştır.⁸³⁷

Kuruçay Höyük tabakaları için önerilen Neolitik Dönem tabakalanma ve tarihlendirmesi şu şekildedir:

13. tabaka MÖ 7100/6900

12. tabaka: alt evre MÖ 6200

üst evre MÖ 6000

11. tabaka: alt evre MÖ 6000

üst evre MÖ 5850/5800.⁸³⁸

Yerleşimin Erken Neolitik Döneme tarihlendirilen 13. tabakasında mimari kalıntı yoktur. İlk mimari kalıntılara aynı döneme tarihlendirilen bir sonraki tabakada rastlanmıştır. Söz konusu 12. tabaka mimarisi bakımından alt ve üst olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu tabakanın diğer Neolitik Dönem yerleşmelerinde görülen mimariden farklı olduğu dile getirilmiştir. Bu iki evrede bulunan üç yapı çeşitli eklemeler ve tamiratlar ile uzun süre kullanılmıştır.⁸³⁹

Geç Neolitik Döneme tarihlendirilen 11. tabakada alt ve üst olmak üzere iki yapı katı tespit edilmiştir. Bu iki yapı evresi tahrip olmuş durumdadır.⁸⁴⁰

5.4.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler

5.4.2.1.Fırın ve Ocaklar

Yerleşimin en eski tabakası 13 olmasına rağmen en erken yapılar Erken Neolitik Döneme tarihlendirilen 12. tabakadan gelmektedir. Höyüğün en eski yapısı olduğu düşünülen mekân ile hemen bitişiğinde, aralarında birbirlerine geçiş için açıklık bulunan, daha sonradan yapılmış 2 numaralı evin birlikte kullanılmış olabileceği

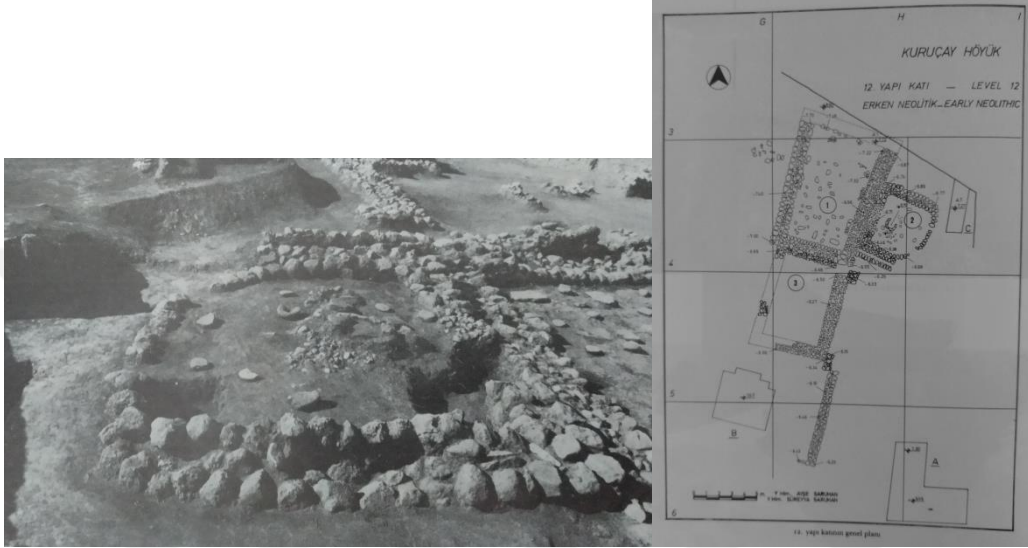
⁸³⁷ Duru 1994a, 90.

⁸³⁸ Duru 1994a, 90-91.

⁸³⁹ Duru 1994a, 9-10.

⁸⁴⁰ Duru 1994a, 11.

düşünülmektedir. Söz konusu 2 numaralı evin içerisinde odanın orta kısmında bir tane at nalı formlu ocak bulunmuştur. Buna ek olarak ocağın yanında taşlarla çevrelenmiş bir ateş yakma yeri olduğu tespit edilmiştir. Aynı taban üzerinde çok sayıda ezgi taşı ve tüme yakın pişmiş toprak kap olduğu belirtilmiştir.⁸⁴¹

Şekil 104: Kuruçay'dan solda 12. yapıkatında bulunan 2 no'lu evin ortasında at nalı planlı ocak ve sağda bu evin bulunduğu 12. katın yukarıdan görünümü (Duru 1994a, levha 10 ve 14).

5.4.2.2.Çanak Çömlek

Kuruçay Höyük'te Neolitik Döneme tarihlendirilen yapı katlarında bulunan çanak çömlek kalıntıları, hamur özellikleri ve kapların yüzeyinde yapılan işlem farklılıkları göz önünde bulundurularak, A, B, C, D ve E olmak üzere 5 farklı tür üzerinden değerlendirilmiştir.⁸⁴² Çanak çömleklerde işlevleri üzerine bir analiz yapılmadığı için bu buluntu grubunun beslenmeyle ilişkisi üzerine çıkarımlarda bulunmak güçtür.

⁸⁴¹ Duru 1994a, 10.

⁸⁴² Duru 1994a, 19-20.

İlk grup olan A grubu çanak çömleği içerisinde daha büyük boyutlu çömlek ya da küp olarak tanımlanabilecek formdaki kaplar daha küçük boyuttakilere göre daha kaba olarak üretilmiştir.⁸⁴³

A türünden sonra en çok üretilmiş çanak çömlek grubunu B türü mallar oluşturmaktadır. İlk defa 12. tabakada görülmeye başlanan bu tür, kırmızı ve kahverengi tonlarında, küçük ve orta boyutlarda taş katkılı hamura sahiptir.⁸⁴⁴

D türü mallar ise ilk defa 11. yapıkasında görülmeye başlanmıştır. Çoğu örnek açılanmamış, kenarları kalın, ağır, iyi pişirilmiş ve dayanıklı kaplardır.⁸⁴⁵

Başka bir grubu oluşturan E türü mallar, boyutları açısından en küçük çanak çömleklerden oluşmaktadır. İlk defa 11. yapıkasında üretilmeye başlanmıştır.⁸⁴⁶

5.4.2.3.Kil Buluntular

Erken Neolitik Döneme ait 12. tabakadan Erken Kalkolitik Döneme tarihlendirilen 7. tabakaya kadar kesintisiz olarak her yapıkasında bulunan pişmiş topraktan yapılmış kaşık veya küçük kepçe olarak tanımlanan kil buluntular beslenme ile ilişkilendirilebilir.⁸⁴⁷ Bu buluntu türünde kaşıkların bir kısmı oldukça küçük iken bazıları ise kaşık olarak kullanılabilecek boyutlardadır. İyi işçilik ile yapılan bu kaşıkların bazı örneklerinde saplar hayvan başı şeklinde süslenmiştir. Başka örneklerin ise sap kısımları küt ya da sivri şekildedir.⁸⁴⁸

⁸⁴³ Duru 1994a, 19.

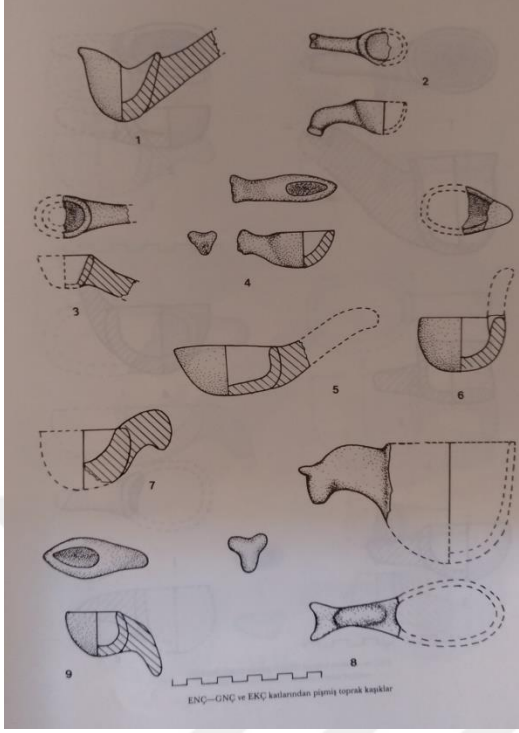
⁸⁴⁴ Duru 1994a, 23.

⁸⁴⁵ Duru 1994a, 26.

⁸⁴⁶ Duru 1994a, 27.

⁸⁴⁷ Duru 1994a, 63.

⁸⁴⁸ Duru 1994a, 63.

Şekil 105: Kuruçay Erken, Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik Dönem yapıkatlarında bulunmuş kilden yapılmış kaşık örnekleri (Duru 1994a, levha 199).

5.4.2.4. Taş Buluntular

Höyükte Neolitik ve Erken Kalkolitik Dönemlere tarihlenen tabakalarda mermer üç ayrı kaba ait parçalar bulunmuştur. Taş kaplara ait kalıntıların bu kadar az ele geçmesi Kuruçay'da yaygın olarak kullanılmadıklarını göstermektedir.⁸⁴⁹

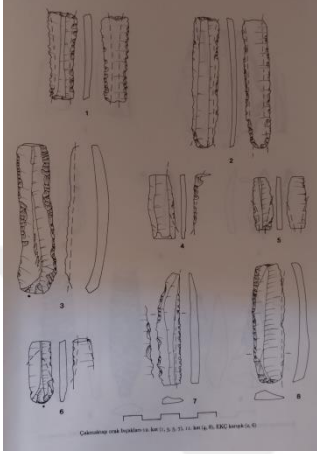
5.4.2.5. Yontmataş Endüstrisi

Kuruçay 12-7. tabakalarında çakmaktaşı ve obsidyenden üretilmiş 1312 adet yontmataş parça çalışılmıştır. Yontmataş alet endüstrisinin %80'ini çakmaktaşı, %12'sini obsidyen ürünler oluşturmaktadır. Bunlar çekirdek, dilgi, yonga, orak dilgisi, kalem, delici, kazıyıcı ve ok ucu gibi tiplere ayrılmaktadır. Yerleşimdeki en eski tabaka olan 13. kat içerisinde yontmataş alete rastlanmamıştır.⁸⁵⁰

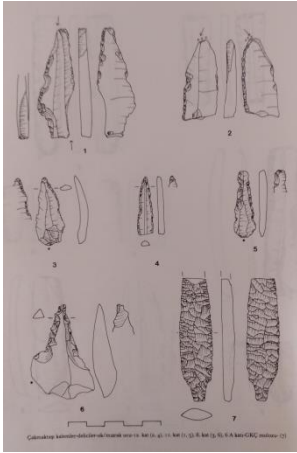
⁸⁴⁹ Umurtak 1994a, 69.

⁸⁵⁰ Baykal 1994, 71-75.

Yapılan araştırma sonucunda yerleşmede dilgi ağırlıklı bir endüstri olduğu gözlenmiştir. Sadece 12. tabakadan yontularak yapılmış disklerin ele geçmesi ve bütün kazıyıcıların 11. yapıkasında bulunması dışında tabakalar arasında yontmataş aletlerde çok büyük değişimler görülmemektedir.⁸⁵¹

Şekil 106: Kuruçay 12, 11 Neolitik Dönem ve Erken Kalkolitik Dönem yapıkalarına ait çakmaktaşıdan yapılmış orak dilgileri (Duru 1994a, levha 237).

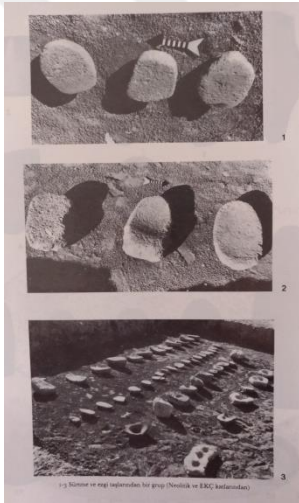

Şekil 107: Kuruçay 12, 11, 8 ve 6. yapıkalarında bulunan çakmaktaşı delici, ok ve mızrak uçları (Duru 1994a, levha 238).

5.4.2.6.Sürtmetaş Endüstrisi

⁸⁵¹ Baykal 1994, 75.

Yerleşimde 12. tabakadan itibaren saptanan bütün yapıkatlarında, ev içlerinde tabanların üstünde ve evlerin dışındaki açık alanlarda, genellikle bazalttan veya yerleşimin çevresinde çok bulunan grimsi beyaz gözenekli taştan yapılmış, tahıl öğütmek için el değirmeni olarak da kullanılan, tam ya da kırık ezgi ve sürtme taşları bulunmuştur.⁸⁵² Bunlar içinde çok sayıda *in situ* ezgi taşı vardır.⁸⁵³ 12. tabakada I. yapının tabanında 50 adet, 11. yapıkatında bulunan sur duvarının güneyinde yer alan açık alanda 40 adet olmak üzere çok sayıda sürtmetaş alet bulunmuştur. Bu Duru tarafından üretim yapılmasa da başka yerlerden alınarak ya da toplanılarak tahılın elde edildiğini ve tüketildiğinin kanıtı olarak gösterilmiştir.⁸⁵⁴

Şekil 108: Kuruçay Neolitik ve Erken Kalkolitik Dönemlere ait tabakalarda bulunmuş sürtmetaşı ve ezgi taşı örnekleri (Duru 1994a, levha 232).

5.4.2.7. Kemik ve Boynuz Aletler

Erken Neolitik Dönem yapıkatlarında oldukça fazla miktarda kemik ve boynuzdan yapılmış buluntular ele geçmiştir. Hem kolay bulunan hem de kolay işlenen bir malzeme olmasından dolayı çok fazla tercih edilen hayvan kemiği ve

⁸⁵² Umurtak 1994a, 70-71; Duru 1994a, 84.

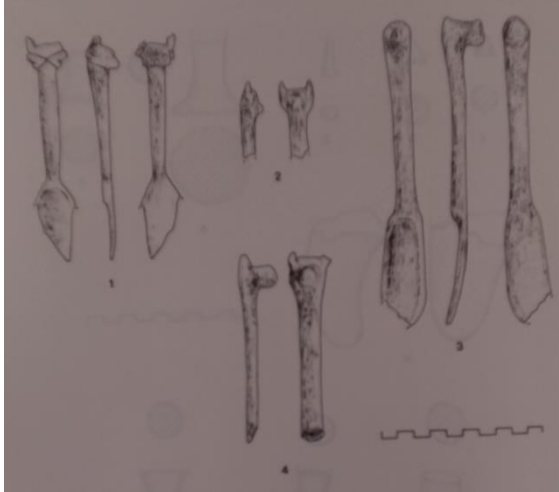
⁸⁵³ Duru 1994a, 84.

⁸⁵⁴ Duru 1994a, 84; Duru 2007, 337.

boynuzlarından eşya veya aletler yapılırken koyun, keçi, sığır, domuz kemikleri ile alageyik ve karaca boynuzları kullanılmıştır.⁸⁵⁵

Neolitik Dönem tabakalarından elde edilen kemik ve boynuz alet buluntularının içerisinde yer alan kaşık, çatal, keski, orak, kanca gibi tanımlanmış gereçler beslenme ile ilişkili olarak, besinin elde edilmesi ve tüketime hazırlaması amaçlarıyla kullanılmış olabilirler.

Erken Neolitik Döneme tarihlendirilen 13. yapıkasında kemikten yapılmış, ince uzun sapının üzerinde boğa başı tasviri olan kaşık örneğine rastlanmıştır.⁸⁵⁶ Bunun dışında 12. ve 11. yerleşim katlarından ele geçen kaşık buluntuları mevcuttur.⁸⁵⁷

Şekil 109: Kuruçay 13, 12 ve 11. Neolitik Dönem katlarında bulunan kemikten yapılmış kaşık örnekleri (Duru 1994a, levha 208).

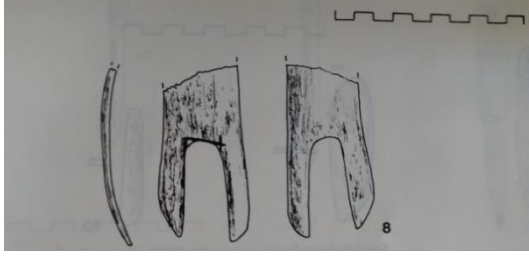
Erken Neolitik Dönem tabakası 12. yapıkasından ele geçmiş, iki dişli, kırık saplı, öncesinde kaşık olarak kullanılmış olduğu düşünülen kemik alet, yerleşim içerisinde sadece 1 adet bulunmuş ve çatal olarak tanımlanmıştır.⁸⁵⁸

⁸⁵⁵ Umurtak 1994b, 65.

⁸⁵⁶ Umurtak 1994b, 65.

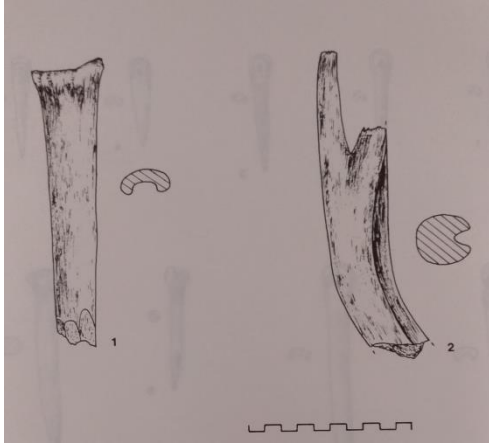
⁸⁵⁷ Umurtak 1994b, 65.

⁸⁵⁸ Umurtak 1994b, 66.

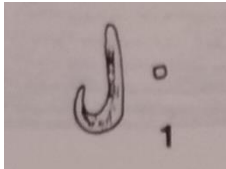

Şekil 200: Kuruçay 12. yapıkâtından kemikten çatal (Duru 1994a, levha 209).

12. yapı katından gelen besin elde etme amaçlı kullanılmış olabilecek başka buluntular da geniş getiren bir hayvan türüne ait ulna kemiğinden ucu sivriltilerek yapılmış keski ve yine aynı tabakada bulunmuş geyik boynuzundan yüzeyi düzeltilmiş, iç kısmında dikey bir yarık bulunan orak sayılabilir.⁸⁵⁹ Buna ek olarak 12. tabakada bulunmuş dörtgen kesitli, küçük boyutlu oltaya benzetilmiş kanca⁸⁶⁰ da bu işlevle kullanılmış olabilir.

Şekil 201: Kuruçay 12. yapıkâtında bulunan, solda ucu sivriltilerek yapılmış keski ve sağda geyik boynuzundan yapılmış orak (Duru 1994a, levha 209).

Şekil 202: Kuruçay 12. yapıkâtından kemik kanca (Duru 1994a, levha 209).

⁸⁵⁹ Umurtak 1994b, 67.

⁸⁶⁰ Umurtak 1994b, 68.

5.4.2.8. Hayvan Kalıntıları

Kuruçay Höyük kazısında bulunan insan, hayvan ve bitkilere ait kalıntılar Prof. Dr. Eşref Deniz tarafından yayınlanmıştır.⁸⁶¹ Kazının başladığı 1978 yılından itibaren toplanan kemik kalıntıları bulundukları tabaka içerisinde genel olarak değerlendirilmiştir.⁸⁶²

En erken tabaka 13. katta bulunan hayvan kemiği parçaları 36 adet yaban sığırı (*Bos primigenius*), 22 adet yaban keçisi (*Capra aegagrus*) ve 12 adet yabani etçiller (*Carnivor*) şeklinde sayılmış ve türlerine göre ayrılmıştır.⁸⁶³ Kemik kalıntılarının niteliklerinden yola çıkarak en az birey sayısını hesaplayan yöntem (MNI) kullanılmış, bu çalışma doğrultusunda iki adet yabani sığır, dört adet yaban keçisi ve bir adet yabani etçil olduğu hesaplanmıştır.⁸⁶⁴

12. yapıkattan gelen kemik kalıntıları sekiz tane yabani sığır (*Bos primigenius*), dört tane yaban keçisi (*Capra aegagrus*) buluntularından oluşmaktadır. Bunlardan bir adet yabani sığır MNI içerisinde gösterilmiştir.⁸⁶⁵ 11. tabakadan ise beş adet yaban sığırı (*Bos primigenius*)'na ait kemik parçası tanımlanmış ve minimum birey sayısı bir olarak gösterilmiştir. Buna ek olarak üç adet geyikler-dolu boynuzlular (*Cervidae*)'a ait kemik saptanmıştır.⁸⁶⁶

Eşref Deniz'in belirttiği üzere kazı toprağı 5 mm'lik eleklerden geçirilmediği için küçük boyutlu hayvan türlerine dair kanıtlar tespit edilememiştir.⁸⁶⁷ Ayrıca yine Eşref Deniz tarafından hayvan kemiklerinin morfolojik özellikleri açısından bugünkü türdeşleriyle karşılaştırıldıklarında farklı oldukları gözlemlenmiş ve bunun sonucu olarak da sığır, koyun, keçi gibi geniş getiren türlerin tam olarak evcilleşmedikleri ileri sürülmüştür.⁸⁶⁸

⁸⁶¹ Duru 1988, 57.

⁸⁶² Deniz 1994, 76.

⁸⁶³ Deniz 1994, 76-77.

⁸⁶⁴ Deniz 1994, 76-77.

⁸⁶⁵ Deniz 1994, 77.

⁸⁶⁶ Deniz 1994, 78.

⁸⁶⁷ Deniz 1994, 80.

⁸⁶⁸ Deniz ve Şentura 1988, 176; Deniz 1994, 80.

Bunlara ek olarak 1987 yılı buluntuları içerisinde Neolitik tabakada ilk olarak tek toynaklı (*Equid*) atgile kalıntılar açığa çıkarılmıştır. Bu atgilin yabani ya da evcil olduğuna dair bir yorum yapılamadığı belirtilmiştir. Bunun haricinde yine aynı raporda Neolitik katmandan gelen manda (*Bus buffalo*) kalıntısından bahsedilmiştir.⁸⁶⁹ Fakat 4. Arkeometri Sonuçları Toplantısında yayınlanan bu raporda, bahsedilen buluntuların tam olarak hangi Neolitik yapıkatından geldiği belirtilmemiştir.

5.4.2.9.Bitki Kalıntıları

Yerleşmede Neolitik Dönem dışındaki tabakaların bitki kalıntıları Eşref Deniz tarafından yayınlanmıştır. Fakat Neolitik tabakalarla ilgili böyle bir çalışma bulunmamaktadır.⁸⁷⁰

5.4.3.Sonuç

5.4.3.1.Besin Elde Etme

Yerleşimin en erken tabakası 13'te yaban sığırı (*Bos primigenius*), yaban keçisi (*Capra aegagrus*) ve yabani etçiller (*Carnivor*) tespit edilmiştir. 12. yapıkatında ise yabani sığır (*Bos primigenius*), yaban keçisi (*Capra aegagrus*) kalıntıları bulunmuştur. 11. tabakadan yaban sığırı (*Bos primigenius*) ve geyikler-dolu boynuzlular (*Cervidae*)'a ait kemikler saptanmıştır. Alanda ince elek kullanılmadığı için küçük boyutlu hayvan türlerine ait kalıntılar bulunamamıştır.⁸⁷¹

Yerleşimin Neolitik Dönem tabakalarının bitki kalıntıları ile alakalı bir çalışma yapılmamıştır.

12-7. tabakalarda çakmaktaşı ve obsidyenden üretilmiş çekirdek, dilgi, yonga, orak dilgisi, kalem, delici, kazıyıcı ve ok ucu gibi alet tiplerine rastlanmıştır. Yerleşimdeki en eski tabaka olan 13. kat içerisinde yontmataş alet bulunmamıştır.⁸⁷²

⁸⁶⁹ Deniz ve Şentura 1988, 178.

⁸⁷⁰ Deniz 1983, 104.

⁸⁷¹ Deniz 1994, 76-80.

⁸⁷² Baykal 1994, 71-75.

Yerleşimde 12. yapıkatında besin elde etmek için kullanılmış olabilecek küçük bir kanca ve geyik boynuzundan yapılmış orak buluntularına rastlanmıştır.⁸⁷³

5.4.3.2.Depolama

Yerleşimde depolama yapılan herhangi bir depolama birimine ya da depolama kabına rastlanmamıştır.

5.4.3.3.Hazırlama

Neolitik Döneme tarihlendirilen 13 ve 11. tabakaların mimarisi tahrip olmuştur. 12. tabakanın mimari kalıntıları tespit edilmiştir. Fakat bu tabakada da bir adet at nalı formu ocak ve taşlarla çevrelenmiş ateş yakma alanı dışında pişirme ile alakalı mimari öge saptanmamıştır.⁸⁷⁴

Yerleşimde 12. tabakadan itibaren saptanan bütün yapıkatlarında, mekân içlerinde tabanların üstünde ve mekânların dışındaki açık alanlarda, öğütmek için el değirmeni olarak da kullanılan, tam ya da kırık ezgi ve sürtme taşları tespit edilmiştir.⁸⁷⁵

5.4.3.4.Hazırlama ve Tüketme

Alanda kil kapların yanı sıra çok yaygın olmamakla birlikte mermer kap kullanımı da vardır. Neolitik ve Erken Kalkolitik Dönemlere tarihlenen tabakalarda mermer üç ayrı kaba ait parçalar bulunmuştur.⁸⁷⁶

Höyükte Erken Neolitik Dönemden Erken Kalkolitik Döneme kadar bütün tabakalarda pişmiş topraktan farklı boyutlarda kaşık veya küçük kepçe olarak tanımlanmış buluntular tespit edilmiştir. Bazı örneklerinde sapları hayvan başı şeklinde yapılmıştır.⁸⁷⁷

⁸⁷³ Umurtak 1994b, 65.

⁸⁷⁴ Duru 1994a, 10.

⁸⁷⁵ Umurtak 1994a, 70-71; Duru 1994a, 84.

⁸⁷⁶ Umurtak 1994a, 69.

⁸⁷⁷ Duru 1994a, 63.

Bunlara ek olarak kaşık, çatal ve keski olarak tanımlanmış kemik aletler ele geçmiştir. Bu buluntular da besin hazırlama ve tüketim aşamalarında kullanılmış olabilir.⁸⁷⁸

5.5.EKŞİ HÖYÜK

5.5.1.Genel Bilgi

5.5.1.1.Konum

Denizli ilinin Çal ilçesinde, Dayılar mahallesinde yaklaşık 2 hektar büyüklüğünde olan Ekşi Höyük yerleşmesi, denizden 812 m. yükseklikte, doğudan batıya uzanan doğal bir tepe üzerine konumlanmıştır. Yerleşimin güneybatısında küçük bir göl, kuzeyinde Büyük Menderes Nehri bulunmaktadır.⁸⁷⁹

5.5.1.2.Araştırma Tarihçesi

Ege Üniversitesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Fulya Dedeoğlu ve Prof. Dr. Eşref Abay tarafından yürütülen yüzey araştırmaları sırasında keşfedilmiştir. 2015 yılında Denizli Müze Müdürü H. Hüseyin Baysal başkanlığında ve Ege Üniversitesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Fulya Dedeoğlu'nun bilimsel danışmanlığında kazılmaya başlanmıştır.⁸⁸⁰

5.5.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme

Neolitik, Erken Kalkolitik ve daha sonrasında Selçuklu'ya tarihlenen tabakaların birikmesiyle oluşan höyük, yapılan çalışmalar sonucunda MÖ 7. binyıl sonundan 6. binyıla kadar giden kesintisiz bir yerleşim olduğu ortaya çıkmıştır. Söz konusu Neolitik Dönem tabakalarını Kalkolitik Döneme ait kalıntılar takip eder. Höyük, uzun bir

⁸⁷⁸ Erdoğan 2012, 6; Erdoğan 2013, 3; Erdoğan ve Yücel 2012, 189; Erdoğan 2014b, 158.

⁸⁷⁹ Dedeoğlu vd. 2016, 389; Dedeoğlu vd. 2017, 553.

⁸⁸⁰ Dedeoğlu vd. 2016, 389; Dedeoğlu vd. 2017, 553.

zamansal boşluğun ardından MS 13.-14. yy'da Selçuklu/Osmanlı Beylikler Döneminde mezarlık alanı olarak tekrar kullanım görmüştür.⁸⁸¹

İlk kazı sezonu 2015 yılında iki farklı plan karede çalışılmıştır. Her iki plan karede Neolitik Döneme ait yapıkatları tespit edilmiş ve bunlar MÖ 6000-5500 yıllarına tarihlenmiştir.⁸⁸² Bu yapıkatının tabanlarının altında ise MÖ 6200-6000 arasına tarihlendirilen yapıkatına rastlanmıştır.⁸⁸³ Ayrıca kazıda çıkan arkeolojik buluntular diğer alanlarla karşılaştırıldığında, dönem topluluğunun Göller Bölgesi, kıyı Ege ve İç Anadolu ile kültürel etkileşim halinde olduğu önerilmektedir.⁸⁸⁴

5.5.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler

5.5.2.1.Depolama Unsurları

O16 plan karesinin kuzeybatı ve güneydoğusunda yer alan MÖ 6000-5500 yıllarına tarihlenen tabakada iki yapının duvar ve tabanları ortaya çıkarılmıştır. Burada plan karenin güneydoğusunda bulunan mekânın tabanına açılmış, iç kısmı sıvalı bir depolama alanı olduğu kaydedilmiştir.⁸⁸⁵ Bu tabakadan alınan radyokarbon sonuçları yaklaşık olarak MÖ 5845'lere işaret etmektedir.⁸⁸⁶ Fakat çukurun depolama amaçlı kullanılıp kullanılmadığına dair net bir veri yoktur.

5.5.2.2.Fırın ve Ocaklar

Yapılan kazı çalışmaları sırasında MÖ 6000-5500 yıllarına tarihlendirilen yapıkatının iki evresi olduğu tespit edilmiştir. Yapının geç evresinde N16 plan karesinin güneyinde dikdörtgen bir yapı ve bu yapının kuzey duvarının önünde, duvara bitişik bir fırın tabanı ortaya çıkmıştır.⁸⁸⁷

⁸⁸¹ Dedeoğlu vd. 2016, 391; Dedeoğlu vd. 2017, 554.

⁸⁸² Dedeoğlu vd. 2016, 391.

⁸⁸³ Dedeoğlu vd. 2016, 392.

⁸⁸⁴ Dedeoğlu vd. 2016, 394.

⁸⁸⁵ Dedeoğlu vd. 2016, 392.

⁸⁸⁶ Dedeoğlu vd. 2017, 555.

⁸⁸⁷ Dedeoğlu vd. 2016, 392; Dedeoğlu vd. 2017, 554.

MÖ 6200-6000 yılları arasına tarihlendirilen tabakalara gelindiğinde iki bölümden oluşan büyük bir yapının bitişiğinde bir ocak tespit edilmiştir. Tabanlarında yer aldığı tabaka içerisinde yoğun miktarda *in situ* buluntuya rastlanmıştır.⁸⁸⁸

MÖ 6400-6000 yıllarına tarihlendirilen tabakalarda yer alan, yerleşimin merkezinde konumlanmış gibi görünen U planlı olarak inşa edilmiş yapıya bitişik başka bir ocak yeri bulunmaktadır.⁸⁸⁹ U planlı yapının bitişiğinde yer alan dörtgen yapının ortasında tabanı çanak çömlek parçalarıyla kaplı, yaklaşık 50 cm çapında bir ocak tabanı ortaya çıkarılmıştır.⁸⁹⁰

5.5.2.3.Çanak Çömlek

MÖ 6000-5500'e tarihlendirilen tabaka içerisinde bulunan çanak çömlek kalıntıları Göller Bölgesi Neolitik Dönem yerleşmeleri ile benzerlik göstermektedir.⁸⁹¹

Yerleşimin MÖ 6200-6000 yıllarına ait tabakasında mekânın içi ve avlusunda tüm halde ele geçen kapların da dâhil olduğu kaliteli çanak çömlek buluntularına rastlanmıştır. Bu yoğun buluntuların işlik alanına ait kalıntılar olabileceği önerilmektedir.⁸⁹² Höyüğün bu yerleşim katının çanak çömlek buluntuları kırmızı veya kahverengi astarlı ve monokromdur. Buna ek olarak bant şeklinde boya bezemeli birkaç örneğe rastlanmıştır. Sıklıkla görülen kaplar, S kıvrımlı, büyük ya da küçük boyutlu, konik ve yarı küresel çanaklar, boyunlu veya boyunsuz çömlekler, düz ya da disk dipler ve dikine tüp tutamaklar gibi özellikler taşımaktadır.⁸⁹³ Monokrom örneklerin ise bir üst tabakada da olduğu gibi Göller Bölgesi ve İzmir çevresi Neolitik çanak çömlekleri ile benzerlik gösterdiği anlaşılmıştır.⁸⁹⁴

5.5.2.6.4.Kil Buluntular

⁸⁸⁸ Dedeoğlu vd. 2016, 392.

⁸⁸⁹ Dedeoğlu vd. 2017, 556.

⁸⁹⁰ Dedeoğlu vd. 2017, 556-557.

⁸⁹¹ Dedeoğlu vd. 2016, 392.

⁸⁹² Dedeoğlu vd. 2016, 393.

⁸⁹³ Dedeoğlu vd. 2016, 393.

⁸⁹⁴ Dedeoğlu vd. 2016, 393.

MÖ 6200-6000'e tarihlenen tabakada bulunan apsisli olarak tanımlanmış yapının iç ve avlu kısmından çeşitli buluntular elde edilmiştir. Bunlar arasında birçok buluntunun yanı sıra kil topanlar da vardır.⁸⁹⁵

5.5.2.5. Taş Buluntular

Yukarıda belirtilen tabakada aynı alanda yoğun miktarda sapan taşı bulunmuştur.⁸⁹⁶ Ayrıca yine apsisli yapının kapalı alanı ve ön tarafında bulunan avluda *in situ* 250 adet sapan taşı bulunmuştur.⁸⁹⁷

5.5.2.6. Yontmataş Endüstrisi

Alanın MÖ 6200-6000 yılları arasına tarihlendirilen tabakada yer alan mekânın içinde ve avlusunda obsidyen ve çakmaktaşı hammaddeden yapılmış dilgi ve yonga buluntuları ele geçirilmiştir. Bu mekânın batı duvarının ön kısmında, tabanın üstünde çakmaktaşı yongalardan oluşan buluntu topluluğu ile birlikte kil topanları ve daha tamamlanmamış nesnelerinde bulunması yapının işlik olarak yorumlanmasına olanak sağlamıştır.⁸⁹⁸ Buna ek olarak bu yerleşim katlarında mermi biçimli dilgi çekirdekleri bulunmuştur.⁸⁹⁹ Söz konusu çekirdekler yerleşmede, dilgi ağırlıklı bir endüstrinin yaygın olduğuna işaret ederler. Ayrıca alanda çekirdeklerin bulunması, dilgi üretiminin yerleşmede gerçekleştiğini göstermektedir.

MÖ 6400-6000 yılları arasına tarihlenen tabakada, höyüğün ortasına inşa edilmiş U planlı yapının iç kısmında bulunan, çakmaktaşı ve obsidyen hammaddeden yapılmış dilgi, yonga ve mermi biçimli dilgi çekirdekleri yontmataş endüstrisinin niteliğini gösterirler.⁹⁰⁰

U planlı yapının hemen yanında yer alan dörtgen kerpiç duvarlı başka bir yapı, içinde bulunan arkeolojik malzemedan dolayı bir işlik olarak tanımlanmıştır. Dörtgen

⁸⁹⁵ Dedeoğlu vd. 2016, 393.

⁸⁹⁶ Dedeoğlu vd. 2016, 393.

⁸⁹⁷ Dedeoğlu vd. 2016, 394.

⁸⁹⁸ Dedeoğlu vd. 2016, 393.

⁸⁹⁹ Dedeoğlu vd. 2016, 394.

⁹⁰⁰ Dedeoğlu vd. 2017, 556.

planlı yapının kuzeydoğu köşesinde bulunan işlik alanında çakmaktaşı ve obsidyenden dilgiler diğer buluntularla birlikte tespit edilmiştir.⁹⁰¹

5.5.2.7.Sürtmetaş Endüstrisi

MÖ 6200-6000'e tarihlenen tabakada yer alan mekân içerisinde ezgi taşları ve öğütme taşlarına rastlanmıştır.⁹⁰²

Yerleşimin MÖ 6400-6000 yılları arasına tarihlenen tabakalarında yer alan U planlı yapının içerisinde de ezgi taşları, yassı baltalar ve öğütme taşları gibi buluntular ortaya çıkarılmıştır.⁹⁰³ U planlı yapının hemen yanında dörtgen kerpiç duvarlı atölye olarak tanımlanan mekânın kuzeydoğu köşesinde bulunan işlik alanında çakmaktaşı ve obsidyenden dilgilerin haricinde, tabana gömülü sürtmetaşları, bir yassı balta ve perdah taşı bulunmuştur.⁹⁰⁴

5.5.2.8.Kemik ve Boynuz Aletler

Yerleşmenin MÖ 6200-6000 yılları arasına ait tabakasinda yer alan işlik olduğu düşünülen mekân içerisinde ve avlusunda spatül, bız, iğne ve kanca gibi kemikten üretilmiş aletlere ait buluntuları ortaya çıkarılmıştır.⁹⁰⁵ Buna ek olarak aynı buluntu tiplerine yerleşmenin MÖ 6400 ile MÖ 6000 yılları arasına tarihlenen tabakasinda yer alan U planlı yapı içerisinde de rastlanmıştır.⁹⁰⁶

5.5.3.Sonuç

Henüz yeni bir kazı alanı olduğu için Ekşi Höyük'te beslenme ve depolamaya ilişkin oldukça az veri bulunmaktadır. Yine aynı nedenle kazının arkeobotanik ve zooarkeolojik verileri halen analiz edilmektedir.

Yerleşimde depolamaya dair herhangi bir kalıntı bulunmamıştır.

⁹⁰¹ Dedeoğlu vd. 2017, 556.

⁹⁰² Dedeoğlu vd. 2016, 394.

⁹⁰³ Dedeoğlu vd. 2017, 556.

⁹⁰⁴ Dedeoğlu vd. 2017, 556.

⁹⁰⁵ Dedeoğlu vd. 2016, 393-394.

⁹⁰⁶ Dedeoğlu vd. 2017, 556.

Diğer yerleşimlerde olduğu gibi günlük beslenme etkinliklerine dair höyükte fırın ve ocak kalıntılarına, öğütme taşlarına rastlanmıştır.

Ayrıca çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış dilgi ve yongalar tespit edilmiştir. Son olarak yerleşimde bulunan kil topanlar ve sapan taşları avcılık için kullanılmış olabilir.

ALTINCI BÖLÜM

KUZEY EGE NEOLİTİK DÖNEM YERLEŞMELERİNDE BESLENME VE DEPOLAMA

6.1.UĞURLU-ZEYTİNLİK

6.1.1.Genel Bilgi

6.1.1.1.Konum

Yerleşim Çanakkale iline bağlı Gökçeada'nın güneybatısında yer alan Uğurlu köyünün kuzeyindedir. İsa ya da Doğanlı olarak bilinen tepenin doğu eteğinde konumlanmıştır. Höyüğün konumlandığı ova, Pilon deresinin yanında yer alır. Yerleşmenin 250x200 m boyutlarında olduğu tespit edilmiştir.⁹⁰⁷ Alanda zeytin ağaçları bulunmasından dolayı bölge Zeytinlik olarak da anılmaktadır.⁹⁰⁸

6.1.1.2.Araştırma Tarihçesi

Höyük 1998 yılında Savaş Harmankaya'nın adada yapmış olduğu yüzey araştırması sırasında keşfedilmiştir. 2009 yılından bu yana, Trakya Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Burçin Erdoğan başkanlığında kazı çalışmaları yapılmaktadır.⁹⁰⁹

6.1.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme

⁹⁰⁷ Erdoğan 2010, 119; Erdoğan 2011b, 46; Erdoğan 2012, 2; Erdoğan 2013, 2; Erdoğan 2014a, 167; Erdoğan 2014b, 157-158; Erdoğan vd. 2017, 151.

⁹⁰⁸ Erdoğan 2011b, 46.

⁹⁰⁹ Erdoğan 2010, 119.

Yerleşmede kazılar sonucu Neolitik Dönem ve Kalkolitik Döneme tarihlendirilen 6 kültür katı ve 15 tabaka belirlenmiştir. Buna göre tabakalanma ve tarihlendirme en geçten erkene doğru,

1. kültür katı: (yüzey) Erken Tunç Çağı ve Ortaçağ⁹¹⁰
2. kültür katı: Kalkolitik Dönem (MÖ 4500-4300)
3. kültür katı: Kalkolitik Dönem (MÖ 5500-4900)
4. kültür katı: Neolitik Dönem (MÖ 5900-5500)
5. kültür katı: Neolitik Dönem (MÖ 6500-5900)
6. kültür katı: Neolitik Dönem (MÖ 6800-6500) şeklindedir.⁹¹¹

Neolitik Döneme tarihlendirilen 4. kültür katı yaklaşık altı hektar büyüklüğündedir ve yerleşimin en kalın tabakasını oluşturur. Söz konusu kültür katı kendi içinde dört tabakaya ayrılmıştır.⁹¹² Bu evrede yerleşimin genişlediği belirtilmiştir.⁹¹³

5. kültür katından alınan radyokarbon örneklerin mutlak sonuçları MÖ 6470 tarihini göstermektedir.⁹¹⁴

6.1.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler

6.1.2.1.Depolama Unsurları

4. tabakaya ait P5 açmasında saptanan üç evreden en üstteki katmanda ocağın güneyinde 0,70 x 0,70 m ebatlarında, tabana açılmış bir depolama çukuru tespit edilmiştir. Depolama ögesinin içerisinde 28 işlenmiş kemik, bir taş kap, bir işlenmiş deniz kabuğu, bir boncuk ve bir taş keski bulunmuştur.⁹¹⁵

⁹¹⁰ Erdoğan 2011b, 47; Erdoğan 2013, 3; Erdoğan 2014b, 158.

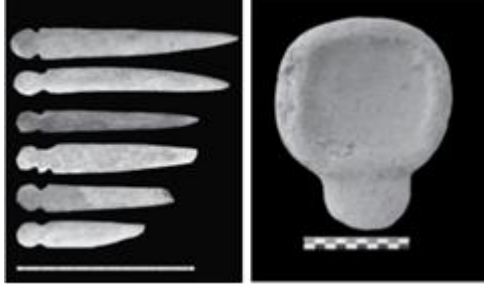
⁹¹¹ Erdoğan vd. 2017, 151.

⁹¹² Erdoğan 2012, 4; Erdoğan ve Yücel 2012, 188; Erdoğan 2014b, 159.

⁹¹³ Erdoğan 2012, 9.

⁹¹⁴ Erdoğan 2012, 9.

⁹¹⁵ Erdoğan 2014a, 168-169; Erdoğan 2014b, 159.

Şekil 203: Uğurlu’da bulunan depolama yeri içinde tespit edilen buluntular (Erdoğan 2014a, 173).

Yine P5 açmasında, bir alt tabakada tespit edilen binanın altında, radyokarbon sonuçlarına göre MÖ 6000 ile 5800 arasına tarihlenen, söz konusu yapıkatının en erken evresine ait, büyük bir ocak ve küçük bir platform ile birlikte sarı renkli toprak ile yapılmış, köşeleri yuvarlak, kısa bir silo ortaya çıkarılmıştır.⁹¹⁶

4. kültür katında P6 açmasında bir çevre duvarı tespit edilmiştir. Bu duvarın güneyde yer alan girişin yanında, tabana açılmış küçük boyutlarda bir depolama çukuru vardır. İçerisinde çin şapkası (*Patella*) bulunmuştur.⁹¹⁷

P5 açmasında bulunan 4. yapıkatına ait bina 8 olarak tanımlanmış yapının, güney duvarına doğru yaklaşık 0,60x0,60 m’lik, iç kısmı sıvalı, depolama amaçlı kullanıldığı düşünülen bir çukur bulunmuştur.⁹¹⁸ Fakat içerisinde ne olduğu belirtilmemiştir.

Bina 8’in batısında bulunan payandanın güney yanında 0,50x0,30 m, sarı topraktan yapılmış bir kutu ortaya çıkarılmıştır.⁹¹⁹

6.1.2.2.Fırın ve Ocaklar

4. kültür katına tarihlenen P5 açmasında iki evre saptanmıştır. Bunlardan ilkinde, bir üst tabaka tarafından tahrip edilmiş olsa da, sarı toprak ile sıvanmış taban üzerinde

⁹¹⁶ Erdoğan 2014a, 169.

⁹¹⁷ Erdoğan ve Yücel 2015, 197.

⁹¹⁸ Erdoğan 2016, 119.

⁹¹⁹ Erdoğan 2016, 119.

0,75 x 0,90 m ebatlarında oval formulu bir ocak tespit edilmiştir.⁹²⁰ Ocağın yanında tabana açılmış, sıvalı ve kutu formulu bir çukur içerisinde 14 adet işlenmiş kemik ve bir adet cilalı taş keskiye rastlanmıştır.⁹²¹

Aynı tabakanın erken kalıntılarının bulunduğu doğu kısmında sarı taban üzerinde 50 x 50 cm ebatlarında yuvarlak formulu başka bir ocak bulunmuştur.⁹²²

4. tabakaya ait P5 açmasında saptanan en üst katmanda 0,50x0,50 m bir ocak ve ocağın güneyinde tabana açılmış bir depolama ögesi tespit edilmiştir.⁹²³

Yine P5 açması içinde bir alt tabakada tespit edilen binanın altında, radyokarbon sonuçlarına göre MÖ 6000 ile 5800 arasına tarihlenen, yapıkatının en erken evresine ait, büyük bir ocak, silo ve platform bulunmuştur.⁹²⁴

Neolitik Dönemin erken evresinde P5 açmasında bulunan bina ile aynı seviyede tahrip olmuş bir alan tespit edilmiştir. Burada sıvalı tabanlar ve 0,90x0,70 m'lik bir ocak ortaya çıkarılmıştır.⁹²⁵

5. kültür katında iki yapı evresi tespit edilmiştir. Bu katın ilk evresinde bir bina ortaya çıkarılmıştır. Yapının içinde herhangi bir depolama alanı ya da ocak yoktur; ancak evin dışında yer alan avlu da, bir ocak tespit edilmiştir.⁹²⁶

Aynı tabakanın daha geç evrelerine tarihlenen Bina 2 olarak adlandırılmış yapının, kuzey duvarında şömine benzeri bir ocak yapılmıştır. Fakat kullanımı sona erince ocak duvar ile kapatılmış ve kapatılırken bu alana bir yassı balta bırakılmıştır.⁹²⁷

4. kültür katında P6 açmasında bir çevirme duvarı tespit edilmiştir. Bu duvarın güneyde yer alan girişinin yanında, deniz kabuğu depolanmış bir çukur ve çevirme duvarının altındaki açık alanda ocaklar ve ateş yakma yerleri tespit edilmiştir.⁹²⁸

⁹²⁰ Erdoğan 2011a, 368; Erdoğan 2012, 4; Erdoğan ve Yücel 2012, 188; Erdoğan 2013, 4.

⁹²¹ Erdoğan ve Yücel 2012, 188; Erdoğan 2013, 4.

⁹²² Erdoğan 2012, 5; Erdoğan ve Yücel 2012, 189.

⁹²³ Erdoğan 2014a, 168-169.

⁹²⁴ Erdoğan 2014a, 169.

⁹²⁵ Erdoğan ve Yücel 2015, 197.

⁹²⁶ Erdoğan 2012, 5; Erdoğan ve Yücel 2012, 188-189.

⁹²⁷ Erdoğan vd. 2013, 204.

Yerleşimin doğusunda yapılan sondaj çalışmalarında bulunan avluda en az beş adet fırın olduğu anlaşılmıştır.⁹²⁹

6.1.2.3.Çanak Çömlek

4. kültür katının ikinci evresinde bulunan yapının kuzeydoğu köşesinde *in situ* depolama kabı saptanmıştır.⁹³⁰ Söz konusu kabın içerisinde az miktarda *Einkorn* buğdayı (*Triticum monococcum*), incir ve üzüm çekirdekleri tespit edilmiştir.⁹³¹

Şekil 204: Uğurlu'nun 4. yapıkatında bulunan depolama kabı.⁹³²

5. tabakada genel olarak çanak çömlekte çoğunlukla kırmızı astar kullanılmış, ince kenarlı ve S profilli formlar tercih edilmiştir.⁹³³

5 ve 4. tabakalar çanak çömlek yapımı açısından karşılaştırıldığında, 4. yapı katında kaplara daha çok katkı maddesi konulması dışında, ciddi gelişme yaşanmadığı gözlemlenmiştir.⁹³⁴

6.1.2.4.Taş Buluntular

Yerleşimde mermer kaplar bulunmuştur.⁹³⁵

⁹²⁸ Erdoğu ve Yücel 2015, 197.

⁹²⁹ Erdoğu 2014b, 159.

⁹³⁰ Erdoğu 2012, 5; Erdoğu 2013, 4; Erdoğu 2014a, 169; Erdoğu 2014b, 159.

⁹³¹ Erdoğu 2014a, 167.

⁹³² Erdoğu 2014b, 170.

⁹³³ Erdoğu 2011a, 367; Erdoğu 2014b, 160.

⁹³⁴ Erdoğu ve Yücel 2012, 190.

6.1.2.5.Yontmataş Endüstrisi

Yerleşimde bulunan yontmataş buluntuları Denis Guilbeau tarafından çalışılmıştır. Genel olarak tercih edilen hammadde çakmaktaşı olsa da, az sayıda obsidyen de bulunmuştur.⁹³⁶

Genel olarak bakıldığında 2 ve 5. kültür katları arasında yontmataş alet teknolojisinde büyük bir değişim olmadığı belirtilmiştir. Yerleşimde yontmataş alet endüstrisi dilgi ağırlıklıdır. Dilgiye ek olarak çok rastlanan başka bir tür de yongalardır.⁹³⁷ Neolitik Dönem tabakalarında farklı alet tipleri nadir olarak görülmektedir. Bunlara örnek olarak orak dilgisi ve kazıyıcılar verilebilir.⁹³⁸

6.1.2.6.Sürtmetaş Endüstrisi

Yerleşimde bulunan sürtmetaş aletler Adnan Baysal tarafından çalışılmıştır. Bu çalışma sonucunda genel olarak öğütme amaçlı kullanılan aletlerin yapımında, andezitik gibi volkanik kayaların kullanıldığı dile getirilmiştir. Genel olarak sürtmetaş aletlerin, kısa ve kalın havaneleri ve havan gibi üretilmiş sap ya da tutamağı olan taş kaplar olmak üzere iki farklı tipte üretildiği gözlenmiştir.⁹³⁹

Neolitik Dönemin erken evresinde P5 açmasında bulunan bina ile aynı seviyede tahrip olmuş bir alan bulunmuştur. Burada sıvalı tabanlar ile bunların içine koyulmuş taştan havan, havaneli, kap ve ocak tespit edilmiştir.⁹⁴⁰

6.1.2.7.Kemik ve Boynuz Aletler

Yerleşimde bulunan kemik ve boynuz aletler Jarrad W. Paul tarafından çalışılmıştır. Bu çalışma sonucu yerleşimde bulunan en erken tabakada beslenme ile ilişkilendirebileceğimiz bir adet kemik spatula/kaşık bulunmuştur.⁹⁴¹

⁹³⁵ Erdoğan 2011b, 51.

⁹³⁶ Erdoğan 2011a, 369; Erdoğan 2012, 7-8; Erdoğan ve Yücel 2012, 189; Erdoğan vd. 2013, 207; Erdoğan 2013, 7; Erdoğan 2014b, 161.

⁹³⁷ Erdoğan 2011a, 369-370; Erdoğan 2011b, 50; Erdoğan 2012, 8; Erdoğan 2013, 7.

⁹³⁸ Erdoğan 2014b, 161.

⁹³⁹ Erdoğan 2014a, 169-170.

⁹⁴⁰ Erdoğan ve Yücel 2015, 197.

Bir üst tabaka olan 5'e gelindiğinde farklı kemik aletler görülmektedir. Daha sonraki 4. tabaka ise kaşık ve spatulaların en yoğun görüldüğü evredir.⁹⁴² Yerleşmede kemik kaşık üretimi sadece Neolitik Dönem de yapılmıştır.⁹⁴³

Ayrıca Neolitik Dönem tabakalarında olta ucu gibi beslenmede balık tüketiminin de rol oynadığını gösteren oldukça az sayıda kemik aletler tespit edilmiştir.⁹⁴⁴

Şekil 205: Uğurlu'da bulunmuş olta ucu örneği (Paul ve Erdoğan 2017, 373).

6.1.2.8. Hayvan Kalıntıları

Yerleşmede bulunan hayvan kemikleri Levent Atıcı tarafından çalışılmıştır. 5. kültür katının en erken evresi olan ikinci tabakada herhangi mimari bir öge tespit edilmemiş, fakat kazı çalışmalarının yapıldığı alanda oldukça fazla hayvan kemiği, taş alet ve kemik alet bulunmuştur.⁹⁴⁵ Kemikler üzerinde kesim izleri saptanmış ve bulunan hayvan kemiklerinin türleri evcil koyun, keçi, domuz ve sığır olarak belirtilmiştir.⁹⁴⁶

Buna ek olarak 5. kültür katının geneline bakıldığında evcil koyun, keçi, sığır ve domuzun yanı sıra yabani domuz, tilki, tavşan ve geyik türlerinin de yerleşimdeki varlığı tespit edilmiştir.⁹⁴⁷

Aynı yapıkatının geç evrelerine tarihlendirilen Bina 2'de yoğun miktarda yontmataş alet, hayvan kemiği, çanak çömlek ve öbek halinde deniz kabukları (*Patella vulgata*) saptanmıştır.⁹⁴⁸

⁹⁴¹ Paul ve Erdoğan 2017, 374.

⁹⁴² Paul ve Erdoğan 2017, 374-375.

⁹⁴³ Paul ve Erdoğan 2017, 381-382.

⁹⁴⁴ Paul ve Erdoğan 2017, 378, 380.

⁹⁴⁵ Erdoğan 2011a, 368, Erdoğan 2012, 6; Erdoğan 2013, 3.

⁹⁴⁶ Erdoğan 2012, 6; Erdoğan 2013, 3.

⁹⁴⁷ Erdoğan ve Yücel 2012, 189; Erdoğan 2014b, 158.

⁹⁴⁸ Erdoğan vd. 2013, 204.

5. kültür katında yeni doğan kuzulara ait kemiklerin fazla olduğu tespit edilmiştir.⁹⁴⁹

2015 kazı sezonunda Neolitik Döneme ait yapıkatlarından gelen bir köpekbalığı dişi ve büyük bir yaban kedisinin alt çene kemiği buluntuları dikkat çekicidir.⁹⁵⁰ Bu köpek balığı dişi karaya vurmuş ve sahilden alınıp yerleşime getirilmiş olabilir.⁹⁵¹

Yerleşimin Neolitik Dönem tabakalarında bulunan yumuşakça kavrıkları ve balık kalıntıları deniz ürünlerinin topluluk tarafından tüketildiğini göstermektedir. Yumuşakça türleri içerisinde en çok rastlananlar *Patella* ve *Mytiliades* türleridir.⁹⁵²

6.1.2.9.Bitki Kalıntıları

4. kültür katının ikinci evresinde bulunan yapının tabanından alınan toprak örneklerinde, Müge Ergun tarafından yapılan çalışma sonucu, evcilleştirilmiş *Einkorn* buğdayı (*Triticum monococcum*) ile kabuksuz arpa (*Hordeum vulgare* var *nudum*) türleri saptanmıştır.⁹⁵³ Aynı tabakanın erken kalıntılarının bulunduğu doğu kısmında üzerinde ocakta bulunan sarı taban üstünden alınan toprak örnekleri içerisinde de tarımı yapıldığı anlaşılan arpa ve buğday tespit edilmiştir.⁹⁵⁴

Yerleşimde suda yüzdürme yöntemiyle elde edilen bitki kalıntıları Soultana Valamoti tarafından çalışılmıştır. Bu çalışma sonucunda Neolitik Dönem tabakalarında tarımı yapılan *Einkorn* buğdayı (*Triticum monococcum*), Emmer buğdayı (*Triticum dicoccum*), arpa (*Hordeum vulgare*), bezelye (*Pisum sativum*), mürdümük (*Lathyrus sativus*) ve mercimek (*Lens sp.*), üzüm çekirdekleri (*Vitis vinifera*) ve incir gibi bitki türleri tespit edilmiştir.⁹⁵⁵

6.1.3.Sonuç

6.1.3.1.Besin Elde Etme

⁹⁴⁹ Erdoğan ve Yücel 2015, 198-199.

⁹⁵⁰ Erdoğan 2016, 121.

⁹⁵¹ Çilingiroğlu ve Çakırlar 2018, 57.

⁹⁵² Erdoğan 2014b, 159.

⁹⁵³ Erdoğan 2011a, 368; Erdoğan 2012, 5.

⁹⁵⁴ Erdoğan 2012, 5; Erdoğan ve Yücel 2012, 18; Erdoğan 2013, 4.

⁹⁵⁵ Erdoğan vd. 2013, 207; Erdoğan 2014a, 169; Erdoğan 2014b, 159; Erdoğan ve Yücel 2015, 198.

Organik kalıntılara bakıldığında üzerinde kesim izlerine rastlanan hayvan kemikleri evcil koyun, keçi, domuz ve sığır türlerine aittir. Bunlar haricinde yerleşmede tespit edilen yabani türler domuz, tavşan, tilki ve geyiklerdir. Yerleşimin Neolitik Dönem tabakalarında bulunan yumuşakça kavkıları ve balık kemikleri deniz ürünlerinin topluluk tarafından tüketildiğini göstermektedir. Yumuşakça türleri içerisinde en çok rastlananlar *Patella* ve *Mytiliades* türleridir. Bunlar haricinde bir köpek balığı dişi ve büyük bir yaban kedisine ait çene kemiği ilginç buluntular arasındadır.⁹⁵⁶

Alanda elde edilen bitki kalıntılarının *Einkorn* buğdayı (*Triticum monococcum*), *Emmer* buğdayı (*Triticum dicoccum*), arpa (*Hordeum vulgare*), bezelye (*Pisum sativum*), mürdümük (*Lathyrus sativus*) ve mercimek (*Lens sp.*), üzüm çekirdekleri (*Vitis vinifera*) ve incir gibi türlere ait olduğu görülmüştür.⁹⁵⁷

Çakmaktaşı ve az sayıda obsidyenden yapılmış yontmataş aletler bulunmuştur. Genel olarak 2 ve 5. kültür katları arasında yontmataş alet teknolojisinde büyük bir değişim olmadığı belirtilmiştir. Yerleşimde yontmataş alet endüstrisi dilgi ağırlıklıdır. Bunun dışında çok rastlanan başka bir tür de yongalardır. Neolitik Dönem tabakalarında farklı alet tipleri nadir olarak görülmektedir. Bunlara örnek olarak orak dilgisi ve kazıyıcılar verilebilir.⁹⁵⁸

6.1.3.2.Depolama

Yerleşmede Neolitik Döneme ait son tabaka 4. kültür katında tabana açılmış, içerisinde 28 adet işlenmiş kemik ve birer adet taş kap, işlenmiş deniz kabuğu, boncuk ve taş keski olan bir depolama çukuru tespit edilmiştir. Bunu haricinde aynı yapıkatında aynı açma içerisinde radyokarbon sonuçlarına göre MÖ 6000-5800'e tarihlenen büyük bir ocak, küçük bir platform bir kısa boylu bir silo bulunmuştur.⁹⁵⁹

Aynı kültür katında bulunan çevre duvarının güney girişinde küçük boyutlarda çin şapkası olarak adlandırılan deniz kabukları (*Patella*) depolanmış bir çukur tespit

⁹⁵⁶ Erdoğan 2016, 121.

⁹⁵⁷ Erdoğan 2012, 5; Erdoğan ve Yücel 2012, 18; Erdoğan 2013, 4.

⁹⁵⁸ Erdoğan 2011a, 369-370; Erdoğan 2011b, 50; Erdoğan 2012, 8; Erdoğan 2013, 7; Erdoğan 2014b, 161.

⁹⁵⁹ Erdoğan 2014a, 168-169; Erdoğan 2014b, 159.

edilmiştir. Yine 4. yapıkatında başka bir depolama çukuru daha saptanmıştır. Bunun içerisinde ne olduğu belirtilmemiştir. Ayrıca bu tabakada 0,50x0,30 m boyutlarında bir de kutu bulunmuştur.⁹⁶⁰

4. kültür katının ikinci evresinde bulunan yapının kuzeydoğu köşesinde *in situ* depolama kabı saptanmıştır. Söz konusu kabın içerisinde az miktarda *Einkorn* buğdayı (*Triticum monococcum*), incir ve üzüm çekirdekleri tespit edilmiştir.⁹⁶¹

Görüldüğü üzere yerleşmede bulunan depolamaya yönelik kalıntıların hepsi 4. yapı katından gelmektedir.

6.1.3.3.Hazırlama

4. kültür katında yuvarlak ve oval formlu ocak kalıntıları tespit edilmiştir. Bu ocakların yanında depolama unsurları, platform gibi öğeler de yer almaktadır. İki evreye ayrılan 5. kültür katının ilk evresinde avluda bulunan bir adet ocak dışında depolama unsuru veya ocak kalıntısına rastlanmamıştır. Bu tabakanın geç evresinde ise 2 numaralı bina içerisinde bir ocak tespit edilmiştir.⁹⁶²

Yerleşmede havan ve havaneli olmak üzere iki tip öğütme amaçlı kullanılan alet tespit edilmiştir.⁹⁶³

6.1.3.4.Hazırlama ve Tüketme

Yerleşimde 5. tabakada çanak çömlekler genel olarak kırmızı astarlı, ince kenarlı ve S profillidir. 4. yapıkatında daha çok katkı maddesi koyulması dışında önemli bir fark yoktur.⁹⁶⁴ Ayrıca yerleşimde kil kapların yanı sıra mermer kaplar da bulunmuştur.⁹⁶⁵

⁹⁶⁰ Erdoğan ve Yücel 2015, 197; Erdoğan 2016, 119.

⁹⁶¹ Erdoğan 2012, 5; Erdoğan 2013, 4; Erdoğan 2014a, 167-169; Erdoğan 2014b, 159.

⁹⁶² Erdoğan 2012, 5; Erdoğan ve Yücel 2012, 188-189.

⁹⁶³ Erdoğan 2014a, 169-170.

⁹⁶⁴ Erdoğan 2011a, 367; Erdoğan ve Yücel 2012, 190; Erdoğan 2014b, 160.

⁹⁶⁵ Erdoğan 2011b, 51.

Alanda bulunan kemik ve boynuz aletler arasında beslenme ile ilişkilendirilebilecek kaşık, spatula ve olta ucu bulunmuştur. Kaşık ve spatulaların en yoğun görüldüğü evre 4. yapıkattır.⁹⁶⁶

6.2.HOCA ÇEŞME

6.2.1.Genel Bilgi

6.2.1.1.Konum

Edirne ili, Enez ilçesi, Yenice köyünde yer alır. Meriç Nehri'nin Ege Denizi'ne döküldüğü alanın doğusunda, Ege Denizi'nden 5 km uzakta konumlanmıştır.⁹⁶⁷ Yerleşmenin boyutları yaklaşık olarak 70x90 m'dir.⁹⁶⁸

6.2.1.2.Araştırma Tarihçesi

Höyük, 1989'da Antik Ainos kentinde çalışan kazı ekibi tarafından keşfedilmiştir.⁹⁶⁹ Alanda 1991-1993 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Prehistorya Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Mehmet Özdoğan ve ekibi tarafından kazı çalışmaları yapılmış ve bu çalışmalar sonucunda yerleşimin üçte birine denk gelen 700 m²'lik bir alan ortaya çıkarılmıştır.⁹⁷⁰

6.2.1.3.Tabakalanma ve Tarihlendirme

Höyükte toplam dört evre belirlenmiştir. Söz konusu evreler kendi içerisinde yedi yapıkata ayrılmıştır.⁹⁷¹ Radyokarbon sonuçları da göz önünde bulundurularak yapılan tabakalanma ve tarihlendirilmesi şu şekildedir:⁹⁷²

I.yapıkata: Kalkolitik Dönem (1.tabaka)

II.yapıkata: Neolitik Dönem (MÖ 5800-5600; 2-4. tabaka)

⁹⁶⁶ Paul ve Erdoğan 2017, 381-382.

⁹⁶⁷ Erzen ve Başaran 1990, 159-160; Özdoğan 1996, 336; Özdoğan 1998, 68; Özdoğan 2007, 415; Özdoğan 2013; 179; TAY?.

⁹⁶⁸ Özdoğan 1998, 68.

⁹⁶⁹ Erzen ve Başaran 1990, 159-160; Özdoğan 1996, 336.

⁹⁷⁰ Özdoğan 1998, 68; Özdoğan 2013; 179.

⁹⁷¹ Karul 1994, 29-31.

⁹⁷² Özdoğan 1998, 71.

III.yapıkatı: Neolitik Dönem (MÖ 6200-6000; 5-6. tabaka)

IV.yapıkatı: Neolitik Dönem (MÖ 6400-6300; 7. tabaka).

Höyükte Neolitik Dönemden Orta Kalkolitik Döneme kadar devam eden dört farklı tabaka tespit edilmiştir. Bunlardan IV, III ve II. evre Neolitik Döneme, en geç tabaka I ise Kalkolitik Döneme tarihlendirilmiştir. Fakat Kalkolitik Dönem tabakası çok tahrip olmuştur. Bu sebeple söz konusu tabakada Kalkolitik Döneme ait üç ya da dört farklı evreye ait arkeolojik dolguların karışmış olduğu gözlenmiştir.⁹⁷³

Höyükte tespit edilen en erken dolgu olan IV. evrede mimari anakaya oyularak inşa edilmiş yuvarlak planlı yapılardan oluşur. Söz konusu yapılar içinde yine anakayaya oyularak açılmış depolama amaçlı kullanılan çukurlar ortaya çıkarılmıştır. Bir sonraki III. yapıkatında mimari bir önceki tabakayla benzerdir. İki tabaka arasındaki tek fark anakayaya oyulan tabanların yerini bir önceki yapıkatının dolgusunun almış olmasıdır.⁹⁷⁴

II. evre dikdörtgen planlı yapıları ile mimari özellikleri bakımından önceki iki tabakadan keskin hatlarla ayrılır. Yapılar içerisinde fırın ve ocaklar ortaya çıkarılmıştır.⁹⁷⁵

6.2.2.Beslenme ve Depolamaya İlişkin Arkeolojik Veriler

6.2.2.1.Depolama Unsurları

Yerleşimde depolama açısından dikkat çekici özelliklerden biri deniz yumuşakçalarının depolanmış olduğu çukurlardır.⁹⁷⁶ Bu depolama yöntemi hemen hemen her tabaka da görülse de özellikle II ve I. evrelerde daha yaygındır. Yumuşakça kalıntıları yerleşim içerisinde yalnızca yapıların içinde ve etrafında bulunan çukurlar da

⁹⁷³ Özdoğan 1998, 68-69.

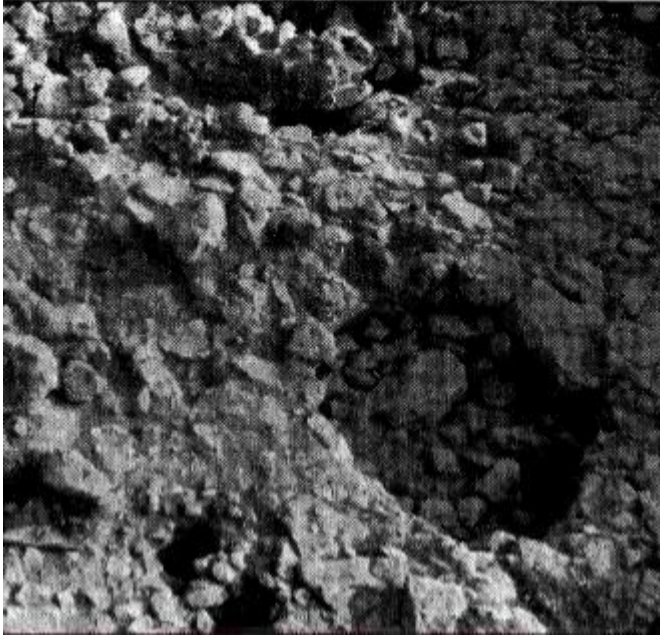
⁹⁷⁴ Özdoğan 1998, 70; Özdoğan 2007, 415; Özdoğan 2013, 180-181.

⁹⁷⁵ Özdoğan 1998, 70; Özdoğan 2007, 416; Özdoğan 2013, 181.

⁹⁷⁶ Özdoğan 2007, 417; Özdoğan 2013, 181-183.

görülmektedir. Çukurların anakayaya oyulduğu IV. evre haricinde bu depolama çukurlarının çoğu silindirik formda ve dikey kenarlara sahiptir.⁹⁷⁷

Bunların en erken örnekleri anakaya üzerinde yer alan IV. evrenin 7. tabakasında mekân içlerinde ve dışlarında depolama amaçlı yapılmış çukurlardır.⁹⁷⁸ Bunlar içerisinde bitki kalıntısı ve çakmaktaşıdan yapılmış alet tespit edilmiştir. Bu tabakada üçü yapı içerisinde biri açık alanda olmak üzere toplam dört adet anakayaya oyulmuş çukur bulunmuştur. Bunlardan ikisi 1 numaralı yapının merkezinde ve merkezde yer alan çukurun 40 cm güneyinde yer almaktadır. Merkezde yer alan çukurun alt kısmının çapı 150 cm ve derinliği yaklaşık 70 cm'dir. Çukurun üst çapı daha dar iken aşağısı daha geniştir. Bunun güneyinde yer alan daha küçük, oval çukurun çapı 125 cm ve derinliği 40 cm'dir.⁹⁷⁹

Şekil 206: Hoca Çeşme 7. tabakada anakayaya açılmış çukur örneği (Özdoğan 2003, 170).

Aynı tabakada bulunan diğer mekân içi depolama çukuru 2 numaralı yapının merkezinde yer almaktadır. Söz konusu çukur yuvarlaktır. Çapı 100 cm ve derinliği ise

⁹⁷⁷ Özdoğan 2013, 181-183.

⁹⁷⁸ Karul 1994, 23.

⁹⁷⁹ Özdoğan 2003, 169-170.

40 cm'dir. Bunun içerisinde yoğun miktarda yanmış kerpiç ve tahıl kalıntısına rastlanmıştır. Bu tabakada anakayaya oyulmuş son çukur, 1 ve 2 numaralı yapılar arasında bulunan açık alandan gelmiştir. Yuvarlak formlu, 135 cm çapında ve 40 cm derinliğindedir.⁹⁸⁰

Solen vagina türü yumuşakçaların depolandığı çukurlara 7, 6 ve 2. tabakalarda rastlanmıştır. Çukurların çoğunluğu içerisinde saklanan söz konusu türde yumuşakçalar ile birlikte bulunmuştur. Alanda yumuşakça kavkısı depolama bu tür ile birlikte en erken evreden itibaren görülmektedir. Biri yapı içinde, diğer üçü yapı dışında olmak üzere toplam dört adet *Solen vagina* türünün depolanmış olduğu çukur bulunmuştur. İlk örnek 7. tabakada 2 numaralı yapı içerisinde bulunan 30 cm çapında ve 10 cm derinliğindedir. Bu çukur içerisinde yumuşakça kavkıları ile birlikte ortaya çıkarılmıştır.⁹⁸¹

Şekil 207: Hoca Çeşme 7. tabakada yer alan 2 numaralı yapı içerisindeki çukurda bulunan yumuşakça kalıntıları (Özdoğan 2003, 171).

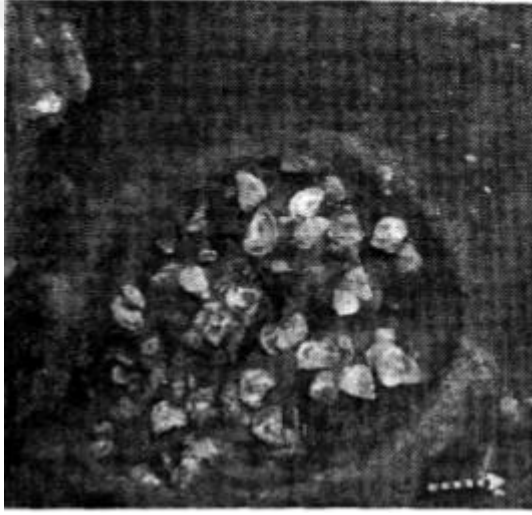
Diğer iki örnek 6. tabakada açık alanda bulunmuştur. Birinin çapı 40 cm ve sığ olduğu belirtilmiştir. Diğeri ise 0.8x1.5 m alana yayılmış *Solen vagina* kalıntılarını

⁹⁸⁰ Özdoğan 2003, 170.

⁹⁸¹ Özdoğan 2003, 170-171.

içerir. Söz konusu alanın çukur olup olmadığı kesin değildir. Alanda bulunan bu tip son çukur da 2. tabakada açık alandan gelmiştir. Çapı 60 cm olan çukur yuvarlak formdadır.⁹⁸²

Yerleşmede bulunan başka bir depolama unsuru da içerisinde midye depolanmış çukurlardır. II. evrenin 4. tabakasından I. evrenin 1. tabakasına kadar toplam 55 çukur tespit edilmiştir. Açık alanda bulunan çukurlardan 4. tabakada on bir, 3. tabakada on, 2. tabakada beş ve 1. tabakada on iki olmak üzere toplam 39 tanesinin yeri bilinmektedir.⁹⁸³

Şekil 208: Hoca Çeşme’de bulunan midye depolanan çukurlara örnek (Özdoğan 2003, 172).

Söz konusu çukurlar 3 ile 6 cm arasında değişen bir kalınlıkta yeşil kil ile sıvanmıştır. Ayrıca bir çukurda içinde midyelerin bulunduğu bir kap parçası tespit edilmiştir. Bunun midyeleri çukurdan almak için kullanılmış olabileceği önerilmiştir. İçi boş çukurların ise genel olarak taşla doldurulduğu gözlenmiştir. Bunun dışında az olsa da kül ve kırık midye çukurları da bulunmuştur.⁹⁸⁴

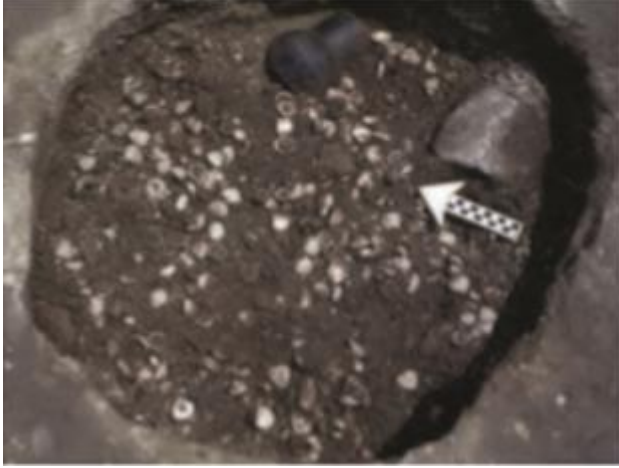
⁹⁸² Özdoğan 2003, 171.

⁹⁸³ Özdoğan 2003, 171-172.

⁹⁸⁴ Özdoğan 2003, 172.

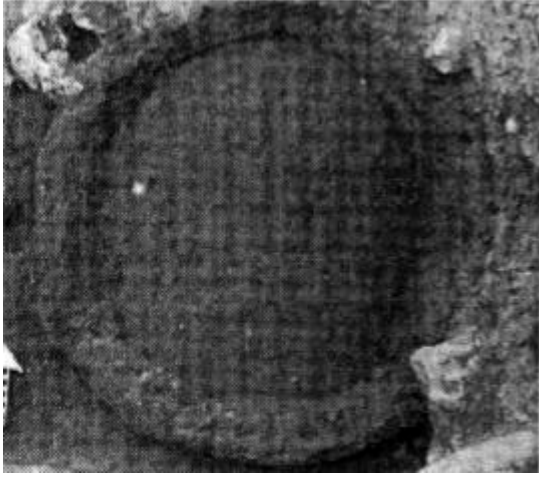
Şekil 209: Hoca Çeşme'den içerisinde yumuşakça kavkıları bulunan kap parçası (Özdoğan 2003, 173; Özdoğan 2013, 243).

Şekil 210: Hoca Çeşme'de yumuşakça kavkıları ile beraber *in situ* bulunan bir kap (Özdoğan 2013, 243).

Bunlara ek olarak midye depolanan çukurların farklı seviyelerinde kille sıvanarak kapatıldığı görülmüştür.⁹⁸⁵

⁹⁸⁵ Özdoğan 2003, 172.

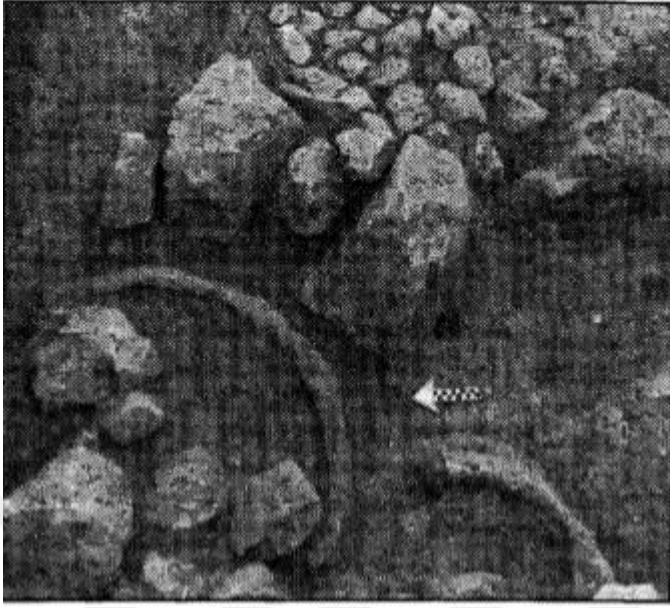
Şekil 211: Hoca Çeşme’de bulunan kille sıvanarak kapatılmış çukur (Özdoğan 2003, 173).

Yerleşmede yoğun olarak tüketilen midye kalıntılarının ise güneye atıldığı görülmüştür.⁹⁸⁶

Yerleşimde sadece 3. tabakada kutu ve petek şeklinde depolama unsurlarına rastlanmıştır. Biri yapı içinde diğer üç tanesi açık alanlarda olmak üzere toplam dört adet bulunmuştur. Bunlar içerisinde biri kutu diğerleri petektir. Peteklerden ilki 10 numaralı yapı içerisinde, yapının güneyinde bir platform ile birlikte ortaya çıkarılmıştır. Bu petek yaklaşık 30 cm çapındadır. Kenar kalınlığı ise 3-4 cm’dir. Bugün tespit edilebilen kenar yüksekliği de 20 cm olarak belirtilmiştir. 2. ve 3. petek yan yana ve yuvarlak formu yapılmıştır. Açık alanda tespit edilmiştir. Bu iki petekten kuzeyde yer alanın çapı 70 cm, güneydeki çapı ise 50 cm’dir. Sarı kerpiçten yapılmışlardır ve kenar kalınlıkları 5 cm’dir. Petekler tabana yerleştirilmiştir. Derinlikleri yaklaşık 70 cm’dir.⁹⁸⁷

⁹⁸⁶ Özdoğan 2003, 172.

⁹⁸⁷ Özdoğan 2003, 167-168.

Şekil 212: Hoca Çeşme 3. tabakada açık alanda bulunan iki adet petek (Özdoğan 2003, 168).

3. tabakada yerleşimde bulunan tek kutu kalıntısı tespit edilmiştir. Söz konusu kutu 9 numaralı yapının doğu duvarı ile birleşik olarak yapılmıştır. Kenar uzunlukları aynı değildir ve kenar kalınlığı 5 cm'dir. Dikdörtgen formudur ve 75x100 cm ölçülerindedir. Derinliğinin 50 cm olduğu belirtilmiştir. Sarı kerpiçten yapılmıştır.⁹⁸⁸

6.2.2.2.Fırın ve Ocaklar

5. yapı evresinde küçük boyutlarda ocak kalıntıları saptanmıştır.⁹⁸⁹ 3 ve 4. yapı evrelerinde bulunun dörtgen planlı yapıların dış kısımlarında platform üzerine yapılmış kubbeli fırınlar görülürken, yapıların içlerinde ise taşlarla çevrelenmiş küçük ocaklar bulunmaktadır.⁹⁹⁰ 4. tabakada fazla sayıda fırın ve ocak saptanmıştır.⁹⁹¹

6.2.2.3.Çanak Çömlek

IV. tabakada genel olarak görülen kap formları “S” profilli açık kaplardır. Çanak çömleklerin büyük bir oranı kırmızı astarlı ve açkılı mal gruplarına dâhildir. IV ve III.

⁹⁸⁸ Özdoğan 2003, 167-168.

⁹⁸⁹ Karul 1994, 24.

⁹⁹⁰ Karul 1994, 25.

⁹⁹¹ Özdoğan 2003, 164.

tabakalardaki çanak çömlek mal grupları ve formları birbirine çok benzerdir. III. tabakada kaba yapım kapların kullanımı artmıştır.⁹⁹² II. tabaka da çanak çömlek özellikleri bakımından diğer tabakalarla devamlılık göstermektedir.⁹⁹³ Yerleşmede büyük boyutlu depolama kabı olabilecek örneklerle rastlanmamıştır.⁹⁹⁴

6.2.2.4.Kil Buluntular

7. tabakada yerleşimi çevreleyen duvarın iç kısmında çok sayıda sapan tanesi bulunmuştur. Duvar ile ilişkili olarak bulunan sapan tanelerinin savunma amaçlı kullanılmış olabileceği önerilmiştir.⁹⁹⁵ Sapan tanelerinin 3 ve 2. evrelerde sayıca arttığı belirtilmektedir.⁹⁹⁶

6.2.2.5.Taş Buluntular

Yerleşmede toplam 19 adet taş kap bulunmuştur. Bunlar içerisinde 2. evrede bulunan sekiz adet taş kabın dörtgen formu ve kısa ayaklı olduğu tespit edilmiştir.⁹⁹⁷

6.2.2.6.Yontmataş Endüstrisi

Hoca Çeşme yontmataş buluntuları Bulgaristan'ın Erken Neolitik Dönem yontmataş alet endüstrisiyle yakın benzerlik gösterir. Özellikle Karanova I-II kültüründen bilinen uzun dilgilerle yoğun olarak karşılaşmıştır. Diğer yandan, ok ve mızrak uçlarına rastlanmamıştır.⁹⁹⁸

6.2.2.7.Sürtmetaş Endüstrisi

Yerleşimin Neolitik ve Kalkolitik Dönem buluntuları arasında öğütme taşları da vardır.⁹⁹⁹

6.2.2.8.Kemik ve Boynuz Aletler

⁹⁹² Özdoğan 1998, 69-70; Özdoğan 2007, 415; Özdoğan 2013, 180.

⁹⁹³ Özdoğan 1998, 70.

⁹⁹⁴ Karul 1994, 117.

⁹⁹⁵ Karul 1994, 24.

⁹⁹⁶ Karul 1994, 28.

⁹⁹⁷ Karul 1994, 28.

⁹⁹⁸ Karul 1994, 28.

⁹⁹⁹ Karul 1994, 26.

Bunlar içerisinde kemik kaşıklar, spatulalar ve 3.evrede bulunmuş bir kemik olta ucu bulunmaktadır.¹⁰⁰⁰

6.2.2.9.Hayvan Kalıntıları

Yerleşimde bulunan hayvan kalıntıları evcil sürü hayvanlarına ek olarak, su ürünleri ve yumuşakçaların tüketildiğini gösterir.¹⁰⁰¹ Beslenme ve depolama açısından yumuşakça tüketiminin oldukça önemli bir yeri olduğu görülmüştür.¹⁰⁰²

Hoca Çeşme'nin de yer aldığı Marmara Bölgesinde bulunan Neolitik Dönem yerleşmelerinden elde edilen hayvan kalıntıları H. Buitenhuis tarafından çalışılmıştır. Bu çalışma sonucunda bütün yerleşimlerde en çok rastlanan kalıntıların evcil türlere ait olduğu görülmüştür. Daha öncede değinildiği gibi bölge genelinde de yumuşakça kavkısı kalıntıları yoğun olarak bulunmuş ve bu besinin beslenmede önemli bir yeri olduğu ortaya çıkarılmıştır. Balık kalıntıları da bulunmuştur. Fakat balık kalıntılarının her yerleşimde aynı yoğunlukta olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca Hoca Çeşme, Ilıpınar ve Fikirtepe yerleşmelerinin daha erken tabakalarında çoğunlukla koyun, keçi ve sığır türlerine ait kalıntılar tespit edilmiştir. Buna ek olarak Hoca Çeşme'de en sık görülen kalıntıların türü koyun ve keçidir.¹⁰⁰³

Hoca Çeşme'de çok sayıda yumuşakça kavkısı tespit edilmiştir. Bunlar arasında 1 ile 3 arası örnek ile temsil edilen *Littorina obtusata*, *Murex brandaris*, *Nassarius reticulatus* ve *Buccinidae/Turridae* türleri sayılabilir. Buna ek olarak daha çok karşılaşılan türler; 1052'den fazla paça ile *Helis aspersa*, 295 adet *Pelycopoda*, 102 adet *Mytilus galloprovincialis*, 1941 adet *Ostrea edulis*, 10102 adet olmak üzere en fazla görülen *Cerastoderma edule* ve son olarak da 25 adet *Solen vagina*'dır.¹⁰⁰⁴ Yerleşimde bunlarla birlikte toplam 26 farklı yumuşakça türü olduğu belirlenmiştir. 4 ve 3. Tabakalarda deniz yumuşakçalarının 2 ve 1. tabakalara nazaran az olduğu tespit edilmiştir. Erken ve geç evrelerde yumuşakça kavkısı türlerinin miktarında değişim olduğu görülmüştür. Erken tabakalarda yoğun olan *Solen vagina* türünün, geç

¹⁰⁰⁰ Karul 1994, 27.

¹⁰⁰¹ Özdoğan 2007, 415.

¹⁰⁰² Özdoğan 2013, 182.

¹⁰⁰³ Buitenhuis 1994, 142; Buitenhuis 1995, 151-156.

¹⁰⁰⁴ Buitenhuis 1995, 155.

tabakalarda yok denecek kadar az olduğu ya da tam tersi geç tabakalarda daha çok karşılaşılan *Mytilus galloprovincialis* türünün erken tabakalarda oldukça az görülmesi bu duruma örnek olarak verilebilir.¹⁰⁰⁵

Alanda bir adet köpek (*Canis familiaris*), 44 adet domuz (*Sus (scrofa) domesticus*), 17 adet koyun (*Ovis aries*), 52 adet keçi (*Capra hircus*), 520 adet koyun/keçi, 176 adet sığır (*Bos taurus*), iki adet domuz (*Sus scrofa/domesticus*), beş adet tam türü belirlenememiş geyik, 10 adet alageyik (*Dama dama*), üç adet karaca (*Capreolus capreolus*), yedi adet tavşan (*Lepus europaeus*) olmak üzere bu türlere ait kemik kalıntılarına rastlanmıştır.¹⁰⁰⁶

6.2.3.Sonuç

6.2.3.1.Besin Elde Etme

Yerleşimin bitki kalıntıları çalışılmasa da hayvan kalıntıları ile alakalı çalışma yapılmıştır. Depolama alanlarından, yumuşakça kavkısı kalıntılarında görüldüğü ve balık kalıntılarıyla da desteklendiği üzere yerleşmede beslenmede denizsel ürünlerin tüketimi yaygındır. 26 farklı yumuşakça türü tespit edilmiştir. Balık kalıntılarıyla ilgili bir çalışma yapılmamıştır.¹⁰⁰⁷

Ayrıca alanda en çok bulunan hayvan kemikleri koyun ve keçiye aittir. Sonrasında çoktan aza doğru sırayla sığır ve domuz kalıntıları ile karşılaşmıştır. Bunlar dışında alageyik, karaca, tavşan gibi türlere de rastlanmıştır.¹⁰⁰⁸ Balıkçılıkla ilgili olabilecek bir kemik olta ucu 3.evre’de bulunmuştur.¹⁰⁰⁹

Avcılıkla ilişkilendirilen başka bir buluntu sapan taneleridir. 7. tabakada yerleşimi çevreleyen duvarın iç tarafında çok sayıda sapan tanesi bulunmuştur. Bu

¹⁰⁰⁵ Karul 1994, 14.

¹⁰⁰⁶ Buitenhuis 1995, 155.

¹⁰⁰⁷ Karul 1994, 14.

¹⁰⁰⁸ Buitenhuis 1995, 155.

¹⁰⁰⁹ Karul 1994, 27-28.

buluntuların özellikle 3 ve 2. evrelerde arttığı gözlenmiştir. Diğer yerleşmelerde de olduğu gibi ok ve mızrak uçlarına rastlanmamıştır.¹⁰¹⁰

6.2.3.2. Depolama

Yerleşimde depolama açısından dikkat çekici özelliklerden biri deniz yumuşakçalarının depolanmış olduğu çukurlardır. Bu depolama yöntemi hemen hemen her tabakada görülse de özellikle II ve I. evrelerde daha yaygındır. Yumuşakça kavkılarının depolandığı çukurlar yapıların içinde ve etrafında bulunan açık alanlarda görülmektedir. Çukurların, söz konusu evredeki yapılar gibi, anakayaya oyulduğu IV. evre haricinde, çoğu silindirik formda ve dikey kenarlara sahiptir. Söz konusu evrede yer alan çukurlar içerisinde bitki kalıntıları çakmaktaş alet ve yanmış kerpiç bulunmuştur. Burada yapıların içinde ve arasındaki açık alanlarda çukurlara rastlanmaktadır.¹⁰¹¹

Ayrıca *Solen* türü yumuşakçaların depolandığı çukurlara ise 7, 6 ve 2. tabakalarda rastlanmıştır. Bu örnekler alanda yumuşakça depolamanın ilk kanıtlarıdır. Söz konusu çukurlardan toplam dört adet bulunmuştur.¹⁰¹² Buna ek olarak yerleşmede 55 adet bulunması ile en çok depolanan tür midyelerdir. Bu midye çukurlarına yerleşimin II. evrenin 4. tabakasından I. evrenin 1. tabakasına kadar rastlanmıştır. Bunlardan 4. tabakada on bir, 3. tabakada 10, 2. tabakada beş ve 1. tabakada on iki olmak üzere toplam 39 tanesinin yeri bilinmektedir. Birinin içinde midyelerin bulunduğu bir kap parçası tespit edilmiştir. Bunun midyeleri çukurdan almak için kullanılmış olabileceği önerilmiştir. İçi boş çukurların içerisinde taşla doldurulduğu görülmüştür. Bunun dışında az olsa da kül ve kırık midye çukurları da bulunmuştur.¹⁰¹³

Midye depolanan çukurların farklı seviyelerinde kille sıvanarak kapatıldığı tespit edilmiştir.¹⁰¹⁴

¹⁰¹⁰ Karul 1994, 24-28.

¹⁰¹¹ Özdoğan 2013, 181-183.

¹⁰¹² Özdoğan 2003, 169-170.

¹⁰¹³ Özdoğan 2003, 171-172.

¹⁰¹⁴ Özdoğan 2003, 172.

Genel olarak bakıldığında çukurların içlerinin yaklaşık 5 cm kalınlığında yeşil renkli kille sıvandığı göze çarpar. Çukurlardan en az ikisi 1.5 m derinliğindedir. İnce bir kil katmanı ile ağız kısımları tekrar kille sıvanmıştır. Her çukurda farklı türde yumuşakçalar bulunmuş ve her bir çukurun farklı bir türü barındırdığı görülmüştür. Depolanan türler içerisinde *Cardium*, *Unio*, *Mytilus* ve *Solen* vardır. Ayrıca çukurların ikisinde çanak çömlek, yanmış kepiç ve tahıl kalıntılarına rastlanmıştır.¹⁰¹⁵

Yerleşimde çukurlara ek olarak sadece 3. tabakada biri kutu olmak üzere toplam dört adet kutu ve petek şeklinde depolama unsurlarına rastlanmıştır. Bunların biri yapı içinde üç tanesi açık alanda yer almaktadır.¹⁰¹⁶

6.2.3.3.Hazırlama

5. yapı evresinde küçük boyutlarda ocak kalıntıları saptanmıştır. 3 ve 4. yapı evrelerinde bulunun dörtgen planlı yapıların dış kısımlarında platform üzerine yapılmış kubbeli fırınlar görülürken, yapıların içlerinde ise taşlarla çevrelenmiş küçük ocaklar bulunmaktadır.¹⁰¹⁷

Alanda öğütme taşları bulunmuştur.¹⁰¹⁸ Fakat bu buluntularla ilgili detaylı bilgi yoktur.

6.2.3.4.Hazırlama ve Tüketme

IV ve III. tabakalardaki çanak çömlek mal grupları ve formları birbirine çok benzerdir. III. tabakada kaba yapım kapların kullanımı artmıştır. Çanak çömlek özellikleri bakımından tabakalar birbiriyle devamlılık göstermektedir. Büyük boyutlu depolama kabı olabilecek örneklerle rastlanmamıştır. Bunlara ek olarak yerleşimde toplam 19 adet taş kap bulunmuştur.¹⁰¹⁹

Ayrıca beslenme ile alakalı olabilecek kemik kaşıklar, spatulalar ortaya çıkarılmıştır.¹⁰²⁰

¹⁰¹⁵ Özdoğan 2003, 170.

¹⁰¹⁶ Özdoğan 2003, 167-168.

¹⁰¹⁷ Karul 1994, 25.

¹⁰¹⁸ Karul 1994, 26.

¹⁰¹⁹ Karul 1994, 28.

¹⁰²⁰ Karul 1994, 27.

YEDİNCİ BÖLÜM

BATI ANADOLU NEOLİTİK DÖNEM TOPLULUKLARININ BESLENME VE DEPOLAMA ALIŞKANLIKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

7.1.Kıyı Ege Yerleşimleri

Kıyı Ege’de günümüze kadar kazısı yapılmış ve yapılmakta olan yerleşimler Çukuriçi, Dedecik Heybelitepe, Ege Gübre, Ulucak ve Yeşilova’dır. Bölgede 1965’ten bu yana yapılan çalışmalar ışığında besinlerin elde edilmesinden tüketilmesine kadar olan süreçler ve depolama etkinlikleri değerlendirilmiştir.

7.1.1.Besin Elde Etme

Bölgede ilk yerleşildiği zamandan itibaren tarım ve hayvancılık yapıldığı, bunun yanında avcılık ve toplayıcılığın devam ettiği görülmüştür. Dönem toplulukları için hayvancılık önemli bir besin kaynağıdır. Evcil koyun, keçi, sığır ve domuz yoğun olarak tüketilen türler arasındadır.¹⁰²¹

Hayvancılığın avcılığa göre daha ön planda olduğu bilinen yerleşimler; Çukuriçi, Yeşilova, Ege Gübre ve Ulucak’tır. Kıyı Ege’de geriye kalan tek yerleşim olan Dedecik Heybelitepe’de bu konuyla ilgili bir çalışma yürütülmemiştir. Bu yerleşimlerde yapılan çalışmalar sonucunda evcil türlerin daha yoğun olduğu görülmüştür. Örneğin; Ulucak yerleşiminde tespit edilen omurgalı hayvanların %90’ını evcil türler oluşturmaktadır. Bunlar içerisinde de en çok tüketilen tür %44 oranı ile sığırdır. Sığırdan sonra en çok tüketilen ikinci tür %18 oranıyla domuzdur.¹⁰²² Ege Gübre’ye bakıldığında en çok görülen tür %55’lik oranla koyun ve keçidir. Daha sonrasında %22 oranında sığır ve %20 oranında domuz gelmektedir.¹⁰²³ Dolayısıyla yerleşimlere bakıldığında benzer türler tüketilmiş olsa da bunların yoğunlukları değişim göstermektedir. Tüketilen hayvan türlerinin oranı yerleşmeden yerleşmeye ve tabakadan tabakaya değişmektedir.

¹⁰²¹ Sağlamtimur 2007, 375; Sağlamtimur 2011, 81; Sağlamtimur ve Ozan 2012, 236.

¹⁰²² Çakırlar 2012b, 9; Çilingiroğlu vd. 2012a, 167.

¹⁰²³ Sağlamtimur 2007, 375; Sağlamtimur 2011, 81; Sağlamtimur ve Ozan 2012, 236.

Ulucak yerleşiminde evcil köpek kemikleri bulunmuştur. Fakat bunların üzerlerinde tüketildiklerine dair herhangi bir kesim izi yoktur. Çukuriçi'nde bulunan köpek kemiklerinde de kasaplık izi yoktur. Ancak bir kaval kemiğinde yanık izi tespit edilmiştir. Bu yüzden belki nadiren de olsa tüketilmiş olabilecekleri yorumu yapılmıştır.¹⁰²⁴

Bunlar dışında bölgede avlanarak tüketilen yabani türler sığır (*Bos primigenius*), geyikgiller (*Cervidae*), tavşan (*Lepus europaeus*), kızıl geyik (*Cervus elaphus*), domuz (*Sus scrofa*) ve alageyik (*Dama dama*) 'tır.

Ege Gübre yerleşiminde evcil hayvan kalıntıları genel olarak evlerin içinde tespit edilmiştir. Avlularda ise daha çok yabani geyik, domuz ve sığır kalıntılarına rastlanmıştır.¹⁰²⁵ Başka yerleşimlerde görülmeyen bu durum burada yaşayan insanların yabani ve evcil hayvanlarla ilgili belirli tabuları olduğu şeklinde düşünülebilir.

Bölgede hayvan kalıntıları üzerine yapılan tek detaylı çalışma Ulucak'ta yürütülmüştür. Bu çalışma sonucunda en çok karşılaşılan türler; evcil koyun, keçi, sığır ve domuzdur. Koyun ve keçilerin kemikleri sayı bakımından daha fazla olsa da sığır kemiklerinin daha ağır olması, sığırlardan daha çok et sağlandığını göstermektedir. Ayrıca evcil türlerin yoğunluklarında tabakadan tabakaya değişimler tespit edilmiştir. Örneğin; VI ve V. tabakalarda domuz kalıntılarının sayısı artarken, keçi ve koyunda düşüş yaşanmıştır.¹⁰²⁶

Ulucak'ta Neolitik Dönemin son aşamalarında, IV. tabakada, hayvanların daha geç yaşta kesilmiş olmasından yola çıkarak süt, yün, deri gibi ikincil ürünler elde edilmeye başlandığı önerilmiştir. Bunun haricinde yine Neolitik sonunda yerleşmede bulunan yabani türlerde artış gözlenmiştir. Bunların hepsi nüfus büyümesi sonucu artan tüketim ihtiyacını karşılamak için yapılmış olabilir.¹⁰²⁷

¹⁰²⁴ Galik ve Horejs 2011, 89.

¹⁰²⁵ Sağlamtimur 2007, 375; Sağlamtimur 2011, 81; Sağlamtimur 2012, 201; Ozan 2012, 222.

¹⁰²⁶ Çakırlar 2012c, 85.

¹⁰²⁷ Çakırlar 2012c, 93; Çilingiroğlu vd. 2012a, 167; Çakırlar 2012b, 27; Çakırlar 2012c, 92; Pilaar Birch vd. 2018.

Yeşilova’da ise büyük baş hayvanlar daha erken tabakalarda daha çok görülmüştür.¹⁰²⁸ Neolitik Döneme tarihlendirilen 4 ve 3. yapıkatlarında en çok sığır ve ondan sonra koyun/keçi ve domuz türlerine rastlanmıştır.¹⁰²⁹ 8 ve 7. katlarda daha çok iri memeliler tüketilirken, 6 ile 3. yapıkatları arasında koyun, keçi ve domuz tüketiminin arttığı gözlenmektedir. Daha sonrasında 2 ve 1. yapıkatlarında sığır ve domuz kalıntıları azalırken daha küçük memeli türler olan koyun ve keçi sayısında artış olmuştur.¹⁰³⁰ Bu durum Ulucak ile farklılık göstermektedir. Yerleşimlerde yaşayan toplulukların tükettiği hayvan türleri hemen hemen aynı olsa da tabakalara göre yoğunlukları değişim göstermektedir.

Hayvancılık ve avcılığa dair organik kalıntıların yanı sıra Kıyı Ege Neolitik Dönem yerleşimlerinde çeşitli kesici ve yontmataş aletler ile çok sayıda taş ve kilden yapılmış sapan taneleri bulunmuştur. Bunlar içerisinde örnek olarak verilebilecek Ulucak’ta bulunmuş kemikten kesici alet ve ok ucu vardır.¹⁰³¹ Ayrıca Ulucak ve Yeşilova yerleşiminde avda ve hayvancılıkta kullanılmış olabilecek çok sayıda sapan tanesi bulunmuştur.¹⁰³²

Kıyı Ege’de yalnızca Çukuriçi ve Ulucak’ta balık kalıntısı tespit edilmiştir.¹⁰³³ Daha iç bölgede kalan Ulucak’ta bile balık kalıntılarına rastlanması, bu durumun muhtemel nedeninin diğer yerleşmelerdeki kazı sistemiyle ya da toprak yapısıyla alakalı olabileceğini akla getirir. Kıyı Ege yerleşmelerinde balıkçılık için kullanılmış olabilecek olta ucu ya da kanca henüz bulunmamış ya da yayınlanmamıştır.

Ege Gübre, Ulucak, Yeşilova ve Çukuriçi yerleşimlerinde yumuşakça türlerinin toplayıcılığı önemli geçim kaynaklarından biridir. Ayrıca Yeşilova’da bütün Neolitik Dönem tabakalarında bulunsu da Neolitik Dönemin daha geç evrelerine doğru yumuşakça kalıntılarının arttığı gözlemlenmiştir.

¹⁰²⁸ Derin 2007, 382; Derin 2008a, 47; Derin 2008b, 223; Derin 2009, 482; Derin 2010b, 69; Derin 2011a, 116; Derin 2011c, 96; Derin 2012a, 432-433; Derin 2012c, 182.

¹⁰²⁹ Derin 2007, 382; Derin 2011c, 77; Derin 2012c, 182.

¹⁰³⁰ Derin 2008a, 47; Derin 2008b, 223; Derin 2011c, 99; Derin 2017, 229.

¹⁰³¹ Çilingiroğlu vd. 2004, 50.

¹⁰³² Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 367; Korfmann vd. 2007, 41-42.

¹⁰³³ Horejs 2016, 157;

Bölgede karşılaşılan yumuşakça türlerinin yerleşimden yerleşime değişiklik göstermesi Canan Çakırlar tarafından yerleşmelerdeki hidrolojik ve coğrafi özelliklerin farklılık göstermesi ile açıklanmıştır.¹⁰³⁴

Son olarak bugünkü bilgiler yumuşakça toplayıcılığının, bu dönem ve bölge insanının beslenmesindeki rolünü tam olarak anlayabilmek için yeterli değildir. Fakat Kıyı Ege’de yer alan Dedecik Heybelitepe dışında Ulucak, Ege Gübre, Yeşilova ve Çukuriçi olmak üzere bütün yerleşimlerde yumuşakça kavkısı bulunması bölge insanı için önemli bir kaynak olduğunu göstermektedir.(Ek 5 ve 7)

Buna ek olarak yumuşakçaların beslenmenin ötesinde bir yeri olduğu görülmektedir.¹⁰³⁵ Örneğin; Ulucak VI. tabakada bulunan üzerlerine delik açılmış yumuşakça kavkıları yumuşakçaların sadece beslenme açısından değerlendirilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır.¹⁰³⁶

Ege’de tarih öncesi yerleşimlerde deniz ürünleri tüketimi ve balıkçılığın geçim ekonomisindeki yeri çok belirgin değildir. Yumuşakça kavkıları ise iyi korunarak günümüze kalması ve arazide görünür olması sonucu, özellikle kıyıya yakın yerleşmelerde yoğun olarak görülmektedir. Balık kalıntıları için ise aynı durum geçerli değildir. Arazide sadece elle toplanarak bu kalıntılara ulaşılması oldukça zordur. Dolayısıyla özellikle balıkçılık ile hayvancılık, avcılık ve bunlardan elde edilen ürünler tam olarak karşılaştırılamaz.¹⁰³⁷

Ege Bölgesinde insan kalıntıları üzerinde yapılan az sayıda izotopik analizler de net bir sonuç vermese de balıkçılığın hem balık kalıntıları hem de izotopik analizler sonucu Neolitik Dönem Ege Bölgesinde hayvanların evcilleştirilmesi ile beraber geri planda kaldığı önerilmektedir.¹⁰³⁸

Batı Anadolu’da diğer bölge yerleşmelerinde olduğu gibi Kıyı Ege’de de detaylı bir arkeobotanik çalışması yoktur. Burada yer alan yerleşimlerden Ege Gübre, Ulucak

¹⁰³⁴ Çakırlar 2015, 4.

¹⁰³⁵ Çakırlar 2015, 7.

¹⁰³⁶ Çakırlar 2015, 5.

¹⁰³⁷ Çilingiroğlu ve Çakırlar 2018, 52.

¹⁰³⁸ Çilingiroğlu ve Çakırlar 2018, 53.

ve Yeşilova’da bulunmuş bitki kalıntılarının genel olarak türleri bilinmektedir. Tespit edilen bitki kalıntıları içerisinde çoğunluğu oluşturan tahıl ve baklagil türleri, Eirnkorn buğdayı (*Triticum monococcum*), siyez buğdayı (*Triticum turgidum ssp. dicoccon*), kabuklu ve kabuksuz arpa (*Hordeum sp.*), ekmeklik buğday (*Triticum aestivum/durum*), kabuksuz buğday, altı sıralı arpa (*Hordeum vulgare*), arpa (*Hordeum vulgare*), kırmızı mercimek (*Lens culinaris*), bezelye (*Pisum sativum*) ve mürmüdük (*Vicia ervillia*)’tür. (Ek 4 ve 8)

Tarım yapıldığına ilişkin kanıtlar Dedecik Heybelitepe, Yeşilova, Ulucak ve Ege Gübre’den gelmektedir. Tarımın nasıl yapılmış olduğuna dair önemli bir veri oraklar ve orak dilgileridir. Buna örnek olarak Yeşilova yerleşiminde bulunmuş kemikten orak verilebilir.¹⁰³⁹ Dedecik Heybelitepe’de beslenmeye ilişkin verilerinin az olmasına ve bitki kalıntılarının çalışmamasına karşın üzerinde silika parlaklığı bulunan dilgiler bu yerleşimde tarımın varlığını göstermektedir.¹⁰⁴⁰ Ege Gübre IV ve III., Ulucak IV ve V. tabakalarında, Dedecik Heybelitepe Neolitik Dönem katlarında çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış genel olarak az sayıda orak dilgisi bulunmuştur. Yeşilova yerleşiminde 7. yapıkattan itibaren orak dilgileri ortaya çıkmıştır.¹⁰⁴¹ Tarımla ilişkilendirilebilecek bir diğer buluntu ise Ulucak’ta tespit edilmiş olan kemikten yapılmış kesici alettir.¹⁰⁴² Yeşilova yerleşiminde ise tarım faaliyetlerinin zamansal değişimlerini gözlemlemek mümkündür. Yeşilova’da yoğun olarak bulunan öğütme taşları ve çanak çömlekler büyük ölçekli tarım yapıldığının kanıtı olarak gösterilmektedir. Özellikle 1 ve 2. yapikatlarında bu aletlerin arttığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla tarım faaliyetlerinde artış olması muhtemeldir.¹⁰⁴³

Sonuç olarak bölgede tarım, toplayıcılık, hayvancılık, avcılık ve balıkçılık yapıldığına dair arkeolojik kanıtlar mevcuttur. Özellikle Çukuriçi ve Ulucak’ta bütün bu besin elde etme yöntemlerinin kullanıldığı bilinmektedir. Ege Gübre ve Yeşilova’da ise balıkçılık dışında tarım, toplayıcılık, hayvancılık ve avcılık yapıldığı belirtilmiştir. Bölgede yer alan ve kısa süreli kazılmış olan Dedecik Heybelitepe’de silika parlaklığı

¹⁰³⁹ Derin vd. 2009, 48.

¹⁰⁴⁰ Herling vd. 2008, 40.

¹⁰⁴¹ Derin vd. 2009, 20.

¹⁰⁴² Çilingiroğlu vd. 2004, 50.

¹⁰⁴³ Derin 2008a, 47; Derin ve Caymaz 2013, 421; Derin vd. 2014, 453.

olan orak dilgileri tarım yapıldığının kanıtı olarak gösterilmiştir. Fakat bu yerleşimde diğer besin elde etme şekillerine dair herhangi net bir veri yoktur. (Ek 3)

7.1.2. Depolama

Bölgede kesin olarak depolama birimlerinin bulunduğunu bildiğimiz yerleşim Ulucak'tır. Onun dışında Ege Gübre ve Yeşilova'da çeşitli depolama alanlarından bahsedilse de bunlar net olarak dile getirilmemiştir. Dedecik Heybelitepe'de çok kısa süreli bir araştırma yapılmıştır. Belki de bu sebeple depolamaya dair bir veri bulunamamış olabilir. Onun dışında Çukuriçi'nde ise uzun süredir kapsamlı bir kazı yapılmasına rağmen hiçbir depolama unsuru bulunmamıştır. Fakat burada dar alanlarda çalışılmış olması da bunun sebebi olabilir. (Ek 2 ve 9)

Ege Gübre'nin en erken tabakası tahrip olmuş durumdadır.¹⁰⁴⁴ Bu tabakadan depolamaya dair bilgi edinilememesinin nedeni ya gerçekten kullanılmaması ya da tahripten dolayı günümüze ulaşamamış olmasıdır. Aynı durum Ulucak'ın en erken Neolitik tabakası için de söz konusudur.

Ege Gübre IIIb ve IIIa tabakasında dörtgen yapılara bağlı yuvarlak yapılar ve yapı içinde tekrar inşa edilirken bırakılan bölmeler depolama alanları olarak tanımlanmıştır.¹⁰⁴⁵ Fakat bu alanların içinde ne bulunduğuna dair herhangi bir veri yoktur. Bölgede yer alan başka hiçbir yerleşimde bu tarz depolama birimleri görülmemiştir. Ege Gübre'de bulunan farklılıklar sadece depolamaya özgü değildir. Genel olarak görüleceği üzere mimarisi bölgede yer alan diğer yerleşimlerden farklıdır. Bu durumda Ege Gübre ile Yeşilova ve Ulucak arasında depolama şekli açısından bir benzerlik yoktur.

Ulucak'ta V ve IV. tabakalarda silolar, kutular, depolama kapları ve bir adet olmak üzere ahşaptan tahıl sandığı tespit edilmiştir.¹⁰⁴⁶ V. tabaka IV.'ye göre daha fazla depolama birimine sahiptir. Bu durumda alanda Neolitik Dönem başında depolama birimleri kullanmayan topluluk sonrasında depolama yapmaya başlamış ve bu durum

¹⁰⁴⁴ Sağlamtimur 2011, 78-79; Sağlamtimur ve Ozan 2012, 232.

¹⁰⁴⁵ Sağlamtimur 2011, 78; Ozan 2012, 54.

¹⁰⁴⁶ Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 367; Çilingiroğlu vd. 2012a, 163; Çilingiroğlu vd. 2012b, 147; Çilingiroğlu ve Dedeoğlu 2006, 139.

Neolitik Dönem sonuna doğru azalmış ya da depolama etkinlikleri değişmiştir. Ayrıca IV. tabakada depolama birimleriyle birlikte büyük boyutlu çanak çömlekler de üretilmeye başlanmıştır. Sonrasında kutular ve silolar yerini büyük çömleklere bırakmıştır.¹⁰⁴⁷ Bunlara ek olarak höyükte bulunan kapak ve hasır kalıntısı, depolama kaplarının üstüne kapak kapatılmadan önce hasır koyulduğunu ve bu şekilde içinde bulunan ürüne gelebilecek zararların engellendiği görülmüştür.¹⁰⁴⁸

Ulucak dışında özellikle Ege Gübre ve Yeşilova'da diğerlerine oranla büyük boy olarak tanımlanmış kaplara rastlanmaktadır. Bu kaplar 20 cm'den büyük çapı olan çanak çömleklerdir.¹⁰⁴⁹ Büyük olarak tanımlansalar da fazla miktarda malzemeyi depolamak için yeterince büyük değildirler.

Yeşilova'da Neolitik Dönem 1b yapıkasında depolama amaçlı kullanılmış olabilecek bir hücre bulunmuştur. Yerleşimdeki tek örnek olan bu depolama alanı içerisinde herhangi bir kalıntı tespit edilmemiştir.¹⁰⁵⁰ Ayrıca yine 1. yapıkasında depolama amaçlı kullanılmış olabilecek kalın cidarlı çanak ve çömlek parçalarından bahsedilmiştir. Yeşilova'da bu depolama öğelerinin de gösterdiği gibi Neolitik Dönemin sonuna doğru değişimler tespit edilebilmektedir. Kazıyıcı, kesici ve mızrak ucu gibi yontmataş aletlerin bulunması, öğütme amaçlı kullanılan aletlerin daha çok görülmesi ve depolama biriminin ortaya çıkması bunlardan birkaçıdır. Buna ek olarak topluluğun beslenme şeklinde de değişim başlamış sığır ve domuz tüketimi azalırken koyun ve keçiye artış olmuştur. Küçükbaş hayvanlar ve yumuşakçalar yerleşimin bu döneminde topluluk tarafından daha çok tüketilmektedir.

Yukarıda bahsedildiği gibi bölgede depolama birimleri bulunan üç yerleşimin arkeolojik materyale yansıyan depolama etkinlikleri birbirinden oldukça farklıdır. (Ek 2 ve 9)

7.1.3.Hazırlama

¹⁰⁴⁷ Çilingiroğlu 2012, 76.

¹⁰⁴⁸ Çilingiroğlu 2012, 76.

¹⁰⁴⁹ Ozan 2012, 179, 191.

¹⁰⁵⁰ Zafer Derin ile yapılan birebir görüşmeden alınmıştır. Ocak 2019.

Besinin tüketilmesinden önce gerçekleştirilen hazırlık aşamaları; tahılın öğütülmesi, besinlerin pişirilmesi, karıştırılması ve servis edilmesi gibi eylemleri kapsamaktadır.

Tahılların hazırlanması aşamasında öğütme taşlarının kullanıldığı bilinmektedir. Dedecik Heybelitepe dışında Kıyı Ege’de yer alan bütün yerleşimlerde ezgi, dibek taşı, havan ve havaneli gibi öğütme amaçlı kullanılan besin hazırlamaya yönelik aletler bulunmaktadır. Bu buluntu türünün yerleşimlerde çok sayıda ele geçmesi yoğun tarım faaliyeti yapıldığı şeklinde değerlendirilmektedir.

Besinlerin pişirilmesi için yerleşmelerde fırın, ocak, ateş yakma yerleri ve çukurlarının kullanıldığı görülmektedir. Yeşilova, Ege Gübre, Ulucak ve Çukuriçi yerleşimlerinde yapıların içlerinde ve dış kısımlarında Neolitik Dönem başından sonuna kadar bu öğelerden birine ya da birkaçına rastlanmaktadır. Bölgede genel olarak fırınlar dörtgen ya da yuvarlak formudur. Ocaklar ise dörtgen, yuvarlak ve at nalı şeklindedir.

Kıyı Ege’de Ege Gübre ve Ulucak yerleşimlerinde yer alan avlularda üretim alanları ve pişirme öğelerinin ortak kullanılığı görülmektedir. Yapıların içinde yer alan pişirme elemanlarına ek olarak dışlarında da bu unsurların bulunması belirli besin hazırlama aktiviteleri için var olan sosyal organizasyona işaret etmektedir. Bu alanın neye göre paylaşıldığı ya da burası kullanılırken belirlenen uygulamalar bilinmese de besin hazırlama için yapılacak bu organizasyon yerleşimde günlük hayatı, sosyal ilişkileri ve toplum kurallarını etkilemiş olmalıdır.

Gündelik işler için ortak kullanılan avlular içerisinde yer alan üretim alanları ve ocakların Neolitik Döneme tarihlenen tabakalarda işlevini sürdürdüğü görülmüştür. Bu süreklilik bölgede yalnızca Ege Gübre yerleşiminde tespit edilmiştir.¹⁰⁵¹ Yerleşimde Neolitik Dönem tabakaları içerisinde mimaride önemli değişimler olmuştur. Bu yüzden avlular içerisinde ocak ve üretim alanlarının yerlerinin aynı kalması topluluğun bu ortak kullanılması muhtemel olan alanlardan memnun olduğunu ve bu sistemin işlediğini gösteriyor olabilir.

¹⁰⁵¹ Ozan 2012, 82.

Yerleşimlerde fırın ve ocakların yakınında çeşitli arkeolojik buluntulara rastlanmıştır. Buna örnek olarak Ulucak'ta çoğunlukla fırın ve ocaklarla birlikte bulunan, hayvan, bitki kalıntıları, yontmataş alet, platform, seki, çeşitli depolama unsurları, öğütme aletleri ve çanak çömlekler verilebilir.¹⁰⁵² Bunlar arasında diğer yerleşmelere göre beslenme açısından farklı bir örnek Ulucak VI. tabakada ocak çevresinde ve fırının tabanında bulunan yoğun miktarda koyun, keçi ve sığır kemikleridir. Bunların kırılarak içlerindeki iliğin alındığı tespit edilmiştir.¹⁰⁵³ Ayrıca bu kemiklerle birlikte bulunan kazıyıcılarında ilik çıkarmak için kullanıldığı önerilmiştir.¹⁰⁵⁴ Yerleşimlerde fırın ve ocakların etrafında diğer unsurların yer aldığı alanlar besin hazırlamak için kullanılmış bölümler olarak düşünülebilir.

Yeşilova'da 8. yapıkatında yumuşakçaların kül içerisinde bulunması ve üzerlerinde yanık izi olmamasından dolayı külde pişirilmiş oldukları yorumu yapılmıştır.¹⁰⁵⁵ Üzerlerinde iz olmaması bugünkü gibi haşlanarak pişirilmiş olduklarını gösteriyor olabilir. Bunu destekleyebilecek buluntular aynı yerleşmede ocak yanında yığın olarak bulunmuş yumuşakça kavkılarıdır.¹⁰⁵⁶

7.1.4. Hazırlama ve Tüketme

Besinlerin hazırlanması ve tüketilmesi aşamalarının her ikisinde de kullanılmış olabilecek buluntular; kil, taş ve organik malzemeden yapılmış kaplar, kemik ya da kilden yapılmış kaşık veya kepçe şeklinde sıralanabilir.

Bölgede Neolitik Dönem tabakalarında genel olarak S profilli, yarı gövdeli çanaklar, hafif dışa dönük ağızlı derin kâseler, boyunlu ve boyunsuz çömlekler ile tabak ve kapaklar gibi kap formları görülmüştür. Genel olarak kaliteli bir çanak çömlek üretimi söz konusudur. Dolayısıyla bunların pişirme amaçlı kullanılmadığı önerilmektedir. Bunun yanı sıra nadiren pişirme için de kullanılmış olabilecek kaba mallara rastlanmaktadır.

¹⁰⁵² Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 365.

¹⁰⁵³ Çakırlar 2012b, 6.

¹⁰⁵⁴ Çevik 2012, 149.

¹⁰⁵⁵ Derin 2008a, 48.

¹⁰⁵⁶ Derin 2011b, 40.

Ege Gübre, Yeşilova’da kilden ve Dedecik Heybelitepe’de hem kilden hem de kemikten kaşıklar vardır. Bunların tam olarak işlevi bilinmese de besin hazırlarken ya da tüketilirken kullanılıyor olabilirler. Başka bir kil buluntu da Ege Gübre’de ortaya çıkarılmış kutudur.¹⁰⁵⁷ Bu küçük kutular da bugün kullanılan saklama kapları ya da yemek servisinde kullanılan küçük kaplar ile aynı işlevde kullanılıyor olabilir.

Ulucak’ın en erken tabakasında tek tük parça dışında çanak çömlek buluntusu yoktur. Sonraki IV ve V. tabakalarda bulunan çanak çömleklerin form özelliklerine göre kullanım şekilleri hakkında çalışma yapılmıştır.¹⁰⁵⁸ Bu çalışma Batı Anadolu’da yer alan Neolitik yerleşmeler içerisinde tek olması bakımından ayrıca önemlidir. Çalışma sonucu dışbükey ve açık formların genellikle sofraya kabı olarak kullanılmış olabileceği görülmüştür. V. tabakada çanak ve tabakların bulunmaması kuru yiyeceklerin tüketilmesi için kilden kaplar yerine sepet, hasır ya da ağaç yaprağı gibi malzemelerin kullanılmış olabileceği öne sürülmüştür. Ayrıca IV ve V. tabakalarda çok sayıda bulunan kâse formlarında ise sıvı ve lapa tüketildiği önerilmektedir. Buna ek olarak S profilli derin kâselerde meyve, kabuklu yemiş ve tahıl depolanmış veya servis edilmiş olabilir.¹⁰⁵⁹

Ege Gübre ve Yeşilova Neolitik Dönem tabakalarında çanak çömlekler haricinde mermer ve taştan yapılmış kaplar da ortaya çıkarılmıştır. Bunların da çanak çömlekler gibi besin hazırlama ve tüketim aşamalarında kullanılmış olması olasıdır.

Ulucak, Yeşilova ve Ege Gübre yerleşimlerinde ortaya çıkarılan toplam 221 adet çanak çömlek üzerinde organik kalıntı analizi yapılmıştır. Bunlardan yalnızca 16 izotop sonucu ve iki balmumu kalıntısı elde edilmiştir. Yeşilova’dan alınan hiçbir çanak çömlekte organik kalıntıya rastlanmamıştır. Bölgenin çevre koşulları organik kalıntıların korunması için elverişli değildir. Bu çalışmanın genel sonucu düşük oranda süt kalıntısı, sığır, koyun, keçi ve domuz yağlarına hemen hemen aynı miktarda rastlanmıştır. Bunlara ek olarak Ulucak ve Yeşilova yerleşimlerinde balmumu kalıntısı

¹⁰⁵⁷ Ozan 2012, 229.

¹⁰⁵⁸ Çilingiroğlu 2012, 75.

¹⁰⁵⁹ Çilingiroğlu 2012, 76.

da bulunmuştur. Bu örnekler Canan Çakırlar'ın yaptığı zooarkeolojik çalışmalar ile örtüşmektedir.¹⁰⁶⁰

7.2.Göller Bölgesi ve İç Batı Anadolu Yerleşimleri

Bugüne kadar kazısı yapılmış Kuruçay, Bademağacı, Höyücek ve Hacılar Neolitik Dönem yerleşimlerinin bulunduğu, Anadolu'nun güneybatı kesiminde, Burdur ile Antalya arasında yer alan tanımlı bölge, Göller Bölgesi olarak adlandırılmaktadır. Burada ilk çalışmalar 1957 yılında James Mellaart tarafından Hacılar'da yapılmıştır. Daha sonra Kuruçay, Höyücek ve Bademağacı yerleşmeleri Refik Duru ve ekibi tarafından kazılmıştır.

Kuruçay'a olan yakınlığı ve burada ele alınan yerleşmelerle benzerliğinden dolayı bu bölge ile birlikte ele alınan başka bir yerleşim Ekşi Höyük'tür. Kazılarına yeni başlanan alan İç Batı Anadolu'da kazısı yapılan tek Neolitik Dönem yerleşimi olma özelliği taşır.

Bölgede Hacılar, Bademağacı ve Höyücek yerleşimlerinde yaşayan Neolitik Dönem toplulukları benzer depolama birimlerini kullanmıştır. Bu yerleşimlerin özellikle daha iyi korunan belirli tabakalarında daha fazla araştırma yapıldığı için yerleşimlerin kendi içerisinde, Neolitik Dönem başı, sonu gibi farklı evrelerine dair bir karşılaştırma yapmak oldukça zordur.

7.2.1.Besin Elde Etme

Göller Bölgesi ve İç Batı Anadolu'da zooarkeolojik yayını yapılmış yerleşmeler Bademağacı, Hacılar, Kuruçay ve Höyücek'dir. Bu yerleşmelere bakıldığında genel olarak karşılaşılan evcil hayvan türleri sığır, koyun, keçi, köpek ve domuzdur. Buna ek olarak avlanarak tüketilen ve yaygın olarak görülen türler yaban sığırları, manda, kızıl geyik, alageyik ve domuzdur. Diğerlerinden farklı olarak Bademağacı'nda at, kemirgenler, tavşan, kızıl tilki, yaban kedisi, boz ayı, kaplumbağa, kurbağa, kuş ve ördek gibi hayvan türlerinin kalıntıları bulunmuştur.

¹⁰⁶⁰ Özbal vd. 2013, 107-108; Özbal vd. 2014, 179.

Kıyı Ege’de olduğu gibi burada da yerleşimden yerleşime ve tabakalar arasında tür yoğunlukları farklı olabilmektedir. Bademağacı’nda hayvan kalıntılarının genel olarak büyük memeli türlere ait olduğu tespit edilmiştir. Daha detaylı bir çalışma Höyücek’te yapılmış ve tanımlanan hayvan kemikleri içerisinde %36 sığır, %32 koyun ve keçi, %12 domuz görülmüştür.¹⁰⁶¹

Avcılık ve hayvancılıkta kullanılan genel olarak yerleşmelerde bulunan yontmataş aletleri; çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış yonga, kesici, delici ve kazıyıcılar oluşturmaktadır. Ok uçları yaygın değildir. Bölgede Ekşi Höyük, Höyücek ve Bademağacı olmak üzere yerleşmelerde sapan taneleri bulunmuştur. Bunların av sırasında kullanıldığı önerilmektedir.¹⁰⁶²

Balık kalıntıları gerek kazı sistemleri gerek bu maddenin küçük ve kırılgan olmasından dolayı yok olabilmektedir. Bu nedenle balık kalıntıları yerleşmelerde bulunmasa da olta ya da kancalar bölgede balıkçılık yapıldığına dair kanıt olarak gösterilebilir. Ekşi Höyükte de kanca olarak adlandırılmış bir buluntu tespit edilmiştir.¹⁰⁶³ Göller Bölgesinde ise sadece Bademağacı’nda kemikten yapılmış oltaya rastlanmıştır.¹⁰⁶⁴

Neolitik Dönemde kıyı yerleşimleri için önemli bir besin kaynağı olduğu düşünülen ve bölgede görülen başka hayvan türü de yumuşakçalardır. Bu tür kalıntılara Bademağacı ve Höyücek yerleşmelerinde rastlanmıştır. Buna ek olarak yumuşakça kalıntıları yoğun olarak Erken Neolitik II ve daha az sayıda Geç Neolitik Dönem tabakalarında görülmüştür.¹⁰⁶⁵

Göller Bölgesinde karşılaşılan bitki kalıntılarına genel olarak bakıldığında, Bademağacı, Hacılar, Höyücek olmak üzere, bitki kalıntıları çalışılmış bütün yerleşmelerde bulunan ve tarımı yapılan türler, Emmer buğdayı, Einkorn buğdayı, kabuksuz, kabuklu buğday, arpa, çavdar, burçak, mercimek, bezelye ve nohuttur. Buna

¹⁰⁶¹ De Cupere ve Duru 2003, 111; De Cupere 2005, 139-140.

¹⁰⁶² Korfmann vd. 2007, 41-42.

¹⁰⁶³ Dedeoğlu vd. 2016, 393-394.

¹⁰⁶⁴ Duru ve Umurtak 2005a, 439.

¹⁰⁶⁵ Duru ve Umurtak 2008, 233.

ek olarak toplanıp yerleşimlere getirilen türler arasında elma, armut, erik, kiraz, fıstık, menengiç (çitlembik), alıç, mürdümük ve keten vardır.

Orak dilgileri hasat için kullanılmış olabileceğinden, besin elde etme açısından önemlidir. Bölgede Hacılar VI. tabakada bulunan boynuzdan üretilmiş orak örnekleri bu dilgilerin nasıl kullanıldığını gösterir niteliktedir.¹⁰⁶⁶ Bu boynuz oraklara yerleştirilerek kullanılan dilgi ve orak dilgileri de bölgede ele geçen buluntular arasındadır.

Batı Anadolu Neolitik Dönem insan kalıntılarının beslenme şekilleri açısından bilgi veren tek çalışma Bademağacı insan kemikleri üzerinde yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda bitkisel ağırlıklı bir beslenme modeli olduğu görülmektedir.¹⁰⁶⁷ Bu durum hem yerleşimde çok sayıda bulunan öğütme taşları ile hem de tahıl depolanan kutular ile örtüşmektedir. Buna ek olarak iskeletlerin dişlerinde görülen aşınmaların da nedeninin tahıl öğütülürken kullanılan öğütme aletlerinin taş parçalarının besinlere karışması sonucu oluştuğu önerilmiştir. Dolayısıyla bütün bu veriler bir araya getirildiğinde, özellikle Bademağacı Neolitik insanı için beslenmede bitkilerin rolünün daha fazla olabileceği görülmektedir.¹⁰⁶⁸

Dişlerde görülen aşınmalara Hacılar'da bulunan insan kalıntılarında da rastlanılmıştır. Bunların öğütme taşlarından kopan parçalardan da kaynaklanmış olabileceği önerilmektedir. Hacılar VI. tabakada mekânların tabanları ve depolarda yanmış fazla sayıda tahıl ve bakliyat kalıntısına rastlanmıştır. Bu durum Geç Neolitik Dönemde yerleşimde tarım faaliyetlerinin geliştiğini göstermektedir. Buna ek olarak hayvan kalıntılarının bitki kalıntılara oranla az sayıda olması, besin üretimi ve beslenmede bitkilerin daha çok tercih edildiğini göstermektedir. VI. tabakada neredeyse bütün evler içerisinde buğday, arpa, mercimek, bezelye ve karaburçak kalıntıları tespit edilmiştir. Bunun haricinde yerleşimde boynuzdan oraklar ve bunlarla kullanılan dilgilerin tespit edilmesi, çok sayıda öğütme taşlarının bulunması da yoğun olarak tarım yapıldığına işaret eden kanıtlar olarak gösterilmektedir.¹⁰⁶⁹ Bunlara ek olarak

¹⁰⁶⁶ Mellaart 1970a, 161.

¹⁰⁶⁷ Erdal 2008, 97-103.

¹⁰⁶⁸ Erdal 2008, 97-103.

¹⁰⁶⁹ Mellaart 1970a, 8.

Bademağacı ve Höyücek yerleşimlerinde de bulunan öğütme taşları, orak dilgileri ve bitki kalıntıları yoğun olarak tarım yapıldığı şeklinde yorumlanmıştır.

7.2.2. Depolama

Bölgede depolama öğelerine Bademağacı, Hacılar ve Höyücek yerleşimlerinde rastlanmıştır. Burada bulunan depolama alanları dörtgen kutulardır. Bunlar dışında yalnızca Bademağacı'nda bir adet depolama kabı tespit edilmiştir.

Bademağacı Höyüğü'ne bakıldığında, yerleşimin en iyi korunmuş Geç Neolitik Dönem II tabakasında, yapılar arasında, kutuların birleştirilmesiyle oluşturulmuş depolama alanları bulunmuştur. Bu kutular yapıların arasında yer almaları dolayısıyla ortak kullanılan alanlar olarak düşünülmektedir. Söz konusu kutuların içerisinde tahıl kalıntıları, çanak çömlekler ve boncuklar olmak üzere farklı özellikte buluntulara rastlanmıştır.¹⁰⁷⁰ Bu durumda depolama birimlerinin sadece besinleri saklamak amacıyla kullanılmadığı, bu alanlarda çanak çömlek ve boncuk gibi farklı nesnelerinde depolandığı görülmektedir.¹⁰⁷¹ Bademağacı'ndan farklı olarak Höyücek Tapınak Dönemi yapılarında bulunan kutular içinde minyatür masaya da rastlanmıştır.

Bu depolama alanları yapıların dış ve iç kısımlarında yer almaktadır. Bademağacı Erken Neolitik II/2 tabakasında depolama unsurları 4 numaralı mekânda yapının içinde iken, 3 ve 4 numaralı yapılarda kutular dışarıya yerleştirilmiştir.¹⁰⁷² Aynı tabaka içerisinde görülen bu farklı uygulamalar depolama alanlarının neye göre yerleştirildiği, içerisinde ne olduğu, ne amaçla o depolama alanına konulduğu gibi farklı soruları ortaya çıkarmaktadır. Bu değişen uygulamalar farklı ihtiyaçlar sonucu yerleşimde yaşayan topluluk tarafından geliştirilmiş olmalıdır. İki yapının arasında bulunan depolama birimi burada yaşayanların paylaştıkları ve birlikte kullandıkları ürünleri sakladıkları bir alan olabilir. Yapının içerisinde bulunan depolama kutuları ise daha çok o yapıda yaşayan kişilerin özel kullanımında olmalıdır. Buna ek olarak yapının içindeki depolama birimleri daha kolay ulaşılabillir olduğu için orada kısa süre duracak ve hızlıca tüketilecek ürünlerin saklandığı ya da daha değerli ve yapıda yaşayan kişilere

¹⁰⁷⁰ Duru 1996, 44; Duru 1998, 716; Duru ve Umurtak 2010, 18; Duru ve Umurtak 2015, 72.

¹⁰⁷¹ Duru ve Umurtak 2005a, 437; Duru ve Umurtak 2008, 196.

¹⁰⁷² Duru ve Umurtak 2008, 197-198.

özel eşya veya ürünlerin konulduğu bir yer olabilir. Bunun paralelinde yapının dışında yer alan depolama birimleri de daha uzun süreli depolanan bu yüzden kolay ulaşılabilir olması gerekmeyen ürünlerin konulduğu ya da ortak kullanılan ürün ve eşyaların saklandığı bir alan olabilir. Bu alanların aynı anda ortak kullanımı dışında topluluğun dönüşümlü olarak kullandığı bir alan olma ihtimali de söz konusudur. Göller Bölgesinde depolama unsurlarının bulunduğu yerleşimlerde hem yapıların içinde hem de dışlarında görülen bu kutular farklı şekillerde topluluk tarafından organize edilip farklı amaçlar için kullanılmıştır.

Bölgede depolama birimlerinden alınan bitki kalıntıları ile alakalı en detaylı çalışma Höyücek Tapınak Dönemi katından alınmış örnekler üzerinden yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda malzemenin korunması için hala kullanılan bir yöntem olan çok miktarda saman katkısı eklendiği görülmüştür. Samanlarla birlikte Einkorn buğdayının başak halinde saklandığı önerilmiştir. Örneklerden üçünün, biri kutu çevresi diğer ikisi kutu içinden olmak üzere, alındığı yer tam olarak bilinmektedir. Bunlardan kutu çevresi ve içinden alınan bir örnekte kabuksuz buğday tespit edilmiştir. Ayrıca bu malzemeye karışmış az miktarda türü belli olmayan saman, mercimek ve yabani tohum olduğu belirlenmiştir. Diğer kutudan alınan örneğin ise acı burçak olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda yerleşimde kesin olarak kabuksuz buğday ve acı burçak depolanmıştır.¹⁰⁷³

Höyücek'te bulunan kutularla ilgili detaylı bilgi verilmiştir. Kil levhaların köşelerine yapılmış deliklerden ip geçirilerek birleştirilip kutular oluşturulmuştur.¹⁰⁷⁴ Bu sayede istenen yere bu kutuların yapılabilmesi kolaylaştırılmıştır. Ayrıca herhangi bir kil levha zarar gördüğünde bunu onarmakta daha kolay olmuştur. Bölge yerleşimlerinde bulunan bu birimler birbirine çok benzemektedir. Fakat diğer yerleşimlerde levhalar üzerinde delik olduğundan bahsedilmemiştir.

Hacılar'da en iyi araştırılmış tabaka Geç Neolitik Döneme tarihlendirilen VI. tabakadır. Depolamaya dair bütün kalıntılar da bu tabakadan gelmektedir. Söz konusu tabakada tahıl ve bakliyatların depolandığı kutular tespit edilmiştir. Bu kutular hem yapıların içerisinde duvar kenarına sıralanmış halde hem de yapıların dışında bulunan

¹⁰⁷³ Martinoli ve Nesbitt 2003, 18, 25; Martinoli ve Nesbitt 2005, 140-141.

¹⁰⁷⁴ Umurtak 2005b, 116.

mutfak olarak tanımlanmış bölümlerde görülmektedir.¹⁰⁷⁵ Ayrıca bu besin hazırlama ve diğer günlük işlerin yapıldığı küçük odalarda depolama kutularına ek olarak ocak, fırın, havan ve öğütme taşlarına da rastlanmıştır.¹⁰⁷⁶ Görüldüğü gibi söz konusu alanlar besinin tüketime hazırlanması için kullanılmaktadır.

Bademağacı Erken Neolitik II/3 tabakasında yer alan 5 numaralı yapı içerisinde kapının karşısında yer alan fırının yanında kil levhalardan bir kutu vardır.¹⁰⁷⁷ Buna ek olarak Hacılar VI. tabakada mutfak olarak da tanımlanan içerisinde fırının yer aldığı besin hazırlama odalarında da kutular bulunmaktadır.¹⁰⁷⁸ Fırın yanında bulunan kutulara Höyücek Tapınak Dönemi yapıkatında da rastlanmaktadır. Benzer depolama unsurlarının bulunduğu bütün yerleşimlerde fırın ve ocakların yanında da kutuların bulunması daha kısa süreli bir depolama faaliyetine işaret ediyor olabilir. Fırın ve ocağın yakınında bulunan bu birimler besin hazırlanırken kolay ulaşılabilir olmasını sağlamaktadır.

Göller Bölgesinde bulunan Neolitik Dönem yerleşmelerinden Kuruçay dışında hepsinde depolama amaçlı kullanılan kutular tespit edilmiştir. Fakat Kuruçay ve ona yakın Ekşi Höyük'te bu tarz birimlere henüz rastlanmamıştır.

Neolitik Dönemde kutulara ve depolama birimlerine ek olarak kullanılan başka bir unsur da büyük boyutlu depolama kaplarıdır. Bunlardan Bademağacı'nda yalnızca bir adet ele geçmiştir.¹⁰⁷⁹ Bu örnek dışında bölgede büyük boyutlu depolama kaplarına rastlanmamıştır.

7.2.3.Hazırlama

Besinin tüketime hazırlanması için öğütülmesi, pişirilmesi gibi aşamalar bu başlık altında toplanmıştır. Bölgede tahıl öğütülmesi için çeşitli sürtmetaş aletler yoğun olarak bulunmuştur. Bütün yerleşmelerde çok sayıda öğütme amaçlı kullanılan havan, havaneli, ezgi taşı gibi buluntular tespit edilmiştir.

¹⁰⁷⁵ Mellaart 1970a, 15.

¹⁰⁷⁶ Mellaart 1970a, 15-16.

¹⁰⁷⁷ Duru 2001, 585.

¹⁰⁷⁸ Mellaart 1970a, 15.

¹⁰⁷⁹ Duru 2003, 559; Duru ve Umurtak 2002, 322; Umrutak 2005b, 129.

Besinin pişirilmesi için kullanılan fırın ve ocaklar yerleşimlerde sık rastlanılan buluntu türleri arasındadır. Bademağacı'nda Erken Neolitik Döneme tarihlendirilen II. tabakada yer alan bütün yapılar içerisinde kapının bulunduğu uzun duvarın karşısında yer alan duvarın ortasında fırın ve bu fırının etrafında sürtmetaş aletler bulunmaktadır.¹⁰⁸⁰ Dolayısıyla söz konusu alanların yapılarda besin hazırlama bölümleri olduğu önerilebilir. Hacılar VI. tabakada da kapının yer aldığı duvarın karşısındaki uzun kenarda fırın ve ocaklar tespit edilmiştir. Buna ek olarak genellikle fırın ve ocakların yakınında seki veya platform gibi unsurlar bulunmaktadır.¹⁰⁸¹ Höyücek Tapınak Dönemine ait yapıların hemen hemen hepsinde mekân içlerinde fırın ve ocaklar bulunmuştur. Hacılar'da avlu ya da açık alanlarda ortak kullanılan işlik ve mutfak olarak iş gören küçük odalar yer almaktadır.

Bölgede, fırın ve ocaklara ek olarak örneğin Hacılar VI. tabakada, fırın ve ocaklar dışında ateş yakmak için kullanılan kilden yapılmış kutular da vardır.¹⁰⁸²

Kısaca bütün yerleşimlerde, dörtgen, yuvarlak, at nalı formlu, kubbeli ve düz ya da açık tavanlı gibi farklı şekillerde, çok sayıda fırın ve ocak kalıntısına rastlanmıştır.

7.2.4.Hazırlama ve Tüketme

Besinin hazırlanması, servisi, karıştırılması ve tüketilmesi esnasında kullanılmış olabilecek çeşitli arkeolojik buluntular mevcuttur. Bunlar içerisinde kil, taş ve organik malzemeden yapılmış kaplar önemli bir yere sahiptir. Ayrıca taş, kemik ve kilden yapılmış kaşık, kepçe ve çatal olarak tanımlanan buluntular da bu işlevler için kullanılmış olabilir.

Göller Bölgesi ve İç Batı Anadolu yerleşimlerinde çanak çömlekler üzerinde formlarına göre kullanım amaçlarını anlamaya dair bir çalışma henüz yapılmamıştır. Genel olarak kâse, çanak ve çömlek formları görülmektedir. Bölge yerleşimlerinde daha çok küçük boyutlu kaplar tercih edilmiştir.

¹⁰⁸⁰ Duru ve Umurtak 2003, 298.

¹⁰⁸¹ Mellaart 1970a, 14.

¹⁰⁸² Mellaart 1970a, 14.

Bölgede yalnızca Bademağacı Neolitik Dönem yerleşmesinden alınan 31 adet çanak çömlek üzerinde organik kalıntı analizi yapılmıştır. Bu analizden bir balmumu ve beş adet izotop sonucuna ulaşılmıştır. Balmumu beslenme, ilaç, kabın su geçirgenliğini azaltmak gibi çok sayıda farklı amaç için kullanılmaktadır. Bal tüketimine işaret edebileceği gibi yerleşimlerde balmumu kalıntısına rastlanması başka kullanım alanlarını da gösteriyor olabilir. İzotop sonuçlarından dördü süt kökenlidir. Dolayısıyla veriler az olsa da MÖ 7. binyılda süt ürünlerinin tüketildiği sonucu ortaya çıkmıştır. Yine de veriler az olduğundan dolayı kesin bir öneri yapılmaktan kaçınılmıştır.¹⁰⁸³

Hacılar VI, II ve I. tabakalarda, Höyücek Tapınak Dönemi yapıkatında sepet izleri tespit edilmiştir.¹⁰⁸⁴ Buna ek olarak çanak çömlekler dışında kullanılan başka bir kap türü bütün yerleşimlerde görülen taş kaplardır.

Bölgede bulunan ve beslenme ile ilişkili olabilecek başka bir buluntu kemik ve kilden yapılmış kaşık veya kepçeye benzediği için bu şekilde adlandırılan nesnelerdir. Höyücek'te diğerlerinden farklı olarak Tapınak Dönemi yapıkatında sapında hayvan betimlemesi olan iki adet mermerden yapılmış kepçe bulunmuştur.¹⁰⁸⁵ Bunların tam olarak ne amaçla üretildikleri bilinmese de bugünkü gibi yiyecekleri karıştırmak, aktarmak ve tüketmek için kullanılmış olabilirler. Fakat özellikle üzerinde çeşitli betimlemeler olan örnekler ritüel gibi farklı amaçlar için kullanılmış olabilir.

7.3.Kuzey Ege Yerleşimleri

Ege'nin kuzeyinde yer alan Hoca Çeşme ve Uğurlu Neolitik Dönem yerleşimleri beslenme ve depolama açısından ilginç buluntulara sahiptir.

7.3.1.Besin Elde Etme

Hoca Çeşme'de bulunan organik kalıntılardan sadece hayvanlara ait olanlar çalışılmıştır. Depolama alanlarında bulunan yumuşakça kavrısı kalıntılarında görüldüğü ve Marmara Bölgesi'nde bulunan balık kalıntılarıyla da desteklendiği üzere beslenmede deniz ürünlerinin tüketimi yaygındır. Balıkçılıkla ilgili fikir veren kemik bir olta ucu 3.

¹⁰⁸³ Özbal vd. 2013, 107-108; Özbal vd. 2014, 179-180.

¹⁰⁸⁴ Mellaart 1970a, 165.

¹⁰⁸⁵ Duru ve Umurtak 2005b, 10.

evrede bulunmuştur. Fakat balık kalıntılarıyla ilgili kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır.¹⁰⁸⁶ Bir olta ucu da Uğurlu Zeytinlik'te bulunmuştur ve balıkçılık yöntemleriyle ilgili somut bir kanıt sunmaktadır.¹⁰⁸⁷

İki yerleşimde de evcil koyun, keçi, domuz ve sığıra ait kemikler tespit edilmiştir. Bunlar haricinde yabani türler; domuz, tavşan, tilki ve geyiklerdir. Her iki yerleşimde de Neolitik Dönem tabakalarında bulunan yumuşakça kavkıları ve balık kemikleri deniz ürünlerinin topluluk tarafından çokça tüketildiğini göstermektedir. Hoca Çeşme'de bu türler arasında en çok sığır ve sonrasında da domuz kalıntıları görülmüştür.¹⁰⁸⁸

Her iki yerleşimde de avcılık ve hayvancılık için kullanılmış olması muhtemel sapan taneleri yoğun olarak görülmektedir. Hoca Çeşme'de en erken tabakadan itibaren sapan tanelerine rastlanmıştır. Fakat özellikle 3 ve 2. tabakalarda daha fazla olduğu tespit edilmiştir.¹⁰⁸⁹

Buna ek olarak avcılık ve hayvancılıkta kullanılmış olabilecek yontmataş aletler de uzun dılgilerin fazla olduğu görülmüştür. Diğer yerleşimlerde olduğu gibi burada da ok ve mızrak uçları yoktur. Uğurlu Zeytinlik'te az sayıda kazıyıcı gibi farklı alet tiplerine de rastlanmıştır.¹⁰⁹⁰

Hoca Çeşme'nin bitki kalıntıları çalışılmamış olsa da Uğurlu Zeytinlik'ten gelen sonuçlar, bölgede Einkorn buğdayı (*Triticum monococcum*), Emmer buğdayı (*Triticum dicoccum*), arpa (*Hordeum vulgare*), bezelye (*Pisum sativum*), mürdümük (*Lathyrus sativus*) ve mercimek (*Lens sp.*), üzüm çekirdekleri (*Vitis vinifera*) ve incir gibi türlerin varlığını göstermektedir.

¹⁰⁸⁶ Buitenhuis 1994, 142; Buitenhuis 1995, 151-156.

¹⁰⁸⁷ Paul ve Erdoğan 2017, 378, 380.

¹⁰⁸⁸ Buitenhuis 1995, 155.

¹⁰⁸⁹ Karul 1994, 28.

¹⁰⁹⁰ Erdoğan 2011a, 369-370; Erdoğan 2011b, 50; Erdoğan 2012, 8; Erdoğan 2013, 7; Erdoğan 2014b,

Uğurlu Zeytinlik'te tarımda kullanılan orak dilgisi alet tiplerine nadir rastlanmaktadır.¹⁰⁹¹

7.3.2. Depolama

Hoca Çeşme yerleşiminde yoğun olarak görülen çoğunlukla yumuşakça kavkısı depolanmış çukurlar oldukça ilginçtir. Her evrede bu tip çukurlara rastlanması depolama şeklinin Neolitik Dönemin başı ve sonunda farklılık göstermediğini ortaya çıkarmıştır. Fakat daha geç tabakalarda daha fazla depolama alanı kullanıldığı görülmüştür.¹⁰⁹² Bu uzmanlaşma olduğunu da gösteriyor olabilir. Daha fazla yumuşakça toplanmış ve depolanmıştır. Ayrıca yerleşimde mimarinin de değişmesinin nedeni, yerleşimin gelişmesi ve değişmesinin bir sonucu olarak görülebilir.¹⁰⁹³ Çukurların içlerinde yumuşakça kavkısı dışında bitki kalıntıları, çakmaktaş alet ve yanmış kerpiç bulunmuştur.¹⁰⁹⁴

Depolama amaçlı kullanılan çukurların içlerinin genel olarak yeşil kil ve ağız kısımlarının ise ince bir kil katmanı ile tekrar sıvandığı görülmüştür. Her çukurda farklı türde yumuşakçalar depolanmıştır.¹⁰⁹⁵

Hoca Çeşme'de her yapıkatında yapıların içinde ve dışındaki açık alanlarda çukurların bulunması bunların hem yapılara özel hem de ortak kullanım olarak ayrıldıklarını akla getirmektedir. Çukurlar dışında depolama amaçlı kullanılan birkaç petek ile bir kutu bulunmuştur.¹⁰⁹⁶ Uğurlu Zeytinlik'te de bir adet kutu ortaya çıkarılmıştır.¹⁰⁹⁷

Uğurlu Zeytinlik yerleşimi depolama ile alakalı kalıntılara bakıldığında hepsinin 4. kültür katı, yani yerleşmede Neolitiğin en geç tabakasından geldiği görülmektedir. Bunlar içerisinde iki adet çukur vardır. Bunlardan birinde işlenmiş kemik, taş kap,

¹⁰⁹¹ Erdoğan 2011a, 369-370; Erdoğan 2011b, 50; Erdoğan 2012, 8; Erdoğan 2013, 7; Erdoğan 2014b, 161.

¹⁰⁹² Özdoğan 2013, 181-183.

¹⁰⁹³ Özdoğan 1998, 70; Özdoğan 2007, 416; Özdoğan 2013, 181.

¹⁰⁹⁴ Özdoğan 2013, 181-183.

¹⁰⁹⁵ Özdoğan 2003, 170.

¹⁰⁹⁶ Özdoğan 2003, 167-168.

¹⁰⁹⁷ Erdoğan ve Yücel 2015, 197; Erdoğan 2016, 119.

işlenmiş deniz kabuğu gibi eşyalar depolanırken diğerinde *Patella* türüne ait yumuşakça kavkılarının bulunmuştur.¹⁰⁹⁸ Buna ek olarak aynı yapıkatının ikinci evresinde bulunan yapının kuzeydoğu köşesinde *in situ* depolama kabı bulunmuş ve içerisinde az miktarda Einkorn buğdayı (*Triticum monococcum*), incir ve üzüm çekirdekleri olduğu tespit edilmiştir.¹⁰⁹⁹

İki yerleşimde de sayı bakımından eşit olmasalar da yumuşakça kavkısı depolanan çukurlar tespit edilmiştir.

Hoca Çeşme’de büyük boyutlu depolama kapları kullanılmamıştır. Uğurlu-Zeytinlik’te de tek bir örnek belirtilmiştir.

7.3.3.Hazırlama

Hem Hoca Çeşme hem de Uğurlu Zeytinlik yerleşiminde tahıl öğütmek için kullanılan havan, havaneli gibi öğütme taşları bulunmuştur.

Uğurlu Zeytinlik’te 4. kültür katında yuvarlak ve oval şekilli ocaklara rastlanmıştır. 5. kültür katında avluda bir ocak ile depolama unsuru bulunmuştur.¹¹⁰⁰ Bu durum daha öncede değinildiği gibi sosyal organizasyona işaret eden ve bölgede birçok yerleşimde görülen bir uygulamadır.

İki yerleşimde de oval, yuvarlak ve kubbeli gibi farklı formlarda fırın ve ocaklara rastlanmıştır.

7.3.4.Hazırlama ve Tüketme

Bölgede çanak çömleklere ek olarak taş kaplar bulunmuştur. Ayrıca besin hazırlama ve tüketme aşamalarında kullanılmış olabilecek kemik kaşıklar ve spatulalar da vardır.

Kuzey Ege’de bulunan yerleşimlerden özellikle Hoca Çeşme, aynı zamanda Marmara Bölgesi sınırları içerisinde yer almakta ve bölgede bulunan diğer Neolitik

¹⁰⁹⁸ Erdoğan 2014a, 168-169; Erdoğan 2014b, 159; Erdoğan ve Yücel 2015, 197.

¹⁰⁹⁹ Erdoğan 2014a, 167.

¹¹⁰⁰ Erdoğan 2012, 5; Erdoğan ve Yücel 2012, 188-189.

Dönem yerleşmeleri ile bir arada değerlendirilmektedir. Bu yerleşmede bulunan çanak çömlekler üzerinde organik kalıntı analizi yapılmış da Marmara Bölgesinde yer alan başta Barcın Höyük olmak üzere Aşağıpınar, Pendik ve Yenikapı'dan alınan çanak çömleklerde süttten gelen lipidlerin fazla bulunduğu tespit edilmiştir. Bunun sonucunda bölgede süt ve süt ürünlerinin yoğun olarak tüketildiğı ve beslenmede önemli bir yeri olduğu ortaya çıkmıştır.¹¹⁰¹ Buna ek olarak Yenikapı'da domuz yağı kalıntılarına da çok miktarda rastlanmıştır. Bu durum arkeozoolojik veriler ile de desteklenmektedir.¹¹⁰²

7.4.Bölgelerin Karşılaştırılması

Yerleşimler genel olarak beslenme ve depolama etkinlikleri açısından birbirleri ile karşılaştırıldıklarında benzerlik ve farklılıklar görölmektedir. Bu karşılaştırma yapılırken beslenme ve depolama aşamaları göz önünde bulundurulmuştur.

7.4.1.Besin Elde Etme

Batı Anadolu'da bitki ve hayvan kalıntıları çalışılmış yerleşmelerde Neolitik Dönemin başından itibaren tarım ve hayvancılık yapılmaktadır. Yapılan zooarkeolojik çalışmalar sonucunda hayvancılığın önemli bir geçim kaynağı olduğu belirtilmiştir.

Neredeyse her yerleşimde görölen türler; evcil koyun, keçi, sığır ve domuzdur. Bunların haricinde çoğunlukla avlanarak tüketilen hayvanlar; geyik türleri, yabani sığır, yabani domuz, yabani koyun ve yabani keçidir. Bunlar haricinde boz ayı, tavşan, tilki gibi daha nadir rastlanan yabani türler de tespit edilmiştir. (Ek 7)

Bölgede görölen türler hemen hemen aynı olsa da yerleşimden yerleşime ve yerleşimlerde tabakalar arasında değışiklik göstermektedir. Bu değışimlerin en iyi görölebildiğı yer Ulucak'tır. Ulucak'ta evcil türler ağırlıklı olarak tüketilse de Neolitik Dönemin sonuna doğru yabani türlerde artış olmuştur. Dolayısıyla avcılık faaliyetlerinin arttığı görölmektedir. Buna ek olarak IV. tabakada hayvanların daha geç yaşta kesilmiş olmasından yola çıkarak süt gibi ikincil ürünlerin kullanılmaya başlandığı önerilmektedir. Bu öneri yerleşimden alınan çanak çömlek kalıntılarında yapılan tortu

¹¹⁰¹ Özbal vd. 2014, 178.

¹¹⁰² Özbal vd. 2014, 178.

analizi ile desteklenmiştir. Yapılan tortu analizi sonucu az sayıda örnekten sonuç alınsa da hayvan yağları, süt kalıntıları ve bal mumu bulunmuştur. Neolitik Dönem sonuna doğru yerleşimde yaşayan topluluğun besin elde etme ve dolayısıyla beslenme şekillerinde oldukça önemli değişimler vardır.

Yeşilova'da ise erken tabakalarda daha çok büyük baş memelilerin tüketildiği görülmüştür. Neolitik Dönemin sonuna doğru sığır ve domuz kalıntıları azalırken koyun ve keçi artmış ve daha küçük memeliler tercih edilmiştir. Bu durum yabani türlerin artış gösterdiği Ulucak ile farklılık gösterir.

Bademağacı yerleşiminde de Yeşilova'nın erken tabakalarında olduğu gibi büyük memeliler daha çok görülmektedir. Özellikle sığır Hoca Çeşme, Höyücek ve Ulucak'ta en çok tüketilen türdür.

Bahsedildiği gibi zooarkeolojik çalışması yapılmış bütün yerleşmelerde avlanarak tüketilen yabani hayvan türleri görülmektedir. Fakat avcılık yapılmasına rağmen, bölgede ok ucu kullanımı çok kısıtlıdır. Avcılıkta olasılıkla ok ucu yerine sapan taneleri daha çok tercih edilmiştir. Nitekim arkeolojik kanıtlar bu öneriyi destekler niteliktedir. Sapan taneleri ve taşlarına ek olarak kesici özelliği olan bütün yontmataş aletler ve kemik aletler de bu amaçla kullanılmış olabilirler. (Ek 7 ve 5)

Hoca Çeşme'de özellikle 3 ve 2. tabakalarda Neolitik Dönemin sonlarına doğru sapan tanelerinde artış olduğu belirtilmiştir. Bu durum Ulucak'ta yabani hayvan türlerinin artışı ile tespit edilen avcılığın artması önerisinin farklı bir versiyonu olarak düşünülebilir. Bu veri hayvan kalıntıları ile desteklenmemiştir. Bu yüzden sadece avcılıkta kullanılmayan sapan taneleri, yerleşimde savunma ve saldırı faaliyetleri için de daha fazla üretilmiş olabilirler. Yerleşim geliştikçe besin ihtiyacını karşılamak için daha çok avcılık yapılmıştır.

Ayrıca başka önemli bir besin kaynağı da yumuşakça toplayıcılığıdır. Zooarkeolojik çalışması yapılmış yerleşimlerden yalnızca Hacılar ve Kuruçay'da yumuşakça kavkısı kalıntılarından bahsedilmemiştir. Diğer bütün hayvan kalıntılarından bahsedilen yerleşmelerde görülen kara ve deniz yumuşakçaları bölge insanı için önemli bir kaynaktır. (Ek 7) Buna ek olarak Hoca Çeşme'de yumuşakça toplayıcılığı açısından

zamansal olarak değişimler gözlenebilmektedir. Yerleşimde Neolitik Dönemin sonlarına doğru yumuşakça kavkısı depolanan çukurların sayısında da artış olduğu görölmektedir. Bu da mimarinin değişmesi yerleşimin gelişmesinin bir sonucu olarak görölmüştür.

Balık kalıntılara ise Uğurlu Zeytinlik, Ulucak ve Çukuriçi yerleşimlerinde rastlanmıştır. (Ek 7) Buna ek olarak Uğurlu Zeytinlik, Hoca Çeşme, Ekşi Höyük ve Kuruçay'da kemikten yapılmış olta ya da kanca olarak tanımlanan aletler tespit edilmiştir. Bunlar da balıkçılığın kanıtları olarak düşünölebilir. Fakat başka amaçlar için de kullanılmış olma ihtimalleri göz önünde bulundurulmalıdır. Ulucak ve Çukuriçi yerleşimlerinde olta ya da kanca bulunmasa da balık kalıntıları vardır.

Bitki kalıntılara bakıldığında ise tahıl ve baklagil türleri ön plandadır. Bunlar haricinde Höyücek, Bademağacı ve Uğurlu Zeytinlik'te bazı meyve türlerine de rastlanmıştır. Toplanıp yerleşimlere getirilen türler elma, armut, erik, kiraz, fıstık, menengiç (çitlembik), alıç, mürdümük ve ketendir.

Organik kalıntıları çalışılmış yerleşmelerde genel olarak benzer sonuçlar elde edilmiştir. Özellikle bütün yerleşimlerde tespit edilen türler buğday ve mercimektir. Bunlardan sonra arpa, bezelye ve karaburçak yerleşimlerde en sık rastlanılan türlerdir. (Ek 8) Bunlar içerisinde karaburçak ve buğdayın depolandığı kanıtlanmıştır.

Bitki kalıntıları, öğütme amaçlı kullanılan aletler, depolama unsurları, orak dilgisi ve orak sapları birçok yerleşimde tespit edilmektedir. Bu nedenle Batı Anadolu'daki çoğu Neolitik topluluğun bitkisel ağırlıklı beslendiği yorumu yapılmaktadır. Bu durum Bademağacı insan kalıntıları ve Hacılar insan dişi kalıntıları değerlendirildiğinde özellikle Göller Bölgesi için kanıtlanmış durumdadır. Kıyı Ege yerleşimlerinde antropolojik analiz yapılan insan kalıntısı bulunmamasına karşın, Göller Bölgesi yerleşimlerine paralel şekilde, tarımda ve besin hazırlanmasında kullan aletlerin sayıca fazla olması ve çeşitli depolama unsurlarının bulunması Kıyı Ege'de insanların bitkisel ağırlıklı beslendiklerinin bir kanıtı olarak yorumlanabilir. Fakat Kuzey Ege'ye bakıldığında detaylı zooarkeolojik ve arkeobotanik çalışmalar bulunmasa da özellikle Hoca Çeşme'de yumuşakça kavkılarının yoğun olarak depolanması ve Uğurlu

Zeytinlik'te de bu tip kalıntılara rastlanması diğer bölgeler ile farklı bir beslenme şekline işaret etmektedir.

7.4.2.Depolama

Kıyı Ege'de yer alan Ulucak, Ege Gübre ve Yeşilova, Göller Bölgesi'nde Bademağacı, Hacılar ve Höyücek, Kuzey Ege'de Hoca Çeşme ve Uğurlu'da çeşitli depolama unsurlarına rastlanmıştır. (Ek 2 ve 9)

Depolama unsurları bulunan bütün yerleşimlere bakıldığında en çok görülen depolama çeşidi altı farklı yerleşimde de tespit edilen kutulardır. Kutuların görüldüğü yerleşimler; Hoca Çeşme, Uğurlu Zeytinlik, Ulucak, Höyücek, Bademağacı ve Hacılar'dır. Fakat özellikle Göller Bölgesinde yer alan Höyücek, Bademağacı ve Hacılar'da, Bademağacı'ndaki bir adet depolama kabı dışında, kutular haricinde herhangi bir depolama birimi görülmemiştir. Depolama unsurlarına sahip diğer bütün yerleşimlerde benzer unsurlar olsa da farklılıklar görülmektedir. Örneğin, Hoca Çeşme'de yoğun olarak çukurlarda depolama yapılmaktadır. Fakat birkaç adet petek ve kutu bulunmuştur. Buradaki çukurlar gibi Uğurlu Zeytinlik'te de çukur kalıntısı vardır. Fakat bunun yanı sıra kutu ve depolama kabı da bulunmuştur. Kıyı Ege'de de hücre, depolama bölümü, kutu ya da silo gibi depolama unsurları farklı yerleşimlerde tespit edilmiştir. Dolayısıyla yerleşimler arasında depolama uygulamalarının en çok benzerlik gösterdiği yer Göller Bölgesidir. Fakat birkaç örnekle temsil edilse de bölgeler arasında benzer uygulamalar mevcuttur. (Ek 2 ve 9)

Kutulardan sonra silo olarak da adlandırılan depolama birimleri Höyücek, Bademağacı, Hacılar ve Ulucak olmak üzere dört yerleşimde görülmüştür. Silo adlandırması kutulardan daha büyük ya da farklı formdaki depolama öğelerini tanımlamak için kullanılmaktadır.(Ek 2 ve 9)

Ulucak'ta depolama amaçlı kullanılan kutu ve silolar Göller Bölgesindekilerle benzerlik gösterse de form, teknoloji ve bulunduğu konum açısından birbirinden ayrılır. Ulucak'ta ortaya çıkarılan depolama birimleri içerisinde yuvarlak formu örnekler yoğunluktadır. Göller Bölgesinde ise bu birimler sadece dörtgen formu üretilmektedir. Teknolojik açıdan karşılaştırıldığında Höyücek'te üzerine açılan deliklerden birbirine

bağlanarak kutuları oluşturan levhalar diğer yerleşimlerde görülmemiştir. Bu delikli levhalar kolayca geri sökülüp başka yere tekrar kurulabilir. Böylece depolama birimlerinin hareketli olması sağlanmıştır. Buna ek olarak levhaların birbirinden ayrılabilmesi tamir edilmesini de kolaylaştırır. Zaten yerleşimde kutular üzerinde onarım yapıldığına dair kanıtlarda mevcuttur. Bu uygulama diğer yerleşmelere göre farklılık gösterir. Ayrıca depolama birimlerinin yerleşim içerisindeki konumları da farklılık göstermektedir. Ulucak, Ege Gübre ve Yeşilova yerleşmelerinde yapıların dışlarına depolama unsurları yapılmamaktadır. Göller Bölgesinde depolama unsuru bulunan yerleşimlerle Hoca Çeşme’de hem yapıların içlerinde hem de dışlarında kutu ve çukurlara rastlanmıştır. Görüldüğü üzere Kıyı Ege kendi içerisinde depolama unsurlarının yeri konusunda standart bir uygulamaya sahiptir. Bademağacı, Hacılar ve Höyücek’te hem yapıların içlerinde hem de dışlarında depolama alanları bulunmaktadır. Ulucak’ta ise bu birimler yapıların içlerine konumlandırılmıştır ve genel olarak duvar diplerinde bulunur. Hacılar’da da duvar dibine yerleştirilmiş depolama kutuları görülmüştür. Özellikle Bademağacı’nda yer alan iki evin arasında bulunan altı kutunun birleşiminden oluşan silo bu iki evin ya da bütün köyün ortak kullanımında olmalıdır. Ulucak’ta ise bunların sadece yapı içlerinde yer alması besinin paylaşımına dair farklılıkları gösterir. Dolayısıyla depolama etkinlikleri Ulucak’ta daha bireysel bir etkinlik iken Göller Bölgesinde daha toplumsal bir yapı gösterir.

Ege Gübre’de Batı Anadolu’da başka yerleşmelerde görülmemiş bir depolama şekli mevcuttur. Bunlar dörtgen yapılara bağlı yuvarlak daha küçük depolama alanları ve yapılar yenilenirken ayrılan bölümlerdir. Dolayısıyla burası ile diğer yerleşmeler karşılaştırılamamıştır. Aynı şekilde Yeşilova’da bulunmuş olan hücre de daha önce başka yerleşimlerde görülmemiştir. Bu durumda genel olarak Kıyı Ege’de bulunan yerleşimlerin depolama uygulamalarının birbirinden ve diğer bölgelerdeki yerleşimlerden oldukça farklı olduğu söylenebilir. Fakat bu farklılığın yanında Ulucak’ta bulunan kutular Göller Bölgesindekiler ile benzerdir.

Uğurlu Zeytinlik’te ve özellikle Hoca Çeşme’de bulunan depolama çukurları bu bölgeye özgü kültürel etkinlikler olarak görünmektedir. Özellikle daha kuzeyde yer alan Hoca Çeşme yerleşmesinde Neolitik Dönemin başından sonuna kadar yumuşakçalar

çukurlara depolanmıştır. Uğurlu Zeytinlik'te de başka depolama alanlarının yanı sıra çukurlar tespit edilmiştir. Bu tip birimlere Kıyı Ege ve Göller Bölgesi yerleşimlerinin hiçbirinde rastlanmamıştır. Dolayısıyla çukurlarda depolama yapılması Kuzey Ege'ye özgü bir uygulamadır.

Bölgede hem uzun süreli depolama hem de kısa süreli sadece besini ya da ürünü koymak için kullanılan öğeler vardır. Bunlara örnek olarak Göller Bölgesinde Höyücek, Bademağacı ve Hacılar'da görülen fırınların yanında yer alan kutular ve çanak çömlekler verilebilir. Bu tip kullanım alanları Ulucak'ta da ocak ve fırın yakınlarında görülmektedir. Burada kullanılan birimler ocak, fırın ve genellikle onların yakınında da bulunan öğütme amaçlı kullanılan aletler ya da çeşitli yontmataş aletler ile besinin hazırlanması ve pişirilmesi için daha çok kullanılan ya da kısa sürede tüketilmesi gereken eşya ve besinlerin koyulduğu bir materyal olmalıdır.

Bunun haricinde fırına uzak, daha büyük birimler de daha uzun süreli saklanacak ürünler tutuluyor olabilir. Buna ek olarak ürünün niteliği de ev içi ya da ev dışı depolama açısından önemli bir ölçüt olmalıdır. Özellikle Göller Bölgesinde görülen yapıların dışında yer alan depolama alanları daha uzun süreli ve ortak kullanılacak ürünlerin koyulduğu yerler olabilir.

Göller Bölgesinde Höyücek Tapınak Dönemi yapıkatında depolama alanından örnekler alınmış ve çalışılmıştır. Bu çalışma sonucu malzemenin korunması için bugünde kullanılan bir yöntem olan saman katkısı yapıldığı tespit edilmiştir. Samanlarla birlikte bulunan Einkorn buğdayının başak halinde saklandığı görülmüştür. Burada alınan örneklerden üçünün tam yeri bilinmemektedir. Bunlardan kutu çevresi ve içinden alınan örnekte kabuksuz buğday bulunmuştur. Buna karışmış az sayıda saman, mercimek ve yabani tohum da görülmüştür. Diğer kutu içinden alınan örnek acı burçaktır. Yerleşimde kesin olarak depolandığı bilinen iki türü bu bitki kalıntıları oluşturmaktadır.

Ulucak'ta Neolitik Dönem sonunda (MÖ 6.binyılın başları) depolama amaçlı kullanılan yüksek hacimli çanak çömleklerin yaygınlaştığı düşünülmektedir.¹¹⁰³ Ulucak dışında tek tük örnekler haricinde büyük boyutlu depolama kapları başka yerlerde bulunmamıştır. Bölgede sadece Ulucak'ta Neolitik Dönemin başından sonuna kadar depolama etkinlikleriyle alakalı net veri elde edilebilmiş ve değişimler görülebilmektedir.

Ulucak'ta Neolitik Dönemin başında depolama unsurları yoktur. Sonraki tabakada depolama unsurları görülür. Son olarak yerleşimde Neolitik Dönemin en geç tabakasında ise bunlar yerini çanak çömleklere bırakmaya başlar. Çanak çömleklerin ağzına hasır ve üzerine kapak konulduğuna dair bir örnek de bulunmuştur. Depolanan ürüne gelebilecek zararlı böcek ve etkilerden korumak için uygulanan bir yöntemdir. Ayrıca ağız kısmı sınırlandırılmış kapların içinde yer alan malzemeye kolay ulaşılabilmesi bunların depolama amaçlı kullanılmış olabileceği önerisini desteklemektedir. Bu şekilde sınırlandırılmış ağızlı örneklerin ise içerisindeki ürüne daha kolay ulaşılabilmesi için servis, karıştırma, pişirme gibi aşamalar sırasında kullanılmış olabileceği önerilmiştir.

7.4.3.Hazırlama

Genel olarak bakıldığında Dedecik Heybelitepe dışında bütün yerleşmelerde fırın ve ocak kalıntıları bulunmuştur. Bunlar yapıların içlerinde ve dışlarında bulunan avlularda yer almaktadır. Dörtgen, yuvarlak, at nalı formu, kubbeli ve düz tavanlı gibi çeşitli örneklerle rastlanmaktadır. Fırın ve ocakların bulunduğu alanlar çoğunlukla besin hazırlama bölümü gibi tasarlanmıştır. Etraflarında bu amaçla kullanılmış olan platform, seki, çeşitli tahıl öğütmede kullanılan aletler, yontmataş aletler, kaplar ve depolama unsurları bulunmaktadır. Bunların yanı sıra fırın ve ocakların etrafında çeşitli bitki ve hayvan türlerine ait kalıntılar da bulunmuştur.

Buralar genel olarak hem öğütme hem hazırlama hem de pişirme gibi işlemlerin yapıldığı besin hazırlamak için kullanılan bölümlerdir. Hacılar'da VI. tabakada bulunan ve besin hazırlama işlemlerinin yapıldığı yapıların dışındaki küçük odalar mutfak olarak tanımlanmıştır. Bu tip bir oda başka yerleşimlerde görülmemektedir. Fakat daha önce de

¹¹⁰³ Çilingiroğlu 2012, 76.

değinildiği gibi bir oda şeklinde ayrılmasa da genel olarak fırın ve ocakların etrafı zaten bu amaçla kullanılmaktadır.

Yeşilova'da kül içerisinde tespit edilen yumuşakça kalıntılarının üzerinde yanık izi olmadığı görülmüştür. Bu yüzden külde pişirildikleri yönünde yorum yapılmıştır. Üzerlerinde iz olmayan bu ürünün bugünkü gibi haşlanarak pişirilmiş olduğuna dair buluntular aynı yerleşmede ocak yanında yığın halinde bulunmuş yumuşakça kavkılarıdır. Diğer yerleşimlerden bu tip bir veri elde edilemediği için karşılaştırılamasa da besinin hazırlanması ile alakalı bu kanıt oldukça önemlidir.

Fırın ve ocakların haricinde Hacılar'da ateş yakmak için kilden yapılmış kutular ve Ege Gübre'de bu amaçla kullanılmış çukurlar da bulunmuştur. Bölgede yaygın olarak pişirme amaçlı kullanılan fırın ve ocaklara ek olarak kutu ve çukurlar da sayılabilir.

Ayrıca yine Dedecik Heybelitepe dışında bütün yerleşmelerde benzer öğütme amaçlı kullanılan aletler görülmüştür. Dönem ve bölge yerleşmelerinde çok rastlanılan bir buluntu grubudur. Bunlar içerisinde havan, havaneli, değirmen taşı, ezgi taşı gibi farklı türleri vardır. Daha önce de belirtildiği gibi bu durum yerleşimlerde bitkisel ağırlıklı beslenme modelinin bir kanıtı olarak gösterilmektedir.

7.4.4.Hazırlama ve Tüketme

Besinin hazırlanması ve tüketilmesi aşamalarına gelindiğinde bölgeden çok fazla veri elde edilememiştir. Bunun nedeni besinin hazırlanması ve tüketilmesi aşamalarında kullanılmış olabilecek buluntuların detaylı çalışılmamasıdır. Fakat buna rağmen çeşitli veriler mevcuttur.

Bu alanda muhtemelen en çok kullanılan buluntu çanak çömleklerdir. Beslenme ve depolamanın neredeyse her aşamasında kullanılmışlardır. Bölgede çeşitli çanak, çömlek, kâse, kapak ve tabak formları mevcuttur. Genel olarak bu buluntu grubu benzerlik göstermektedir.

Kap formlarından yola çıkarak yapılmış en detaylı çalışma Ulucak çanak çömlekleri üzerinedir. Bunun sonucunda özet olarak genellikle kaliteli çanak çömlek

üretimi vardır. Pişirme amaçlı kullanılan kaba mallar az sayıdadır. Fakat yapılan tortu analizleri sonucu bölgeden alınan kapların içerisinde süt ve hayvan yağı kalıntısına rastlanması kapların pişirme amaçlı da kullanıldığını gösteriyor olabilir.

Dış bükey ve açık formların genellikle sofr a kabı olarak kullanıldığı önerilmektedir. V. tabakada çanak ve tabaklar bulunmamıştır. Bu durumda kuru yiyeceklerin kilden kaplar yerine organik kaplarda tüketildiği düşünülmektedir.

IV ve V. tabakalarda çok sayıda rastlanan kâse formlarında daha çok sıvı ve lapa tüketilmiş olabilir. Ayrıca S profilli derin kâselerde meyve, kabuklu yemiş ve tahıl depolanmış veya servis edilerek tüketilmiş olabilir. Bunlara ek olarak yerleşimler de sepet gibi organik kaplar da kullanılmış olmalıdır. Özellikle Göller Bölgesinde Hacılar ve Höyücek'te sepet kalıntıları tespit edilmiştir. Depolamada kullanılmış olabilecek bu kaplar besinin taşınmasında, hazırlanmasında, servisinde ve tüketiminde de kullanılmış olmalıdır.

Lipit tortu analizleri kaplarda bal mumu, süt kalıntısı ve domuz, koyun ve keçiye ait yağ bulunmuş olduğunu göstermiştir. Az örnek olsa da çanak çömleklerin bu besinlerin tüketime kadar giden çeşitli aşamalarda kullanıldığını göstermektedir.

Son olarak kil ve organik kaplar dışında taştan yapılmış kaplar da Batı Anadolu Neolitik Dönem yerleşmelerinde yaygın olarak görülmektedir. Bunlar çanak çömlek ve sepetler gibi taşıma, depolama, hazırlama aşamalarında kullanılmış olabilirler.

Bunlar dışında üç bölgede yerleşmelerde kemik, kil ya da taştan yapılmış kaşık, kepçe ve çatal buluntularına rastlanmıştır. Bunların kullanım amacı tam olarak bilinmemektedir. Beslenme ve depolamanın aşamalarında kullanılmış olabileceği gibi ritüel amaçlı kullanılan objeler de olabilirler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Batı Anadolu Neolitik Dönem toplumlarında beslenme pratiklerini değerlendirmek, yerleşmelerdeki depolama stratejilerini araştırmak, bunun sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda incelenen yerleşmeleri ve bölgeleri karşılaştırmalı olarak değerlendirmek amacıyla kaleme alınmıştır. Yukarıda yapılan değerlendirmeler

sayesinde Neolitik Dönem boyunca Batı Anadolu’da beslenme ve depolamada ortaya çıkan benzerlikler ve değişimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında zooarkeolojik ve arkeobotanik verilere ek olarak, beslenme ve depolamayla ilgili bilgi sağlayan tüm arkeolojik bulgular ele alınmıştır.

Bölgede dönemin başından itibaren hayvancılık ve tarım yapıldığı tespit edilmiştir. Bununla beraber avcılık ve toplayıcılık faaliyetleri devam etmektedir. Zooarkeolojik çalışma yapılan yerleşimlerin hemen hemen hepsinde evcil koyun, keçi, sığır ve domuz bulunmuştur. Avlanarak tüketilen türler ise genel olarak geyikler, yabani sığır, domuz, koyun ve keçidir. Bunlara ek olarak daha az görülen tavşan gibi küçük ve boz ayı gibi büyük türler de yerleşime getirilmiştir.

Bölgede avcılık yapıldığına dair diğer bir kanıt yontmataş aletler ve sapan taneleridir. Bunlar avcılık, hayvan kesimi gibi besin elde etme ve hazırlama aşamalarında kullanılmış olabilir.

Balıkçılığa dair kanıtlara rastlansa da balıkçılığın tam olarak dönem insanının geçim kaynakları içerisinde konumu tespit edilememiştir. Balık kalıntıları bulunan yerleşimler Uğurlu Zeytinlik, Ulucak ve Çukuriçi’dir. Buna ek olarak olta/kanca buluntularının tespit edildiği yerler ise Uğurlu Zeytinlik, Hoca Çeşme, Ekşi Höyük ve Kuruçay’dır. Bu sayılan yerleşmelerde balıkçılığın yapılmış olduğu söylenebilir. Fakat olta ya da kanca olarak tanımlanmış buluntuların başka ihtiyaçlara yönelik kullanılmış olması olasıdır.

Ayrıca zooarkeolojik çalışması yapılan yerleşimlerden sadece Hacılar ve Kuruçay’da yumuşakça kalıntılarına rastlanmamıştır. Yumuşakçaların sadece iki yerleşimde görülmemesi ve diğerlerinde tespit edilmesi önemli bir besin kaynağı olduğunu gösteriyor olabilir.

Et tüketimi ve hayvansal ürünlerin kullanımına bakıldığında zamansal değişimler gözlenmektedir. Ulucak IV. tabakaya bakıldığında Neolitik Dönemin sonuna doğru yabani türlerin arttığı ve süt üretiminin başladığı görülmektedir. Süt tüketildiğini destekleyen başka bir veri de çanak çömlektan elde edilen tortu analizi sonuçlarıdır. Dolayısıyla Neolitik Dönem sonuna doğru hem insanların hayatına süt ve belki de süt

ürünleri girmiş, hem de artan nüfus ya da değişen geçim stratejileri doğrultusunda avcılığa daha çok önem verilmiş ya da gerek duyulmuştur. Neolitik Dönem sonuna doğru beslenme şeklinde değişikliğin net olduğu başka bir yerleşim de Yeşilova'dır. Yeşilova'nın daha erken tabakalarında büyük baş memeli türlerinin daha fazla tüketildiği fakat Neolitik Dönemin sonuna doğru sığır ve domuz kalıntılarının azaldığı tespit edilmiştir. Bunun karşılığında koyun ve keçi de artış olmuştur. Bu durum aynı bölgede yer alan Ulucak ile oldukça farklıdır.

Bitkisel besinlere bakıldığında tahıl ve baklagil türlerinin daha çok tercih edildiği bilinmektedir. Bunlar içerisinde arkeobotanik çalışması yapılan bütün yerleşimlerde görülen türler, buğday ve mercimektir. Sonrasında arpa, bezelye ve karaburçak gelmektedir. Bunlara ek olarak üzüm ve incir gibi çeşitli meyve türleri de tespit edilmiştir.

Özellikle tahıl ürünlerinin öğütülmesinde kullanılan havan, havaneli, dibek taşı, ezgi taşı gibi çok sayıda alet yerleşmelerde ele geçmiştir. Bunlar yoğun tarım yapıldığının birer kanıtı olarak görülmektedir. Ayrıca bulunan orak dilgisi ve boynuz oraklar tarım yapıldığının başka bir kanıtı olarak öne çıkmaktadır.

Batı Anadolu'da yer alan kazısı yapılmış yerleşmelerde yaşayan Neolitik Dönem toplulukları besinlerini genel olarak kutu, silo, çukur, çanak çömlek gibi depolama unsurlarında saklamışlardır. Bu unsurlar içinde bitki kalıntıları dışında, boncuk, çanak çömlek, minyatür masa ve kemik alet gibi başka nesnelerin de depolanmış olduğu görülür. Sonuç olarak bunlar sadece besin depolamak için kullanılmamakta ihtiyaca göre farklı amaçlara hizmet edebilmektedir. Buna ek olarak içlerinde besin dışında eşya bulunan depolama unsurları ikincil olarak bu amaçla da kullanılıyor olabilir ya da tam tersi eşya depolanan bu birimlere ikincil olarak besin koyulmaktadır. Özellikle Göller Bölgesinde ya da Kuzey Ege'de Uğurlu Zeytinlik'te bulunan depolama unsurları eşya ve besin saklama şeklinde iki farklı amaçla ihtiyaçlar doğrultusunda depolama unsurlarının kullanım şekillerinin değiştiğini göstermektedir.

Kesin olarak depolandığı bilinen besinler kabuksuz buğday, karaburçak, Einkorn buğdayı, üzüm ve incirdir. Bunlar Höyücek ve Uğurlu Zeytinlik yerleşimlerinde depolama kutusu ve kabı içerisinde tespit edilmişlerdir.

Göller Bölgesinde depolama için yalnızca kilden kutular yapıp yapıların içlerine ve yapıların arasında bulunan sokaklara yerleştirilirken, Kıyı Ege’de yer alan Ulucak’ta sadece evlerin içlerinde duvar kenarlarına bitişik şekilde yerleştirilmiştir. Ayrıca Ege Gübre ve Yeşilova’da da yapıların içinde ya da onlarla bağlantılı birimlerde depolama yapılmaktadır. Dışarıda depolama unsurlarına rastlanmamıştır. Bu durum yerleşim ve bölgeler arasındaki farklı depolama geleneklerine işaret etmektedir.

Göller Bölgesinde fırınların yakınında bulunan, yapının içerisinde herhangi bir alanda bulunan ve yapılar arasında dışarıda yer alan kutular olmak üzere üç farklı uygulama mevcuttur. Bu tip kullanımlara Göller Bölgesi dışında rastlanmamıştır. Sadece Hoca Çeşme’de de hem yapı içlerinde hem de dışlarında yumuşakça depolanan çukurlar bulunmaktadır. Bu üç farklı depolama yeri aslında üç farklı durum ve ihtiyacı göstermektedir. Bu doğrultuda fırının yanına yapılmış depolama birimleri daha kolay erişilebilir besinlerin koyulduğu bir alan olarak düşünülebilir. Burada daha kısa süreli bir saklama yapılmış olmalıdır. Yine aynı şekilde yapının içerisinde bulunan depolama unsurlarına da erişim daha kolaydır. Buna ek olarak yapı içerisinde yer alan unsurlar o yapıya ait olmalıdır. Burada daha çok o mekânda yaşayan insanlara ait daha kişisel ürün ve eşyalar saklanmış olabilir. Ayrıca bu hem yapı içi hem yapı dışı depolama yapılmasının nedeni saklanan ürünlerin niteliği de olabilir. Yapıların dışında bulunabilen ocak ve fırın kalıntılarıyla birleştirildiğinde topluluğun ortak hazırladığı ve pişirdiği besinler olduğu düşünülürse burada ortak kullanılan besinler saklanıyor olabilir. Fakat özellikle iki ev arasında bulunan depolama birimleri kamusal bir alan olarak düşünülmelidir. Bunun için topluluğun ciddi bir organizasyon yapması gerekmektedir.

Ayrıca Göller Bölgesinde bu kutular kare formlu iken, Ulucak’ta yuvarlatılmış kenarlıları ağırlıktadır. Dolayısıyla genel olarak hem form hem de konum açısından

farklılık gösterirler. Fakat örneğin Hacılar'da da Ulucak gibi yapının duvar kenarlarına sıralanmış kutular bulunmuştur.

Kıyı Ege'de yer alan depolama unsurlarına sahip başka bir yerleşme Ege Gübre'dir. Fakat burada bulunan depolama için kullanıldığı düşünülen unsurlar diğer yerleşmelerden çok farklıdır. Bunlardan biri kare yapılara bağlı yuvarlak yapılar, diğeri ise yapıların içerisinde tekrar inşa edilirken bırakılmış küçük bölmelerdir. Bunlar dışında Yeşilova'da Neolitik Dönemin sonlarına doğru bir hücre tespit edilmiştir. Buna ek olarak kalın cidarlı kaba mallara ait çok sayıda parça bulunması bunlarla depolama yapılmış olabileceği önerisine neden olmuştur. Bu durum Ulucak'ta Neolitik Dönemin sonlarına doğru depolama unsurlarının yerini çanak çömleğe bırakması ile benzerlik göstermektedir.

Göller Bölgesinde yer alan özellikle Kuruçay yerleşimi ve ona yakın İç Batı Anadolu'da bulunan Ekşi Höyük'te depolamaya dair şimdilik herhangi bir kanıt bulunamamıştır. Bu durum Kıyı Ege'de yer alan Çukuriçi için de benzerdir. Sistemli kazısı yapılan bu alanlarda depolamaya ilişkin veri henüz yoktur. Bu durum geçim kaynaklarından biri tarım olan topluluklar açısından oldukça ilginçtir. Dolayısıyla depolama için sepet gibi kaplar ile ahşaptan kutu ya da sandıklar kullanılmış olmalıdır. Ahşap bir sandık örneğine bölgede bulunan Ulucak Höyük'te rastlanmıştır.¹¹⁰⁴ Böyle bir depolama geleneği olması diğer yerleşmelerde de mümkündür.

Batı Anadolu'nun daha kuzey kesimine bakıldığında bir ada yerleşimi olan Uğurlu'da çukur ve depolama kabı bulunmuştur. Burada depolama için kullanılan kaplar açısından Kıyı Ege yerleşimi Ulucak ve Yeşilova ile benzerlik görülürken, çukur kullanımı kuzeyde yer alan Hoca Çeşme'yi anımsatmaktadır. Hoca Çeşme'de diğer yerleşmelerden farklı olarak Neolitik Döneme ait bütün tabakalarda çok sayıda çukur ve bu çukurlar içinde yumuşakça kavrıklarının depolandığı tespit edilmiştir.

Bu durum bölgede bulunan yerleşimlerin kendilerine özgü bir depolama yöntemi geliştirdiklerini göstermektedir. Kıyı Ege ile Göller Bölgesinde yer alan bazı yerleşimler

¹¹⁰⁴ Derin ve Çilingiroğlu 2002, 187.

benzerlikler gösterse de kuzey ile güney arasında oldukça farklı uygulamalar olduğu dikkati çekmektedir.

Ayrıca Ulucak'ta Neolitik Dönem başı, ortası ve sonunda değişen depolama uygulamaları tespit edilebilmektedir. Neolitik başında kazısı yapılan alanlarda hiçbir depolama unsuruna rastlanmamıştır. Ulucak'ın V. tabakasından itibaren kilden yapılmış kutularda kullanılmış ve Neolitik Dönem sonuna doğru bu kutular azalırken yerlerini pişmiş toprak depolama kapları almıştır.

Besinin tüketime hazırlanması için önemli bir aşama olan pişirme çoğunlukla fırın ve ocaklarda yapılırken bunların haricinde ateş kutusu veya ateş çukuru gibi farklı mimari unsurların da kullanım gördüğü anlaşılmaktadır. İncelenen neredeyse tüm yerleşmelerde yapıların içlerinde ve dışlarında fırın ve ocak kalıntılarına rastlanmıştır. Bu nedenle, yemek pişirme işinin çoğunlukla yapı içinde, kimi zaman ise ortak açık avlularda yapıldığı görülmektedir. Buna ek olarak genellikle fırın ve ocakların bulunduğu bu alanlarda platform, seki, depolama unsuru, tahıl öğütmede kullanılan aletler, yontmataş aletler, hayvan ve bitki kalıntıları gibi çeşitli buluntular yer almaktadır. Buradan yola çıkarak besin hazırlığının yapıldığı alanlar olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bölgede sadece Hacılar'da yapıların yanında içerisinde fırın, ocak, kutu gibi yine besin hazırlamaya yönelik mutfak olarak da tanımlanmış küçük odalar vardır. Bu başka bir yerleşimde görülmemiştir.

Besinin hazırlanırken karıştırılması, aktarılması, pişirilmesi, daha sonra servis edilmesi, tüketilmesi ve son olarak da fazla besinin depolanması gibi farklı amaçlarla kullanılan buluntu türü çanak çömleklerdir. Az sayıda yerleşimde çanak çömlekle depolama yapıldığı görülmüştür. Bunun haricinde genel olarak çanak çömlekler besinin hazırlanması ve sunumunda kullanılmıştır. Ayrıca birkaç yerleşimden alınan çanak çömleklerdeki tortu örneklerinde hayvansal yağlar, bal mumu ve süt kalıntılarının çıkması bu dönem insanının beslenmesinin ne kadar çeşitli olduğunu göstermektedir.

Beslenme ile ilişkisi tam olarak kurulamasa da besin hazırlama, servis ve tüketim aşamalarında kullanılmış olabilecek kemik, kil ve taştan yapılmış kaşık, kepçe ve çatallarda bölgenin buluntu toplulukları arasındadır.

Organik kalıntıların detaylı çalışılmaması Neolitik Dönem içerisinde topluluğun tükettiği ürünlerin değişip değişmediğini yerleşimlerin çoğunda anlamayı imkânsız kılmaktadır. Ayrıca yerleşimlerde bulunmuş öğütme taşlarının üzerine yapılacak mikroskopik analizler öğütülen maddelerin tam olarak ne olduğunu gösterebilir.

Bunun haricinde buluntulardan yola çıkarak fırın ve ocakların etrafı, avlu gibi açık alanlar ya da mutfak görevi gördüğü düşünülen küçük odaların tabanlarından alınacak toprak örnekleri sayesinde de bu alanların buluntuların ötesinde nasıl kullanıldıkları ortaya çıkarılabilir.

Bölgede insan kalıntıları oldukça azdır. Bu yüzden beslenme şeklinin anlaşılabilmesi için nitrojen ve karbon izotop analizlerinin yapılması mümkün değildir. Fakat ilerde buluntuların artması ile bu yöntem uygulanarak bireylerin beslenme şekli ile alakalı değerli bilgilere ulaşılabilir.

Birçok farklı işlevde kullanılan çanak çömleklerin işlevlerini anlayabilmek için formlarına bakılmasının ötesinde lipid tortu analizlerinin sayısının artması, çok fazla karşımıza çıkan bu buluntu grubunun gerçek işlevlerinin anlaşılmasını ve buradan yola çıkarak nelerin, nasıl tüketildiğine dair yorum yapılmasını sağlayabilir. Yontmataş aletlerde yapılacak kullanım izi analizleri, avda ne gibi aletlerin kullanıldığı, kasaplık işlemleri ya da tarım stratejileri hakkında bilgi verebilir.

Yukarıda bahsedilenler gibi daha birçok yöntemin kazılara dâhil edilmesi, ilerde yapılacak bu gibi çalışmalarda daha kapsamlı yorumlar yapılabilmesini sağlayacak ve beslenme ve depolamaya ilişkin çalışmaların önünü açacaktır.

KAYNAKÇA

- Albarella, U. (2017) Zooarchaeology In The Twenty-First Century. Umberto Albarella, Mauro Rizzetto, Hannah Russ, Kim Vickers (Eds.), *The Oxford Handbook of Zooarchaeology*(pp. 3-25). United Kingdom: Oxford Universty Press.
- Alley, R.B., Mayewski, P.A., Sowers, T., Stuiver, M., Taylor, K.C. ve Clark, P.U. (1997) Holocene climatic instability: A prominent, widespread event 8200 year ago. *Geology* 25 (6): 483-486.
- Alpaslan Roodenberg, M. S. (2018) Biyolojik Antropoloji ve Arkeolojide Kullanılan Yöntemleri. Sinan Ünlüsoy, Canan Çakırlar ve Çiler Çilingiroğlu (Ed.), *Arkeolojide Temel Yöntemler* (pp. 271-314). İstanbul: Ege Yayınları.
- Altınbilek Algül, Ç. (2007) Yontmataş Aletlerin İşlevlerinin Anlaşılmasına Yönelik Çalışmalar: Kullanım İzi Analizleri. Metin Alparslan, Meltem Doğan-Alparslan ve Hasan Peker (Eds.), *Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan VITA Festschrift in Honor of Belkıs Dinçol and Ali Dinçol* (pp. 37-48). İstanbul: Ege Yayınları.
- Ardos, M. (1996) *Türkiye'de Kuaterner Jeomorfolojisi*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Arsebük, G. (2004) İnsan ve Plio-Pleistosen'de Besin Sağlama Yöntemleri. *TÜBA-AR VII*, 133-139.
- Arsebük, G. (2012) Tarihöncesi Dönemden Bazı Yansımalar. İstanbul: Ege Yayınları.
- ATICI, L. A. (1998) Zooarkeoloji: Amacı, Yöntemleri ve Arkeoloji'deki Önemi. *A. Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakülte Dergisi* 1-2, 229-247.
- Balkan Atılı, N. (2005)Yontmataş Endüstrisi. Refik Duru ve Gülsün Umurtak, *Höyücek 1989-1992 Yılları Arasında Yapılan Kazıların Sonuçları* (pp. 130-137), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Baykal, A. (1994) Yontmataş Endüstrisi. *Kuruçay Höyük 1 1978-1988 Kazılarının Sonuçları Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşimleri* (pp. 71-75), Refik Duru, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Baysal, A. & Wright, K. (2006) Yemek Pişirme ve Zanaatlar: Çatalhöyük'teki Sürtme Taşlar ve İlgili Aletler. *Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük* (pp. 29-33), İstanbul: Yapı kredi Yayınları.

Bogaard, A. ve Charles, M. (2006) Çatalhöyük'teki Arkeobotanik Çalışmaların Özeti. *Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük* (pp. 70-78), İstanbul: Yapı kredi Yayınları.

Buitehuis, H. (1994). Note On Archaeozoological Research Around The Sea Of Marmara. *Anatolica XX*, 141-144.

Buitehuis, H. (1995). The Faunal Remains. J. Roodenberg (Eds.), *The Ilıpınar Excavations 1* (pp. 151-156). İstanbul: Nederlands Historisch- Archaeologisch Institut.

Cappers, R. T. J. (2014) Archaeobotanical Evidence of Agriculture in Neolithic Turkey. M. Özdoğan-N. Başgelen-P. Kuniholm, *The Neolithic in Turkey Vol. 6* (pp. 205-222). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Caymaz, T. (2013) Yeni Veriler Işığında Orta Batı Anadolu Kalkolitik Çağ Kültürü. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları *Arkeoloji Dergisi XVIII*, 39-112.

Colledge, S., Conolly, J. & Shennan, S. (2004) Archaeobotanical Evidence for the Spread of Farming in the Eastern Mediterranean. *Current Anthropology Volume 45*, 35-58.

Çakırlar, C. (2012a) Türkiye için Arkeozooloji – Hemen Şimdi! <http://paleoberkay.blogspot.com.tr/2012/11/turkiye-icin-arkeozooloji-hemen-simdi'den> elde edildi. Erişim tarihi: 15.11.2017.

Çakırlar, C. (2012b) The evolution of animal husbandry in Neolithic central-west Anatolia: the zooarchaeological record from Ulucak Höyük (c. 7040–5660 cal. BC, İzmir, Turkey). *Anatolian Studies*, Volume 62, 1-33.

Çakırlar, C. (2012c) Neolithic Dairy Technology at the European-Anatolian Frontier: Implications of Archaeozoological Evidence from Ulucak Höyük, İzmir, Turkey, ca. 7000-5700 cal. BC. *Anthropozoologica*, 77-98.

- Çakırlar, C. (2018) Zooarkeoloji. Sinan Ünlüsoy, Canan Çakırlar ve Çiler Çilingiroğlu (Eds.), *Arkeolojide Temel Yöntemler* (pp. 181-220). İstanbul: Ege Yayınları.
- Çakırlar, C. (2015) Adaptation, identity, and innovation in Neolithic and Chalcolithic Western Anatolia (6800-3000 BC): The evidence from aquatic mollusk shells. *Quaternary International XXX*, 1-9.
- Çevik, Ö. (2012) Ulucak Höyük 2009-2011 Yılı Kazı Çalışmaları. 34. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, Çorum, 143-158.
- Çevik, Ö. ve Vuruşkan, O. (2014) Ulucak Höyük 2012-2013 Yılı Kazı Çalışmaları. 36. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, Gaziantep, 583-600.
- Çevik, Ö., Vuruşkan, O. ve Güney, E. (2015) Ulucak Höyük 2014 Yılı Kazı Çalışmaları. 37. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, Erzurum, 269-274.
- Çevik, Ö., Vuruşkan, O., Sivil, C. ve Sevindik, K. (2017) Ulucak Höyük 2015-2016 Yılı Kazı Çalışmaları. 39. *Kazı Sonuçları Toplantısı 3. Cilt*, Bursa, 365-376.
- Çilingiroğlu, A. ve Abay, E. (2005) Ulucak Höyük Excavations: New Results. *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, Vol.5, No. 3, 5-21.
- Çilingiroğlu, A. ve Dedeoğlu, F. (2006) Ulucak Höyük Kazıları 2005 Yılı Çalışmalar. 28. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, Çanakkale, 137-146.
- Çilingiroğlu, A. ve Çilingiroğlu, Ç. (2007) Ulucak. Mehmet Özdoğan ve Nezih Başgelen (Eds.), *Türkiye'de Neolitik Dönem* (pp. 361-372). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Çilingiroğlu, A., Çevik, Ö. ve Çilingiroğlu, Ç. (2012a) Ulucak Höyük. Altan Çilingiroğlu, Zeynep Mercangöz ve Gürcan Polat (Eds.), *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları* (pp. 158-168). İzmir: Ege Üniversitesi.
- Çilingiroğlu, A., Çevik, Ö. ve Çilingiroğlu, Ç. (2012b) Ulucak Höyük. Edt. M. Özdoğan, N. Başgelen ve P. Kuniholm, *The Neolithic in Turkey*, Vol. 4 (pp. 139-175). İstanbul: Archaeology and Art Publications.

Çilingiroğlu, A., Derin, Z., Abay E., Sağlamtimur H. ve Kayan İ., (2004) *Ulucak Höyük*. Peeters.

Çilingiroğlu, Ç. (2012) *The Neolithic Pottery of Ulucak in Aegean Turkey*, BAR international Series 2426.

Çilingiroğlu, Ç. ve Çakırlar, C. (2018) Toplumsal Tarihin Küçük Bir Hareketi Olarak Tarih Öncesi Ege'de Deniz Kaynaklarından Faydalanma. *TINA Denizcilik Arkeolojisi Dergisi* sayı: 9-10, 49-76.

Davis, S. J. M. (1987) *The Archaeology of Animal*, Yale University Press, United States.

De Cupere, B. ve Duru, R. (2003) Faunal remains from Neolithic Höyücek (SW-Turkey) and the presence of early domestic cattle in Anatolia. *Paléorient, Année 2003*, Volume 29, Numéro 1, 107-120.

De Cupere, B. (2005) Kemik Kalıntıları Hakkında Rapor. Refik Duru- Gülsün Umurtak, *Höyücek 1989-1992 Yılları Arasında Yapılan Kazıların Sonuçları* (pp. 138-140), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Dedeoğlu, F., Baysal, H., Konakçı E., Ozan A. ve Temür, B. (2016) Ekşi Höyük 2015 Yılı Kazı Çalışmaları. 38. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 2, Edirne, 389-402.

Dedeoğlu, F., Baysal, H., Konakçı E., Ozan A. ve Temür, B. (2017) Ekşi Höyük 2016 Yılı Kazı Çalışmaları. 39. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1, Bursa, 553-568.

Deniz, E. (1983) Kuruçay Höyük Kazı Buluntuları Üzerinde Arkeobiyolojik Araştırmalar. *An. Ar. IX*, 103-126.

Deniz, E. (1991) Son Otuz Yılın Bulgularında Anadolu Arkeobiyolojisi. VII. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı, Çanakkale*, 67-75.

Deniz, E. (1994) Kuruçay Höyük Neolitik ve Erken Kalkolitik Dönemleri Kemikleri Üzerinde Arkeobiyolojik Değerlendirmeler. Refik Duru, *Kuruçay Höyük I 1978-1988*

Kazılarının Sonuçları Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşimleri (pp. 76-79), Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Deniz, E. ve Şentuna, C. (1988) Kuruçay Höyük Kazısı Arkeobiyolojik Materyalinin Tüm Değerlendirilmesi. *4. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 169-185.

Derin, Z. (2006) Yeşilova Höyüğü Kurtarma Kazısı 2005. *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler*, Sayı: 22,40-41.

Derin, Z. (2007) Yeşilova Höyüğü. Mehmet Özdoğan ve Nezih Başgelen (Eds.) *Türkiye’de Neolitik Dönem* (pp. 377-384). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Derin, Z. (2008a) Neolithic Shellfish Gathering at Yeşilova Höyüğü: An Ethnoarchaeological View. T. Takaoğlu (ed.), *Ethnoarchaeolog. Investigations in Rural Anatolia 4* (pp. 45 – 57). İstanbul.

Derin, Z. (2008b) İzmir Yeşilova Höyüğü. Birol Can ve Mehmet Işıklı (Eds.), *Doğudan Yükselen Işık Arkeoloji Yazıları*, Atatürk Üniversitesi 50. Yıl (pp. 217–230), İstanbul.

Derin, Z. (2009) İzmir’in Prehistorik Yerleşimi Yeşilova Höyüğü 2008 Yılı Çalışmaları. *31. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, 475-492.

Derin, Z. (2010a) İzmir-Yeşilova Höyüğü 2009 Yılı Kazı Çalışmaları. *32. Kazı Sonuçları Toplantısı 4. Cilt*, 315-323.

Derin, Z. (2010b) İzmir’in Tarih Öncesi Dönemi ve Yeşilova Höyüğü. Gökser Gökçay (Ed.), *Dr. Eren Akçiçek’e Armağan*(pp. 57-72). İzmir.

Derin, Z. (2011a) İzmir’in Tarih Öncesi Yerleşim Alanı: Yeşilova Höyüğü. *İzmir Kültür ve Turizm Dergisi Sayı: 13*, Eylül- Ekim 2011, 112-120.

Derin, Z. (2011b) İzmir’in Prehistorik Yerleşim Alanı Yeşilova Höyüğü-2010. *33. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, Malatya, 39-56.

Derin, Z. (2011c) Yeşilova Höyük. *Beginnings - New Research in the Appearance of the Neolithic between Northwest Anatolia and the Carpathian Basin, Beginnings - New*

Research in the Appearance of the Neolithic between Northwest Anatolia and the Carpathian Basin, 95-106.

Derin, Z. (2012a) Yeşilova Höyüğü. Altan Çilingiroğlu, Zeynep Mercangöz ve Gürcan Polat (Eds.), *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları*(pp. 426-436). İzmir: Ege Üniversitesi.

Derin, Z. (2012b) Yeşilova Höyük. *Aktüel Arkeoloji*, 108-117.

Derin, Z. (2012c) Yeşilova Höyük. M. Özdoğan-N. Başgelen-P. Kuniholm (Ed.), *The Neolithic in Turkey*, Vol. 4, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 177-195.

Derin, Z. (2013) Yeşilova Höyüğü'nde Jeo-Arkeolojik Çalışmalar ve Arkeolojik Sonuçları. Ertuğ Öner (Ed.), *Prof. Dr. İlhan Kayan'a Armağan* (pp. 577-584). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Derin, Z. (2017) *The Prehistoric Settlement of İzmir: The Yeşilova Höyük*. Geçmişten Günümüze İzmir Beşeri ve Kültürel Etkileşimler Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Michel Espagne, R. Gül Gürtekin Demir, Stephane Verger ve Pınar Aydemir (Ed.), İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, 221-240.

Derin, Z., Çilingiroğlu, A. ve Taşlıalan, M. (2003) Ulucak Höyük Kazısı, 2002. 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1.Cilt, Ankara, 239-250.

Derin, Z., Abay, E. ve Özkan, T. (2001) Kemalpaşa-Ulucak Höyük Kazıları, 1999-2000. 23. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 341-350.

Derin, Z., Ay, F. ve Caymaz, T. (2009) İzmir'in Prehistorik Yerleşimi – Yeşilova Höyüğü 2005-2006 yılı Çalışmaları. *Arkeoloji Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 7-58.

Derin, Z., Caymaz, T. ve Sümer, G. (2014) İzmir'in Prehistorik Yerleşim Alanı- Yeşilova Höyüğü 2013 Yılı Çalışmaları. 36. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Gaziantep, 447-466.

Derin, Z., Caymaz, T. ve Eroğlu, G. (2015) İzmir-Yeşilova Höyüğü 2014 Yılı Çalışmaları. 37. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Erzurum, 159-174.

- Derin, Z., Sümer Eroğlu, G., Erden, A. G., Yurtsever, M., Kızıl, M., Yıldırım, Y. Ve Öztürk, M. (2016) İzmir'in Prehistorik Yerleşim Alanı Yeşilova Höyüğü 2015 Yılı Çalışmaları. 38. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Edirne, 143-160.
- Derin, Z. ve Caymaz, T. (2012) İzmir-Yeşilova Höyüğü 2011 Yılı Çalışmaları. 34. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Çorum, 119-142.
- Derin, Z. ve Caymaz, T. (2013) İzmir'in Prehistorik Yerleşim Alanı – Yeşilova Höyüğü 2012 Yılı Çalışmaları. 35. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Muğla, 419-433.
- Derin, Z. ve Çilingiroğlu, A. (2002) Ulucak Höyük Kazısı-2001. 24. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Ankara, 185-194.
- Derin, Z. ve Öner, E. (1996) Ulucak Höyük Kazıları ve Paleo-Coğrafya-Araştırmaları 1995. *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı* I, Ankara, 411-456.
- Dönmez Oybak, E. (2009) Arkeobotanik. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* 10, 78-87.
- Driver, J. C. (2011) Identification, Classification and Zooarchaeology. *Society of Ethnobiology*, Volume 2, 19-39.
- Duru, R. (1980) Kuruçay Höyüğü Kazıları 1979. 2. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 47-51.
- Duru, R. (1981) Kuruçay Höyük Kazıları ve Anadolu Tarihöncesine Katkıları. *IX. Türk Tarih Kongresi*, 21-25 Eylül, Cilt 1, Ankara, 55-61.
- Duru, R. (1988) Kuruçay Höyüğü Kazıları 1987. 10. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Ankara, 57-60.
- Duru, R. (1990) Höyücek kazıları – 1989. *XII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 87-94.
- Duru, R. (1991) Höyücek Kazıları 1990. *XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı* I, Çanakkale, 155-162.

- Duru, R. (1993) Höyücek Kazıları – 1992. *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara, 97-102.
- Duru, R. (1994a) *Kuruçay Höyük 1 1978-1988 Kazılarının Sonuçları Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşimleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Duru, R. (1994b) Bademağacı Kazıları 1993. *XVI. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara, 69-78.
- Duru, R. (1994c) Hacılar'ın En Eski Kùltürleri Gerçekten Çanak Çömleksiz Neolitik Mi İdi?. *Anadolu Araştırmaları XIII*, 1-12.
- Duru, R. (1995) Bademağacı Kazıları 1994. *XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara, 87-93.
- Duru, R. 1996 Refik Duru, “Bademağacı Kazıları 1995”, *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara, 43-48.
- Duru, R. (1997a) Bademağacı Höyüğü (Kızılkaya) Kazıları. 1993 Yılı Çalışma Raporu. *Belleten LX*, 783-800.
- Duru, R. (1997b) Bademağacı Kazıları 1996. *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara, 113-122.
- Duru, R. (1997c) Bademağacı Kazıları. 1994 Yılı Çalışma Raporu. *Belleten LXI*, 149-159.
- Duru, R. (1998) Bademağacı Kazıları. 1995 ve 1996 Yılları Çalışma Raporu. *Belleten LXII*, 709-730
- Duru, R. (1999) Bademağacı Kazıları 1998. *21. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, Ankara, 109-116.
- Duru, R. (2000) Bademağacı Kazıları. 1997 ve 1998 Yılları Çalışma Raporu. *Belleten LXIV*, 187-212.

- Duru, R. (2001) Bademağacı Kazıları. 1999 Yılı Çalışma Raporu. *Belleten* LXIV, 583-598.
- Duru, R. (2003) Bademağacı Kazıları. 2000 ve 2001 Yılları Çalışma Raporu. *Belleten* LXVI, 449-594.
- Duru, R. (2005) Bademağacı Kazıları. 2002 ve 2003 Yılları Çalışma Raporu. *Belleten* LXVIII, 519-560.
- Duru, R. (2007) Göller Bölgesi Neolitiği: Hacılar – Kuruçay Höyüğü Höyücek – Bademağacı Höyüğü. Mehmet Özdoğan ve Nezih Başgelen (Eds.), *Türkiye’de Neolitik Dönem* (pp. 331-360). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Duru, R. (2008a) *MÖ 8000’den MÖ 2000’e Burdur-Antalya Bölgesi’nin Altıbin Yılı*. Antalya: Suna – İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.
- Duru, R. (2008b) Bademağacı Höyüğü Kazıları. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumunun 30. Yılı Anısına Türkiye Arkeolojisi, Ankara, 54.
- Duru, R. (2012) The Neolithic of the Lakes Region Hacılar -Kuruçay Höyüğü - Höyücek - Bademağacı Höyüğü. M. Özdoğan, N. Başgelen ve P. Kuniholm (Eds.), *The Neolithic in Turkey, Vol. 4* (pp. 1-65). İstanbul: Archaeology and Art Publications.
- Duru, R. ve Umurtak, G. (2002) Bademağacı Kazıları 2001. 24. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, Ankara, 319-328.
- Duru, R. ve Umurtak, G. (2003) Bademağacı Kazıları 2002. 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, Ankara, 297-302.
- Duru, R. ve Umurtak, G. (2005a) Bademağacı Kazıları 2004. 27. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, Antalya, 43-44.
- Duru, R. ve Umurtak, G. (2005b) *Höyücek 1989-1992 Yılları Arasında Yapılan Kazıların Sonuçları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Duru, R. ve Umurtak, G. (2008) Bademağacı Kazıları 2004, 2005 ve 2006 Yılları Çalışma Raporu. *Belleten* LXVII, 193-245.

- Duru, R. ve Umurtak, G. (2010) Bademağacı Höyüğü'nde (Antalya) Yapılan Tarihöncesi Kazıları Sona Erdi. 1. *TÜRSAB*, Sayı: 306, 14-20.
- Duru, R. ve Umurtak, G. (2015) Toroslar'ın Kuzey Eteklerinde En Erken Yerleşik Yaşamın İzinde Bademağacı Höyüğü. *Antalya Kültür ve Turizm Dergisi*, Sayı: 27, 70-80.
- Eaton, S. B. ve Konner, M. J. (1997) Paleolithic Nutrition Revisited: A Twelve-year Retrospective on Its Nature and Implications. *European Journal of Clinical Nutrition* 51, 207-216.
- Ekdal, E., Ege, A., Karalı, T. ve Derin, Z. (2012) Luminescence Dating Studies of Yeşilova Höyük. *Geochronometria* 39 (4), Poland, 268-275.
- Erbil, E. (2016) Ege Gübre Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi. 32. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, Edirne, 43-61.
- Erdal, Y. S. (2008) Bademağacı Erken Neolitik İnsanları. 24. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 97-117.
- Erdoğan, B., Özbek, O. ve Yücel, N. (2013) Gökçeada Uğurlu – Zeytinlik 2012 Kazı Çalışmaları. 35. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, Muğla, 204-210.
- Erdoğan, B., Atakuman Ç. ve Yücel N. (2017) Gökçeada Uğurlu – Zeytinlik 2016 Kazı Çalışmaları, 151-158.
- Erdoğan, B. (2010) Gökçeada Uğurlu – Zeytinlik Kazısı 2009 Yılı Çalışmaları. 32. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, İstanbul, 119-127.
- Erdoğan, B. (2011a) 2010 Yılı Gökçeada Uğurlu – Zeytinlik Kazısı Çalışmaları. 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Malatya, 365-374.
- Erdoğan, B. (2011b) A Preliminary Report From The 2009 and 2010 Field Seasons At Uğurlu on The Island of Gökçeada. *Anatolica XXXVII*, 45- 65.

Erdoğu, B. (2012) Uğurlu – Zeytinlik: Gökçeada ’da Tarih Öncesi Dönemlere Ait Yeni Bir Yerleşme. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* Cilt: 2, Sayı: 4, Temmuz-2012, 1-16.

Erdoğu, B. (2013) Uğurlu A Neolithic Settlement on the Aegean Island of Gökçeada. M. Özdoğan, N. Başgelen ve P. Kuniholm (Eds.), *The Neolithic in Turkey, Vol. (pp.51-33)*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Erdoğu, B. (2014a) 2013 Yılı Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Kazı Çalışmaları. 36. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Gaziantep, 167-174.

Erdoğu, B. (2014b) Gökçeada Uğurlu Archaeological Project: A Preliminary Report from the 2011-2013 Field Seasons. *Anatolica XL*, 157-178.

Erdoğu, B. (2016) Gökçeada Uğurlu – Zeytinlik Kazısı 2015 Yılı Çalışmaları. 38. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Edirne, 117-124.

Erdoğu, B. ve Yücel, N. (2012) Gökçeada Uğurlu – Zeytinlik Kazısı 2011 Yılı Çalışmaları. 34. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Çorum, 187-194.

Erdoğu, B. ve Yücel, N. (2015) Gökçeada Uğurlu – Zeytinlik Kazısı 2014 Yılı Çalışmaları. 37. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, Erzurum, 195-200.

Ergun, M., Kabukçu, C., Çilingir İpek, C. (2018) Arkeobotanik: İnsan ve Bitki İlişkisi Çerçevesinde Gelişen Bir Bilim Dalı. Sinan Ünlüsoy, Canan Çakırlar ve Çiler Çilingiroğlu (Ed.), *Arkeolojide Temel Yöntemler*(pp. 221-270). İstanbul: Ege Yayınları.

Erzen, A. ve Başaran, S. (1990) Enez (Ainos) Kazısı, 1989 Yılı Çalışmaları. *XII. Kazı Sonuçları Toplantısı* II. Cilt, Ankara, 155-170.

Erlat, E. (2016) *İklim Sistemi ve İklim Değişimleri*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.

Kulkova, M. A., Mazurkevich, A. N., Dolbunova, E. V. ve Lozovsky, V. M. (2015) The 8200 cal BP climate event and the spread of the Neolithic in Eastern Europe. *Documenta Praehistorica XLII*, 77-92.

Galik, A. ve Horejs, B. (2011) Çukuriçi Höyük – Various Aspects of its Earliest Settlement Phase. *Beginnings - New Research in the Appearance of the Neolithic between Northwest Anatolia and the Carpathian Basin, Papers of the International Workshop 8th - 9th April 2009*(pp.83-95), Istanbul Organized by Dan Ciobotaru, Barbara Horejs and Raiko Krauß.

Gosden, C. (2015) Etnoarkeoloji. Colin Renfrew ve Paul Bahn (Ed.), çev. Selda Somuncu, *Arkeoloji Anahtar Kavramlar*(pp.113-121). İstanbul: İletişim Yayınevi.

Göksu, H. Y. (2016) Lüminesans (TL/OSL) Yöntemleri ile Taşların İncelenmesi. IV. *ODTÜ Arkeometri Çalıştay Türkiye Arkeolojisinde Taş: Arkeolojik ve Arkeometrik Çalışmalar*(pp.35-44). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Güldoğan, E. (2003) Aşıklı Höyük Sürtmetaş Endüstrisi Buluntularından Bir Grup (Öğütücü ve Ezici Aletler). *Ufuk Esin'e Armağan Köyden Kente İlk Yerleşimler 2*(pp. 415-427), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Güleç, E. ve Açikkol, A. (2006) Paleolitik Beslenme. *Hayat Erkanal'a Armağan Kültürlerin Yansıması*(pp.389-397). Homer Kitabevi.

Günel Türkmenoğlu, A. (2016) Taş Üzerine Türkiye'deki Arkeometrik Çalışmalara Genel Bakış. IV. *ODTÜ Arkeometri Çalıştay Türkiye Arkeolojisinde Taş: Arkeolojik ve Arkeometrik Çalışmalar*(pp. 51-57), Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Gündem, C. Y. (2015) Arkeozooloji Biliminin Arkeoloji Dünyasındaki Önemi. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt 5 Sayı 1, 125-138.

Hastorf, C. A. (1999) Recent Research in Paleoethnobotany. *Journal of Archaeological Research*, Vol. 7, No. 1, 55-103.

Haviland, W. A., Prins, H. E. L., Walrath, D. ve McBride, B. (2008) *Kültürel Antropoloji*. (Çev. İnan Deniz Erguvan Sarioğlu). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Herling, L., Kasper, K., Lichter, C. ve Meriç, R. (2008) Im Westen nichts Neues? Ergebnisse der Grabung en 2003 und 2004 in Dedecik-Heybelitepe. *Istanbulur Mitteilungen*, 58, 13-65.

Hurcombe, L. (2015) *Deneyisel Arkeoloji*. Colin Renfrew- Paul Bahn (Ed.), (Çev. Selda Somuncu). *Arkeoloji Anahtar Kavramlar*(pp.88-94). İstanbul: İletişim Yayınevi.

Horejs, B. (2012) Çukuriçi Höyük. M. Özdoğan, N. Başgelen ve P. Kuniholm (Ed.), *The Neolithic in Turkey, Vol. 4*(pp.117-131). İstanbul: Archaeology and Art Publications.

Kartal, M. (2009) *Türkiye’de Son Avcı-Toplayıcılar*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Karul, N. (1994) *Hoca Çeşme En Alt Evresinin Tarihleme Sorunu (4. Ve 3. Evre Çanak Çömleği Değerlendirmesinin Tarihleme Sorununun Çözümüne Katkısı)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Prehistorya Anabilim Dalı.

Kayan, İ. (1997) Türkiye’nin Ege ve Akdeniz Kıyılarında Deniz Seviyesi ve Kıyı Çizgisi Değişimleri. *Türkiye’nin Kıyı ve Deniz Alanları I. Ulusal Konferansı Bildiriler Kitabı*, E. Özhan (Ed.), Ankara, 735-746.

Kayan, İ. (2002) Arkeoloji, Jeoloji, Coğrafya Yeni bir yaklaşım: Jeoarkeoloji. *Toplumsal Tarih Dergisi*: Cilt 18, Sayı 101, Mayıs, 1-8.

Kayan, İ. (2005) Ephesos Jeoarkeolojik Keşif. *Atlas* Ağustos 2005, 32-35.

Kayan, İ. (2014) Paleogeography of the Coastal Regions of Turkey During the Neolithic Period. M. Özdoğan, N. Başgelen ve P. Kuniholm (Eds.). *The Neolithic in Turkey, Vol. 6* (pp.95-123). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Kayan, İ. (2018) Jeoarkeoloji ve Paleocoğrafya Araştırmalarının Arkeolojideki Yeri. Sinan Ünlüsoy, Canan Çakırlar ve Çiler Çilingiroğlu (Ed.), *Arkeolojide Temel Yöntemler*(pp.17-67). İstanbul: Ege Yayınları.

Korfmann, M., Dedeoğlu, F. ve Erdalkıran, M. (2007) Ulucak Höyük Neolitik Dönem Sapan Taneleri. Gülsün Umurtak, Şevket Dönmez ve Aslıhan Yurtsever (Ed.), *Refik Duru’ya Armağan Studies in Honour of Refik Duru* (pp.41-50). Ege Yayınları.

- Lee, R. B. (1968) What Hunters Do for a Living, or, How to Make Out on Scarce Resources. Richard B. Leewe Irven DeVore (Ed.), *Man The Hunter*, Aldine Publishing Company, Chicago, 30-48.
- Lichter ve Meriç (2007) Dedecik-Heybelitepe. Mehmet Özdoğan ve Nezih Başgelen (Ed.), *Türkiye’de Neolitik Dönem*(pp.385-386). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Lichter ve Meriç (2012) Dedecik-Heybelitepe. M. Özdoğan, N. Başgelen ve P. Kuniholm (Ed.), *The Neolithic in Turkey, Vol. 4*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Manheimer, E. W., Zuuren, E. J., Fedorowicz, Z. ve Pijl, H. (2015) Paleolithic nutrition for metabolic syndrome: systematic review and meta-analysis. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 922-932.
- Marston, J. M., Warinner, C. ve Guedes, J. D. (2014) Paleoethnobotanical Method and Theory in tthe Twenty-First Century. *Method and Theory in Paleoethnobotany*, University Press of Colorado, 1-18.
- Martolini, D. ve Nesbitt, M. (2003) Plant stores at pottery Neolithic Hoyücek, southwest Turkey. *Anatolian Studies* 53, 17-23.
- Martolini, D. ve Nesbitt, M. (2005) Bitki Kalıntıları Hakkında Rapor. Refik Duru-Gülsün Umurtak (Eds.), *Höyücek 1989-1992 Yılları Arasında Yapılan Kazıların Sonuçları*(pp.140-142). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mellaart, J. (1970a) *Excavations at Hacılar I*, Ankara: Edinburgh Universty Press.
- Mellaart, J. (1970b) *Excavations at Hacılar II*, Ankara: Edinburgh Universty Press.
- Mithen, S. (1999) *Aklın Tarih Öncesi*(Çev. İrem Kutluk). Ankara: Dost Kitabevi.
- Monaghan, J. ve Just, P. (2013) *Sosyal ve Kültürel Antropoloji* (Çev. Hakan Gür). Ankara: Dost Yayınevi.
- Nesbitt, M. ve Samuel, D. (1996) Archaeobotany in Turkey : a review of current research. *Orient Express* 1996/3, 91-96.

Ozan, A. (2012) *Ege Gübre Yerleşiminden Elde Edilen Veriler Kapsamında Kıyı Ege Neolitik Kültürünün Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Doktora tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ozan, A. (2014) Ege Gübre Yerleşimi M.Ö. 6. Binyıl Çanak Çömleği. 30. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, Gaziantep, 203-222.

Ökse, A. T. (2015) *Arkeolojik Çalışmalarda Seramik Değerlendirme Yöntemleri*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Öksüz, B. (2002) Beslenmek Neolitik Çağ. *Arkeoatlas 1*, İstanbul, 84-87.

Özbal, H., Thissen, L., Doğan, T., Gerritsen, F., Özbal, R. ve Türkeul Bıyık, A. (2013) Neolitik Batı Anadolu ve Marmara Yerleşimleri Çanak Çömleklerinde Organik Kalıntı Analizleri. 28. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 105-114

Özbal, H., Doğan, T. ve Türkeul Bıyık, A. (2014) Çömleklerde Organik Kalıntı Analizleriyle Neolitik Sürecin Anadolu'ya Yayılmasının Değerlendirilmesi. 30. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, Gaziantep, 175-188.

Özbaşaran, M. (2002) Değişen Arkeoloji. *Atlas sayı: 113*. 164-172.

Özbek, M. (2013) *Beslenme Kültürü ve İnsan*. Alter Yayıncılık, Ankara.

Özdoğan, M. (1996) Tarihöncesi Dönemde Trakya. Araştırma Projesinin 16. Yılında Genel Bir Değerlendirme. *Anadolu Araştırmaları XIV*, 329-360.

Özdoğan, M. (1997) Çanak Çömlek. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi Cilt 1*, Yapı Endüstri Yayınları, İstanbul, 380-383.

Özdoğan, M. (1998) Tarihöncesi Dönemlerde Anadolu ile Balkanlar Arasındaki Kültür İlişkileri ve Trakya'da Yapılan Yeni Kazı Çalışmaları. *TUBA-AR I*, 63-93.

Özdoğan, M. (2002a) Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ. *Arkeoatlas 1*, İstanbul, 73-83.

Özdoğan, M. (2002b) Arkeolojide Yeni Bir Dönemi Başlatan İsim Braidwood'lar. *Tarih Öncesi İnsanları* (pp.VII-XXII), Robert Braidwood, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Özdoğan, M. (2007) Marmara Bölgesi Neolitik Çağ Kültürleri. *Türkiye'de Neolitik Dönem*, Mehmet Özdoğan ve Nezih Başgelen (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 401-426.

Özdoğan, M. (2013) Neolithic Sites in the Marmara Region. M. Özdoğan, N. Başgelen ve P. Kuniholm (Ed.), *The Neolithic in Turkey, Vol. 5*(pp.167-269), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Özdoğan, M. (2014) *50 soruda arkeoloji*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Papagianni, D. ve Morse, M. A. (2017) *Neandertal* (Çev. İlknur Urkun Kelso). Ankara: Trend Yayınevi.

Paul, J. W. ve Erdoğan, B. (2017) An examination of the worked bone and antler assemblage at Uğurlu (Gökçeada, Turkey). *Documenta Praehistorica XLIV*, 368-385.

Peters, J., Arcbuckle, B. S. ve Pöllath, N. (2014) Subsistence and Beyond: Animals in Neolithic Anatolia. M. Özdoğan, N. Başgelen ve P. Kuniholm (Eds.), *The Neolithic in Turkey Vol. 6*(pp.135-203). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Pilaar Birch, S. E., Scheu, A., Buckley, M. ve Çakırlar, C. (2018) Combined osteomorphological, isotopic, aDNA, and ZooMS analyses of sheep and goat remains from Neolithic Ulucak, Turkey. *Archaeological and Anthropological Sciences*, Springer-Verlag GmbH Germany, part of Springer Nature 2018.

Renfrew, C. ve Bahn, P. (2017) *Arkeoloji Kuramlar. Yöntemler ve Uygulama* (Çev. Gürkan Ergin). İstanbul: Homer Kitabevi.

Roberts, N. (2014) The Climate of Neolithic Anatolia. M. Özdoğan, N. Başgelen ve P. Kuniholm (Eds.), *The Neolithic in Turkey, Vol. 6*(pp.67-94). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Sağlamtimur, H. (2007) Ege Gübre Neolitik Yerleşimi. Mehmet Özdoğan ve Nezih Başgelen (Ed.), *Türkiye’de Neolitik Dönem* (pp.373-376) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Sağlamtimur, H. (2011) Environmental Factors in the Neolithic Settlement of Ege Gübre. *Beginnings - New Research in the Appearance of the Neolithic between Northwest Anatolia and the Carpathian Basin, Organized by Dan Ciobotaru, Barbara Horejs and Raiko Krauß, Papers of the International Workshop 8th - 9th April 2009, Istanbul, 77-82.*

Sağlamtimur, H. (2012) Neolithic Settlement of Ege Gübre. M. Özdoğan, N. Başgelen ve P. Kuniholm (Eds.), *The Neolithic in Turkey, Vol. 4*(pp.197-225). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Sağlamtimur, H. ve Ozan, A. (2012) Ege Gübre Neolitik Yerleşimi. Altan Çilingiroğlu, Zeynep Mercangöz ve Gürcan Polat (Eds.), *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları*(pp. 223-241). İzmir: Ege Üniversitesi.

Sağlamtimur, H. ve Ozan, A. (2013) Ege Gübre Neolitik Yerleşiminin Paleocoğrafya Özellikleri ve Gelişimi. Ertuğ Öner (Eds.), *Prof. Dr. İlhan Kayan’a Armağan*(pp.587-597). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Sakınç, M. (2012) *50 Soruda Yer’in Evrimi*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Sherratt, A. (1983) The Secondary Exploitation of Animals in the Old World. *World Archaeology, Vol. 15, No. 1, Transhumance and Pastoralism, 90-104.*

Shimada, I. (2005) Experimental Archaeology. Herbert D. G. Maschner-Christopher Chippindale (Ed.), *Handbook Of Archaeological Methods Volume I*, Altamira Press, USA, 603-642.

Tezcan, M. (1996) *Kültürel Antropoloji*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Thomas, K. D. (1996) Zooarchaeology: Past, Present and Future. *World Archaeology, Vol. 28, No. 1, Zooarchaeology: New Approaches and Theory* (Jun.), 1-4.

Trigger, B. G. (2014) *Arkeolojik Düşünce Tarihi* (Çev. Fuat Aydın). Ankara: Eski Yeni Yayınları.

Umurtak, G. (1994a) Taş Eserler. Refik Duru, *Kuruçay Höyük I 1978-1988 Kazılarının Sonuçları Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşimleri*(pp.69-71), Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Umurtak, G. (1994b) Kemik ve Boynuz Eserler. Refik Duru, *Kuruçay Höyük I 1978-1988 Kazılarının Sonuçları Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşimleri*(pp.65-69), Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Umurtak, G. (2005a) Çömlekçilik. Refik Duru- Gülsün Umurtak, *Höyücek 1989-1992 Yılları Arasında Yapılan Kazıların Sonuçları*(pp.27-89), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Umurtak, G. (2005b) Küçük Buluntular. Refik Duru- Gülsün Umurtak, *Höyücek 1989-1992 Yılları Arasında Yapılan Kazıların Sonuçları*(pp.92-129). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Vigne, J. D, Helmer, D (2007) Was milk a “secondary product” in the Old World Neolithisation process? Its role in the domestication of cattle, sheep and goats. *Anthropozoologica* 42 (2), 9-40.

Weiss, E. ve Zohary, D. (2011) The Neolithic Southwest Asian Founder Crops. *Current Anthropology*, Vol. 52, No. S4, The Origins of Agriculture: New Data, New Ideas, 237-254.

Wilkinson, K. ve Stevens, C. (2003) *Environmental Archaeology Approaches*. United Kingdom: Techniques and Applications, Tempus,.

Yakar, J. (2014) *Eski Anadolu Toplumunun Arkeolojideki Yansımaları Cilt I*, İstanbul: Homer Kitabevi.

Yalçinkaya, I. (2016) İnsanlık Tarihinin Başlangıcında Taş ve Taşın Kullanım Alanları. *IV. ODTÜ Arkeometri Çalıştayı Türkiye Arkeolojisinde Taş: Arkeolojik ve Arkeometrik Çalışmalar*(pp.19-26), Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Yalman, N. (2006) Toprak Kaplardan Yaşama Dair Neler Anlıyoruz?. *Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük*(pp.35-38), İstanbul: Yapı kredi Yayınları.

ŞEKİL KAYNAKÇASI

Şekil 2: Horejs 2012, 120.

Şekil 3: Herling vd. 2008, 41.

Şekil 4: Herling vd. 2008, 26.

Şekil 5: Sağlamtimur ve Ozan 2012, 225.

Şekil 6: Sağlamtimur 2007, 369.

Şekil 7: Ozan 2012, 57.

Şekil 8: Ozan 2012, 70.

Şekil 9: Ozan 2012, 74.

Şekil 10: Ozan 2012, 76.

Şekil 11: Ozan 2012, 51.

Şekil 12: Ozan 2012, levha 40.

Şekil 13: Ozan 2012, levha 89.

Şekil 14: Ozan 2012, levha 83.

Şekil 15: Sağlamtimur 2007, 367.

Şekil 16: Erbil 2016, 57.

Şekil 17: Sağlamtimur 2007, 367.

Şekil 18: Ozan 2012, 82.

Şekil 19: Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 345; Çilingiroğlu vd. 2012b, 159.

Şekil 20: Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 353; Çilingiroğlu vd. 2012b, 167.

Şekil 21: Çilingiroğlu ve Dedeoğlu 2006, 143; Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 354.

Şekil 22: Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 354.

Şekil 23: Çevik vd. 2015, 274.

Şekil 24: Çevik vd. 2015, 274.

Şekil 25: Derin vd. 2003, 247.

Şekil 26: Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 346; Çilingiroğlu vd. 2012b, 160.

Şekil 27: Çevik vd. 2017, 374.

Şekil 28: Çevik vd. 2017, 375.

Şekil 29: Çevik vd. 2017, 375.

Şekil 30: Çevik 2012, 158.

Şekil 31: Çevik vd. 2017, 376.

Şekil 32: Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 347; Çilingiroğlu vd. 2012b, 162; Çilingiroğlu 2012, 75.

Şekil 33: Çilingiroğlu 2012, 76.

Şekil 34: Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 353; Çilingiroğlu vd. 2012b, 166.

Şekil 35: Çilingiroğlu ve Çilingiroğlu 2007, 351; Çilingiroğlu vd. 2012b, 164.

Şekil 36: Çevik vd. 2015, 273.

Şekil 37: Çevik ve Vuruşkan 2014, 597-598.

Şekil 38: Çilingiroğlu vd. 2012, 169.

Şekil 39: Çakırlar 2015, 5.

Şekil 40: Derin 2017, 236.

Şekil 41: Derin vd. 2014, 462.

Şekil 42: Derin vd. 2015; 171.

Şekil 43: Derin vd. 2009, 41.

Şekil 44: Derin 2009, 491.

Şekil 45: Derin - Caymaz 2012, 135.

Şekil 46: Derin - Caymaz 2013, 430.

Şekil 47: Derin vd. 2009, 45.

Şekil 48: Derin vd. 2009, 51.

Şekil 49: Derin vd. 2009, 53.

Şekil 50: Derin 2011b, 52.

Şekil 51: Derin 2017, 237.

Şekil 52: Derin vd. 2009, 48.

Şekil 53: Derin 2008a, 53.

Şekil 54: Derin 2008a, 53.

Şekil 55: Derin 2008a, 55.

Şekil 56: Duru 1998, 732.

Şekil 57: Duru ve Umurtak 2010, 16-17.

Şekil 58: Duru 2000, 602.

Şekil 59: Duru 2008a, 33.

Şekil 60: Duru 2003, 597, 601.

Şekil 61: Duru 2003, 606.

Şekil 62: Duru 1997c, 155.

Şekil 63: Duru 2000, 218.

Şekil 64: Duru 2000, 219.

Şekil 65: Duru 2003, 612, 622.

Şekil 66: Duru ve Umurtak 2007, 8.

Şekil 67: Duru 1997b, 121; Duru 1998, 752.

Şekil 68: Duru 2003, 612.

Şekil 69: Duru 2000, 195.

Şekil 70: Duru 2003, 622.; Duru ve Umurtak 2002, 323.

Şekil 71: Duru 1998, 715.

Şekil 72: Duru 2003, 604.

Şekil 73: Mellaart 1970b, 65.

Şekil 74: Mellaart 1970b, 65.

Şekil 75: Mellaart 1970b, 15.

Şekil 76: Mellaart 1970b, 16.

Şekil 77: Mellaart 1970b, 16.

Şekil 78: Mellaart 1970b, 20.

Şekil 79: Mellaart 1970b, 3.

Şekil 80: Mellaart 1970b, 17.

Şekil 81: Mellaart 1970b, 11.

Şekil 82: Mellaart 1970b, 447.

Şekil 83: Mellaart 1970b, 449.

Şekil 84: Mellaart 1970a, 160.

Şekil 85: Mellaart 1970b, 177-178.

Şekil 86: Duru ve Umurtak 2005b, levha 7, 10.

Şekil 87: Duru ve Umurtak 2005b, 14.

Şekil 88: Duru ve Umurtak 2005b, 12-13.

Şekil 89: Duru ve Umurtak 2005b, levha 16/2.

Şekil 90: Duru ve Umurtak 2005b, levha 24.

Şekil 91: Duru ve Umurtak 2005b, levha 25.

Şekil 92: Duru ve Umurtak 2005b, 14.

Şekil 93: Duru ve Umurtak 2005b, levha 9.

Şekil 94: Duru ve Umurtak 2005b, levha 26.

Şekil 95: Duru ve Umurtak 2005b, levha 26.

Şekil 96: Duru ve Umurtak 2005b, 9, levha 14.

Şekil 97: Duru ve Umurtak 2005b, levha 135.

Şekil 98: Duru ve Umurtak 2005b, levha 12/2.

Şekil 99: Duru ve Umurtak 2005b, levha 180.

Şekil 100: Duru ve Umurtak 2005b, levha 195.

Şekil 101: Duru ve Umurtak 2005b, levha 13.

Şekil 102: Duru ve Umurtak 2005b, levha 179/1.

Şekil 103: Duru ve Umurtak 2005b, levha 179/2.

Şekil 104: Duru 1994a, levha 10 ve 14.

Şekil 105: Duru 1994a, levha 199.

Şekil 106: Duru 1994a, levha 237.

Şekil 107: Duru 1994a, levha 238.

Şekil 108: Duru 1994a, levha 232.

Şekil 109: Duru 1994a, levha 208.

Şekil 200: Duru 1994a, levha 209.

Şekil 201: Duru 1994a, levha 209.

Şekil 202: Duru 1994a, levha 209.

Şekil 203: Erdoğan 2014a, 173.

Şekil 204: Erdoğan 2014b, 170.

Şekil 205: Paul ve Erdoğan 2017, 373.

Şekil 206: Özdoğan 2003, 170.

Şekil 207: Özdoğan 2003, 171.

Şekil 208: Özdoğan 2003, 172.

Şekil 209: Özdoğan 2003, 173; Özdoğan 2013, 243.

Şekil 210: Özdoğan 2013, 243.

Şekil 211: Özdoğan 2003, 173.

Şekil 212: Özdoğan 2003, 168.

EKLER

Ek 1: Batı Anadolu’da kazısı yapılan Neolitik Dönem yerleşmelerinden elde edilen beslenmeye ilişkin buluntu tipleri.

Yerleşmeler	Beslenme ile alakalı arkeolojik veriler																				
	Pişirme öğeleri				Yontma aşı alet		Kemik ve boynuz aletler			Çanak Çömlekler	Kil Buluntular			Organik Kalıntılar			Öğütme taşları	Taş buluntular			Organik kaplar
	Fırın	Ocak	Ateş çukuru	Ateş kutusu	Ok uçları	Orak dilgisi	Olta/Kanaca	Orak	Kaşık/kepçe /çatal		Kaşık/Kepçe	Sapantane si	Kutu	Bitki	Hayvan	İnsan		Kap	Kaşık/kepçe	sapantane si	
Çukuriçi	+	+	-	-	?	?	-	-	-	+	-		-	-	+	-	+	-	-	-	-
Dedecik-Heybelitepe	-	-	-	-	+	+	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ege Gübre	+	+	+	-	+	+	-	-	-	+	+	-	+	+	+	-	+	+	-		-
Ulucak	+	+	-	-	+	+	-	-	-	+	-	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-
Yeşilova	+	+	-	-	+	+	-	+	-	+	+	+	-	+	+	-	+	+	-	-	-
Bademağacı	+	+	-	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-
Hacılar	+	+	-	+	+	+	-	+	-	+	-	-	-	+	+	-	+	+	-	-	+
Höyük	+	+	-	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	-	+

Kuruçay	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	-	+	+	-	-	-
Ekşi	+	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-
Uğurlu- Zeytinlik	+	+	-	-	-	+	+	-	+	+	-	-	-	+	+	-	+	+	-	-	-
Hoca Çeşme	+	+	-	-	+	-	+	-	+	+	-	+	-	-	+	-	+	+	-	-	-

Ek 2: Batı Anadolu Neolitik Dönem yerleşmelerinden bulunan depolama unsurları.

Yerleşmeler	Kutu	Silo/ambar	Çukur	Depolama kabı	Depolama odası/bölümü	Petek
Çukuriçi	-	-	-	-	-	-
Dedecik-Heybelitepe	-	-	-	-	-	-
Ege Gübre	-	-	-	-	+	-
Ulucak	+	+	-	+	-	-
Yeşilova	-	-	-	+	+	-
Bademağacı	+	+	-	+	-	-
Hacılar	+	-	-	-	-	-
Höyücek	+	+	-	-	-	-
Kuruçay	-	-	-	-	-	-
Ekşi Höyük	-	-	-	-	-	-
Uğurlu-Zeytinlik	+	+	+	-	-	-
Hoca Çeşme	+	-	+	-	-	+

Ek 3: Batı Andolu Neolitik Dönem yerleşmelerinde besin elde etme yöntemleri.

Yerleşme	Tarım	Toplayıcılık	Hayvancılık	Avcılık	Balıkçılık
Çukuriçi	+	+	+	+	+
Dedecik- Heybelitepe	+ ?	?	?	?	?
Ege Gübre	+	+	+	+	?
Ulucak	+	+	+	+	+
Yeşilova	+	+	+	+	?
Bademağacı	+	+	+	+	?
Hacılar	+	+	+	+	?
Höyücek	+	+	+	+	?
Kuruçay	?	?	+	+	?
Ekşi Höyük	?	?	?	?	?
Uğurlu-Zeytinlik	+	+	+	+	+
Hoca Çeşme	?	+	+	+	?

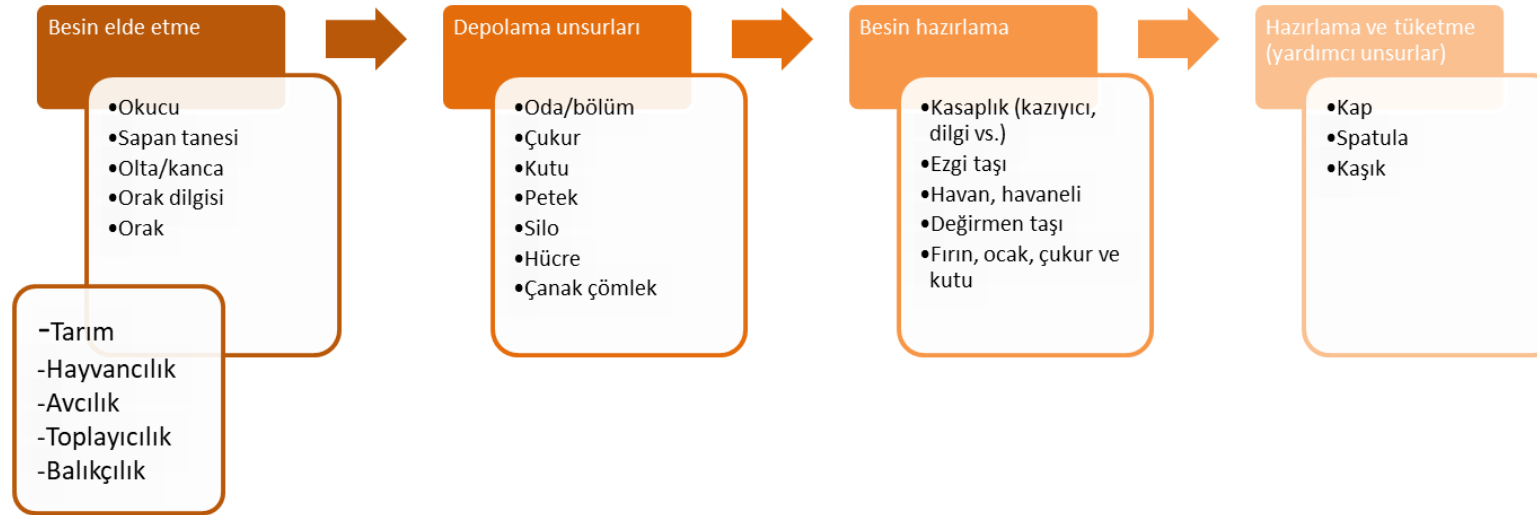
Ek 4: Batı Anadolu Neolitik Dönem yerleşmelerinde görülen bitki türleri

Yerleşmeler	Bitki kalıntıları																			
	Ekmeklik buğday (<i>Triticum aestivum/durum</i>)	Karabu rçak	Merci mek	No hut	<i>Eirnkorn</i> buğdayı (Tricicum monococum)	<i>Em mer</i>	Siyez Buğdayı (Triticum Turgidum ssp. dicoccon)	kabuklu ve kabuklu suz arpa (<i>Hordeum sp.</i>)	Kabuk suz buğday	bezel ye (<i>Pisum sativum</i>)	mürmü düğ (<i>Vicia ervillia</i>)	altı sıralı arpa (<i>Hordeum vulgare</i>)	arpa(<i>Hordeum vulgare</i>)	çavdar	Mene ngiç	Mey ve türleri	Al ıç	Ket en	<i>Medicago</i> (kaba yonca)	<i>Aegilops</i> (<i>keçi otu</i>)
Ege Gübre	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ulucak	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Yeşilova	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
Bademağacı	-	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+		+	+	+	+	+	+	-	-
Hacılar	-	+	+	-	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Höyücek	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	-	-	+	-	+	-	-	+	+
Uğurlu-Zetink	-	-	+	-	+	+	-	+	-	+	+	-	+	-	-	+	-	-	-	-

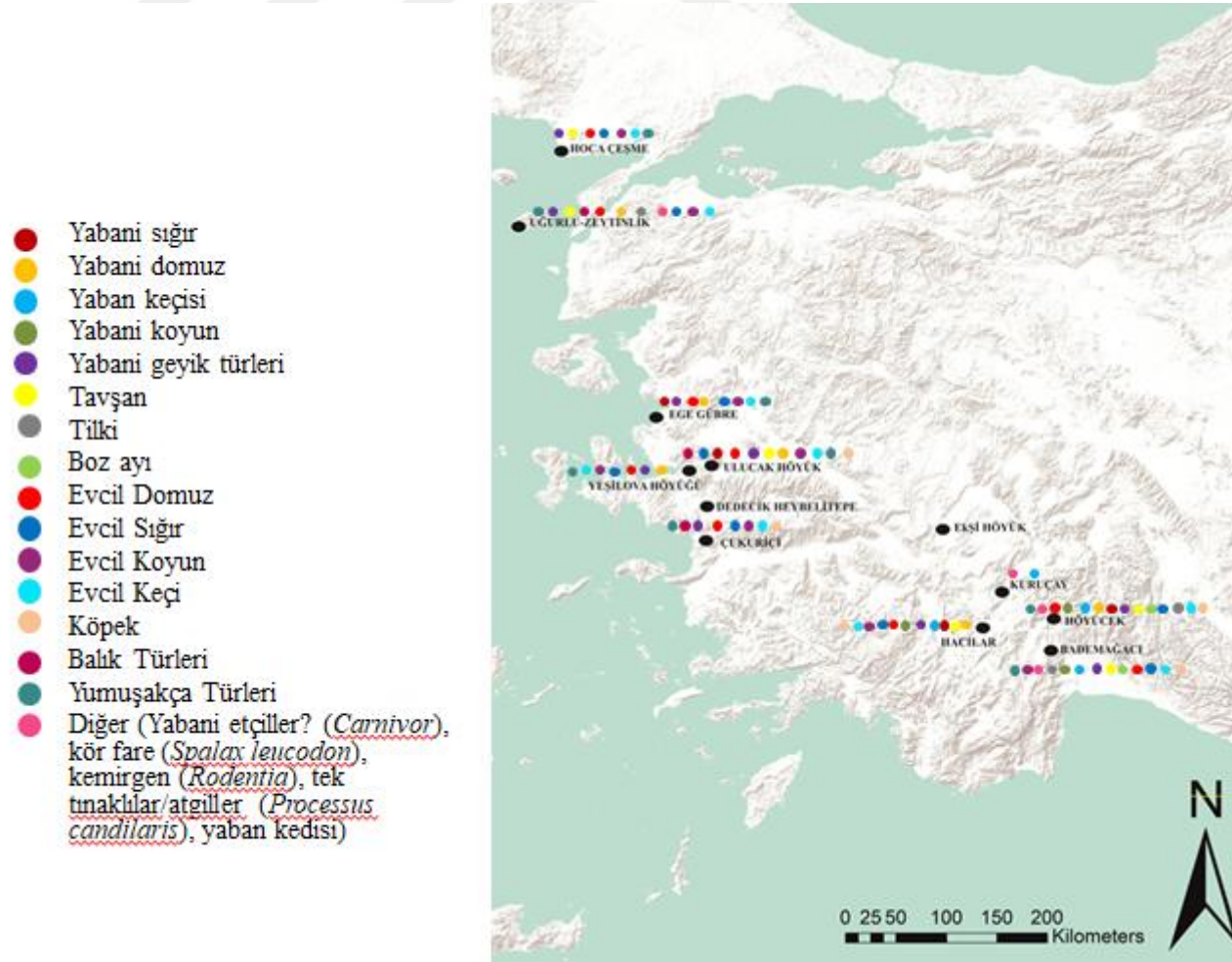
Ek 5: Neolitik yerleşmelerde görülen hayvan türleri.

Yerleşmeler	Hayvan Türleri																						
	Yabani sığır (<i>Bos primigenius</i>)	Yabani Domuz (<i>Sus scrofa</i>)	Yaban keçisi (<i>Capra aegregrus</i>)	Yabani koyun (<i>Ovis ammon</i>)	Yabani etçiller? (<i>Carnivor</i>)	Geyik giller (<i>Cervi dae</i>)	Alag eyik (<i>Dama</i>)	Kızıl Geyik (<i>Cervus elaphus</i>)	karaca (<i>Capreolus</i>)	Tavşan(<i>Lepus capensis</i>)	tilki (<i>Vulpes</i>)	yaban kedisi (<i>Felis silvestris</i>)	kör fare (<i>Spalax leucodon</i>)	kemirgen (<i>Rodentia</i>)	boz ayı (<i>Ursus arctos</i>)	Evcil Domuz (<i>Sus</i>)	Evcil Sığır (<i>Bos</i>)	Evcil Koyun (<i>Ovis</i>)	Evcil Keçi (<i>Capra</i>)	Köpek(<i>Canis lupus f. familiaris</i>)	tek tınaklılar/ atgiller (<i>Processus candilaris</i>)	Balık Türleri	Yumurtalık Türleri
Çukuriçi	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-	+	+
Ege Gübre	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	+
Ulucak	+	+	-	-	-	--	+	+	-	+	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-	+	+
Yeşilova	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	+
Bademağacı	-	-	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+
Hacılar	+	+	+	+	-	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-	-	-
Höyücek	-	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	+	+	+	-	+
Kuruçay	+	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Uğurlu-Zetink	-	+	-	-	-	+	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	-	-	+	+
Hoca Çeşme	-	-	-	-	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	+

Ek 6: Beslenme ve depolama aşamalarında kullanılan arkeolojik buluntu türleri.

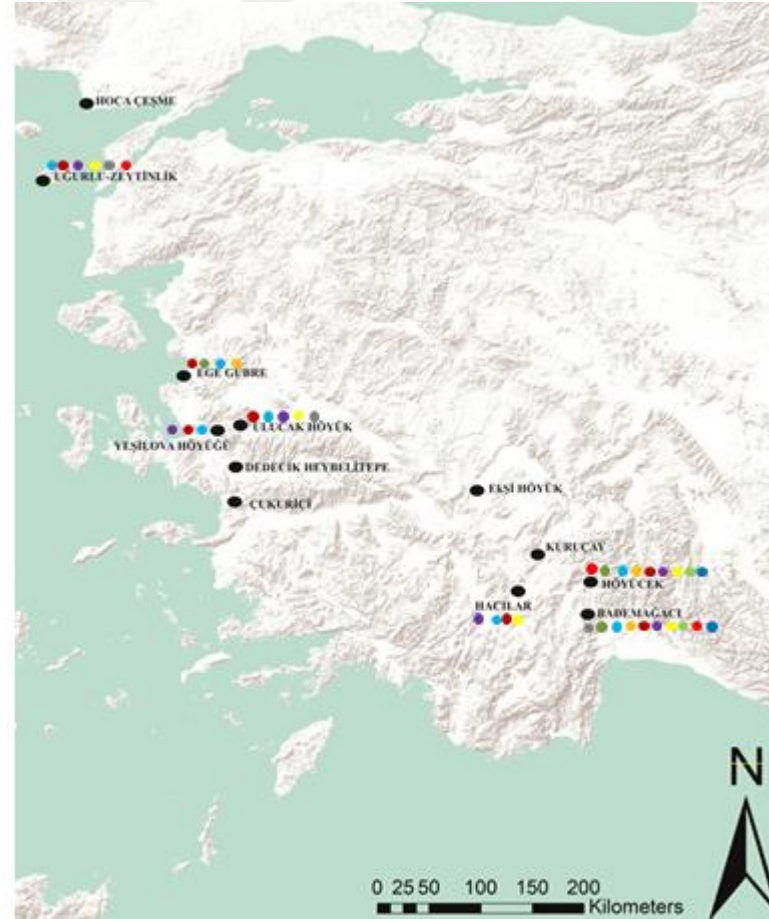

Ek 7: Batı Anadolu Neolitik Dönem yerleşmelerinde yapılan zooarkeolojik raporlar doğrultusunda genel hayvan türlerini gösteren harita.

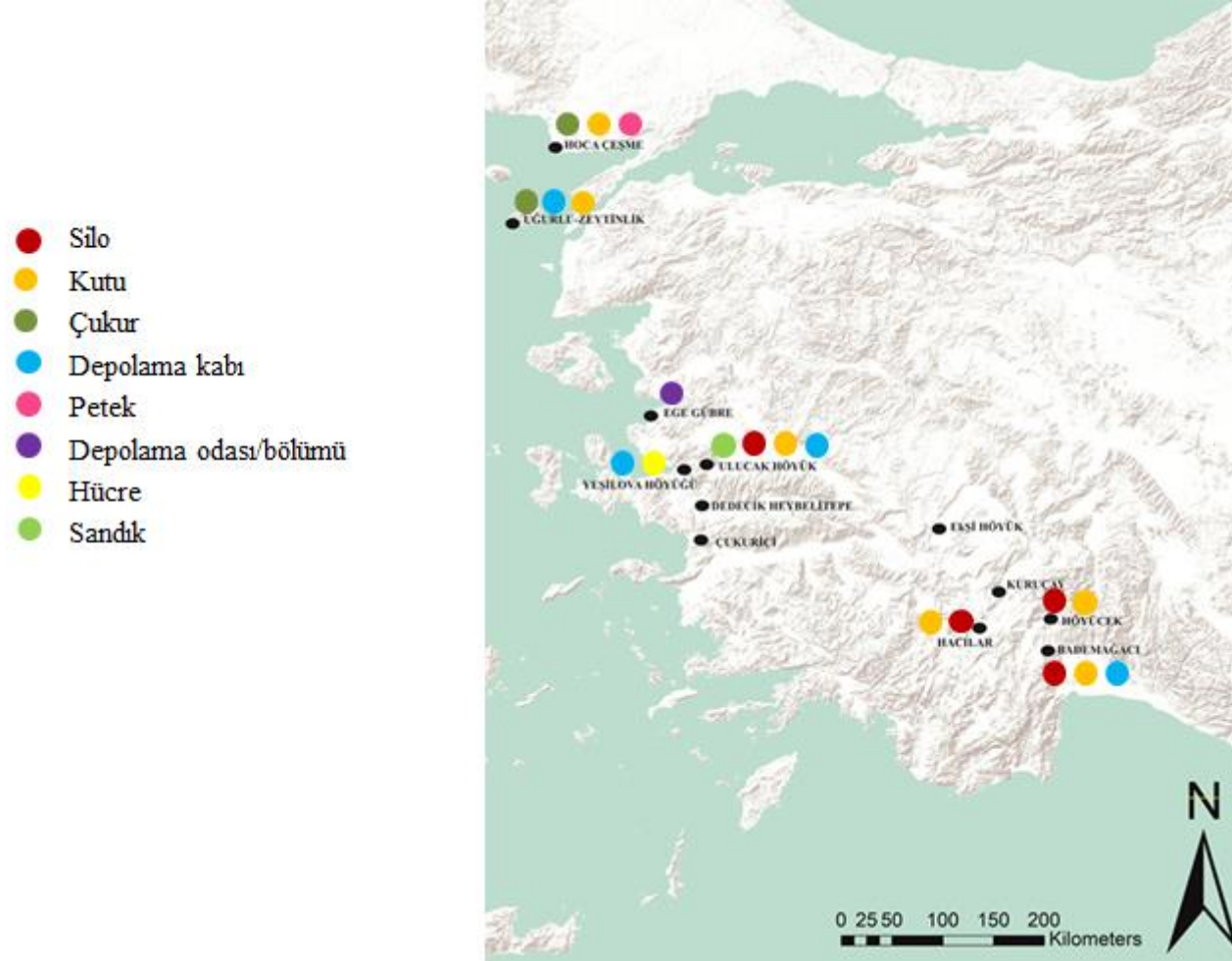

Ek 8: Batı Anadolu Neolitik Dönem yerleşmelerinde yapılan arkeobotanik raporlar doğrultusunda genel bitki türlerini gösteren harita.

- Buğday
- Karaburçak
- Mercimek
- Nohut
- Arpa
- Bezelye
- Mürmüdük
- Çavdar
- Meyve türleri
- Diğer (alç, keten, kaba yonca, keciotu, menengiç)

Ek 9: Batı Anadolu Neolitik Dönem yerleşmelerinde kazı verilerinden yola çıkarak hazırlanmış depolama unsurlarını gösteren harita.

TEŞEKKÜR

Öncelikle bu tez konusunu bana öneren ve başından sonuna kadar yanımda olan, beni noktası virgülüne eleştirerek kendimi geliştirmemi sağlayan, bütün süreç boyunca desteğini hep hissettiğim tez danışmanım Çiler Çilingiroğlu'na çok teşekkür etmek istiyorum. Lisansta yaptığım bitirme tezinde birlikte çalıştığım ve kendisinden çok şey öğrendiğim hocam Ahmet Uhri'ye de çok teşekkür ederim. Ayrıca Ege Üniversitesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi öğretim üyeleri ve bu tez konusu kapsamında yer alan bazı Neolitik Dönem kazılarının başkanı olan Fulya Dedeoğlu, Zafer Derin ve Haluk Sağlamtimur'a sorularımı cevaplayıp bana yol gösterdikleri için teşekkür ederim. Teze başladığım günden itibaren her zaman yanımda olan ve tezi okuyup görüşlerini benimle paylaşan Doğukan Çağlayan'a çok teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca ekip arkadaşlarım Ece Sezgin, Nuriye Gökçe, Bejna Demir, Gizem Akcan ve Günay Dinç'e bu süreç boyunca yanımda oldukları için çok teşekkür ederim. Tezimi okuyan ve Türkçe düzeltmelerimi yapan emekli Türkçe öğretmeni halam İ. Özlen Dinçerler'e ayrıca teşekkür borçluyum. Son olarak her aşamada maddi ve manevi desteklerini hissettiğim aileme, annem Leyla Dinçerler, babam H. Özkan Dinçerler ve kardeşim Kaan Dinçerler'e çok teşekkür ederim.

Ece Dinçerler

362 Sk. No:37 D:14 Şirinyer/İzmir

ecedincerler@gmail.com

Tel:05393467026

EĞİTİM

2016- devam ediyor	Ege Üniversitesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Yüksek Lisans
2012- 2016	Dokuz Eylül Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Lisans (Mezuniyet notu: 3.30/4)
Ekim 2013- Şubat 2014	Catania Üniversitesi (İtalya) Erasmus Değişim Öğrencisi, Lisans Çalışması Arkeoloji Bölümü
2006-2010	Şirinyer Lisesi
1998-2006	Vali Rahmi Bey İlköğretim Okulu

ARAZİ DENEYİMLERİ

Temmuz 2013-	Agora Kazısı
--------------	---------------------

Ağustos 2013	Kazı Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Akın Ersoy
2013-2015	Dokuz Eylül Üniversitesi Deneysel Arkeoloji Topluluğu Deneysel Arkeoloji Projesi Kerpiç ev yapımı
Mart 2015	Uluslararası Arkeoloji Öğrencileri Sempozyumu Deneysel Arkeoloji Projesi Sunumu
Haziran 2015- Temmuz 2015	Kaymakçı Kazısı Kazı Başkanı: Doç Dr. Christopher Roosevelt
Eylül 2016	Karaburun Yüzey Araştırması Yüzey Araştırması Başkanı: Doç. Dr. Çiler Çilingiroğlu Ünlüsoy
Eylül 2017	Karaburun Yüzey Araştırması Yüzey Araştırması Başkanı: Doç. Dr. Çiler Çilingiroğlu Ünlüsoy
Temmuz 2018- Ağustos 2018	Çatalhöyük Kazısı Kazı Başkanı: Doç. Dr. Çiler Çilingiroğlu Ünlüsoy
Ağustos 2018	Boncuklu Kazısı Kazı Başkanı: Dr. Douglas Baird
Eylül 2018	Karaburun Yüzey Araştırması Yüzey Araştırması Başkanı: Doç. Dr. Çiler Çilingiroğlu Ünlüsoy

YAYINLAR

Çilingiroğlu Ç., A. Uhri, B. Dinçer, İ. Baykara, C. Çakırlar, E. Sezgin, E. Dinçerler ve D. Turan (2018) Kömür Burnu: Karaburun’da Çok Dönemli Bir Prehistorik Buluntu Alanı. *Arkeoloji Dergisi*: 65-90.

KULLANABİLDİĞİ PROGRAMLAR

MS Office, Corel DRAW, Adobe Photoshop.

